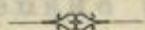

Jos Toplaknik

A. Janežičeva

SLOVENSKA SLOVNICA.

Za srednje šole

priredil in predelal

dr. Jakob Sket,

e. kr. profesor.

Sedma izdaja.

Cena 1 gld. 30 novč.

V Celovcu 1894.

Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.

Interier

142 352

V. Janžičeva

SLOVENSKA SLOVNIČA

142352

FZC 133/1958

Prvi del.

Glasoslovje.

I. poglavje.

Slovensko pismo.

§ 1. Vsak govor se sklada iz stavkov, stavki iz besed, besede iz zlogov in zlogi iz glasov, ktere suje človek s sapo iz pljuč.

Znamenja posameznim glasovom z ozirom na izreko so glasniki, z ozirom na pisavo pa pismena ali črke. Vsej vrsti pismen pravimo abeceda.

Slovenščini služi latinska abeceda ali latinica, ki šteje, prikrojena za slovenske glasove, tá-le pismena:

a, b, c, č, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, t, u,
v, z, ž.

Opomba. Pismena q, x, y in ph slovenski pisavi ne rabijo; zato jih po navadi tudi v tujkah nadomestujemo s kv, ks, i in f, na pr. Ksenofont = Xenophon, sinoda = synoda.

Glasnik, ki stoji spredi v besedi, imenujemo sprednik; v sredi mu pravimo srednik, na koncu pa končnik.

§ 2. Glasniki so z ozirom na izreko samoglasni ali soglasni. Samoglasni imajo že sami ob sebi svoj razločni glas, soglasni pa ga še le dobé, kedar jih zvežemo s samoglasnimi; prvi so torej samoglasniki (vokali), drugi pa soglasniki (konsonanti).

Samoglasniki so: **a, e, i, o, u.**

Soglasniki so: **b, c, č, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, š,**
t, v, z, ž.

A. Samoglasniki.

§ 3. Samoglasniki so po svojem bistvu kratki ali dolgi in se ločijo v mehke: **e, i,** in v trde: **a, o, u.**

Dvoglasnikov (diftongov) slovenščina nima.

B. Soglasniki.

§ 4. Soglasniki so po glasu z ozirom na govorila, ki sodelujejo pri njihovem izgovoru:

- a) jezikovci **l, n, r** s topljencema **lj, nj**;
- b) zobniki **t, d**;
- c) ustniki **p, b, v, m, f**;
- d) goltniki **k, g, h**;
- e) sičniki **c, z, s**;
- f) šumniki ali nebniki **č, ž, š, j**.

§ 5. Po izreki so mehki: **e, č, ž, š, j** (**lj, nj, rj**); drugi so trdi.

Hipni so: **t, d, p, b, k, g, e, č**, drugi so trpežni.

Nemi (tenues) so: **t, p, f, k, h, c, č, s, š**, drugi so zveneči (mediae).

II. poglavje.

Veljava in izreka glasnikov.

A. Samoglasniki.

§ 6. Po glasu so samoglasniki polnoglasni, ktere tako-rekoč na polna usta izgovarjamo, ali polglasni, ki imajo zamolkel, le na pol slišen glas, kakor na pr. *e* v besedi: *dober, kratek*.

§ 7. Pismenka *a*, izmed vseh samoglasnikov najtehtnejša, ima vselej in povsod svoj čisti in polni glas, na pr.: *brazda, glava, klada, žaba, trata, kača*.

Opomba. V ljudski govorici se izrekuje *a* večinoma bolj zamolklo, blizu kakor med *a* in *e* stoječ samoglasnik, na pr.: *zdrov nam. čistega: zdrav, prov nam. práv, moslo nam. maslo, boba nam. baba*.

§ 8. Pismenka *e* nadomestuje štiri glasnike; *e* je tedaj po svojem glasu prav za prav četvér; izrekuje se namreč:

a) kot namestnik navadnega *e* s svojim lastnim glasom kakor v drugih jezikih, na pr.: *četa, pepel, večer, žena, berem, pletem*.

b) kot namestnik dvoglasnika *ě*, kakor bi mu bil *i* ali *j* pri-topljen; navadno se izgovarja z zaglasnim *j* ali s predglasnim *i*, na pr.: *brég = brejg, brieg; déte = dejte, diete; mésto = mejsto, miesto; mléko = mlejko, mlicko; svét = svejt, sviet* (die Welt).

c) kot namestnik starega nosnika **en**, kedar ima naglas, prav globoko in razteglo, na pr.: *pěta, svět* (heilig), *vězati, pět, jěza, lěča, srěča*.

Opomba. V slovenskih narečjih se dvoglasni **ě** (**é**) in globoko raztegli **ē** natanko razločujeta; primerjaj domačo izreko sledečih besed: *brég, lép, děte, řépa, město, klét, snég* z besedami: *pěta, kěpa, lěča, jěza, pěték, řěsa, jěča, jětra, srěča*.

d) kot polglasnik v končnicah **-ec, -eč, -ek, -el, -en, -er, -et, -ev** in pred samoglasniškim **r**, če je še drug soglasnik za njim; izgovarja se prav zamolklo in le na pol slišno, na pr.: *kratek, pevec, truden, nizek, brzda, srna, trs, zrno, vrt, štđ, trđ*.

Opomba. 1. V novejši pisavi se polglasni **e** pred **r** navadno opušča, kar močno olajšuje pravo izreko; zató sploh pišejo: brdo, brzda, krst, smrt, srna, trs namesto: berdo, berzda, kerst, smert, serna, ters itd.

2. V korenskih zlogih in pritklinah se govori polglasni **e** kot namestnik starih polglasnikov, na pr.: *věs, pēs, tēsč, děž, děska, težek* itd.; v nekterih besedah se ojači celó v **a**, kakor: *den* in *dan*, *ves* in *vas*, *menj* in *manj*.

§ 9. Pismenka **i** se izrekuje polnoglasno, na pr.: *číst, mir, hiša, sin, píla, žíla, mílost*.

Bolj zamolklo se glasi posebno v kratkih in breznaglasnih zlogih, na pr.: *nít, mìš, mímó, mēsiti, hváľiti*.

Opomba. Kot sprednik se nabaja v besedah: *igla, igo* (Joch), *igra, ilovica, ime, in, iskati, iskra, isti, iti, iz* in še v nekterih drugih. Priprosto ljudstvo mu rado dodeva **j** in govori: *jigla, jigo, jigra* itd., česar pa v pisavi ne smemo posnemati.

§ 10. Pismenka **o** nadomestuje dva glasnika; **o** je tedaj dvojen:

a) navadni, ki se glasi kakor v drugih jezikih; le v zatezi se bliža sem ter tja nekaj samoglasniku **u**, na pr.: *okó, gospód, dóm, vóz; nòž, òkno, gròzd, pròst, smòla*.

b) kot namestnik starega nosnika **ou** večjidel široko, kakor bi bil v njem **a** vtopljen; v nekterih krajih pa kakor navadni dolgi **o** z zaglasnim **u**. Na pr.: *gôba = góaba in góuba; móka, tóča, pôt, môž, róka*.

Opomba. Kot sprednik nam služi v besedah: *o, ob, oba, od, ogenj, oje, okno, oko, ol, on, orel, osa, osel, ost* in še v nekterih drugih. V domačem govoru ima večkrat **v** pred seboj, na pr.: *voje, vokno, vosa, von* itd., kar se v čisti izreki in v pismu ne sme posnemati.

§ 11. Pismenka **u** se glasi polnoglasno kakor v drugih jezikih, na pr.: *luža, ruda, ud, ul, sluga*, ali bolj zamolklo, zlasti v breznaglasnih in kratkih zlogih, na pr.: *gubiti, varuh, kmalu, kúp, krùh, kùga*.

Opomba. 1. Spomina vredna je posebnost štajerskega narečja okoli Radgone, Ljutomera in Ptuja, vse dolenjščine in notranjščine ob Krasu, ki govori v koreninah **ü** namesto **u**, na pr.: *küp* = kup, *büča* = buča, *brüno* = bruno, *tüdi* = tudi, *küpiti* = kupiti.

2. Kot sprednik se nahaja **u** v besedah: *ud*, *uho*, *ujec*, *uk*, *ul*, *ulica*, *um*, *up*, *usnje*, *usta*, *uzda* in še v nekterih drugih. V domači rabi devamo radi predenj **v**, na pr.: *vud*, *vuk*, *vum*, *vusta* itd., kar pa se mora v pismu in v lepem govoru opuščati.

B. Soglasniki.

§ 12. Jezikovca **n** in **r** imata svoj lastni glas kakor v drugih jezikih, naj stojita spredi, v sredi ali na koncu besed; **l** pa se lastnega glasú včasih iznebi in kakor **v** (**u**) izrekuje, to pa:

a) v koreniki pred soglasniki, na pr.: *dolg* = *dovg*, *polt* = *povt*, *volk* = *vovk*, *žolna* = *žovna*. Po Štajerskem proti hrvatski meji govore: *dug*, *put*, *vuk*, *žuna* itd. — Jednako se glasi **l** čestokrat kakor **v** tudi pred obrazili *-ec*, *-en*, *-ik* itd., na pr.: *bralec* = *bravec*, *tkalec* = *tkavec*, *redilen* = *rediven*, *rodilnik* = *rodivnik*.

b) na koncu besed se govori **l** skoro po vsem Slovenskem kot **v** (**u**), na pr.: *dal* = *dav*, *igral* = *igrav*, *delal* = *delav*, *jel* = *jev*, *trpel* = *trpev*, *ljubil* = *ljubiv*, *rekel* = *rekev* (*rekov*, *reku*).

Opomba. Na Koroškem in Gorenjskem govori: *puátno*, *másuo*, *dáva*, *guáva* nam.: *platno*, *maslo*, *dala*, *glava*. — V pisnem jeziku se je ohranil prvotni in pravilni **l**; zato je ga tudi v olikanem govoru vedno čisto in razločno izrekuje. Govori tedaj: *dolg*, *rodilnik*, *delal* itd., ne: *dovg*, *rodivnik*, *delav* itd.

§ 13. Zobnika **t** in **d** imata vselej in povsod svoj čisti glas, naj nam rabita kot sprednika, srednika ali končnika. Zveneči **d** se naj vselej natanko loči od nemega **t**, na pr.: *brod*, *dom*, *rod*, *red*, *peta*, *pot*, *trud*, *grad*, *strd* — *stdí*, *strt* — *stрто*, *trda*, *trta*.

§ 14. Ustniki **p**, **b**, **m** imajo sploh svoj čisti glas; samo **v** je veliko mečji kakor v drugih jezikih in v ostalih slovanskih narečjih ter se bliža v izreki samoglasniku **u** in nemškemu **w**. Na pr.: *brada*, *riba*, *grob*, *pivo*, *slep*, *mamilo*; *vaha*, *volna*, *voda*, *mavrica*, *krov*, *žetev*, *veter*.

Opomba. 1. Le-sem spada tudi tujka **f** v tujih in nekterih domačih, naravnih glas posnemajočih besedah; ohranila je svoj glas tudi v slovenščini, na pr.: *Filip*, *fant*, *fleten*, *frfoleti*, *flafotati*; češče pa jo zamenjamo z domačim **b**, na pr.: *baklja* = *Fackel*, *barva* = *Farbe*, *birma* = *firmatio*.

2. Kakor si Slovenec glas **f** v tujkah rad zamenjava v **b**, jednako nadomestujejo tudi Nemci naš **b** s svojim **f** ali **v**, kedar si po svoje krojijo besede slovenske, na pr.: *Bled* = *Veldes*, *Bistrica* = *Feistritz*, *Borovlje* = *Ferlach*, *Žabnice* = *Saifnitz*, *Beljak* = *Villach*.

§ 15. Goltnika **k** in **g** se glasita v pravilni izreki kakor v drugih jezikih, **h** pa kakor nemški **h**, na pr.: *grom, glava, blag, krotek, rokavica, muha, duh, hrast, hlapec.*

Opomba. 1. Na Koroškem in Gorenjskem govorijo **g**, posebno v začetku in na koncu besed, prav po češki navadi, kakor latinski ali nemški **h**, na pr.: *hora = gora, hozd = gozd, snčh = snég, drah = drag, huáva = glava, brieh = breg.*

2. V nekterih krajih na Koroškem, zlasti v Rožni dolini, govorijo pred **e** in **i** namesto **k** umehčani **č**, na pr.: *čita = kita, čepa = kepa.* Pred ostalimi samoglasniki in pred soglasniki pa nadomestujejo v tem narečju **k** z jedva slišnim goltniškim nastavkom; na pr.: *'aj = kaj, 'a'o = kako, 'u'avica = kukavica.*

§ 16. Sičniki se glasé: **e** kakor nemški **z**, **s** kakor ostri **š** ali **ř**, **z** pa prav rahlo kakor nemški **f** med samoglasniki (Rose, Wesen); na pr.: *cena, raca, stric; sestra, kosa, rosa, les; zima, koza, mraz, voz.*

§ 17. Šumniki ali nebnički se izrekajo: **č** kakor nemški **tš**, **š** ostro kakor nemški **ř**, **ž** pa prav rahlo kakor francoski **j** v „Journal“; na pr.: *čast, moč, meča; šega, veša; žena, veža, mož.*

Le-sem spada tudi **j**, vseh soglasnikov najmečji, pa vendar največje moči, ker mnogovrstno preobraža druge soglasnike; glasi se tako, kakor v drugih jezikih, na pr.: *jezik, meja, žeja, tukaj.*

III. poglavje.

Glasniki po njih izpreminjavi.

§ 18. Prečudni in mnogovrstni so potje, po katerih se gibljejo in menjajo glasovi, da postane njih zveza lahko izrekljiva in lepoglasna. Karkoli se upira mehjemu in glatkemu jeziku, vse to se pretopi in omeči, oteše in olika, da se prikaže v ličnejši podobi. Podvrženi so ti izpreminjavi samoglasniki, ki pretekajo in oživljajo kakor kri in duh trdnejše in stanovitnejše jezikove dele — soglasnike; mnogovrstno pa se izpreminjajo tudi soglasniki, ki so takorekoč grodi ali rebra vsakega jezika. Na te izpreminjave v glasovih se opira mehkota in milina, pa tudi moč in sila našega jezika.

A. Izpreminjava samoglasnikov.

§ 19. I. Samoglasniki se stopnjujejo ali na glasu ojačujejo (Lautstärkung), t. j. manj tehtni se izpreminjajo v tehtnejše

glasove. Po tehtnosti se vrsté samoglasniki: **a, ô, o, u, é, i, e**; **a** in **ô** kot najtehtnejša samoglasnika se ne vikšata na glasu.

e se jači v	{	i : <i>berem</i> — <i>pobirati</i> , <i>steljem</i> — <i>postiljati</i> , <i>derem</i> — <i>podirati</i> , <i>za-prem</i> — <i>zapirati</i> .
		ê : <i>grebem</i> — <i>ogrébati</i> , <i>ležem</i> — <i>polégati</i> , <i>plettem</i> — <i>oplétati</i> , <i>tečem</i> — <i>otékati</i> .
		o : <i>bredem</i> — <i>brod</i> , <i>grebem</i> — <i>grob</i> , <i>grmeti</i> — <i>grom</i> , <i>plettem</i> — <i>plot</i> , <i>vezem</i> — <i>voz</i> , <i>zveneti</i> — <i>zvon</i> .
		a : <i>ležem</i> — <i>polagati</i> , <i>tečem</i> — <i>pretakati</i> , <i>sedem</i> — <i>saditi</i> , <i>vlečem</i> — <i>vlačiti</i> , <i>strežem</i> — <i>straža</i> .
i se jači v	{	é : <i>sijem</i> — <i>obsévati</i> , <i>zijem</i> — <i>zévati</i> , <i>visim</i> — <i>vésiti</i> .
		oj : <i>bijem</i> — <i>boj</i> , <i>po-čijem</i> — <i>po-koj</i> , <i>gnijem</i> — <i>gnoj</i> , <i>lijem</i> — <i>loj</i> , <i>pijem</i> — <i>na-poj</i> , <i>vijem</i> — <i>za-voj</i> .
		av, va, ov : <i>biti (sem)</i> — <i>zabava</i> , <i>kis</i> — <i>kvas</i> , <i>kriti</i> — <i>krov</i> .
o se jači v	{	a : <i>goniti</i> — <i>poganjati</i> , <i>nov</i> — <i>ponavljati</i> , <i>pojiti</i> — <i>napajati</i> , <i>sopsti</i> — <i>sapa</i> , <i>sloveti</i> — <i>slava</i> , <i>slaviti</i> ; <i>stvoriti</i> — <i>stvarjati</i> , <i>topiti</i> — <i>potapljati</i> , <i>ustanoviti</i> — <i>ustanavljati</i> , <i>močiti</i> — <i>namakati</i> .
		av : <i>pluti</i> — <i>plavati</i> , <i>truti (sättigen)</i> — <i>trava (Gras)</i> .
u se jači v	{	ov : <i>kujem</i> — <i>kovati</i> , <i>slujem</i> — <i>sloveti</i> , <i>otruti (vergiften)</i> — <i>otrov (Gift)</i> .

§ 20. II. Samoglasniki se prispodabljaajo soglasnikom (Assimilation), t. j. njim podobni, bolj jednaki delajo, tako da pridejo s trdimi glasovi trdi, z mehкими pa mehki v zvezo. Zató se preobraža za mehкими soglasniki:

1. o v e	{	a) v samostalnikovih sklonih: <i>om, oma, ov</i> , na pr.: <i>kraljev</i> nam. <i>kraljov</i> , <i>mečem</i> nam. <i>mečom</i> , <i>nožema</i> nam. <i>nožoma</i> .
		b) v jedninskem imenovalniku in tožilniku srednjih samostalnikov in njih pridevnikov, na pr.: <i>cvetoče lice</i> nam. <i>cvetočo lico</i> , <i>vroče poletje</i> nam. <i>vročo poletjo</i> , <i>morje</i> nam. <i>morjo</i> .
		c) v nedoločnikovi osnovi: <i>-ova</i> , na pr.: <i>kraljevati</i> nam. <i>kraljovati</i> , <i>posvečevati</i> nam. <i>posvečovati</i> .

2. u v i { v jedninskem mestniku moških in srednjih samostalnikov, na pr.: *pri kralji* in *pri kralju*, *na lici* in *na licu*, *na bojiščih* in *na bojišču*. Dandanes se pišejo večjidel oblike na -u.

§ 21. III. Samoglasniki se vstavljajo med soglasnike (Einschiebung), da meče pretrdo izreko:

Vstavlja se e { a) v množinskem roditeljskem ženskih in srednjih samostalnikov, da se ne snideta dva (razun *lj*, *nj*, *st*, *šč*, *zd* itd.) ali še več soglasnikov, na pr.: *iskra* — *isker* nam. *iskr*, *zgodba* — *zgodeb* nam. *zgodb*, *okno* — *oken* nam. *okn*. — Včasi prevzame to pravilo *á*, na pr.: *ovca* — *ovec* ali *ovác* nam. *ovc*, *treska* — *tresek* ali *tresák* nam. *tresk*.
b) v tvorno-preteklem deležniku, na pr.: *rekel*, v ženskem spolu: *rekla*; *padel* — *padla*, *padlo*; *nesel* — *nesla*, *neslo*. — Tako tudi: *dober* iz *dobr*, žen.: *dobra*; *ogel*, rod. *ogla*; *ogenj*, rod. *ognja*.

§ 22. IV. Samoglasniki včasi odpadajo ali izpadajo (Abwerfung — Ausstoßung), da se prikaže beseda v kračji obliki. Tako se govori: *spod* nam. *izpod*, *spred* nam. *izpred*, *zgubiti* nam. *izgubiti*, *rálo* nam. *orálo*, *tak* nam. *tako*, *bliz* nam. *blizu*, *zarad* nam. *zaradi*, *zavolj* nam. *zavoljo*, *spolniti* nam. *izpolniti*, *bčela* nam. *bučela* itd. V pisavi se rabijo popolnejše, prvotne oblike.

B. Izpreminjava soglasnikov.

§ 23. I. Soglasniki se pretaplajo v sorodne (Lautwandel), in sicer:

1. jezikovci { l s sledečim i v lj: *piljen* iz *pilien*, *pili-ti*; *soljen* iz *solien*, *soli-ti*; *voljen* iz *volien*, *voli-ti*.
n s sledečim i v nj: *gonjen* iz *gonien*, *goni-ti*; *menjen* iz *menien*, *meni-ti*; *plenjen* iz *plenien*, *pleni-ti*.
r s sledečim i v rj: *umorjen* iz *umorien*, *umori-ti*; *storjen* iz *storien*, *stori-ti*; *širjen* iz *širien*, *širi-ti*.
n pred ustnikom b v m: *bramba* iz *branba*, *brani-ti*; *hlimba* iz *hlinba*, *hlini-ti*; *izprememba* iz *izpremenba*, *izpremeni-ti*.

d s sledečim **j** (**i**) v **j**: *graja, grajen* iz *gradja, gradjen, gradien, gradi-ti*; *klaja* iz *kladja*; *sojen* iz *sodjen, sodi-ti*.

t s sledečim **j** (**i**) v **č**: *ječa* iz *jetja, jetnik*; *mačeha* iz *matjeha, mati*; *mlačen* iz *mlatjen, mlatien, mlati-ti*; *piča* iz *pitja, pi-ti*.

2.

zobniki

st s sledečim **j** (**i**) v **šč**: *puščen* iz *pushtjen, pustien, pusti-ti*; *puščava* iz *pushtjava*; *rašča* iz *rastja, rast-em*. — Gorenjščina izpušča **č** v tej skupini in govori: *goša* nam. *gošča*, *pušava* nam. *puščava*, *grobiše* nam. *grobišče*, kar ni, da bi posnemali.

d pred **t** v **s**: *jesti* iz *jedti, presti* iz *predti, pasti* iz *padti, vest* iz *vedt, vlast* iz *vladt, daste* iz *dadte*.

t pred **t** v **s**: *cvesti* iz *cvetti, plesti* iz *pletti, mesti* iz *metti*.

Opomba. Včasih nahajamo te izpreminjave na videz tudi pred **l**, na pr.: *gosli* od *godem, gosti*; *jasli* od *jem, jesti*; *veslo* od *vedem, vesti*; *číslo* od *čtejem* — *čit-a-ti*. Ta izpreminjava pa se tako tolmači, da stoji pritiklina **-lo** nam. prvotnega **-tlo**; tedaj: *gosli* iz *gos-tli, god-tli*; *číslo* iz *čís-tlo, čít-tlo*.

3.

ustniki

b, m, p, v se topijo s sledečim **i** v **blj, mlj, plj, vlj**: *grabljen* iz *grabien, ljubljen* iz *ljubien, zibljem* iz *zibiem*; *dramljen* iz *dramien, dremljem* iz *dremiem, mamljen* iz *mamien*; *hripljem* iz *hripiem, tipljem* iz *tipiem, topljen* iz *topien*; *devljem* iz *deviem*; *zemlja* iz *zemja*; *globlje* iz *globje*.

4.

goltniki

g pred obrazilom **i** v **z**: *drag* — *drazi*; *strig* — *strizi*; *pomog* — *pomozi*.

h pred obrazilom **i** v **s**: *Vlah* — *Vlasi*; *na rjusi* nam. *na rjuhi*, pa le bolj redkoma.

k pred obrazilom **i** v **e**: *otrok* — *otroci*; *travnik* — *travnici*; *roka* — *na roci*; *pek* — *peci*; *rek* — *reci*.

g s sledečim **j** (**i**) v **ž**: *leža* iz *legja, Pražan* iz *Pragjan, stržem* iz *strgiem, teža* iz *tegja*.

h s sledečim **j** (**i**) v **š**: *duša* iz *dukja, pišem* iz *pihiem, dišete* iz *dihiete*.

k s sledečim **j** (**i**) v **č**: *meča* iz *mekja, seča* iz *sekja, jočem* iz *jokiem, mičem* iz *mikiem*.

V sklanji, spregi in v besedoskladju se mehčajo goltniki pred

sledječim	e in i	v	šumnike:	g se mehča v ž: <i>igo — ižesa; strižem — strigel, strigla; ubožica — ubog; družje, družeta, družica — drug; blažiti — blag.</i>	
					k prehaja v č: <i>oko — očesa; rečem — rekó; tečem — tekel; otroče, otročeta — otrok; očit — okó.</i>
					h se izpreminja v š: <i>uho — ušesa; sušiti, sušica — suh; strašiti — strah.</i>
				gt in kt se topita v č: <i>streči iz stregti, striči iz strigti, peči iz pekti, reči iz rekti.</i>	

Zaradi lepoglasja se izpreminjata g in k v h, kakor: *lahkek* namesto *lagek*; *mehkek* nam. *mekek*; *nohet* nam. *noget*; *h kruhu* nam. *k kruhu*; *h gospodu* nam. *k gospodu*.

5.	sičnlki	c s sledečim j (i) v č: <i>kličem iz kliciem, osolnčje iz osolncije.</i>
		s s sledečim j (i) v š: <i>brišem iz brisiem, brušen iz brusien, nošen iz nosien, pošljem iz posliem, noša iz nosja.</i>
		z s sledečim j (i) v ž: <i>režem iz reziem, vežem iz veziem, vožen iz vozien, vožnja iz voznja.</i>
		sk, st s sledečim j (i) v šč: <i>iščem iz iskiem; puščen iz pustien, češččen iz čestien.</i>

§ 24. II. Soglasniki se vstavljajo (Einschiebung), da zatikajo zév v glasovih (hiatus), ker se izreka dveh zaporednih samoglasnikov (razun v sestavah) ustom sploh upira, lepoglasje pa krha. Zév se zatika na več načinov.

1. Med dva samoglasnika se vtikajo soglasniki: j, n, v.

- j**: *dajati* iz *da-ati*; *pijača* iz *pi-ača*; *vejem* iz *ve-em*; *Azija* iz *Asia*; *dijak* iz *diaconus*.
- n**, posebno v sestavah s predlogom s ali v in pri zaimku i (on) v vseh odvisnih sklonih, na pr.: *sniti* iz *s-iti*; *snesti* iz *s-esti (jesti)*; *sneti* iz *s-eti (jamem, jeti)*; *k njemu* iz *k jemu*.
- v**: *devati* iz *de-ati*; *davati* iz *da-ati*; *plevem* iz *ple-em*.

2. Samoglasnik u razvežemo v ov in ev, na pr.: *kovati* iz *ku-ati*; *kupovati* iz *kupu-ati*; *sloveti* iz *slu-eti*; *kraljevati* iz *kralju-ati*. — V sestavi se izpremeni u v v, i pa v j; na pr.: *medved* iz *medu-ed*; *sajdem* iz *za-idem*.

3. V tujkah preobrazimo dvoglasniku poslednje pisme v **j** ali **v**, kedar jih domačimo; na pr.: *Evropa* iz *Europa*, *Pavel*, *Pavla* — *Paul*, *Lovrenc* — *Laurentius*, *Švajca* — *Schweiz*, *krajcar* — *Kreuzer*.

§ 25. Včasih se vrine kak soglasnik med druge soglasnike, da dela njih trdo zvezo lažje izrekljivo in bolj lepoglasno; tako vtipkamo:

a) **d** ali **t**, da kak sičnik z **r** v zvezo ne pride, na pr.: *mezdra* iz *mezra* (Häutchen); *nozdra* (Nüstern) iz *nozri* (*nos*); *oster* iz *oser*; *pester* iz *peser* (glagol: pis-ati).

b) **s** med preokorno zvezo **bt** in **pt** v nedoločniku, na pr.: *dolbsti* nam. *dolbti*, *grebsti* nam. *grebti*, *teptsti* nam. *tepti*, *sopsti* nam. *sopti*.

§ 26. III. Soglasniki odpadajo ali izpadajo (Abwerfung — Ausstoßung), in sicer:

1. jezikovec **r** izpada za šumniki, pa le na Kranjskem razun Dolenjskega in na Goriškem; drugje se govori razločno in sedaj tudi dosledno piše, na pr.: *čreda* — *čeda*, *črešnja* — *češnja*, *črevo* — *čvo*, *črez* — *čez*, *črevelj* — *čvelj*, *žrebe* — *žebe*, *žrebelj* — *žebelj*.

2. zobnika **d** in **t** izpahujemo:

a) glagolom II. vrste pred pripono: *-niti*, *-nem*, na pr.: *veniti*, *venem* iz *vedniti*, *vednem*; *vrniti*, *vrnem* iz *vrtniti*, *vrtnem*; *kreniti*, *krenem* iz *kretniti*, *kretnem* (*kretati*); dalje v besedah: *vém* iz *vedm*, *dám* iz *dadm*, *jém* iz *jedm*.

b) pred obrazilom *-ski* in *-stvo*, na pr.: *gosposki* nam. *gospodski*, *bogastvo* nam. *bogatstvo*; pa tudi v besedah: *brezno* nam. *brezno*, *prazen* nam. *prazden*, *pozen* nam. *pozden*, *slama* nam. *stlama*.

c) pred deležnikovo pripono **l**, toda le po vzhodnih in južnih krajih jezikovega obsega, na pr.: *cvel*, *cvela* = *cvetel*, *cvetla*; *pal* = *padel*, *plal* = *pletel*, *bol* = *bodel*, *kral* = *kradel*. — Tako tudi: *moliti* iz *modliti*, *šilo* iz *šidlo*, *selo* iz *sedlo* (An-siedlung, Dorf); **d** ostane v besedi: *sedlo* (Sattel).

3. ustniki izpadajo ali odpadajo:

a) glagolom II. vrste pred pripono: *-niti*, *-nem*, na pr.: *treniti*, *trenem* iz *trepniti*, *trepnem* (*utripati*); *zakleniti*, *zaklenem* iz *zaklepniti*, *zaklepnem* (*zaklepati*); *ganiti*, *ganem* (prim. *gib-ati*).

b) za predlogom *ob*, na pr.: *oblak* nam. *obvlak*, *oblečem* nam. *obvelečem*, *obleka* nam. *obvleka*, *obesiti* nam. *obvesiti*, *oblast* nam. *obvlast* (*vladati*).

c) včasí pred *t* ali *l*, na pr.: *tica* zraven *ptica*, *last* nam. *vlast* (*vladati*), *las* nam. *vlas*, *lat* nam. *vlat*, *pleti* nam. *plevti*.

d) včasí v predlogu **vz**, na pr.: *zbuditi* = *vzbuditi*, *zdihniti* = *vzdihniti*, *zgled* = *vzged*, *zdramiti* = *vzdramiti*.

e) še v nekterih drugih besedah, kakor: *že* zraven *vše*, *uše*; *storiti* nam. *stvoriti*, *hoja* nam. *hooja*, *zagozda* zraven *zagvozda*, *srab* nam. *svrab*, *sraka* nam. *svraka*.

4. goltnik *k* izpada kakor *b*, *d*, *p* in *t* pred pripono: *-niti*, *-nem*, na pr.: *brsniti*, *brsnem* nam. *brskniti*, *brsknem* (*brskati*); *prasniti*, *prasnem* nam. *praskniti*, *prasknem* (*praskati*); *plusniti*, *plusnem* nam. *pluskniti*, *plusknem* (*pluskati*); *stisniti*, *stisnem* nam. *stiskniti*, *stisknem* (*stiskati*).

§ 27. IV. Soglasniki se menjajo med seboj (Lautwechsel):

1. jezikovci med seboj, na pr.: *goltanec* — *grtanec*, *klik* — *krik*; pa tudi z drugimi soglasniki, na pr.: *kora* — *koža*, *poroslo* — *poveslo*, *karati* — *kazen*, *renem* — *ženem*, *uboren* — *ubožen*, *morem* iz *možem* (*mogó* = *morejo*).

2. zobniki med seboj in z drugimi soglasniki, na pr.: *bridek* — *britek*, *kdo* — *kto*, *ped* — *peta*, *kodelja* — *koželj*, *sladčica* — *slaščica*, *teden* — *keden*.

3. ustniki med seboj in z drugimi soglasniki, na pr.: *bramor* — *mramor*, *prača* — *frača*, *drobtina* — *droftina*, *medved* — *medjed*, *svoboda* — *sloboda*.

4. goltniki med seboj, na pr.: *gavran* — *kavran*, *grb* — *hrbet*, *gruška* — *hruška*, *laket* — *lahet*, *gora* — *Pohorje* = *Pogorje*.

Večkrat se čredi *g* z *z*, na pr.: *migati* — *meziti se*, *držati* — *držzati*, *obsegati* — *obsezati*, *spremati* — *sprezati*, *ustregati* — *ustrezati*.

5. sičnik *z* z *s*, posebno pred *t* in *l*, na pr.: *mazati* — *maslo*, *lezti* — *lestvica*, *vezati* — *poveslo*, *poreslo*; *lezti* = *lesti*, *grizti* = *gristi*, *mlezti* = *mlesti*.

§ 28. V. Soglasniki se prestavljajo (metathesis) zlasti z ozirom na sorodne besede v drugih jezikih:

1. da se razdruži pretrda zveza soglasnikov, posebno jezikovcev pred zobniki, na pr.: *brada* — *Bart*, *breg* — *Berg*,

brod — *Furt*, *grad* — *Garten*, *kratek* — *curtus*, *kriv* — *curvus*, *mramor* — *marmor*, *red* — *ordo*, *rabota* — *Arbeit*, *rama* — *Arm*, *tretji* — *tertius*.

2. še v nekterih drugih besedah, ki so nam v obeh oblikah navadne: *čveteri* iz *četveri*, *gomila* iz *mogila*, *kropiva* iz *kopriva*, *čebela*, *čbela* iz *bučela* itd.

IV. poglavje.

Zlogi in naglaševanje.

A. Zlogi in besede.

§ 29. Iz samoglasnikov in soglasnikov, skladno med seboj zvezanih, sestajajo zlogi in besede.

Zlog ali slovka je glas, ki ga v jedni sapi ali enkrat zinišvi izrečemo, in kateri še nič ne pomenja, na pr.: *bra*, *kra*, *ple*, *pre* itd. — Zlogu, ki se končuje na samoglasnik, pravimo odprt, tistemu, ki ga zapira soglasnik, zaprt zlog.

Besede so glasovi, ki imajo že razločen pomen, na pr.: *vol*, *hiša*, *bučela* itd. Besede so jednozložne (jednozložnice), dvožložne (dvožložnice) ali večžložne (večžložnice).

V vsaki besedi se izgovarja jeden zlog krhkeje mimo drugih. Ta zlog ima tedaj naglas ali poudarek.

B. Naglas in naglaski.

§ 30. Naglas ni drugega kakor glavni poudarek ali povzdig kakega samoglasnika v izreki. Nekteri samoglasniki se izgovarjajo bolj na dolgo, zateglo ali mehko, drugi zopet bolj urno, krhko ali ostro. Povzdig ali poudarek samoglasnikov je tedaj dvojen: počasen in mehek, ali pa nagel in oster. Pri počasni izreki glasove zategujemo, pri nagli pa predtegujemo. Zató pravimo počasni in mehki izreki sploh zateza, nagli in ostri pa predteza.

Samoglasniki so po naravi dolgi (—) ali kratki (—). Zatórej jih delimo z ozirom na naglas ali težo in z ozirom na mero in dolžino na četvero. Oni so namreč:

a) predtegli (ostri) dolgi: grād = gráad, mēd, živ, lōj.

b) predtegli (ostri) kratki: rād = rād, kmēt, sīt, krūh.

- c) zategli (mehki) dolgi: *králj* = *kraálj*, *krīž*, *rōka*, *kljūč*.
 d) zategli (mehki) kratki, ki ne stojé nikdar na koncu, ampak samo v sredi ali na početku besede: *lāza* = *lāza*, *sklēpa*, *bōba*, *kōnja*, — ki so roditelji od predtegljih kratkih *lāz* = *lāz*, *sklēp*, *bōb*, *kōnj*.

§ 31. Kedar hočemo predtezo ali zatezo, dolžino ali kratčino posameznih glasov zaznamovati v pisavi, kar je pa le tedaj neogibno potrebno, kedar je pravi pomen brez naglaskov dvomljiv, onda postavljamo nad dotične samoglasnike posebna znamenja, ki jih imenujemo naglaske.

Za natančno zaznamovanje predtegljih (ostrih) in zateglih (mehkih) glasov so nam potrebni, kakor hrvaščini in srbščini, prav za prav štirje naglaske, namreč:

a) ostrivec / za predteglo-dolge glasove, na pr.: *Bóg*, *brámba*, *brítva*, *dóm*, *dúša*, *grád*, *jók*, *kóst*, *kúp* (*kúpiti*), *mladóst*, *móst*, *pást*, *péti*, *pót* (*znoj*), *róp*, *strúp*, *súša*, *svét*, *zláto*, *zvést*, *zába*, *žélva*.

b) podvojeni krativec \ za predteglo-kratke glasove, na pr.: *bāt*, *bōb*, *brāt*, *drġēt*, *dnō*, *kār*, *kmēt*, *krōp*, *kúp* (*gomila*), *mōj*, *nāš*, *pēkel*, *rād*, *ropōt*, *sit*, *slāb*, *sōva*, *srēbro*, *tvōj*, *vāš*.

c) zavijalec ali strešica ^ za zateglo-dolge glasove, na pr.: *dām*, *dōga*, *gospā*, *hrāst* (*dob*), *hvāla*, *kljūč*, *králj*, *krīž*, *nārod*, *nāsad*, *pēta*, *pōt* (*via*), *rōka*, *sādje*, *sōsed*, *zīma*.

d) krativec \ za zateglo-kratke glasove, na pr.: *bērem*, *gōra*, *gūmno*, *igra*, *jēzik*, *kōga*, *mētla*, *nēsem*, *pērem*, *pšeno*, *žēna*, — *mēne*, *tēbe*, *sēbe*, *bōba*, *kmēta*, *pēkla*.

§ 32. Navadni pisavi služita prav za prav samo dva naglaske, namreč:

1. ostrivec / kot znamenje predteglo- in zateglo-dolghih glasov, na pr.: *dūh*, *grád*, *jók*, *méd*, *živ*, — *kljūč*, *králj*, *krīž*, *sādje*, *stēna*.

2. krativec \ kot znamenje predteglo- in zateglo-kratkih glasov, na pr.: *kōnj*, *kmēt*, *otrōk*, *rād*, *slāb*, — *čelo*, *igra*, *kōsa*, *ōsa*, *vōda*.

Strešica ali zavijalec ^ ji hodi v rabo samo tedaj, kedar je posebno zaznamovanje zateglo-dolghih glasov neogibno potrebno, zlasti pri globoko-razteglem *é* in *ó*, na pr.: *jēča*, *lēča*, *rōka*, *med pōtem*.

§ 33. Znamenito je v slovenskem naglaševanju odskakanje ali premikanje naglasa in njegove vsled tega povzročene premembe in pa ritem ali mera.

Naglas se premiče od začetka proti koncu, ali pa od konca proti začetku besede in postaja, čim bližje je koncu, tem ostrejši, in čim dalje je od njega, tem mečji. Tako postane naglasek, ki je na zadnjem zlogu oster (predtegel), na predzadnjem mehke (zategel), óni pa, ki je na predzadnjem oster (predtegel), na tretjem od konca mehke (zategel). Na pr.: dájem, dáješ, dáje, ali dajèm, dajèš, dájè. Tako govorimo: gòra, grènka, kòsa, mène, mòje, ròsa, tèbe, ali gorà, grenkà, kosà, menè, mojè, rosà, tebè itd. — Jednako postaja iz zateglega naglasa predtegel, ako se premakne naglas za jeden zlog proti koncu; tako postane na pr. iz nedoločnikov: pèči, rèči, plèsti, ako končni i odbijemo: pèč, rèč, plèst, in v namenilniku celó: pèč, plést, prést.

Ritem ali ravnomerna menjava dolgih in kratkih zlogov je nekak doglas, ki daje besedam v govoru po pésemskem načinu neko stanovitno glasovno razmerje. V slovenščini imamo dvojen ritem: trohejski in jambski; prvi stopa pred naglas, drugi pa zanj. Jambski ritem se čuje po severno-zahodnih straneh, najčistejše po gornjem Kranjskem, trohejski pa je v navadi po južnih in vzhodnih krajih.

Trohejski ritem se loči od jambskega samo v ostro-kratkih in mehko naglašanih besedah, v ostrih dolgih sta si pa obadva jednaka. Tako na pr.:

a) ostre kratke besede: bútara, délati, lípa izgovarja trohejec, kakor da je: buttara, dellati, lippa; — jambovec pa deva nekak doglas še na sledeči zlog, kakor da je: bútara, délàti, lipà, in zató naglašeni zlog manj ostro izrekuje.

b) V besedah mehko naglašanih, naj so dolge ali kratke, izgovarja trohejec drugo polovico naglašene zloga ostro, kakor da je: glaáva (gláva), greéh (greh); jambovec pa mehko, kakor da je: glaáva, greéh.

c) ostre dolge besede izgovarjata oba jednako, na pr.: grád, súm, zráven.

§ 34. Po svojem izviru je teža in mera slovenskih besed povsod jednaka; razloček je samo v tem, da naglas, ki odskakuje povsod po istih pravilih, ne odskakuje vsekod v istih besedah.

Tako govoré nekteri: pòmoč, pòslal, drugi pa: pomóč, poslál, in večkrat se govori v jednom ter istem kraju oboje.

Kteri zlog se ima v slovenščini naglaševati, to se sploh ne da določiti; slovenski jezik je v tem zeló gibčen in svoboden. V nekterih krajih devajo naglas skoro v obče na predzadnji zlog, in lahko bi z neko pravico rekli, da se jezik le malokdaj upira temu načinu.

§ 35. Sploh se naj pomni o naglasu:

a) Jednozložnice se predteglo ali zateglo naglašujejo ali poudarjajo, na pr.: *klin, stròp, dáh, strúp, králj, kljúc, lúč*.

b) Dvo- in večzložnice imajo naglas na koreniki ali na obrazilih, na pr.: *grája, úzda, gíbatí, pokóren, nesréčen, pokórsčina, — tečaj, vozník, vezílo, kraljícá, obrazílo, milostljív, potrpežljív*.

c) S predlogi: *na-, o-, pre-, pred-, raz-, so-, za-* itd. sestavljeni samostalniki in pridevniki pomikajo naglas radi nad predlog, na pr.: *národ, národen, ógráda, prélaz, prédmet, pristava, rázred, sósed, zámet, zástava, závod*; vendar ostaja naglas po mnogih krajih nad koreniko, na pr.: *ográda, pristáva, sotéska, preláz, zastáva*.

d) Pri sklanji in spregi ostaja naglas sploh ondi, kjer je bil v imenovalniku ali v prvi osebi, če ga splošna raba ne potisne na kak drug zlog; na pr.: *trávník, trávníka; gospód, gospóda; plétem, pléteš, pléte, pléteva, plétemo, plétejo — plétó*.

e) Prednost se naj daje tistemu naglasu, ki se opira na najimenitnejši besedni del, na koreniko, kar se tudi najbolj ujema z ostalimi slovanskimi narečji; a vendar le tedaj, kedar splošna ljudska raba ne zahteva naglasa na kakem drugem zlogu. Jako poučno in zanimivo je torej, da naglaševanje domačega narečja primerjamo z določenim naglasom pisne slovenščine.

V. poglavje.

Pravopisje.

A. Splošna vodila.

§ 36. Glavno pravopisno vodilo nam bodi: piši po glasu z vednim ozirom na izpeljavo. Kjer sta si izreka in izpeljava navzkriž, ondi naj razsodi izpeljava; pisava po izpeljavi je imenitnejša in stanovitnejša od pisave po sami izreki.

Pomni si še:

1. Kolikor zlogov, toliko samoglasnikov; ne piši torej ne več, ne manj samoglasnikov, kakor je zlogov, na pr.: *ce-na, tr-ta, si-ro-ta, gra-di-vo, mi-lo-sr-čen*.

2. Na koncu besed se pisme **l** češče po domače izrekuje kakor **v**, piše se pa vedno le **l**.

Opomba. 1. Ako dvomiš, ali bi pisal **l** ali **v**, podaljšaj besedo s kakim samoglasnikom, in brž se ti pokaže, kaj je prav. Če si torej na pr. **v** zadregi pri besedah: vesev, delav, gorev, prav, pritakni jim samoglasnik, na pr.: veseli, delala, gorelo, pravo, in pokaže se ti prava pisava: vesel, delal, gorel, prav.

2. Kedar si **v** zadregi med **l** in **lj**, piši vselej **lj**, kedar ima pred drugim soglasnikom ali kot končnik (razun nekterih roditeljskih itd.) med ljudstvom svoj čisti glas, na pr.: *kralj, postelj, zadovoljnost*. Sploh pa se piše **lj**:

a) za ustniki: **b, m, p, v** namesto **j** (**i**), na pr.: *ljubljenec, spremljevalec, konoplja, lovljen, mravlja*;

b) v končnicah: *-ljam, -ljaj, -ljem, -ljen, -ljiv, -ljej, -elj*, na pr.: *mahljam, streljaj, gibljem, ljubljem, dobrotljiv, migljej, prijatelj*.

c) še v nekterih drugih besedah, ktere je pisala že stara slovenščina z **lj**, na pr.: *ključ, ljub, ljudje, bolj, zemlja* itd.

3. Lastnim imenom, vzetim iz drugih slovanskih narečij ali iz grščine in latinščine, dajemo v končnicah po navadi slovensko lice; tujkam iz novejših jezikov pa rajši puščamo njih obliko in pravopis; samo v knjigah, priprostemu ljudstvu namenjenih, kaže jih včasih podomačiti. Na pr.: *Hellas = Helada, Cicero = Ciceron, Kragujevac = Kragujevec*; vendar *Schiller, Goethe, Shakespeare* sploh tudi v slovenščini. Dvoglasnike: **au, ei, eu** itd. pišemo z **av, ej, ev** itd., na pr.: *Eugenius = Evgenij, Aurelius = Avrelj, Paulus = Pavel*.

Opomba. V slovanskih lastnih imenih pišemo za srbski gibljivi **a** naš **e**, za češki **h** naš **g**, za češki in poljski **eh** naš **h**, dalje za poljski **l** naš **l**, za poljski in češki **rz** in **ř** naš **r**, za poljski **cie** naš **te**, na pr.: *Praha = Praga, Požarevac = Požarevec, Přemysl = Premisel, Cieszyn = Tešin*.

B. Raba velikih pismen.

§ 37. Slovenščini služijo v obče mala pismena. Velika pismena nam rabijo:

1. v začetku govora, na pr.: *Vera je največji zaklad*. (Met.)

2. za piko, pa za klicajem in vprašajem, kedar stavkovo misel sklepata kakor pika, na pr.: *Od Boga izvira jedinost*,

od vraga prepir. Zakaj neki to? Bog je jeden sam, vragov pa veliko. (Bl.)

3. za dvopičjem, kedar svoje lastne ali besede koga drugega neizpremenjene zapišemo, na pr.: *Večni mojster ukazuje: Prid' zidar se les učit.* (Vodn.)

4. iz početka vsake vrstice v pesnih, na pr.:

*Jablane, hruške
In druge cepé
Cepi v mladosti
Za stare zobé.* (Vodn.)

5. pri vseh lastnih imenih, na pr.: *Koseski, Vodnik, Ljubljana, Holm, Dolenjec, Krško.*

Včasi dajemo tudi njih pridevnikom veliko začetnico, to pa:

a) kedar pridevnik kot samostalnik lastnemu imenu službo opravlja, na pr.: *Avstrijsko, Gorenjsko, Dolenjsko, na Štajerskem, po Goriškem in Notranjskem;*

b) kedar se končuje pridevnik osebnih lastnih imen na *-ov, -ova, -ovo* ali *-in, -ina, -ino*, ki določeni osebi kaj prisvojuje, na pr.: *Vidova meglica, Vukova pisava, Prešernove pesni, Talvina prestava srbskih narodnih pesnij, Marijina podoba, Nežina pečá;*

c) kedar se je združil pridevnik s kakim občnim samostalnikom v zaznambo lastnega imena, ker bi bil pravi pomen dvomljiv, če pridevniku velikega pismena ne damo, na pr.: *Novo mesto, Bela cerkev, Zlati rog, Črno morje, Sladka gora, Slovenske gorice.*

6. za besedo *Bog* in za *Gospod*, če se rabi namesto *Bog*.

7. v pismih pri zaimkih, ki se nanašajo na osebe, katerim pišemo, na pr.: *Vi, Vam, Vaš, Tebi, Tvoj.*

C. Razzlogovanje.

§ 38. Vsaka beseda ima jeden ali več zlogov. V pisavi je večkrat potreba deliti besede po zlogih.

Prvo pravilo pri razzlogovanju je: loči zloge v pisavi tako, kakor jih ločiš v govoru, namreč:

1. izpeljane ali sestavljene besede deli po njih izpeljavi ali sestavi, na pr.: *iz-i-dem, ko-lo-vrat, ob-last, po-mlad, na-uk.*

2. soglasnik med dvema samoglasnikoma se jemlje k naslednjemu zlogu, na pr.: *go-vor, pi-sa-va, ro-go-vi-la, u-ži-tek.*

3. kedar sta med dvema samoglasnikoma dva ali je več soglasnikov, jemlje se prvi (oziroma prva dva) navadno k prvemu, drugi k drugemu zlogu, kakor jih ločimo v govoru; topljencev *lj* in *nj* in skupine *šč* pa nikdar ne delimo. Na pr.: *meg-la, ges-lo, is-kra, mes-to, sed-lo, soln-ce, voj-vo-da, mi-lo-srč-nost, mrav-lja, de-ja-nje, sa-nje, lu-ščina, og-nji-šče*. — Vendar si zapomni razzlogovanje v sledečih skupinah: *groz-dje, poo-stri-ti, bi-strost, čvr-stev, boga-stvo, gospodar-stvo, kri-stjan-stvo, člove-štvo*.

Opomba. Razzlogovanje po izreki je svojstvu našega jezika primernejše od onega, po tujščini posnetega gledé na ločljivost in neločljivost soglasnikov, po katerem bi morali gori navedene besede razzlogovati: *ge-slo, i-skra, me-gla, me-sto*, ker *sl, skr, gl, st* lahko začenjajo druge besede in se imenujejo neločljivi.

D. Ločila.

§ 39. Ločila so znamenja, ktera stavimo v pisavi, da ločimo stavek od stavka. Ločila nam jasniyo govor in kažejo, kje se je treba dalje ali manj časa oddahnuti.

Navadnejša ločila so: *a)* vejica, *b)* pika, *c)* dvopičje, *d)* podpičje, *e)* vprašaj in *f)* klicaj.

§ 40. Vejica (,) nam rabi:

a) kot ločilo več brez veznika priredno-zvezanih besed ali stavkov, na pr.: *Polje, vinograd, gora, morjé, ruda, kupčija tebe redé.* (Vodn.) — *Godba odganja ljudem kalne misli, kroti neugnane njih strasti, povzdiguje potrto dušo proti nebu.* (Ravn.)

b) kot ločilo glavnih in odvisnih stavkov, naj so celotni ali okrajšani, na pr.: *Čas je veter, ki pleve razpihava in le zrno pušča.* (Levst.) — *Koder se nebó razpenja, grad je pevca brez vratarja.* (Preš.) — *Ura, enkrat zamujena, ne pride nobena.* (N. pr.)

c) za zvalnikom sredi stavka namesto klicaja in, kedar je več besed, tudi pred njim, na pr.: *Pomisli, človek, da si sad prahu.* (Led.)

§ 41. Pika (.) se stavi:

a) na koncu popolnoma končanega govora, na pr.: *Čič ne da nič.* (N. pr.) — *Potrpljenje železne duri prebije.* (N. pr.) — *Okleni se predrage domovine, posveti v blagor srce ji in dušo.* (Cegn.)

b) pri okrajšanih imenih in za vrstilnimi števniki, na pr.: *g. = gospod; glđ. = goldinar; itd. = in tako dalje; 1. = prvič; 2. dan = drugi dan; l. 1849. dne 8. sveč. je umrl pesnik Fr. Prešeren.*

§ 42. Dvopičje (:); se jemlje v rabo:

a) kedar svoje lastne ali besede koga drugega neizpremenjene zapišemo, na pr.: *To ti povem: kdor materin jezik zaničuje, tudi matere ne spoštuje.* (N. pr.) — *Naš pregovor pravi: Boljši je dober glas, kot srebrn pas.* (N. pr.)

b) kedar se kaj našteva, ali kedar se kaj v pojasnilo prejšnjega reka dodaje, na pr.: *Najboljši pesniki slovenski so: Vodnik, Prešeren, Koseski, Levstik, Stritar, Gregorčič, Aškerc.* — *Jedna se tebi je želja spolnila: v zemlji domači da truplo leži.* (Preš.) — *Ne hčere, ne šina po meni ne bo; dovolj je spomina: me pesni pojó.* (Vodn.)

c) v sestaviju ali perijodah, da se ločijo naslednji členi od prednjih, na pr.: *Če rije rudar kot krt žalostno v zemlje globočino, ne vedé, kdaj bo dan, kdaj noč: tebe, vrli kmetovalec, tiho vzdrami juterna zarja, solnce ti kaže in sveti pri delu, dokler se na večer milo ne zamakne za gnado božjo.* (Vrt.)

§ 43. Podpičje (;); se stavi:

a) med vsemi priredno-zvezanimi stavki, ako so večjega obsega, na pr.: *Mladina živi brez vse skrbi; vsako nedolžno veselje z radostjo in popolnoma uživa; po veselju hrepeni in ga išče pri svoji enakosti; na nje obličju je izobražen mir srcá in up vsega dobrega; mladina le srečne in vesele prihodnosti pričakuje.* (Vrt.)

b) med stavki, ki drug drugega potrjujejo ali drug drugemu nasprotujejo, na pr.: *Mehkušnost davi mladost in mori starost vsakega stanú in spola; zakaj skoro vse bolezni ona zaraja in jih strašno dalje plodi.* (Vrt.) — *Odperta noč in dan so groba vrata; al' dneva ne pové nobena praška.* (Preš.)

§ 44. Vprašaj (?); nam rabi, kedar naravnost kaj poprašujemo, na pr.: *Kje bratoljubja si videl oltarje?* (Preš.) — *Kje iskrena ljubezen gospoduje?* (Lev.)

§ 45. Klicaj (!); se stavi:

a) za medmeti, kedar te besede same stojé, na pr.: *Oh! Gorje!*

b) kedar se kdo pokliče ali nagovori, ali kedar se kaj prav čvrsto pové, na pr.: *Čujte, otroci!* — *Dragi prijatelji! Naše dejanje bodi vselej plemenito.* — *Kaj znancev je zasula že lopata!* (Preš.)

§ 46. Razun teh ločil rabijo slovenščini še naslednja ločilna znamenja:

a) vezaj (- z) ki veže zloge in besede, na pr.: *mo-to-vi-lo*, *slovensko-nemški slovar*;

b) oklepaj (), kedar kako besedo ali kak rek vmes vtaknemo, na pr.: *Dober prijatelj (pa prijatelj ni vsak, ki se ponuja) in pa star denar sta veliko vredna.* (Slom.);

c) pomišljaj (—), kedar se beseda ali rek zamolči, ali pa kaj nepričakovanega pové, na pr.: *Grob je meni rosnata livada, gaj zeleni — usahnjena puščava.* (Cegn.);

d) opuščaj (ˆ), kedar se kako pisme v pisavi opusti, na pr.: *tak' = tako, bliz' = blizu, al' = ali, č'mu = čemu?*

e) opominjaj (zvezdica * ali križec †), ki kaže na kako opombo, večjidel pod črto postavljeno;

f) narekovaj („“), kedar hočemo kake besede, zlasti od drugod vzete, posebno zaznamovati, na pr.: *Kristus pravi: „Ljubite svoje sovražnike“;*

g) jednačaj ali znamenje enakosti (=), in

h) odstavljaljaj ali znamenje odstavka (§).

E. Kratice.

§ 47. Včasih krajšamo navadne, prav znane besede v pisavi, da hitreje pišemo, ali da kaj prostora prihranimo.

Najnavadnejše slovenske kratice so:

<i>c. kr.</i> = cesarsko-kraljevi;	<i>prim.</i> = primerjaj;
<i>dr.</i> = doktor;	<i>po Kr.</i> = po Kristu;
<i>g.</i> = gospod;	<i>po Kr. r.</i> = po Krist. rojstvu;
<i>gld.</i> = goldinar;	<i>pred Kr.</i> = pred Kristom;
<i>i. dr.</i> = in drugi;	<i>pred Kr. r.</i> = pred Krist. rojstvom;
<i>itd.</i> = in tako dalje;	<i>str.</i> = stran;
<i>l. l.</i> = lanskega leta;	<i>sv.</i> = svet;
<i>l. r.</i> = lastnoročno;	<i>t. j.</i> = to je;
<i>na pr. (n. pr.)</i> = na primer;	<i>t. l.</i> = tega (tekočega) leta;
<i>nam.</i> = namesto;	<i>t. m.</i> = tega (tek.) meseca.

Jednako se krajšajo krstna imena, na pr.: *A.* = *Anton*, *Jos.* = *Josip*, *Fr.* = *France*. Druge slične kratice so same ob sebi umljive; na pr.: *prof.* = *profesor*, *imen.* = *imenovalnik*.

Drugi del.

O b l i k o s l o v j e.

O govornih razpolih.

§ 48. Besede našega govora ločimo v imena, glagole in členice. Pod imena vrstimo samostalnike, pridevnike, števnik in zaimke; členice se ločijo v prislove, predloge, veznike in medmete. Po tem takem služi slovenščini devetero govornih razpolov ali besednih plemen, namreč:

1. samostalnik	} imena	5. glagol		6. prislov	} členice.
2. pridevnik				7. predlog	
3. števnik				8. veznik	
4. zaimek				9. medmet	

Opomba. Spolnika ali člena (Artikel), kakor ga ima nemščina ali grščina, nima slovenščina, pa ga tudi ne pogreša, ker je slovenski samostalnik že sam ob sebi dosti bogat v končnicah za vse raznotere pregibe. Vrh tega ji služi v napoved tanje določnosti oziralni zaimek *i*, ki se dodeva pridevniku na koncu, na pr.: *lep-i, der schöne; dobr-i, der gute.*

§ 49. Imena in glagoli se mnogovrstno pregibljejo v govoru, členice pa ne; zató pravimo imenom in glagolom pregibni, členicam pa nepregibni govorni razpoli.

Imena se sklanjajo, pridevniki se tudi stopnjujejo, glagoli se pa spregajo. Pregibanje je torej trojno:

1. sklanjatev (deklinacija) za imena,
2. stopnjevanje (komparacija) za pridevnike in pridevne prislove, in
3. spregatev (konjugacija) za glagole.

Sklanjatev.

I. poglavje.

Samostalnik.

Kaj in kolikér je samostalnik?

§ 50. Samostalno ime ali samostalnik (Substantiv, Hauptwort) imenuje osebe in reči, ali pa njih dejanja in lastnosti. Prvo je stvarno (konkretno), to pa pojmovno (abstraktno) ime, na pr.: *Vodnik, pesnik, slavec, gora, — lepota, čednost, vodilo, žetev.*

Stvarno samostalno ime je:

1. lastno, ki imenuje posamezne osebe ali reči; le-sem gredó imena oseb, narodov, dežel, mest, rek, gorá itd., na pr.: *Kopitar, Slovenec, Ljubljana, Drava, Triglav;*

2. občno, ki gre vsem stvarém jednega rodú ali razpola, na pr.: *cesar, kmet, vojak, vas, mesto;*

3. skupno, ki že v jednini kaže množico oseb ali rečij, na pr.: *gosпода, deca, otročija, živad, trsje, grmovje;* ali

4. snovno, katero kaže kako snov ali tvarino, ki ohranja tudi v najmanjšem delu svoje ime, na pr.: *mleko, vino, pesek.*

Pri samostalniku je treba gledati: 1. na spol, 2. na število, 3. na sklon in 4. na sklanjavo.

A. Spol.

§ 51. Spol (genus, Geschlecht) je naraven (prirojen) ali slovničen (gramatičen). Naravni spol se razodeva po pomenu, slovnični pa po končaju samostalnih imen.

Naravni spol ima vselej prednost pred slovničnim.

1. Spol po pomenu.

§ 52. Spol po pomenu je že po sami naravi določen. Brez ozira na končnik so:

a) **moškega** spola imena moških oseb in samcev v živalstvu, na pr.: *brat, oče, sin, mož, starešina, vodja, sluga, pastir, golob, orel, oven, vol;*

b) ženskega spola imena ženskih oseb in samic v živalstvu, na pr.: *žena, mati, teta, hči, dekla, golobica, kokoš, kobilica, košuta*.

Opomba. Mnogim živalim, posebno pticam, ribam in ležérčini, lastno je samo jedno ime za obojni spol, na pr.: *slavček, metulj, sova, senica, postrv*. — Pri teh in enakih samostalnikih se določuje spol vselej slovnično po končaju, torej pravimo: *slavček, metulj* itd. so moškega, *sova, senica, postrv* ženskega spola; zato se veli obojni spol takih samostalnikov občni spol.

c) srednjega spola imena večjidel mladih bitij, katerih spola prav za prav še v misel ne jemljemo; končujejo se na **e**, na pr.: *dete, jagnje, tele, ščene, žrebe*.

Opomba. Skupna imena, bôdo si moških ali ženskih oseb, so slovnično ženskega spola, na pr.: *družina, mladina, živad, deca, kovačija, siromatija*.

2. Spol po končaju.

§ 53. Z ozirom na končnik so:

1. moškega spola:

a) samostalniki na soglasnik, ki privzemajo v rodilniku **a**, na pr.: *duh, grad, potok, travnik, vinograd, tovor, ponos, um*; v rod.: *duha, grada* itd.;

b) imena posameznih pismen, na pr.: *veliki A, mali e, ostri c, samoglasniški r*.

2. ženskega spola:

a) samostalniki na **a**, na pr.: *gomila, groza, meča, ruda, zvezda, nedelja, senca, duša, trta, cerkva, setva*. — Samostalniki na **-va** se končujejo tudi na **-ev**, na pr.: *cerkev, setev, britev = britva, breskev = breskva*.

b) oni samostalniki na soglasnik, ki dobivajo v rodilniku **i**, namreč:

α) dvo- in večzložnice na obrazila: **-ast, -est, -ist, -ost, -ust, -azen, -ezen**, na pr.: *oblast, obrest, posest, korist, modrost, čeljust, kazen, golazen, bolezen*;

β) skupna imena na **-ád**, na pr.: *gnilád, suhljád, črvád*;

γ) mnoge jedno- in dvozložnice na razne soglasne končnike. Najnavadnejše so: *basen, brst, brv, cev, čast, čer, četrt, dlan, druhal, gaz, globel, gnjat, gos, izpoved, jablan, jed, jesen, kad, kal, klet, klop, kokoš, kopel, kost, krv (kri), last, laž, ljubav, luč, mast, méd (ruda), mer, misel, miš, moč, motvoz, nit, noč, nrav, os, ost, pamet, past, peč, ped, perot,*

pesen, pest, piščal, polt, pomlad, pomoč, postelj, postrv, pošast, povodenj, prst (zemljina), praprot, rast, raván, reč, red (vrsta), rez, rž, seč, senožet, skrb, slast, smet, smrt, snov, sol, stran, strast, strd, strn, stvar, ščet, vas (selo), vest, vez, vigred, vrv, vrzel, zabel, zapoved, zavist, zel, zev, zibel, zmes, zver, žival, žrd, in še nekaj drugih.

3. **srednjega** spola so samostalniki s končnikom **o** in **e**, ako ne pomenjajo kake moške osebe, na pr.: *bedro, dleto, sito, žito, mesto, lice, solnce, pleme, vreme.*

§ 54. Samostalnikom, le v množini navadnim, določuje se spol tudi po končaju.

Končnik **i** kaže sploh na moški, **e** na ženski in **a** na srednji spol, na pr.: *možgani, otrobi, senci* itd. so moškega, *bukve, grablje, toplice* itd. ženskega, *drva, pljuča, vrata* itd. srednjega spola.

Med samostalniki na **i** so vendar ženskega spola oni, ki imajo v rodilniku *-ij* (namesto moškega *-ov*), na pr.: *cepij, rod. cepij; duri, rod. durij; gosli, rod. goslij* itd.

B. Število.

§ 55. Število (numerus, Zahl) je v slovenščini trojno, namreč:

1. jedninsko ali jednina (singular, Einzahl), za jedno osebo ali reč, na pr.: *brat, sestra, mesto.*

2. dvojinsko ali dvojina (dual, Zweizahl), za dve osebi ali reči, na pr.: *brata, sestri, mesti.*

3. množinsko ali množina (plural, Mehrzahl), za več oseb ali rečij, na pr.: *bratje, sestre, mesta.*

C. Sklon.

§ 56. Sklonov (casus, Biegungsfall) ima slovenščina šestero, namreč:

1. imenovalnik (nominativ) na vprašanje: kdo ali kaj?
2. rodilnik (genitiv) " " koga ali česa?
3. dajalnik (dativ) " " komu ali čemu?
4. tožilnik (akuzativ) " " koga ali kaj?
5. mestnik (lokal) na vprašanje: kje ali pri kom (čem)?
6. orodnik (instrumental) na vprašanje: s kom ali s čim?

Opomba. 1. Zvalnik (vokativ) je svojo prvotno obliko v sedanji slovenščini izgubil. Ostanke njegovi se nahajajo le še v jednini moškega spola, na pr.: *brate! sine! striče! Bože! človeče! Pavle! Tine! Kriste! Krištofe!* itd. Tudi samostalnik *oče* je prav za prav zvalnik besede *otec*. — Sicer nam služi v vsej sklanji imenovalnik namesto zvalnika.

2. Poslednja dva sklona, mestnik in orodnik, rabita se dandanes le malokdaj sama ob sebi, t. j. brez predloga.

D. Sklanjava.

§ 57. Sklanjati se pravi imena pregibati po spolu, številu in sklonih. Vse te izpreminjave se godé po posameznih glasnikih ali zlogih, ki jih pritikamo deblu za razne pregibe.

Pri sklanji gre tedaj paziti na deblo in na končnice. Deblo (Stamm) je stanovitni, neizpremenljivi del vsake besede, končnice (Endungen) so pa izpremenljiva obrazila, ktera pritikamo deblu za razne sklone; pravimo jim torej sklonila (Casusendungen).

Sklonila se vežejo ali naravnost z deblom, ali pa se mu priklepajo po prirastkih, ki jih devamo med deblo in med sklonila, na pr.: *brat — brat-a, brat-u* itd., *grad — grad-ov-i, grad-ov-e* itd.

§ 58. Slovenščina ima četvero sklanjav:

I. sklanja ženskih samostalnikov na -a (<i>a</i> -debla);	
II. sklanja moških samostalnikov	} (<i>o</i> -debla);
III. sklanja srednjih samostalnikov	
IV. sklanja ženskih <i>i</i> -debel.	

I. Sklanja ženskih samostalnikov na **-a**.

	Jednina.	Dvojina.	Množina.
§ 59. <i>Im.</i>	<i>rib-a,</i>	<i>rib-i,</i>	<i>rib-e,</i>
<i>rod.</i>	<i>rib-e,</i>	<i>rib,</i>	<i>rib,</i>
<i>daj.</i>	<i>rib-i,</i>	<i>rib-ama,</i>	<i>rib-am,</i>
<i>tož.</i>	<i>rib-o,</i>	<i>rib-i,</i>	<i>rib-e,</i>
<i>mest.</i>	<i>pri rib-i,</i>	<i>pri rib-ah,</i>	<i>pri rib-ah,</i>
<i>orod.</i>	<i>z rib-o,</i>	<i>z rib-ama,</i>	<i>z rib-ami.</i>

Splošne opombe.

§ 60. Razun ženskih samostalnikov na **-a** se ravnaajo po sklanjalu *riba* tudi:

a) samostalniki, kateri izhajajo po nekterih krajih v imenovalniku na *-ev*, po drugih na *-va*; na pr.: molitev ali molitva, cerkev — cerkva, britev — britva, breskev — breskva, pletev — pletva, setev — setva, žetev — žetva itd. V sklanji je jedninski tožilnik v prvem primerljeju enak imenovalniku, orodnik pa dobiva **-ljo** namesto **-o**, namreč: 1. molitev ali molitva, 2. molitve, 3. molitvi, 4. molitev ali molitvo, 5. pri molitvi, 6. z molitvijo, bolj redkoma: z molitvo.

b) skupna imena: gospoda, deca, otročija, kovačija, siromačija in še drugih nekaj, ki se sklanjajo samo v jednini; na pr.: *Gospoda se spogledajo.* (N. ps.) — *Milostljiva mati grintavo deco češe.* (N. pr.) — *Deci se daje mlečnati močnik, težakom pa žganci in močni kruh.* (Slomš.)

c) pogostem moški samostalniki z žensko končnico **-a**, kakor: starešina, vodja, vojvoda, sluga, oproda, vladika, glavina, na pr.: *Vsak vojak ima svojega slugo.* (N. ps.) — *Glej ga no glavino!* (N. r.)

§ 61. a) Beseda *gospá*, okrajšana iz *gospoja*, sklanja se z naglašenim sklonom takó-le:

Jednina.

1. *gospá*, 2. *gospê*, 3. *gospéj*, 4. *gospô*, 5. pri *gospéj*, 6. z *gospô*.

Dvojina.

1. 4. *gospé*, 2. *gospá*, 3. 6. *gospéma*, 5. pri *gospéh*.

Množina.

1. 4. *gospê*, 2. *gospá*, 3. *gospém*, 5. pri *gospéh*, 6. z *gospémi*.

b) Besede ženskega spola, ki imajo po nekterih krajih ostri naglas na korenu, po drugih pa na končnici, kakor: *gòra* — *gorà*, *vòda* — *vodà*, *kòsa* — *kosà*, *kòza* — *kozà*, *nòga* — *nogà*, *òsa* — *osà*, *ròsa* — *rosà* itd., pregibljejo se najčešče pravilno po vzgledu *riba*; včasih pa se sklanjajo z naglašenim sklonilom, in tedaj tvarjajo množinski rodilnik in mestnik po vzgledu *gospá*. Na pr.: *Debele kapljajo solzé kakor vinske jágode.* (N. ps.) — *Konj je uren ko vrh gorá postojna.* (N. ps.) — *Bog vas ohrani devet sestrá.* (N. ps.) — *Izpod podkvá mu jasna iskra sije.* (N. ps.) — *Na rokéh držati, v nogéh močen biti.* (N. r.) — *V željá bridkosti nobena me ne bo premogla sila.* (Preš.)

§ 62. Besedi: *mati* in *hči* se sklanjata s prirastkom **-er** v množini in dvojini pravilno, kakor *im. matere, hčere, rod. mater, hčer* (tudi *hčerá* in *hčerij*) itd., v jednini pa se ločita v tožilniku in orodniku od navadne sklanje:

Im. mati, hči, rod. matere, hčere, daj. in mest. materi, hčeri, tož. mater, hčer, orod. z materjo, hčerjo.

Na pr.: *Kdor matere ne uboga, tega tepe nadloga.* (N. pr.) — *Ko v beli grad prideta, hčer mrtvo zagledata.* (N. ps.) — *Žlahtni gospod, žlahtna gospá, devet hčerá imela sta.* (N. ps.) — *Gospod mlad, mlada gospá imata devet gradov, devet hčerij.* (N. ps.)

Opombe k posameznim sklonom.

§ 63. Goltniki **k, g, h** prehajajo pred **i** v dajalniku in mestniku večkrat v sorodne sičnike **e, z, s**; kakor *roka* — v *roci*; *knjiga* — v *knjizi*; *rjuha* — na *rjusi*, na pr.: *Bog pomozí k naši slozi.* (N. pr.) — *Še prsti na roci si niso jednaki.* (N. pr.)

Opomba. Tej izpreminjavi se upirajo goltniki, ki imajo še drug soglasnik pred seboj, kakor *mačka* — *mački, puška* — na *puški*.

§ 64. Po sklonilu se v pisavi jedninski tožilnik ženskih samostalnikov na **-a** sicer ne loči od orodnika, a razlika je vendar med njima po glasu. Tožilnik samostalnikov s kratkim samoglasnikom v korenu (§ 61. b) se sploh predtezava, orodnik pa zatezava; samostalnikom z dolgim samoglasnikom pa je ravno nasprotno tožilnik večjidel zategel, orodnik predtegel, na pr.: *gôra, kôsa, vôda* — *kráva, lípa, ríba*; tož.: v *gôro* (redkeje *gôro*) ali *goró, kôso* ali *kosó, vôdo* ali *vodó* — *krávo, lípo, ríbo*; — orod.: za *gorô, kosô, vodô* — *krávo, lípo, ríbo*.

Opomba. Štajerski Slovenci govoré še dandanes **-oj** v jedninskem orodniku, na pr.: *Z bradoj giblje, z nogoj ziblje.* (N. ps.)

§ 65. O dvojniskem in množinskem roditeljskem pomni to-le:

a) ženski samostalniki z dvema ali s tremi končnimi soglasniki vstavljajo, kedar se njih skupna izreka ustom upira, na koncu breznaglasni **e** pred poslednjim soglasnikom, pred **j** pa **i** oživi; če **lj, nj** deblo zatikata, vrine se **e** pred topljenca; kakor: *sestra* — *sester, iskra* — *isker, naredba* — *naredeb,*

kaplja — kapelj; skorja — skorij (iz skorija); škarje — škarij itd.; na pr.: *Toliko je Turka na terišču, kakor mravelj na mravljišču.* (N. ps.) — *Lepih zarjaj šest in dva dni.* (Vodn.)

b) neločljive so soglasniške skupine lj, nj, st, zd, šč in tudi jk, lk, nk, mk, sk, vk, mb, vb; na pr.: želja — želj, sanje — sanj, cesta — cest, zvezda — zvezd, klešče — klešč, vojska — vojsk, znanka — znank, znamka — znamk, zajka — zajk, bilka — bilk, pevka — pevk, opomba — opomb, stavba — stavb; a vendar tudi: goska — gosek, treska — tresek. Ovca ima v roditelju ovec, ovác in tudi ovcá (§ 61.).

II. Sklanja moških samostalnikov.

	Jednina.		Dvojina.	
§ 66. Im.	travnik,	konj,	travnik-a,	konj-a,
rod.	travnik-a,	konj-a,	travnik-ov,	konj-ev,
daj.	travnik-u,	konj-u,	travnik-oma,	konj-ema,
tož.	travnik,	konj-a,	travnik-a,	konj-a,
mest.	pri travnik-u,	konj-u (-i),	pri travnik-ih,	konj-ih,
orod.	s travnik-om,	konj-em,	s travnik-oma,	konj-ema,
	Množina.			
Im.	travnik-i,	konj-i,		
rod.	travnik-ov,	konj-ev,		
daj.	travnik-om,	konj-em,		
tož.	travnik-e,	konj-e,		
mest.	pri travnik-ih,	konj-ih,		
orod.	s travnik-i,	konj-i.		

Splošne opombe.

§ 67. Moška imena oseb in drugih živih ali posebnih stvari imajo v jednini tožilnik enak roditelju; tožilnik neživih reči pa je enak imenovalniku. Na pr.: *Lenuha dan straši.* (N. pr.) — *Strežek naznanja snežek.* (N. pr.) — *Denar ima polzek rep.* (N. pr.) — *Glej ga štora!* (N. r.)

§ 68. a) Samostalniki s polglasnim e v končnici izpahujejo e po vseh sklonih, kedar jim kak glasnik priraste na koncu; pravimo mu zato gibljivi polglasnik. Na pr.: pevec — pevca,

pevcu; mutec — mutca, mutcu; glušec — glušca, glušču; kupec — kupca; zajec — zajca; orel — orla, oven — ovna; nohet — nohta; semenj — semnja; deček — dečka; ogenj — ognja; sinek — sinka; starček — starčka itd. — Navadno se e ne izpahuje v: mesec — meseca, kamen — kamena; nikdar v: človek — človeka, koren — korena, jelen — jelena, kremen — kremenca, plamen — plamena.

b) Korenski e izpada v besedah: pes — psa, psu, psom; sel — sla; posel — posla; sen — sna. Ohranil se je pa v besedi: lev — leva, meč — meča.

c) Ako bi se po izpahnjem gibljivcu združilo preveč soglasnikov v nesoglasno celoto, ostane polglasnik v besedi. Na pr.: jazbec — jazbeca; jezdec — jezdeca; mrtvec — mrtveca; ubožček — ubožčeka; migljej — migljeja; angelj — angelja; grižljej — grižljeja; golobjek — golobjeka.

Tako ohranijo tudi brez izjeme svoj e vse besede na -telj, na pr.: prijatelj — prijatelja (ne: prijatlja); učitelj — učitelja; rešitelj — rešitelja; voditelj — voditelja.

d) Pravilno se e izpahuje v domačih in tujih besedah na -elj, kakor: črevelj — črevelja, kašelj — kašlja, krhelj — krhlja, rogelj — roglja, šapelj — šaplja, šrebelj — šreblja, brenclj — brenclja, rabelj — rablja, parkelj — parklja, krempej — kremplja, škratelj — škratlja, tempelj — templja itd.

Opomba. 1. Krivo je govoriti in pisati: krempej — krempejna, brenclj — brencljna, tempelj — tempeljna. Namesto: apostelj — aposteljna govori in piši apostelj — apostelja ali apostol — apostola. Tako tudi: evangelij — evangelija ali evangelja (ne: evangeljna).

2. Samoglasnik i se nikdar ne izpahuje; zatorej se piše: ribič — ribiča (ne: ribčā); tovariš — tovariša (ne: tovarša); mladenič — mladeniča ali tudi (toda manj pravilno): mladenec — mladenca.

§ 69. a) Dvo- in večzložni nesestavljeni samostalniki na r vstavljajo po vsej sklanji j, da r mečē, na pr.: gospodar, rod. gospodarja, orod. z gospodarjem; cesar — cesarja; vodir — vodirja; pastir — pastirja; dihur — dihurja; mehur — mehurja; bramor — bramorja; doktor — doktorja. Na pr.: Uma mnogo, denarjev malo. (N. pr.) — Brez vinarja ni goldinarja. (N. pr.)

b) Imena neživih stvari na -or ne privzemajo j, kakor: govor, javor, lavor, prapor, prizor, prostor, šator, tabor, tovor, razor

— rod. govora, javora itd. — Vendar: *sladkor* — *sladkorja*, *lapor* *laporja* (Mergel).

Brez mehčalnega **J** se sklanjajo še sledeči samostalniki: *okvir* — *okvira*; *prepir* — *prepira*; *večer* — *večera*; *biser* — *bisera*; *sever* — *severa*; *stožer* — *stožera* (Thürangel). — *Steber*, *sveder*, *veter* pa e izpahujejo: rod. *stebra*, *svedra*, *vetra*.

§ 70. Več jednozložnih samostalnikov dobiva v jedninskem roditelju zraven **-a** tudi naglašeni **-ú**. Taki samostalniki se pregibljejo v dvojini in množini s prirastkom **-ov**; na pr.: *grad* — *gradu* ali *grada*. Množina: 1. *grad-ov-i*, 2. *grad-óv* (nikdar: *gradovov*), 3. *grad-ov-om*, 4. *grad-ov-e*, 5. *pri grad-ov-ih*, 6. *z grad-ov-i*.

Najčešče dobivajo v jedninskem roditelju naglašeni **-ú**: *cvet* — *cvetú*, *med* — *medú*, *klas* — *klasú*, *rod* — *rodú*, *tat* — *tatú*, *sin* — *sinú*, *glas* — *glasú*, *dar* — *darú*, *dolg* — *dolgu*, *stan* — *stanú*, *sad* — *sadú*, *zid* — *zidú*, *most* — *mostú*, *val* — *valú*, *zvon* — *zvonú*, in še nekaj drugih. — *Dan*, rod. *dneva*, glasi se v množini: *dnevi* in *dnovi*, rod. *dnevov* in *dnóv* itd.

Na pr.: *Brez potú ni medú*. (N. pr.) — *Is sadú se drevó spozná*. (Met.) — *Domačega tatú se je težko ubraniti*. (N. pr.) — *Lanovi Slovencem cekine nesó*. (Vodn.) — *Tiha voda mostove pobira*. (N. pr.) — *Suhi panjevi lahko netilo*. (N. pr.) — *Odločeni so roži kratki dnovi, ko v cvetju jo zapadejo snegovi*. (Preš.)

Opomba. V jednini se nahaja prirastek **-ov** le redkoma v roditelju, daljniku in mestniku (v zadnjih dveh sklonih navadno le z naslednjim **-i**). Na pr.: *Slišat tudi ni zvonova*. (N. ps.) — *Šel je k svojemu tastovi*. (Dalm.) — *Po dnevi, po dnevu*.

§ 71. Po moški sklanji pregiblujemo radi v nekterih sklonih moške samostalnike na **-a**, kakor: *oproda*, *sluga*, *starešina*, *vodja*, *vojvoda* itd., namreč: 1. 2. 4. *sluga*, *vodja*, *vojvoda*; 3. *slugu*, *vodju*, *vojvodu*; 5. *pri slugu*, *vodju*, *vojvodu*; 6. *s slugom*, *vodjem*, *vojvodom* itd. Na pr.: *Zbrani njegovi vojvodi so se potopili*. (Ravn.) — *Ide truma vojvodov junaških*. (Levst.)

Opomba. Boljše in svojstvu našega jezika prikladnejše pa je sklanjati take samostalnike po ženski sklanji, kakor se tu pa tam še sedaj nahaja med ljudstvom (gl. § 60. c); na pr.: *Natoči oči starešini*. (N. ps.)

§ 72. Beseda *oče* se sklanja v pisni slovenščini s prirastkom **-et**, kakor: *oče*, *očeta*, *očetu*, *z očetom*.

Opomba. Mimo imenovalnika oče je sploh navadna oblika očca, ki jo po Štajerskem popolnoma po ženski sklanji, drugje pa v jednini takó-le pre-gibljejo: 1. oča, 2. oča, 3. oču, 4. očca, 5. pri očci, 6. z očcem. Na pr.: *Nimam očca, matere.* (N. ps.) — *Po sinku, očci, možu jokala.* (N. ps.) — *Vari, kar je po očci.* (N. ps.)

Opombe k posameznim sklonom.

§ 73. Samostalniki s končnim goltnikom izpreminjajo včasí svoj **k** v množinskem imenovalniku in mestniku v sorodni **e**, redkoma **g** v **z** in **h** v **s**. Otrok se glasi vedno v množ. imen. otroci, v mest. pri otrocih ali otrokih, v orod. z otroki (ne: z otroci). Na pr.: *Otroci in stari ljudje kmalu jok stresejo.* (N. pr.) — *Turci so imeli gosti.* (N. ps.) — *Bog pošilja darove pridnim otrokom po angeljih, kateri jih prinašajo na zlatih oblacih.* (Cegn.) — *Vojaci, rozi, Vlasi so redke oblike zraven navadnih: vojaki, rogi, Vlasi.*

Opomba. 1. Redkeje se nahaja v pisavi sičnik namesto goltnika v jedninskem mestniku z naslednjim **-i**; na pr.: *Paša stopa ob potoci, grmeč boben nosi v roci.* (N. ps.) — *V našem jezici.* (Levst.)

2. Koroški in nekteri dolenski Slovenci govoré v mestniku še dandanes prav po starem, na pr.: v Belacé, v mracé, na potocé, v lozé.

§ 74. V množinskem imenovalniku dobivajo navadno **-je** namesto **-i** samostalniki, ki izhajajo na **t, d, b, f**, kakor: očetje, bratje, gostje, kmetje, nohtje, svatje, zetje, fantje, tatje; gospodje, sosedje; golobje, zobje; škofje. — Vendar imajo rajši **i**: narodi (redko: narodje), zavodi, gozdi, grozdi, židi, grofi itd. — Volk ima v množinskem imenovalniku: volki, volkovi in volcjé.

Imena na **-an** (zlasti ljudska imena) se glasijo na **-i** in **-je**, na pr.: kristjani in kristjanje; Rimljani in Rimljanje; Celjani in Celjanje; vaščani in vaščanje; meščani in meščanje.

§ 75. Množinski roditeljski je pri nekterih jedno- in dvozložnih samostalnikih še dandanes, kakor v stari slovenščini, brez sklonila **-ov** ter se loči po dvojni zatezi od jedninskega imenovalnika, na pr.: konj — kônj, las — lās, lonec — lônec, mož — mōž, otrok — otrôk, penez — pēnez, stremèn — stremēn, voz — vōz, zob — zōb. Na pr.: *Zima je bela ko golob, pa je volčjih zōb.* (N. pr.) — *Polno*

dvorišče je njih kónj, polna hiša črnih móž. (N. ps.) — *To je sapa turških kónj meglena.* (N. ps.) — *Njih je več ko mojih lás na glavi.* (Dalm.)

Opomba. Zraven teh oblik nam rabi tudi navadni rodilnik, na pr. konjev, loncev, možev, zobov itd., nikdar pa: otrokov zraven jedino pravilnega rodilnika otrók.

§ 76. Stara zvalnikova oblika v jednini na -e se je ohranila še v posameznih izrekih. Na pr.: *Kaj ti pravim, sine ti!* (N. ps.) — *O, kaj ti pravim, Kristofe!* (N. ps.) — *Kriste, usliši nas!* — *Aj ti brate!* (Kr. r.)

III. Sklanja srednjih samostalnikov.

§ 77. Samostalniki srednjega spola se končujejo po trdih soglasnikih na -o, po mehkih na -e. Prvi se sklanjajo po vzgledu mesto, drugi po vzgledu polje.

	Jednina.		Dvojina.	
<i>Im.</i>	mest-o,	polj-e,	mest-i,	polj-i,
<i>rod.</i>	mest-a,	polj-a,	mest,	polj,
<i>daj.</i>	mest-u,	polj-u,	mest-oma,	polj-ema,
<i>tož.</i>	mest-o,	polj-e,	mest-i,	polj-i,
<i>mest.</i>	pri mest-u,	polj-u (-i),	pri mest-ih,	polj-ih,
<i>orod.</i>	z mest-om,	polj-em,	z mest-oma,	polj-ema,

Množina.

<i>Im.</i>	mest-a,	polj-a,
<i>rod.</i>	mest,	polj,
<i>daj.</i>	mest-om,	polj-em,
<i>tož.</i>	mest-a,	polj-a,
<i>mest.</i>	pri mest-ih,	polj-ih,
<i>orod.</i>	z mest-i,	polj-i.

Splošne opombe.

§ 78. Nekteri srednji samostalniki na -o podaljšujejo deblo po vsej sklanji s prirastkom -es, sicer pa se sklanjajo po vzgledu mesto; kakor: *črevó* — *črev-és-a*, *drevó* — *drevésa*, *koló* — *kolésa*, *okó* — *očésa*, *peró* — *perésa*, *slovó* — *slovésa*, *teló* — *telésa*, *uhó* — *ušésa*. Na pr.: *Kar je*

ljubo očesu, to je tudi ušesu. (N. pr.) — *On slovesa ne jeniže.* (N. ps.) — *Desno roko brez skrbi daj k prijaznemu slovesu.* (Preš.)

Nebó se sklanja v jednini brez prirastka: rod. neba, mest. na nebu; v množini pa s prirastkom **-es**: imen. nebesa, rod. nebes, mest. v nebesih. Na pr.: *Noč na nebu zvezdice prižiha.* (Tom.) — *Bog je v nebesih domá.* (N. r.)

Opomba. Včasí sklanjamo imenovane samostalnike tudi brez prirastka, a tedaj imajo nekteri drugačen pomen; na pr.: kolesa — kola (voz), črevesa — črevo (drobje), drevesa — drva (netivo). Na pr.: *Vi cepite drva, k nam pa treske leté.* (N. pr.) — *Sila kola lomi.* (N. pr.) — *Za kopo je tri pera djál.* (N. ps.) — *On se je dotaknil njegovega uha.* (Dalm.)

§ 79. Srednji samostalniki, ki se končujejo na **-me**, dobivajo po vsej sklanji prirastek **-en**; sicer je njih sklanja pravilna. Taki samostalniki so: breme — brem-en-a, ime — imena, pleme — plemena, rame — ramena, seme — semena, sleme — slemena, teme — temena, vime — vimena, vreme — vremena. Na pr.: *V prihodnjost svojo seme sejemo.* (Cegn.) — *Ali nisi dobrega semena vščjal na svojo njivo?* (Met.) — *Na temenu cvete prijazna pomlad.* (Vilh.)

Opomba. Krivo je pisati v im. in tož. jedninskem: bremen, plemen, semen itd., kakor govoré sem ter tja po Slovenskem.

§ 80. a) Imena mladih živalij in drugih stvari na **-e** privzemajo razun jedninskega imenovalnika in tožilnika v vseh sklonih prirastek **-et**; sicer se pregibljejo pravilno po sklanjalu mésto. Taki samostalniki so: dekle, dete, jagnje, junče, kozle, kljuse, mače, pišče, prase, ščene, tele, vnuče, žrebe itd. ter imajo v rod.: dekl-et-a, deteta, jagnjeta, junčeta, kozleta itd. — v daj.: dekletu, detetu, jagnjetu, kozletu itd. — *Le-sem spada tudi: kolče — kolčeta, pleče — plečeta, srce — srceta* (pogača jednake podobe) in še nekaj manjšalnih besed, na pr.: otroče, hlapče, človeče.

b) Prirastek **-et** dobivajo tudi nekteri moški samostalniki na **-e**, na pr.: oče — očeta (§ 72.), družé — družeta, zaspáne — zaspaneta, fante — fanteta, lene — leneta, revše — revšeta, Jože — Jožeta. Na pr.: *Družé dični moj, sem nadjala se nužno te.* (N. ps.) — *Kar se fanté nauči, starček še stori.* (N. pr.) — *Lenetu je zatrnjena pot.* (Ravn.)

Tako tudi lastna imena: Verné — Vernéta, Staré — Staréta, Cigale — Cigaleta. Pri drugih je zopet pravilneje

vtikati **j**, kakor: Šuklje — Šukljeja, Klarke — Klarkeja. — Krivo je pisati: Marko — Markota, Jenko — Jenkota, Metelko — Metelkota, Matija — Matijeta, Luka — Luketa, namesto pravilnega rod.: Marka, Jenka itd.

Opomba. 1. Razun pravilnih množin: piščeta, praseta, teleta, ščeneta itd. govorimo in pišemo tudi: piščanci in piške, prasci in prašiči, telci in teliči, ščenci, žrebci itd., ki si jih izposojamo moškimi samostalnikom: piščanec, prasec — prašič, telec — telič. Na pr.: *Vsaka koklja pred svoje piške (piščance) brska.* (N. pr.)

2. Besedi dete rabi namesto množine deteta skupno ime deca, ki se sklanja le v jednini, kakor ženski samostalnik na **a**; na pr.: deca, dece, deci itd. Krive so množinske oblike: deca, dec, decam.

Opombe k posameznim sklonom.

§ 81. Po mehkih soglasnikih se izpreminja kakor v jedninskem imenovalniku tudi v drugih sklonih **o v e**, na pr.: mestom — poljem; letoma — srcema. — Krivo govorijo tu pa tam: srcem, solncem, namesto: srcem, solncem.

V jedninskem mestniku se govori in piše po mehkih soglasnikih tudi **-i** namesto **-u**; na pr.: na polji, na solnci zraven: na polju, na solcu.

Opomba. Na več krajih se v množ. im. krivo govori: lete, meste, telete namesto leta, mesta, teleta. Sliši se tudi večkrat množ. rod. na **-ov**: teletov, prasetov, žrebetov, nam. pravilnih oblik: telet, praset, žrebet, ktere nam jedine smejo rabiti v pisni slovenščini.

§ 82. Stoji li na koncu srednjih samostalnikov več soglasnikov, katerih skupna izreka se ustom upira, tedaj se vstavlja v dvojinskem in množinskem rodilniku zavoljo lepoglasja kakor ženskim imenom (§ 65.) **e** pred poslednjim soglasnikom, pred **j** jim pa **i** oživi, kakor: bedro — beder, okno — oken, sedlo — sedel; kopje (iz starega kopije) — kopij, predmestje (iz predmestije) — predmestij; vendar: mesto — mest, gnezdo — gnezd, učilišče — učilišč (gl. § 65. b). Na pr.: *Nima oken, nima vrat.* (N. ps.) — *Kolovrat bitij vedno se vrti.* (Led.)

IV. Sklanja ženskih *i*-jevih debel.

§ 83. Ženski samostalniki, na soglasnik se končujoči, dobivajo v jedninskem rodilniku nenaglašen ali naglašen **i**. Prvi se pregibljejo po vzgledu nit, drugi po vzgledu gos.

	Jednina.		Dvojina.	
<i>Im.</i>	nit,	gos,	nit-i,	gos-í,
<i>rod.</i>	nit-i,	gos-í,	nit-ij,	gos-íj,
<i>daj.</i>	nit-i,	gos-i,	nit-ima (-ma),	gos-éma,
<i>tož.</i>	nit,	gos,	nit-i,	gos-í,
<i>mest.</i>	pri nit-i,	gos-i,	pri nit-ih,	gos-éh,
<i>orod.</i>	z nit-jo (-ijo),	gos-jó,	z nit-ima (-ma),	gos-éma,

Množina.

<i>Im.</i>	nit-i,	gos-í,
<i>rod.</i>	nit-ij,	gos-íj,
<i>daj.</i>	nit-im,	gos-ém,
<i>tož.</i>	nit-i,	gos-í,
<i>mest.</i>	pri nit-ih,	gos-éh,
<i>orod.</i>	z nit-imi (-mi),	gos-mí.

Splošne opombe.

§ 84. Kakor moškim samostalnikom izpada gibljivi ali polglasni e tudi ženskimi i-deblom po vseh sklonih, v katerih jim na koncu priraste kak glas, kakor: bolezen — bolezní, prikazen — prikazní, pesen (pesem) — pesní, basen — basní, misel — mislí, povodenj — povodnjí, raven — ravní.

Vendar se e ne izpahuje v besedah: globel — globelí, jesén — jesení, kopel — kopelí, pamet — pametí, postelj — posteljí, vrzel — vrzelí, zabel — zabelí, zibel — zibelí, senožét — senožetí.

§ 85. a) Samostalniki, ki izpuščajo gibljivi e, tvarjajo jedninski orodnik na **-ijo**, na pr.: z boleznijo, s pesnijo. Na pr.: *Žalost in veselje hodi za ljubeznijo.* (Cegn.)

Vsi drugi samostalniki, zlasti na **-ast**, **-est**, **-ist**, **-ost**, **ust**, dobivajo v orodniku sklonilo **-jo**, na pr.: s pametjo, s kopeljo, z zibeljo, z oblastjo, s koristjo, z modrostjo.

Štajerski Slovenci še govoré dandanes v jedninskem orodniku **-joj** namesto **-jo**, kakor: *Za mizoj sedijo svatje, in godci sedé za pečjoj.* (Askerc.)

b) Ravno tako se pritika samostalnikom z gibljivim e v dvojniskem dajalniku (orodniku) in v množinskem orodniku sklonilo **-ima** in **-imi**, drugim deblom pa **-ma** in **-mi**; na pr.: s pesn-ima, z misl-imi, z gosl-imi; z oblast-mi, s čeljust-mi, s piščal-mi, z žival-mi, pa tudi: z žival-imi.

§ 86. Samostalniki, ki naglašajo v jedninskem rodilniku končnico **i**, imajo tudi v jedn. orodniku in v dvojini in množini naglas na sklonilu in dobivajo namesto **-ima, -im, -ih** naglašene končnice: **-éma, -ém, -éh**, kakor: goséma, kostém, v skrbéh.

§ 87. a) Beseda kri ali krv se pregiblje pravilno: 1. in 4. kri, krv, 2. krví, 3. in 5. krví, 6. s krvjó. Na pr.: *Kri, življenje mi je dal.* (N. ps.)

b) Samostalnik beseda tvarja množinski rodilnik večkrat na **-ij**, na pr.: *Mir besedíj.* (N. r.) — *Od dobrih besedíj se nihče ne zredí.* (N. pr.) — *Kjer je veliko besedíj, ne mine lahko brez greha.* (Ravn.)

c) V ljudskem govoru se večasi izpušča sklonilo v množinskem rodilniku, kar pa ni, da bi posnemali v knjigi. Na pr.: *Deset božjih zapoved nam. zapovedíj.* — *Kolikor glav, toliko misel nam. mislíj.* (N. pr.) — *Ne pojte grdih pesen nam. pesníj.* (N. r.) — *Is misel ga pusti nam. iz mislíj.* (N. r.)

d) Nam. nitij — gosij se piše tudi niti — gosi. V pisni slovenščini naj nam služijo oblike na **-ij**, ker so prvič jezikoslovno opravičene (ima jih tudi staroslovenščina), drugič pa se ločijo po njih druge jednake oblike, zlasti rodilnik jedninski; na pr.: vrednost čednosti, der Wert der Tugend, pretium virtutis — vrednost čednostij, der Wert der Tugenden, pretium virtutum. V ljudskem govoru se izraža ta razlika po naglasu.

V. Dostavek k sklanji *i*-jevih debel.

§ 88. V stari slovenščini se je nahajala sklanja moških **i**-debel, katerih ostanki so se ohranili še do dandanes.

a) Beseda ljud (das Volk) se pregiblje v množini, izvzemši imenovalnik, po vzgledu gos, kakor: 1. ljudjé, 2. ljudíj, 3. ljudém, 4. ljudí, 5. pri ljudéh, 6. z ljudí.

Oblika ljudjé služi namesto nerabne množine samostalnika človek. Na pr.: *Vsi ljudjé vse vedó.* (N. pr.) — *Svet vseh ljudíj dom.* (N. pr.) — *Pri hudobnih ljudéh gre vse na smeh.* (N. pr.) — *Kdor glumi ne ve glas, naj ne hodi ljudém v vas.* (N. pr.)

b) Kakor samostalnik ljudjé se sklanjajo lahko tudi óni moški samostalniki, ki imajo v jedninskem rodilniku naglašen **-ú** ali **-á**; kakor: 1. gradjé, 2. gradíj, 3. gradém, 4. gradi, 5. pri gradéh, 6. z gradí.

Takih ostankov moških **i**-debel nahajamo mnogo zlasti v narodnih pesnih in pri starejših pisateljih. Na pr.: *Vaši lasjé*

na glavi so vsi prešteti. (Met.) — Skrb lasí beli. (N. pr.) — Na Kranjskem imam tri gradí. (N. ps.) — Odklene bele gradí. (N. ps.) — Delavcu nese bogate dari. (Vodn.) — Delajte m mostí iz: mojih belih kostíj. (N. ps.) — Da slednji svoje volí in svoje ovce k meni pripelje. (Dalm.) — Na grobéh je tma nocój. (Pot.)

Navadno se govori in piše: *im.* tatjé, lasjé, zobjé, možjé; *daj.* lasém, zobém, možém; *mest.* v laséh, v zobéh, pri možéh; *orod.* z lasmí, z zobmí, z možmí.

§ 89. Dan (den) se pregiblje brez prirastka v jedninskem orodniku in v dvojini in množini po I-jevi sklanji, s prirastkom -*ev* ali -*ov* pa po sklanji moških samostalnikov. Jedninski rod. in *mest.* se glasita: dne, po dne.

Jednina.		Dvojina.		
<i>Im.</i>	dan (den),	dni,	dneva,	dnova,
<i>rod.</i>	dne, dneva,	dnij,	dnevov,	dnov,
<i>daj.</i>	dnu, dnevu (i),	dnéma,	dnevoma,	
<i>tož.</i>	dan (den),	dni,	dneva,	dnova,
<i>mest.</i>	pri dne, dnevu (i),	pri dnéh,	dnevih,	dnovih,
<i>orod.</i>	z dnem, dnevom,	z dnéma,	dnevoma,	

Množina.

<i>Im.</i>	—	dnevi,	dnovi,
<i>rod.</i>	dnij,	dnevov,	dnov,
<i>daj.</i>	dném,	dnevom,	dnovom,
<i>tož.</i>	dni,	dneve,	dnove,
<i>mest.</i>	pri dnéh,	dnevih,	dnovih,
<i>orod.</i>	z dnémi,	dnevi,	dnovi.

Na pr.: Življenja dnevi so kratki. (Cegn.) — Kratko je veselih dnij število. (Preš.) — Zadosti je dnevu njegova lastna težava. (Met.) — Čakajte, o mati vi, da danove odzvoni. (N. ps.) — Kakor po noči, tako po dne. (N. ps.) — Po dne je tekel, po noči šel. (N. ps.) — Z dnem vred se prikaže zora na nebu. (N. r.) — Odločeni so roži kratki dnovi. (Preš.) — Od zore do mraka, od mraka do dne. (Preš.) — Od dne do dne. (N. r.) — Dan za dnevom. (N. r.)

§ 90. Pot je v jednini moškega, pa tudi ženskega spola: lepi pot in lepa pot. Kot ženski samostalni se sklanja

pot po vzgledu nit: 1. 4. pot, 2. 3. 5. poti, 6. s potjo, kot moški po vzgledu travnik. Na pr.: *Pleti, pleti venčke, brešno poti žalostni.* (N. ps.)

V jedrinskem orodniku pôtem se je ohranil ostanek stare moške 1-sklanje; na pr.: *gre svojim pôtem; tem istim pôtem; ravnim pôtem sem šel; med pôtem.* (N. r.)

V množini je pot navadno moškega spola: potje, ali srednjega: pota, v rod. le: potov. Na pr.: *Razni so potje, po katerih vsevladar narode vodi v želeno blaženost.* (Napr.) — *Na vso zemljo solnce sije, potov vseh megla ne krije.* (Levst.) — *Razna so pota, po katerih vodi Gospod svoja ljudstva.*

§ 91. Okó, očesa, pregiblje se v množini, kedar govorimo o človeških ali živalskih očéh, navadno po vzgledu gos in je ženskega spola. 1. 4. lepe oči, 2. očij, 3. očém, 5. pri očéh, 6. z očmi. Na pr.: *Oči več vidijo od očesa.* (N. pr.) — *Resnica oči kolje.* (N. pr.) — *Bolje verjeti svojim očem, ko tujim očesom.* (N. pr.) — *Oči so polne spanja bile.* (Trub.)

§ 92. Beseda tla, le v množini navadna, pregiblje se v nekaterih sklonih po 1-sklanji: 1. 4. tlá, 2. tál — tlá, 3. tlém — tlom, 5. pri tléh, 6. s tlémi. Na pr.: *Ob tla z nogami bije.* (N. ps.) — *Mašni plašč po tleh razgrne.* (N. ps.)

VI. Sklanja lastnih imen.

§ 93. Lastna imena se ravnajo v sklanji sploh po jednakih pravilih kakor drugi samostalniki: imena na soglasnik (razun ženskih i-debel) pregiblujemo po moški, imena na a po ženski, imena na o ali e (razun moških) po srednji sklanji; na pr.: *Vodnik — Vodnika, Vodniku itd., Ravnikar — Ravnikarja, Ravnikarju itd.; Celovec — Celovca, Celovcu itd.; Soča — Soče, Soči itd.; Brdo — Brda, Brdu itd.; Celje — Celja, Celju itd.*

1. Imena ljudi.

§ 94. 1. Priimke moških oseb na a pregiblujemo navadno po ženski sklanji, na pr.: *Godina, Robida, Trdina; — 2. Godine, Robide, Trdine; — 3. Godini, Robidi, Trdini* itd. — O lastnih imenih na e in o glej § 80. b.

2. Moška imena na i v samostalnikovi obliki pravilno sklanjamo, j pristavlja, na pr.: *Juri* (pravilneje: *Jurij*) —

2. *Jurija* itd.; *Mali* — 2. *Malija*, 3. *Maliju* itd.; *Žurbi* — 2. *Žurbija*, 3. *Žurbiju* itd.; v pridevnikovi obliki pa se ravnaajo po pridevnikih, na pr.: *Dobrovski* — 2. *Dobrovskega*, 3. *Dobrovskemu* itd.; *Koseski* — 2. *Koseskega*, 3. *Koseskemu* itd. (Krivo je: *Dobrovskita*, *Koseskita* ali *Koseskija*.)

§ 95. 1. Končnice grških in latinskih osebnih imen: *as*, *es*, *is*, *os*, *us*, odpadajo po ostalih sklonih, če se niso opustile že v imenovalniku; na pr.: *Sokrates* — *Sokrat* — 2. *Sokrata*, 3. *Sokratu* itd.; *Krez* — *Kreza*; *Miltiad* — *Miltiada*; *Patrokel* — *Patrokla*; *Enej* — *Eneja* (*Aeneas*); *Periklej* — *Perikleja*.

Včasih se odpahne samo *s*, na pr.: *Pelopida* — *Pelopidas*, rod. *Pelopida*, *Leonida* — *Leonidas*, *Jeremija* — *Jeremias*.

2. Lastna imena, ki se podaljšajo v rodilniku, tvarjajo imenovalnikovo obliko s tem, da se rodilnikovo sklonilo moškimi imenom odpahne, ženskimi pa še povrh končnica *a* dodá; na pr.: *Ajant* — *Ajas* (*Ajant-os*); *Ciceron* — *Cicero* (*Ciceron-is*); *Ksenofont* — *Xenophon* (*-ontos*); *Katon* — *Cato* (*Caton-is*); *Cerera* — *Ceres* (*Cerer-is*); *Artemida* — *Artemis* (*-idos*).

2. Imena krajev, mest, rek, gorá.

§ 96. 1. Krajevna imena s staro množinsko obliko na *-ane*, kakor: *Goričane*, *Svéčane*, *Póličane*, *Boróvljane*, *ra-bimo* takó-le v posameznih sklonih:

1. Svéčane,	3. Svéčam, Svéčanom,	5. v Svéčah,
2. Svéčan,	4. Svéče, Svéčane,	6. s Svéčami.

Rodilnik na *-an* je lasten še nekterim drugim množinskim vasnim imenom, na pr.: *Cérklje* — *Cérkljan*, *Gorje* — *Gorjan*, *Duplje* — *Dupljan*, *Zverče* — *Zverčan*.

2. Krajevna imena, ki so prav za prav pridevniki, pregibljejo se sploh kakor pridevniki, na pr.: *Trebno* — 2. *Trebnega*, 3. *Trebnemu* itd.; *Sostro* — 2. *Sostrega*, 3. *Sostremu* itd.; — včasih pa kakor samostalniki, na pr.: *Ravno* — 2. *Ravna* in *Ravnega* itd.

Krajevna imena s pridevnikovo obliko *-ovo* ali *-sko* sklanjamo vselej kakor pridevnike, na pr.: *Velesovo*, *Nemško* — 2. *Velesovega*, *Nemškega*, 3. *Velesovemu*, *Nemškemu* itd.

§ 97. Pri sestavljenih krajevnih imenih je treba paziti, so li sestavljena s pridevnikom ali s predlogom, in kakó:

1. Sestavljenke s pridevnikom, če hrani pridevnik še svojo lastnost, pregibljejo samostalnik po svoje in pridevnik po svoje, na pr.: *Novo mesto, Vinji vrh, Črna gora* — 2. *Novega mesta, Vinjega vrha, Črne gore*, 3. *Novemu mestu, Vinjemu vrhu, Črni gori* itd.; — ako je pa pridevnik popolnoma zrastle s samostalnikom, izpreminja se le samostalnik, na pr.: *Mokronog* — 2. *Mokronoga*, 3. *Mokronogu* itd.; *Carigrad* — 2. *Carigrada*, 3. *Carigradu* itd.

2. Sestavljenke s predlogom, če je predlog ná-se potegnil poudarek, ne delajo razločka v sklanji, na pr.: *Zálog, Zástava* — 2. *do Záloga, do Zástave*, 3. *proti Zálogu, proti Zástavi* itd.; — ako je pa ime ohranilo poudarek, ravna se večkrat z njim v predlogovih sklonih takó, kakor da bi ne bilo sestavljenó.

Po tem pravilu rabijo tu pa tam na pr.: *Podkrnos, Zavrh, Predjama, Nabrežina* takó-le:

Im. Tu je Podkrnosom, Zavrhom, Predjamo, Nabrežini — pa tudi: *tu je Podkrnos, Zavrh, Predjama, Nabrežina*;
rod. do Podkrnosa, Zavrha, Predjame, Nabrežine;
daj. proti Podkrnosu, Zavrhu, Predjami, Nabrežini;
tož. grem Podkrnos, Zavrh, Predjamo, Nabrežino;
mest. bivam Podkrnosom, Zavrhom, Predjamo, Nabrežini;
orod. pred Podkrnosom, pred Zavrhom, Predjamo, pred Nabrežino.

Tako je tudi pri krajevnih imenih, ki jih rabimo samo v množini.

§ 98. Končnice grških in latinskih krajevnih imen odpadajo kakor pri osebnih imenih, na pr.: *Amfipol* — *Amphipolis*, *Neapol* — *Neapolis*, *Tarent* — *Tarentum*, *Brundizij* — *Brundisium*.

Pri imenih, dežele zaznamujočih, pritika se navadno **-a**, na pr.: *Lacija* — *Latium*, *Samnija* — *Samnium*. Tako tudi: *Helada* — *Hellas* (*Hellad-os*).

Krajevna imena, samo v množini navadna, sklanjajo se tudi v slovenščini le v množini; na pr.: 1. 4. *Atene*, 2. *Aten*, 3. *Atenam*, 5. *v Atenah*, 6. *z Atenami* — *Athenae, Athenarum*. *Delfi, Delf, v Delfih* — *Delphi, Delphorum*.

II. poglavje.

Pridevnik.

Kaj in kolikér je pridevnik?

§ 99. Pridevnik ali prilog (adjektiv, Beiwort) je beseda, ktera naznanja, kakšna je oseba ali reč, ali pa čegava je. Po pomenu so tedaj pridevniki:

a) kakovostni, ki naznanjajo lastnost ali kakovost osebe ali reči, na pr.: *bel grad, mala kočá, lepo vreme.*

b) čegavostni ali svojilni, ki naznanjajo čegavost ali svojost oseb in drugih stvari, na pr.: *kraljev dvor, materina kletev, pastirska palica.*

§ 100. Pridevniki imajo za vsak spol svojo posebno končnico: za moški spol kak soglasnik ali **i**, za ženski **a**, za srednji pa **o** (po mehkih soglasnikih **e**), na pr.: *star mož — stari mož; rumena zarja; dobro polje, ribje okó.*

V jedninskem imenovalniku (in tožilniku) moškega spola se nahaja pri pridevniku nedoločna in določna oblika. Nedoločna oblika, ki se končuje na kak soglasnik: *star mož*, služi nam, kedar govorimo o nedoločni, še neznaní osebi ali stvari, in pa tedaj, kedar stoji pridevek za dopovedek (predikat) v stavku: *mož je star*. Določna oblika na **-i**: *stari mož*, govori o določni, že znani osebi ali stvari. *Priden delavec*, ein guter Arbeiter; *pridni delavec*, der gute Arbeiter. Pri pridevnikih na **-ov (-ev)**, **-in**, **-ji**, **-ski**, in pri stopnjevanih pridevnikih ni tega razločka.

A. Pridevnikova sklanja.

§ 101. Vsi pridevniki, v določni in nedoločni obliki, sklanjajo se po tém-le sklanjalu:

	Moški spol.	Ženski spol. Jednina.	Srednji spol.
<i>Im.</i>	lep, lep- <i>i</i>	lep- <i>a</i>	lep- <i>o</i> , rudeč- <i>e</i>
<i>rod.</i>	lep- <i>ega</i>	lep- <i>e</i>	lep- <i>ega</i>
<i>duj.</i>	lep- <i>emu</i>	lep- <i>i</i> (- <i>ej</i>)	lep- <i>emu</i>
<i>tož.</i>	lep- <i>ega</i> , lep (- <i>i</i>)	lep- <i>o</i>	lep- <i>o</i> , rudeč- <i>e</i>
<i>mest.</i>	lep- <i>em</i>	lep- <i>i</i> (- <i>ej</i>)	lep- <i>em</i>
<i>orod.</i>	lep- <i>im</i>	lep- <i>o</i>	lep- <i>im</i>

Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
	Dvojina.	
<i>Im.</i> lep-a	lep-i	lep-i
<i>rod.</i> lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>daj.</i> lep-ima	lep-ima	lep-ima
<i>tož.</i> lep-a	lep-i	lep-i
<i>mest.</i> lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>orod.</i> lep-ima	lep-ima	lep-ima
	Množina.	
<i>Im.</i> lep-i	lep-e	lep-a
<i>rod.</i> lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>daj.</i> lep-im	lep-im	lep-im
<i>tož.</i> lep-e	lep-e	lep-a
<i>mest.</i> lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>orod.</i> lep-imi	lep-imi	lep-imi.

Splošne opombe.

§ 102. Kedar se veže pridevnik z moškim samostalnikom nežive reči, tedaj mu je v jednini tožilnik jednak imenovalniku, pri živih stvareh pa je enak rodilniku; na pr.: *Prepovedan pot pelje v prepovedan kot.* (N. pr.) — *Kdor ubogega človeka stiska, stvarnika preklinja.* (Ravn.) — *Kdor se mlad belega kruha brani, bode star rad črni kruh hrustal.* (N. pr.)

Opomba. Ako samostalnik in pridevnik nista v tem istem stavku in pridevnik se nanaša na samostalnik v prednjem stavku, tedaj sedanja slovenska pisava sploh ne dela več razločka med živimi in neživimi stvarmi ter si kroji tožilnik skoro vedno po živih; na pr.: *Mladina novi svet preveč čisti, starega* (nam. prvotnega stari) *pa zanemarja.* (N. pr.) — *Nebeško kraljestvo je podobno kvasu, kterega* (nam. kateri) *je žena vzela.* (Met.) — *Drag je travnik, kterega* (nam. kateri) *ste kupili.*

§ 103. Gibljivi polglasnik e v končnicah: *-ek, -el, -en, -er, -ev* itd., opušča se kakor samostalnikom tudi pridevnikom po vseh sklonih, v katerih rastejo na koncu, na pr.: *bister, bistra, bistro; bridek, bridka, bridko* (ne: *britka, -o*); *plitev, plitva, plitvo; bolen, bolna, bolno; svetel, svetla, svetlo.*

Opomba. Jednako je tudi z ostrim à, ki v dvožložnicah na *-ek* in *-en* včasih nadomestuje e, na pr.: *sladák, sladka, sladko; težák, težka, težko* (ne: *teška, -o*); *močán, močna, močno; vendar: bolán, bolána, boláno, zraven bolen, bolna, bolno.*

§ 104. Goltnika **k, g** se izpreminjata za samoglasniki pred naslednjim **i**, v jednini tudi pred **e**, včasih v sorodne sičnike: **e, z**; na pr.: *Ne obračaj od ubozih očij.* (Ravn.) — *Kedar vidiš nazeга, obleci ga.* (Ravn.) — *Z velicimi gospodi ni dobro črešenj zobati.* (N. pr.) — *Skrbi in huda leta moré uboz'ga kmeta.* (Preš.) — *Tuč'ga; globoc'ga.* (Preš.)

Opomba. To mehčavanje goltnikov naj se sploh opušča v pisavi, ker je sicer le v jedninskem mestniku moškega in srednjega spola (velicem), v množinskem moškem imenovalniku (velici), v jedn. daj. in mest. ženskega spola (velici ali velicej), in v ženskem in srednjem dvoj. imenovalniku (velici) opravičeno.

§ 105. Stara imenska, t. j. samostalniški jednaka sklanja nedoločnih pridevnikov se je ohranila v slovenščini le še za moški spol v jedninskem imenovalniku (§ 100.); po ostalih sklonih se pregibljejo dandanes vsi slovenski pridevniki po sestavljeni sklanji, ktera se je izobrazila iz imenske s tem, da se je pritikal samostalnikovim sklonom stari zaimek: *i, ja, je*; na pr.: lep + *i*, 2. lepa + *jega*, 3. lepu + *jemu* itd.; te polne oblike pa so se sčasoma obrusile in v današnje skrčile.

Opomba. Ostanke stare imenske sklanje nedoločnih pridevnikov so: a) roditeljski: z davna, od davna, z lepa, z viša, do mala, dosta (do sita), za prva, za rana, zla itd. — b) dajalniki: k dobru, kljubu, kmalu itd. — c) mestniki: po malu, na nagli itd. Na pr.: *Nočem z lepa se podati.* (N. ps.) — *Z mlada se trn ostrí.* (N. pr.) — *Ne reče mu dobra, ne želim ti zla, to ne bo k dobru.* (N. r.) — *Vse bi z nova dobro bilo.* (Valj.)

§ 106. Pridevnika rad in nerad imata le imenovalnike vseh spolov in števil; nekteri pridevniki pa se celó ne sklanjajo, kakor: napak, peš, prav (le kot dopovedek), res, sovraž, navadno tudi: v šeč in žal, in še nekaj tujk; na pr.: *Lintek beseda ne preseda.* (N. pr.) — *Vsi drugi svatje so mi v šeč.* (N. ps.) — *Solz v nobenem ni očesu, žal besede v ustih ni.* (Preš.) — *Žale misli v srcu ni.* (Preš.) — *Dobil v odgovor laž-besede.* (Valj.) — *Ošabnikom so sovraž Bog in ljudje.* (Trub.) — *Luters-vera.* (N. r.) — *Prav mu je. Ta naloga je prav,* diese Aufgabe ist recht; *ta naloga je prava,* diese Aufgabe ist die rechte.

§ 107. 1. Dajalniku in mestniku ženskih pridevnikov v jednini služita dve obliki: na **-i** in **-ej**. Čeravno je oblika na **-ej** vsega priporočila vredna, ker ne rabi samo mnogim Slovincem, ampak tudi drugim slovanskim narečjem, vsaj za določne pridevnike, vendar se je v knjigi in pismu skoro izključno udomačila oblika na **-i**.

2. Pravilna imenovalnikova in tožilnikova oblika za srednji spol v množini je na **a**, kakor nam kažejo starejša slovenska pisava (16. stoletja) in ostala slovanska narečja; na pr.: *O Gospod, kako so tvoja dela velika in mnoga!* (Dalm) — *Ozka vrata* (Trub.) — *Svetijo se tam že okna grajska*. (N. ps.)

Priprosta ljudska govorica družuje rajši s srednjimi samostalniki v množini pridevnike z ženskim koncem na **e**; na pr.: *velike mesta* nam. *ve lika mesta*; *dobre dela* nam. *dob-a dela*, kar pa ni, da bi posnemali v pisavi.

B. Pridevnikovo stopnjevanje.

§ 108. Stopnjevat se pravi pridevnik tako izpreminjati, da ne znači samo lastnosti oseb in rečij, ampak tudi pové, v kateri meri se jim prilaga lastnost. Kakor drugim jezikom služijo tudi slovenščini tri stopnje:

1. prva ali nasebna (nasebnik, pozitiv), ktera kaže lastnost kake osebe ali reči brez vsake primerjave z drugo; na pr.: *zvest prijatelj, dobri učenec, lepa hiša, rodovitno polje*.

2. druga ali primerjalna (primernik, komparativ), ktera prilaga lastnost kaki osebi ali reči v večji ali manjši meri kakor drugi; na pr.: *zvestejši prijatelj, lepša hiša, rodovitnejše polje*.

3. tretja ali presežna (presežnik, superlativ), po kateri se prideva kaki osebi ali reči lastnost v najvišji ali najnižji meri; na pr.: *najzvestejši prijatelj, najlepša hiša, najrodovitnejše polje*.

Primerjalna stopnja.

§ 109. Primerjalna stopnja se obrazi, če deblu pridenemo primerjalno obrazilo:

1. **ejši, ejša, ejše**, ali 2. **ši, ša, še**, ali 3. **ji, ja, je**.

1. Z obrazilom *ejši, ejša, ejše* se stopnjuje večji del jedno- in dvozložnih, pa vsi večzložni pridevniki; na pr.:

nov: novejši, -a, -e;	priden: pridnejši, -a, -e;
zvest: zvestejši, -a, -e;	rodoviten: rodovitnejši, -a, -e;
bogat: bogatejši, -a, -e;	pameten: pametnejši, -a, -e.

Opomba. a) Pri večzložnih pridevnikih se obrazilo *-ejši* večkrat skrči v *-iši*, kakor: prostoren: prostorniši zraven prostornejši; imeniten: imenitniši zraven imenitnejši.

b) Namesto obrazila *-ejši* se pritika včasih (zlasti v jedninskem moškem in srednjem imenovalniku) *-ejji, -ejja, -eje*; na pr.: noveji zraven novejši; stareji zraven starejši; redkeje zraven redkejše; pozneje, ceneje.

2. Obrazilo *ši, ša, še* dobivajo le jednozložni pridevniki, in sicer večjidel óni, ki se končujejo na *b, p, d*; na pr.:

ljub: ljubši, -a, -e; — slab: slabši, — lep: lepši.

Končuje se li deblo na *d*, tedaj se *d* pred *ši* za samoglasnikom izpremeni v *j*, za soglasnikom pa izpahne, na pr.:

hud: hujši, -a, -e;	grd: grši, -a, -e;
rad: rajši;	trd: trši;
mlad: mlajši;	slad-ek: slajši.

Na pr.: *Človek je trši od kamena in slabši od jajca.* (N. pr.) — *Poslednja zmeta je hujša od prve.* (Met.) — *Slajše reči na svetu ni, kakor je pesen lepa.* (Slom.)

3. Z obrazilom *ji, ja, je* tvarjajo primernik:

a) jednozložni pridevniki na končni *k, g, h*, ki se pred *ji, ja, je* pretaplajo v *č, ž, š*, na pr.:

jak: jačji, -a, -e,	gluh: glušji,
blag: blažji,	plah: plašji;

b) mnogi dvozložni pridevniki na *-ek, -ok*, ki to končnico odpahujejo, debelni končnik pa prispodablja obrazilo *-ji*; na pr.:

vis-ok: višji,	krat-ek: kračji (tudi: krajši),
niz-ok: nižji,	glob-ok: globji (globlji),
oz-ok: ožji,	tan-ek: tanji in tanši,
lah-ok (lag-ok): lažji,	slad-ok: slaji in slajši,
tež-ok: težji,	šir-ok: širji in širši.

Na pr.: *Višjemu prijenjaj, nižjemu prizanesi.* (N. pr.) — *Hišni prag najvišja planina.* (N. pr.)

Nekteri pridevniki na *-ek, -ok* se stopnjujejo tudi s končnico vred, kakor krep-ek: krepkejši; gren-ek: grenkejši; brh-ek: brhkejši; red-ek: redkejši; bridek: bridekejši; glad-ek: gladkejši zraven glajši, glaji; meh-ek: mehkejši zraven mečji (deblo: mek-); glob-ek: globokejši zraven bolj navadnega: globji (globlji), redkoma: globočji; gorek: gorkejši (heißer) zraven gorši, gorji (stattlicher).

Opomba. Namesto višji, nižji, kračji itd. se govori in piše tudi viši, niži, krači itd., zlasti prislovi: više, niže, bliže itd.

c) Obrazilo *-ji* privzemajo včasih tudi pridevniki na *d*, kakor: mlad: mlaji zraven mlajši; hud: huji — hujši; grd: grji —

grši. Na pr.: *Turek je hud, njegova mati še huja.* (N. ps.) — *Ne pečaj se s hujim od sebe.* (N. pr.)

§ 110. Nepravilno se stopnjujejo:

velik — večji, večí, dober — boljši, bolji,
majhen, mal — manjši, manji, dolg — daljši, dalji.

Na pr.: *Bolja pamet, kakor žamet.* (N. pr.) — *Boljša je kratka sprava, ko dolga pravda.* (N. pr.) — *Človek težko čaka boljših časov.* (Slom.)

§ 111. Včasi se obrazi primerjalna stopnja s pomočjo stopnjevalnega prislova **bolj**, ki se dene pred nestopnjevani pridevnik. Rabi nam pa ta način stopnjevanja posebno:

1. pri pridevnikih, ki pomenjajo kako barvo,
2. pri pridevnikih na -č, ki so prav za prav deležniki sedanjega časa, in
3. pri trpno-preteklih deležnikih na -en, -an.

Na pr.: črn — bolj črn; cvetěč — bolj cvetěč; pekóč — bolj pekóč; učèn — bolj učèn; znan — bolj znan itd. Na pr.: *Če boš pila vinčice rudeče, boš imela lice bolj cveteče.* (N. ps.)

Opomba. Pri pravih pridevnikih je boljše se ogibati te stopnjave, ker ni prav slovenska; krivo pa je zopet, ako se kak deležnik pravilno stopnjuje, na pr. *Matija Čop, Slovenec izmed najučenejših Slovencev.*

Presežna stopnja.

§ 112. Presežna stopnja se obrazi:

1. če pridenemo primerjalni stopnji besedico **naj**, kakor: lepši — najlepši, -a, -e; kračji — najkračji; slajši — najslajši. Na pr.: *Najboljša luč je Bog.* (N. pr.) — *Največje bogastvo je čisto srce.* (Slom.)

2. če nestopnjevanemu pridevniku pristavimo **najbolj**, vendar večinoma le pri deležnikih, na pr.: *Lice najbolj cveteče, glava najbolj učena.*

§ 113. Visoko stopnjo kake lastnosti izražamo, če pridenemo pred nestopnjevani pridevnik:

1. zeló, kaj, kar, močno, jako, silno, neznano, prav, ali kako drugo jednako besedico; na pr.: *zeló bogat, kaj učena glava, neizrečeno velika puščava.*

2. če postavimo pred pridevnik: pre-, pra-, velc-, vse- (vsega-), na pr.: *preljub, premoder, prastar* (uralt), *veleučén, vsevedén, vsegamogočen*.

Opomba. Zlog pre- pomenja v sestavi tudi preveč; naj se torej previdno jemlje v rabo, na pr.: *Premrzle so v godih mi vaših rosé.* (Preš.) — *Previsok, prenizek.*

3. če pridevnik dvakrat zaporedoma postavimo, na pr.: *visoka, visoka gora; globoko, globoko morje.*

4. s pomočjo predlogov nad, mimo, od; na pr.: *Bodi še tako dragega kaj, mimo čiste duše ni nič.* (Ravn.) — *Ni mojstra nad potrebo.* (N. pr.)

5. z različnimi primerami, kedar hočemo posebnost ali imenitnost kake osebe ali reči nad vse druge povzdigniti, na pr.: *veselo, da je kaj; mlad kakor kaplja; sladek ko med; bistro ko ribje okó; siten kakor griža; raščav kakor hmelj; grenek ko pelin; učen, da se mu čudi mlado in staro* itd.

Sklanja stopnjevanih pridevnikov.

§ 114. Stopnjevani pridevniki se sklanjajo kakor nestopnjevani po vseh sklonih in številih, na pr.:

Im. lepši, najlepši grad — lepša, najlepša hiša — lepše, najlepše poslopje;

rod. lepšega, najlepšega gradú — lepše, najlepše hišé — lepšega, najlepšega poslopja;

daj. lepšemu, najlepšemu gradu — lepši, najlepši hiši — lepšemu, najlepšemu poslopju itd.

Opomba. Ta sklanja, ki še dandanes živi med štajerskimi in ogerskimi Slovenci in med Dolenjci na Kranjskem, ujema se popolnoma s staroslovenščino (razun ženskega imenovalnika v jednini) in z drugimi slovanskimi narečji, pa tudi s slovensko pisavo 16. stoletja. V pisni slovenščini nam je tedaj jedino pravilo, da sklanjamo stopnjevani pridevnik po vseh sklonih in številih. Po Kranjskem (razun Dolenjskega), Goriškem in Koroškem se končuje stopnjevani pridevnik v imenovalniku in tožilniku vseh spolov in števil in v jednini ženskega spola na -i: lepši; na pr.: *Na svetu lepši rožice ni, kakor je vinska trta.* (N. ps.) — *In je rožice pregledovala, ktera lepši je cvetú.* (N. ps.) — *Za bolji rabo (nam. za boljšo rabo).* (Preš.) — *Hrepenéčih src željé najslaji ogasil vse bo zemlje hlad zelene* (Preš.)

III. poglavje.

Števniki.

Kaj in kolikér je števnik?

§ 115. Števniki (numerales, Zahlwort) naznanja, koliko je oseb ali rečij. Števniki so:

1. določni, kateri natanko kažejo število oseb ali rečij, o katerih se govori, kakor na pr.: *pet, šest, sto, desetero* itd.

2. nedoločni, kateri samo naznanjajo večjo ali manjšo množico oseb ali rečij, na pr.: *veliko, malo, dosti, precej* itd.

A. Določni števniki.

§ 116. Določni števniki so po svojem pravilu:

1. glavni;	5. delilni;
2. vrstilni;	6. družilni;
3. ločilni;	7. ponavljalni;
4. množilni;	8. samostalni.

1. Glavni števniki.

§ 117. Glavni števniki ali števci (cardinalia, Grundzahlen) kažejo na vprašanje: koliko? število jednovrstnih oseb ali rečij. Glavni števniki so ti-le:

1 jeden — en, ena, eno	15 petnajst
2 dva, dve	16 šestnajst
3 trije, tri	17 sedemnajst
4 štirje, štiri	18 osemnajst
5 pet	19 devetnajst
6 šest	20 dvajset (dvadeset)
7 sedem	21 jeden in dvajset
8 osem	22 dva in dvajset
9 devet	23 tri in dvajset
10 deset	24 štiri in dvajset itd.
11 jednajst	30 trideset
12 dvanajst	31 jeden in trideset itd.
13 trinajst	40 štirideset*)
14 štirinajst	50 petdeset

*) Po Koroškem štejejo: 40 = štiriredi, 50 = petred, 60 = šestred, 70 = sedemred itd.

60 šesdeset	300 tri sto
70 sedemdeset	400 štiri sto
80 osemdeset	500 pet sto itd.
90 devetdeset	1.000 tisoč (jezero)
100 sto	2.000 dva tisoč
101 sto in jeden	3.000 tri tisoč itd.
102 sto in dva itd.	10.000 deset tisoč
200 dve sto	1.000.000 milijon.

§ 118. a) Jeden, jedna, jedno — en, ena, eno se sklanja kakor pravi pridevnik in se sklada s svojim imenom v sklonu, številu in spolu, na pr.: *Z jedno roko daje, z dvema jemlje.* (N. pr.) — *Jeden (en) krivičen vinar deset pravičnih sne.* (N. pr.)

Opomba. To velja tudi o besedah: nobeden — nobèn, nobèna, nobèno in nijeden, nijedna, nijedno; na pr.: *Nobeden prijatelj ne pojde z menój.* (Pot.) — *Sreče slaje od le-té ne želim nobene.* (Vilh.)

b) Dvá, obá (za moški), dvé, obé (za ženski in srednji spol) sklanjamo v dvojini takó-le:

<i>Im.</i>	dvá, dvé,	obá, obé,
<i>rod.</i>	dvéh,	obéh,
<i>daj.</i>	dvéma,	obéma,
<i>tož.</i>	dvá, dvé,	obá, obé,
<i>mest.</i>	pri dvéh,	obéh,
<i>orod.</i>	z dvéma,	obéma.

Skupek obádva, obédve, sklanja navadno le drugo besedo, kakor rod.: obadveh ali obedveh, pa tudi: obeh dveh.

Na pr.: *Osedlaj brž dva konjiča, tako hitra ko dva ptiča.* (N. ps.) — *Zdaj dvé zvesti duši žalostna ločitev kruši.* (Virk.) — *Če slepec slepca vodi, obá v jamo padeta.* (N. pr.)

c) Trije, štirje (za moški), tri, štiri (za ženski in srednji spol) se sklanja v množini:

<i>Im.</i>	trije, tri,	štirje, štiri,
<i>rod.</i>	treh,	štirih,
<i>daj.</i>	trem,	štirim,
<i>tož.</i>	tri,	štiri,
<i>mest.</i>	pri treh,	štirih,
<i>orod.</i>	s tremi,	štirimi.

Na pr.: *Kjer sta dva, ali kjer so trije v mojem imenu, tam sem jaz v sredi med njimi.* (Met.) — *Žena hiši tri ogle drži, mož le jednega.* (N. pr.) — *Da so ti štirje vrhovi (narodi) iz jednega jezika, sam jezik razodeva.* (Vodn.)

§ 119. a) Pet se pregiblje za vse spole takó-le:

<i>Im.</i>	pet,
<i>rod.</i>	petih (petéh),
<i>daj.</i>	petim (petém),
<i>tož.</i>	pet,
<i>mest.</i>	pri petih (petéh),
<i>orod.</i>	s petimi (petémi).

Po sklanjalu pet se ravnaajo vsi višji glavni števniki od pet naprej, izvzemši sto, tisoč in milijon; na pr.: *S šestimi konji ne boš vozú pretegnil, s sedmimi pa poteče.* (Vodn.) — *Jela je slovo jemati od devetih tudi sestrá.* (N. ps.)

Od pet začenshi so vsi glavni števniki v imenovalniku in tožilniku samostalniki, v ostalih sklonih pa pridevniki.

b) Sto se ne pregiblje; večkrat ga nadomestuje samostalnik stotina. Na pr.: pet sto ali pet stotin; s sto goldinarji ali s stotino goldinarjev.

Tisoč se navadno ne pregiblje; ako pa se izpreminja, tedaj je večjidel ženskega spola; na pr.: izmed tisoč ljudij; ima denarjev na tisoče; dve tisoči; s petimi tisoč vojaki ali s petimi tisočami vojakov; pred tisoč leti. Jezero, ki je tujka ogerška, je vselej srednjega, milijon pa moškega spola.

2. Vrstilni števniki.

§ 120. Vrstilni števniki ali vrstilci (ordinalia, Ordnungszahlen) kažejo vrste ali red posameznih predmetov na vprašanje: koliki, kolika, koliko? Vrstilci so:

1. prvi, -a, -o,	9. deveti, -a, -o,
2. drugi, -a, -o,	10. deseti, -a, -o,
3. tretji, -a, -e,	11. najstji, -a, -o,
4. četrti (štrti), -a, -o,	12. dvanajstji, -a, -o,
5. peti, -a, -o,	13. trinajstji, -a, -o, itd.
6. šestji, -a, -o,	20. dvajsetji, -a, -o,
7. sedmi, -a, -o,	21. jeden in dvajsetji, -a, -o,
8. osmi, -a, -o,	22. dva in dvajsetji, -a, -o, itd.

30. trideseti, -a, -o,	100. stoti, -a, -o,
40. štirideseti, -a, -o,	101. sto in prvi, -a, -o, itd.
50. petdeseti, -a, -o,	1.000. tisoči, -a, -e,
60. šestdeseti, -a, -o, itd.	1.000.000. milijonski, -a, -o.

Vrstilni števnikl so po sklanji pravi pridevnikl. Za števil-kami, ki značijo vrstilce, postavljamo piko. Na pr.: *Cesar Franc Jožef I. je dne 2. grudna leta 1848. zasedel avstrijski prestol.*

3. Ločilni števnikl.

§ 121. Ločilni števnikl ali ločilci (distributiva, Gattungszahlen) značijo na vprašanje: kolikér, -a, -o? razpole ali plemenena oseb in rečij, in so ti-le:

jedin, -a, -o,	deveteri, -a, -o,
dvoji, -a, -e,	deseteri, -a, -o,
oboji, -a, -e,	jednajsteri, -a, -o, itd.
troji, -a, -e,	pet in trideseteri, -a, -o,
čtvéri, -a, -o,	stoteri, -a, -o,
peteri, -a, -o,	dvestoteri, -a, -o, itd.
šesteri, -a, -o,	tisočeri, -a, -o,
sedmeri, -a, -o,	kolikeri, -a, -o,
osmeri, -a, -o,	tolikeri, -a, -o.

§ 122. Mimo gori naštetih rabi slovensčini še druga vrsta ločilnih števnikov, namreč sestavljeni z *vrsten*, -tna, -o; na pr.: *jednovrsten*, *dvo-vrsten*, *trovrsten*, *čtetverovrsten*, *peterovrsten*, *kolikovrsten* itd.

Vsi ločilni števnikl, sestavljeni in nesestavljeni, so po sklanji pridevnikl.

4. Množilni števnikl.

§ 123. Množilni števnikl ali množilci (multiplicativa, Vervielfältigungszahlen) kažejo na vprašanje: kolikeren, -rna, -o ali kolikojen, -jna, -o? — kolikomnožna je kaka reč. Množilci so:

jednoteren, -rna, -o,	ali	jednojen, -jna, -o,
dvojen, -jna, -o,	„	dvojnat, -a, -o,
obojen, -jna, -o,	„	obojnat, -a, -o,
trojen, -jna, -o,	„	trojnat, -a, -o,
čtetveren, -rna, -o,	„	čtetvernat, -a, -o,
peteren, -rna, -o,	„	peternat, -a, -o,

šesteren, -rna, -o,	ali	šesternat, -a, -o, itd.
stoteren, -rna, -o,	„	stoternat, -a, -o,
kolikeren, -rna, -o,	„	kolikernat, -a, -o.

Množilci se pregibljejo kakor pridevniki.

5. Delilni števniki.

§ 124. Delilni števniki ali delilci (Vertheilungszahlen) naznanjajo, po koliko je oseb ali rečij. Izražamo jih s tem, da postavljamo besedico **po** pred glavne ali ločilne števnike; na pr.:

po jeden, jedna, -o — po jednega,	po štirje, štiri — po četvero,
po dva, dve — po dvoje,	po pet — po petero,
po trije, tri — po troje,	po šest — po šestero itd.
	po sto — po stotero itd.

Na pr.: *Orlica izvali po dvoje, po troje mladičev in živi po sto let.* (Slom.)

6. Družilni števniki.

§ 125. Družilni števniki ali družilci (Gesellschaftszahlen) naznanjajo, koliko oseb je v družini, pa so nam razun prvih dveh le malo v rabi. Družilni števniki so z besedo *samo* sestavljeni vrstilci.

samojedin, -a, -o, t. j. brez druga;

samodrug, -a, -o, „ „ sam z jednim drugom;

samotretji, -a, -e, „ „ sam z dvema drugoma, takó da je sam tretji;

samopeti, -a, -o, „ „ sam s štirimi drugovi, takó da je sam peti itd.

Družilci se pregibljejo kakor pridevniki.

7. Ponavljalni števniki.

§ 126. Ponavljalni ali prislovni števniki (adverbialia, Wiederholungszahlen) odgovarjajo na vprašanje: kolikrat? ali na vprašanje: kolikoč in kterikrat?

1. Prvi se zlagajo iz glavnih in nedoločnih števnikov, če jim krat pridenemo; na pr.: *enkrat, dvakrat, trikrat, štirikrat, petkrat, velikrat = velikokrat, mnogokrat, marsikrat* itd.

Besedica *krat* je sem ter tja pregiben samostalnik moškega spola, na pr.: *nektere krati* (glej § 88. b); *več kratov*. — *Koliko kratov sem v samoti klicala pomoč Marije.* (Preš.)

2. Drugo vrsto ponavljalcev obrazimo iz vrstilnih in nedoločnih števnikov, če jim na vprašanje: kolikoč? pritaknemo č, na vprašanje: katerikrat? pa krat ali pot.

Na pr.: *prvič, drugič, tretjič, četrtič, petič, šestič, mnogič, samoč* itd., ali: *prvikrat — prvo pot* (jedn. tož.), *drugikrat — drugo pot* (*drugi pot*), *tretjikrat — tretjo pot* (*tretji pot*), *malo-krat, veliko-krat* itd.

S. Samostalni števniki.

§ 127. Iz pridevnih števnikov se tvarja množica samostalnikov. Taki samostalniki so:

1. imena posameznih števil: *samica, dvojka, trojka, četverka, peterka, šesterka, sedmerka, osmerka*, ali tudi: *petka* ali *petica, šestka* ali *šestica, sedmica, osmica, stotica*. Iz nič je ničla = 0.

2. imena takih stvari, ktere imajo dve ali več samic v sebi, kakor: *dvojica, trojica*.

Včasih rabimo tudi imena: *čtetvorica, petorica, šestorica* itd., pa le tedaj, kedar so vse osebe moškega spola.

3. imena, ktera kažejo dele kake celote, kakor *dvojina* ali *polovica, tretjina, četrť* ali *četrťina, petina, šestina, osmina* itd. Na pr.: *tri desetine* = $\frac{3}{10}$; *pet osmin* = $\frac{5}{8}$.

Samostalnik četrť, rod četrťi, služi nam osobito pri meri časa in drugih rečij. Na pr.: *četrť ure; četrť litra vode; tri četrťi kilogramov mesa*.

4. imena denarjev, a) kovanih: *šestica, desetica, dvajsetica*; — b) papirnatih: *peták, deseták, stoták, tisočák*.

5. imena vojaških predstojnikov: *desetnik, stotnik* itd., in samostalniki: *dvojčič — dvojček, trojčič — trojček*.

6. imena papirjeve velikosti (samega na sebi ali v knjigah): *četrťinka, osminka* (*osmerka*), *dvanaajstinka* (*dvanaajsterka*), *šestnajstinka* (*šestnajsterka*).

Opomba. Pol je prav za prav samostalnik, pa se v številbi in sestavah po navadi ne izpreminja; na pr.: *o pol jedni, o pol dveh, do pol dne*, pa tudi: *o polu jedne, o polu dveh, do polu dne*. — *Do pol dneva nosi angelj vodo za človekom*. (N. pr.)

Pol se sestavlja z vrstilci, prilogi in samostalniki; na pr.: *poldrugi* (*jeden in pol*), *poltretji, polčetrťi, poldan, polnoč, poldneven, polnočen* itd.

B. Nedoločni števnik.

§ 128. Nedoločni ali splošni števnik so:

1. pregibni, in sicer po svoji naravi:

a) samostalniki, kakor: tema (najvišje nedoločno število), sila, množica, mnoštvo, obilica, truma, trop, krdelo itd.

b) pridevniki, kakor: mnogi, noben, ves, vsak; mnogoteri, velikoteri, raznoteri, nekteri, -a, -o itd.

V nekterih sklonih se pregibljeta včasih tudi malo in dosti, na pr.: *V dostih (malih) besedah imamo enakost.* (Vodn.)

2. nepregibni: mnogo, veliko, malo, več, manj, nekaj, nekoliko, nič; preveč, premalo, dosti, precej, obilo, obilno; na pr.: *Kdor preveč misli, ne stori veliko.* (N. pr.) — *Med dosti kmeti je malo kmetovalcev.* (N. pr.)

IV. poglavje.

Zaimek.

Kaj in kolikér je zaimek?

§ 129. Zaimek ali zaime (pronomen, Fürwort) nam služi kot namestnik samostalnih imen, da jih ni treba vedno ponavljati.

Zaimki so po svojem opravilu:

1. osebni,	4. vprašalni,
2. svojilni,	5. oziralni,
3. kazalni,	6. nedoločni.

1. Osebni zaimki.

§ 130. Osebni (perzonalni) zaimki so:

- a) jaz, za prvo osebo, koja govori;
 b) ti, za drugo osebo, koji se govori;
 c) on, ona, ono, za tretjo osebo, o koji se govori;
 d) sebe, povratno-osebni zaimek za vse tri osebe.

Sklanja osebnih zaimkov.

a) Prva oseba.

b) Druga oseba.

Jednina.

<i>Im.</i>	jaz,	ti,
<i>rod.</i>	mene, me,	tebe, te,
<i>daj.</i>	meni, mi,	tebi, ti,
<i>tož.</i>	mene, me,	tebe, te,
<i>mest.</i>	pri meni,	pri tebi,
<i>orod.</i>	z menój,	s tebój.

Dvojina.

<i>Im.</i>	mi-dva, mi-dve,	vi-dva, vi-dve,
<i>rod.</i>	naju,	vaju,
<i>daj.</i>	nama,	vama,
<i>tož.</i>	naju,	vaju,
<i>mest.</i>	pri naju,	pri vaju,
<i>orod.</i>	z nama,	z vama.

Množina.

<i>Im.</i>	mi,	vi,
<i>rod.</i>	nas,	vas,
<i>daj.</i>	nam,	vam,
<i>tož.</i>	nas,	vas,
<i>mest.</i>	pri nas,	pri vas,
<i>orod.</i>	z nami,	z vami.

c) Tretja oseba.

Zaimek tretje osebe: òn, òna, òno (er, sie, es), obrazi vse sklone razun imenovalnika vseh treh števil od zastarelega: i, ja, je.

Moški spol.

Ženski spol.

Srednji spol.

Jednina.

<i>Im.</i>	on,	ona,	ono,
<i>rod.</i>	njega, ga,	nje, je,	njega, ga,
<i>daj.</i>	njemu, mu,	njej (nji), ji,	njemu, mu,
<i>tož.</i>	njega, ga,	njo, jo,	njega, ga, (je),
<i>mest.</i>	pri njem,	pri njej (nji),	pri njem,
<i>orod.</i>	z njim,	z njo,	z njim.

Dvojina.			
<i>Im.</i>	ona (-dva),	oni (-dve),	oni (-dve),
<i>rod.</i>		nju (njiju), ju,	
<i>daj.</i>		njima, jima,	
<i>tož.</i>		nju (njiju), ju, (nji, ji),	
<i>mest.</i>		pri njih (njiju),	
<i>orod.</i>		z njima.	
Množina.			
<i>Im.</i>	oni,	one,	ona,
<i>rod.</i>		njih, jih,	
<i>daj.</i>		njim, jim,	
<i>tož.</i>		nje, jih, (je),	
<i>mest.</i>		pri njih,	
<i>orod.</i>		z njimi.	

d) Povratno-osebni zaimek.

Povratni zaimek sebe se sklanja za vse spole in števila takó-le:

<i>Im.</i>	—
<i>rod.</i>	sebe, se,
<i>daj.</i>	sebi, si,
<i>tož.</i>	sebe, se,
<i>mest.</i>	pri sebi,
<i>orod.</i>	s sebjó.

Splošne opombe.

§ 131. a) Jaz in ti sta brezspolna osebna zaimka, t. j. za moški, ženski in srednji spol jima rabi jednoista oblika; na pr.: *mi žene gremo; vidve pojmeta na polje; pojte, vi dekleta.*

Le v nekterih krajih na zapadu slovenskega ozemlja govore za ženski spol namesto mi, vi, midve, vidve tudi me, ve, medve, vedve; na pr.: *Smo poštene me Kranjice.* (Preš.) — *Hudobe turške ve grdé.* (N. ps.)

b) Kratke oblike v jedninskem rod., daj. in tož. imenujemo naslonjene (enklitične) in jih rabimo, kedar ne poudarjamo zaimka. Prvotna tožilnikova oblika v jednini: me, te, se, ki je sedaj enklitična, ohranila se je še za predlogi v neenklitični rabi; na pr.: *Ti za me, jaz za te, Bog za vse.* (N. pr.) — *Le na se sme zanašati se človek.* (Cegn.)

c) Namesto orodnika: menó**j**, tebó**j**, sebó**j**, nahajajo se tudi oblike: mán**o**, tá**bo**, sá**bo**, ali men**ô**, teb**ô**, seb**ô**; na pr.: *Nad mano, pod mano, krog mene je Bog.* (Vilh.) — *Ti ga nimaš pod sebô, da bi skusil se z menô.* (N. ps.)

d) Namesto dvojsinske oblike: naj**u**, vaj**u**, služ**i** nam, ali prav redkoma, oblika: naj**i**, vaj**i** (náj, váj); na pr.: *Sem odpovedala se zvezi naji.* (Preš.) — *Šel náj (noju) vsak sam bo skoz življenja zmede.* (Preš.)

§ 132. O tretji osebi je treba pomniti:

a) Na mesto staroslovenske oblike *i* (= *ji*), *ja*, *je* v imenovalniku (vseh treh števil) je stopil v novoslovenščini kazalni: ó**n**, ó**na**, ó**no**. Ostali skloni so ohranili stare oblike do današnjega dne s to majhno razliko, da jim je stara slovenščina vstavljala soglasnik *n* samo za predlogi, dočim ga sedanja vselej pritika, kedar poudarjamo zaimsek. Prvotne oblike: j**e**ga, j**e**mu itd. živé samo štajerskim in ogerskim Slovencem in nekterim Dolenjcem, v pisni slovenščini pa jih ne rabimo več.

b) Namesto prvotnega moškega tožilnika **í** in srednjega **Je** v jednini nam služi sploh roditeljska oblika: nj**e**ga, g**a**. Le za predlogi se je ohranil stari **í**, na pr.: zá**-nj** = za njega; pón**j**, nán**j**, ván**j**, pré**denj**.

Isto tako rabimo sedaj v množini kot naslonico (enklitiko) namesto prvotnega tožilnika: je skoro izključno roditelj: jih. Sicer pa govorimo in pišemo prvotno obliko: n**e**; na pr.: *nje sem videl; med nje; po nje; čez nje; za nje.*

c) Zraven prvotnega dvoj. rod. in tož. nj**iju** nam služi sedaj češče skržena oblika: nj**u**. Namesto mestnika nj**iju** se piše rajši množinski mestnik: pri nj**ih**. Na pr.: *Potlej njiju je poročil grajski pater.* (Preš.) — *Jok si briše, ko vidi v tako žalost nju vtopljena.* (Preš.)

§ 133. Kedar hočemo z večjo določnostjo pokazati na kako osebo, rabi nam zaimsek: sam, sama, samo, ki ima v slovenščini posebno to opravilo, da okrepljuje zaimke in druga imena na pomenu; sklanja se kakor pridevnik. Na pr.: *Lenuh sam sebi čas krade.* (N. pr.) — *Kdor se z ošabnikom pajdaši, ta se sam poošabi.* (Ravn.)

2. Svojilni zaimki.

§ 134. Svojilni (posesivni, posestni) zaimki kažejo, čegava je oseba ali stvar, o kateri govorimo. Obrazijo se od osebnih zaimkov in so ti-le:

a) prve osebe:

moj, moja, moje,
najin, najina, najino,
naš, naša, naše.

b) druge osebe:

tvoj, tvoja, tvoje,
vajin, vajina, vajino,
vaš, vaša, vaše.

c) tretje osebe:

njegov, njegova, njegovo,
njen, njena, njeno,
njun (njijin), njuna, njuno,
njihov, njihova, njihovo.

d) povratni za vse osebe:
svoj, svoja, svoje.

e) vprašalni:

čegav, -a, -o, ali čij, -a, -e.

Opomba. Svojilniki so po svoji sklanji pravi pridevniki; toda v jedrinskem imenovalniku moškega spola ne privzemajo nikdar **i**, ker imajo že sami ob sebi določen pomen. Krivo je tedaj njeni nam. njen; njegovi nam. njegov; najni nam. najin itd.

3. Kazalni zaimki.

§ 135. Kazalni (demonstrativni) zaimki kažejo na osebe ali reči, o katerih je, je bila ali bode govorica, in so ti-le:

tà, tá, tó (v sestavi: tà-le, tá-le, tó-le, ali le-tà, le-tá, le-tó, ali tòti, tòta, tòto);

óni, óna, óno, jener, jene, jenes (v sestavi: óni-le, óna-le, óno-le, ali le-óni, le-óna, le-óno);

isti, ista, isto (v sestavi: taisti, taista, taisto, ali tisti, tista, tisto, ali tudi vsak zá-se: ta isti, ta ista, to isto);

tak, taka, tako, ali takov, -a, -o, ali takšen, -šna, -o;

tolik, -a, -o, ali tolikošén, -šna, -o, ali tolikér, -a, -o;

ov, ova, ovo; ovak, ovaka, ovako, in onak, onaka, onako rabijo Slovincem le ob hrvatski meji.

§ 136. Kazalni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki, na pr.: óni, óna, óno; rod. ónega, óne, ónega; daj. ónemu, óni, ónemu itd. — isti, ista, isto; istega, istemu, pri istem, z istim itd. — toti, totega, totemu itd.

Samo tà, tá, tó se razločuje od pridevniške sklanje v tem, da ima namesto sklonila **i** naglašen **é**.

Pregiblje se tedaj takó-le:

	Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
		Jednina.	
<i>Im.</i>	tà,	tá,	tó,
<i>rod.</i>	tega,	te,	tega,
<i>daj.</i>	temu,	tej (ti),	temu,
<i>tož.</i>	tega, tà,	to,	tó,
<i>mest.</i>	pri tem,	pri tej (ti),	pri tem,
<i>orod.</i>	s tém,	s tò,	s tém.

	Dvojina.		
<i>Im.</i>	ta,	té,	té,
<i>rod.</i>	téh,		
<i>daj.</i>	téma,		
<i>tož.</i>	ta,	té,	té,
<i>mest.</i>	pri téh,		
<i>orod.</i>	s téma.		

	Množina.		
<i>Im.</i>	ti,	té,	tá,
<i>rod.</i>	téh,		
<i>daj.</i>	tém,		
<i>tož.</i>	té,	té,	tá,
<i>mest.</i>	pri téh,		
<i>orod.</i>	s témi.		

Splošne opombe.

§ 137. 1. Imenovalnik *tà* se glasi po severni strani jeziko-vega obsega navadno *tè*, po vzhodni pa *ti*, ki je drugje v rabi samo v sestavah: *toti*, *tisti*.

2. Sestavljenka: *taisti*, -a, -o, *pregiblje* sedaj sploh le drugo besedo (*taistega*, s *taistim*), v starejših slovenskih spisih pa je izpreminjala obé, kakor: 1. *ta isti* — *ta ista* — *to isto*; 2. *tega istega* — *te iste* — *tega istega*; 3. *temu istemu* — *tej isti* itd., kar smemo tudi v sedanji pisavi posnemati. Na pr.: *V tem istem času.* (Dalm.)

3. Staroslovenski zaimek *si, si, se, dieser, diese, dieses, živi dandanes samo*:

a) v nekterih sklonih, v jednini: 2. *sega — se*, 3. *semu — sej*, 5. *sem — sej*, in v množini 2. 5. *sih*; na pr.: *Na sem svetu.* (Krelj.) — *Po sem životu.* conf. gen. — *O sej (si) dobi, dosihdob, posihmal, do se dobe, do sega mal.*

b) v nekterih sestavah, kakor: *danes, sinoči, letos.*

4. Vprašalni zaimki.

§ 138. Vprašalni (interrogativni) zaimki vprašujejo po osebah ali rečeh ter so:

1. samostalni: **kdo in kaj**;
2. pridevni: **kteri, ktera, ktero**, ali **koji, koja, koje**; **čegav, -a, -o**, ali **čegavšen, -šna, -o**, ali **čij, -a, -e**; **kak, kakov, -a, -o**, ali **kakšen, -šna, -o**; **kolik, -a, -o**, **kolikošen, -šna, -o**, ali **kolikér, -a, -o**.

§ 139. Pridevni vprašalni zaimki se pregibljejo kakor pridevniki, samostalna *kdo in kaj* pa takó-le:

<i>Im.</i>	kdo,	kaj,
<i>rod.</i>	koga (čega),	česa,
<i>daj.</i>	komu,	čemu,
<i>tož.</i>	koga,	kaj,
<i>mest.</i>	pri kom,	pri čem,
<i>orod.</i>	s kom,	s čim.

5. Oziralni zaimki.

§ 140. Oziralni (relativni) zaimki se ozirajo ali nanašajo na osebo ali reč, o kteri se govori v drugem stavku. Oziralniki so:

1. samostalni: **kdor in kar**;
2. pridevni: **kteri, ktera, ktero**; **koji, koja, koje**; nepregibni **ki** za vse spole in sklone; **kak, -a, -o**; **kakoršen, -šna, -o**; **kolik, -a, -o**; **kolikoršen, -šna, -o**.

§ 141. Pridevni oziralniki se ravnajo po sklanjalu pridevnih imen, kdor in kar pa sklanjamo také-le:

<i>Im.</i>	kdor,	kar,
<i>rod.</i>	kogar (čegar),	česar,
<i>daj.</i>	komur,	čemur,
<i>tož.</i>	kogar,	kar,
<i>mest.</i>	pri kom-ur (-er),	pri čem-ur (-er),
<i>orod.</i>	s kom-ur (-er),	s čim-ur (-er).

6. Nedoločni zaimki.

§ 142. Nedoločni zaimki kažejo na kako osebo ali reč, ktere nočemo ali ne moremo imenovati. Nedoločni zaimki so:

1. samostalni: **kdo, nekdo, nikdo** ali **nihče, malokdo, marsikdo, vsakdo**; **kaj, nekaj, nič**;

2. pridevni: **kteri, kak, neki** (nikdar: nek), **nekteri, marsikteri, marsikak, marsikakšen, vsak** (ne: vsaki), **vsakteri, raznoteri, -a, -o**; **vès, vsá, vsè**.

§ 143. Samostalne nedoločne zaimke pregiblujemo:

a) **kdo, nekdo, nikdo, nihče, malokdo, marsikdo, vsakdo** po sklanjalu **kdo**, ali tudi po oziralnem **kdor**; **kakor**: **nihče**, *rod. in tož. nikoga(r), daj. nikomu(r), mest. in orod. nikom (-ur, -er)*. Na pr.: *Bog ne dá nikomur vsega.* (N. pr.)

b) **kaj in nekaj** po sklanjalu **kaj**, na pr.: *Vsem posamez néčesa manjka.* (N. pr.)

c) **nič** pa také-le:

<i>Im.</i>	nič,
<i>rod.</i>	ničesa(r),
<i>daj.</i>	ničemu(r),
<i>tož.</i>	nič,
<i>mest.</i>	pri ničem (-ur, -er),
<i>orod.</i>	z ničim (-ur, -er).

Na pr.: *Smrt si v ničem ne prebira.* (N. pr.) — *Bog je moj pastir, ničesar mi ne manjka.* (Ravn.)

§ 144. Pridevni nedoločniki se ravnajo v sklanji po pridevnikih; samo **vès, vsá, vsè** pregiblujemo v jednini in množini kakor kazalni zaimek: **tà, tá, tó**.

Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.	
	Jednina.		
<i>Im.</i>	vès,	vsá,	vsè,
<i>rod.</i>	vsega,	vse,	vsega,
<i>daj.</i>	vsemu,	vsej (vsi),	vsemu,
<i>tož.</i>	vsega, vès,	vso,	vsè,
<i>mest.</i>	pri vsem,	pri vsej (vsi),	pri vsem,
<i>orod.</i>	z vsém,	z vsò,	z vsém.
	Množina.		
<i>Im.</i>	vsi,	vse,	vsa,
<i>rod.</i>		vseh,	
<i>daj.</i>		vsem,	
<i>tož.</i>	vse,	vse,	vsa,
<i>mest.</i>		pri vseh,	
<i>orod.</i>		z vsemi.	

Na pr.: *Na vsem svetu se vse dobi.* (N. pr.) — *Vseh del mojster, vseh rev gospodar.* (N. pr.) — *Svet vseh ljudij dom.* (N. pr.)

S p r e g a t e v.

V. poglavje.

G l a g o l.

Kaj in kolikér je glagol?

§ 145. Glagol (verbum, Zeitwort), v katerem se razodeva vsa moč in krasota slovenskega jezika, imenuje se vsaka beseda, ktera dopoveduje, kaj oseba ali stvar dela, ali trpi, ali v katerem stanu se nahaja. Na pr.: *Kdor seje, ta žanje.* (N. pr.) — *Visoko leta, nizko obsedi.* (N. pr.) — *Brez glave storjeno, gotovo skaženo.* (N. pr.)

1. Glagoli so po svojem pomenu:

a) prehajalni (tranzitivni), če prehaja njih dejanje na predmet, ki ga imajo v tožilniku pri sebi; na pr.: *Tuja zemlja ubija človeka.* (N. pr.) — *Kdor koprivo pozná, nagec skrije.* (N. pr.)

b) neprehajalni (intransitivni), če njih dejanje na samem osebkju ostaja, neprehajaje na kak drug predmet, kakor: spim, sedim, skačem, rastem itd., ali pa če se družijo s predmetom v kakem drugem odvisnem sklonu kakor v tožilniku, na pr.: služim tebi, kažem mu itd. Prvi so osebkovi (subjektivni), ti predmetni (objektivni) neprehajalniki. Na pr.: *Veliko drevje dolgo raste.* (N. pr.) — *Ne vprašaj, kje mačka spi, da le miši lovi.* (N. pr.) — *Rajši dobrim služim, kakor hudim zapovedujem.* (N. pr.)

c) brezosebni (imperzonalni), ki nam rabijo samo v 3. jedninski osebi, na pr.: *Bliska se, grmi in treska.*

d) povratni (refleksivni), ki naznanjajo kako povratno dejanje v zvezi s povratnim zaimkom se. Nekteri povratni glagoli nam nikdar ne služijo brez povratnega zaimka, kakor: ču-diti se, bati se, nadejati se itd.; drugi so sami ob sebi prehajalnega pomena, namreč: učiti — učiti se, voziti — voziti se, motiti — motiti se itd. Na pr.: *Boj se Boga.* — *Varuj se greha.*

2. Po kakovosti dejanja, t. j. z ozirom na njega čas ali trajnost so glagoli:

a) dovršni (perfektivni), ki naznanjajo po vsej spregi nastop, dovršitev ali konec kakega dejanja ali stanja; na pr.: sestiti, leči, izgubiti, drkniti — zablisliti, zagrmeti — dognati, dokraljevati.

b) nedovršni (imperfektivni), ki kažejo po vsej spregi trajajoče dejanje ali stanje brez ozira na njega začetek, konec ali uspeh; na pr.: sédati, légati, delati, gubiti, grmeti, kraljevati.

Osebe, števila, časi, nakloni in doba glagolov.

§ 146. Glagol se izpreminja po osebah, številih, časih, naklonih in dobi, t. j. glagol se sprega. Pri spregi (konjugaciji) glagolov je treba paziti:

- a) na osebe in števila,
- b) na čase (tempus),
- c) na naklone (modus) in
- d) na dobo (genus).

A. Osebe in števila.

§ 147. Osebe so tri; prva, ktera govori, druga, kateri se govori, in tretja, o kateri se govori.

Število je trojno, kakor pri imenu: jednina, dvojina, množina.

B. Casi.

§ 148. Slovenščini rabijo štirje časi:

a) sedanji čas ali sedanjik (praesens), ki naznanja v sedanjosti trajajoče, ali v sedanjosti dovršeno dejanje, na pr.: *Kar na svetu živi, vse kmet preredi.* (N. pr.)

b) prihodnji čas ali prihodnjik, ki izraža v prihodnjosti trajajoče dejanje (futurum), ali v prihodnjosti dovršeno dejanje (futurum exactum), na pr.: *V zeleno goro poletim, in tamkaj bom prepevala, v zeleni travnik gledala.* (N. ps.) — *Kukavica nas skliče na planino, ko pomlad vzbudila bo studente spet.* (Cegn.)

c) pretekli čas (praeteritum), ki kaže v preteklosti trajajoče dejanje (imperfectum), ali v preteklosti dovršeno dejanje (perfectum); na pr.: *Kdor je po svetu hodil, ta je mnogo videl.* — *Iskušnja je pregovore rodila, potrdila in ohranila.* (N. pr.)

d) predpretekli čas (plusquamperfectum), ki zaznamuje dovršeno dejanje ali stanje z ozirom na drugo preteklost; na pr.: *Ko se je bila naša vojna prikazala, razkropile so se sovražne trume.*

C. Nakloni.

§ 149. Nakloni so štirje:

a) določni naklon ali določnik (indikativ), ki naravnost in brezpogojno naznanja, kaj kdo dela, ali kaj se godi: na pr.: *Smrt pobrati pod lopato, kar rodil je beli dan.* (Cegn.)

b) pogojni naklon ali pogojnik (kondicional), kateri kaj kot negotovo in pogojno naznanja; na pr.: *Ko bi sreča kramo razgrnila, prva bi se blaga iznebila.* (N. pr.)

c) želevni naklon ali želevnik (optativ), po katerem se razodeva kaka želja ali voščilo; na pr.: *Mojstru pevcev na zdravico naj mi teče ta požir!* (Vodn.)

Opomba. Kedar se naznanja po železniku kako dopuščenje, tedaj mu pravimo dopustni naklon ali dopustnik (koncesiv); na pr.: *Hodim naj tudi po dragah smrtnega mraka, bal se hude ne bom.* (Ravn.)

d) velevni naklon ali velevnik, s katerim se kaj veleva, opominja ali prepoveduje; na pr.: *Kruh, sol jej, pravico govori.* (N. pr.) — *Ne zabi, da si praha sin.* (Led.)

§ 150. V širjem pomenu prištevamo naklonom tudi deležja (participialia), namreč:

a) nedoločnik (infinitiv), na pr.: *Dajati je slajše, kakor jemati.* (N. pr.)

b) namenilnik (supinum), na pr.: *Ne razvezovat, ampak dopolnit sem prišel postave.* (Met.)

c) deležnik (particip), in sicer:

1. tvorno-sedanji	$\left\{ \begin{array}{l} \text{I. t. j. prislovni, na pr.: } \textit{delaje, stojé,} \\ \textit{molčé}; \\ \text{II. t. j. pridevni, na pr.: } \textit{delajóč, stojéč,} \\ \textit{molčéč (-a, -e)}; \end{array} \right.$
2. tvorno-pretekli	$\left\{ \begin{array}{l} \text{I. t. j. pravi glagolni, na pr.: } \textit{pozabivši, skrivši, rekiši}; \\ \text{II. t. j. opisovalni, na pr.: } \textit{pozabil, skríl,} \\ \textit{rekel (-a, -o)}; \end{array} \right.$

3. trpno-pretekli, na pr.: *pozabljen, skrít, rečen (-a, -o).*

Opomba. Trpni deležnik sedanjega časa se je v slovenščini že davno izgubil; ostanki so mu na pr.: *znam, lakom, pitom (pitomec), vedom-ec.*

d) glagolni samostalnik ali glagolnik, na pr.: *po-hajkovanje, odpuščanje, pitje, hrepenenje.*

D. Doba.

§ 151. Doba ali oblika je dvojna:

a) tvorna (aktivna), ktera naznanja, da oseba ali reč, o kateri se govori, sama kaj dela; na pr.: *Čas vse zgrudi.* (N. pr.)

b) trpna (pasivna), ktera kaže, da oseba trpi, ali da se z njo kaj godi; na pr.: *Kar je skrító, vse.bode očító.* (N. pr.)

Pomen srednje (medijalne) dobe daje slovenščina glagolom s povratnim zaimkom, na pr.: *Trata se je hipoma vsušila, hipoma se skala razvalila.* (N. ps.)

O tvorbi časov in naklonov.

§ 152. Pri tvorbi časov in naklonov je treba paziti:

- a) na osebila ali končnice za posamezne osebe;
- b) na naklonila za posamezne naklone;
- c) na priponke deležij, t. j. nedoločnika, namenilnika, deležnikov in glagolnika, in
- d) na deblo ali osnovo.

A. Osebila.

§ 153. Osebila ali končnice, ki zaznamujejo posamezne osebe na glagolu, so sledeče:

a)	}	1. osebe: -m , na pr.: dela- <i>m</i> , bere- <i>m</i> , časti- <i>m</i> .
Stara slovenščina ima namesto tega osebila nosni <i>ō</i> , čegar ostanke nahajamo v starejših slovenskih spisih, zlasti v 16. stol., na pr.: hoč <i>o</i> (hoč <i>u</i>), mog <i>o</i> , veruj <i>o</i> .
		2. osebe: -š , na pr.: dela- <i>š</i> , bere- <i>š</i> , časti- <i>š</i> .
Prvotno obrazilo <i>si</i> (<i>ši</i>) se je ohranilo samo v pomožniku: <i>si</i> .
		3. osebe: — , na pr.: dela, bere, časti. Prvotni <i>t</i> (<i>tū</i>) je odpadel in se ohranil samo na vzhodu v pomožnikovi obliki: jest (= je).
b)	}	1. osebe: -va za moški, -ve za ženski in srednji spol, na pr.: dela- <i>va</i> — dela- <i>ve</i> , bere- <i>va</i> — bere- <i>ve</i> , časti- <i>va</i> — časti- <i>ve</i> .*)
		2. osebe: -ta za moški, -te za ženski in srednji spol, na pr.: dela- <i>ta</i> — dela- <i>te</i> , bere- <i>ta</i> — bere- <i>te</i> , časti- <i>ta</i> — časti- <i>te</i> .
		3. osebe: -ta , -te kakor v drugi, na pr.: dela- <i>ta</i> — dela- <i>te</i> , bere- <i>ta</i> — bere- <i>te</i> , časti- <i>ta</i> — časti- <i>te</i> .

Opomba. V nekterih narečjih služi osebilo **-va**, **-ta** tudi za ženski in srednji spol, in ta jednoličnost prodira čim dalje bolj tudi v pisno slovenščino.

*) Namesto *-va*, *-ve* rabi nekterim Slovencem v domači govorici: *-ma*, *-me*, na pr.: *Sedma v senčico, da si pogledama semenj lep.* (N. ps.)

- c) v množini
{	1. osebe: -mo , na pr.: dela- <i>mo</i> , bere- <i>mo</i> , časti- <i>mo</i> .
	2. osebe: -te , na pr.: dela- <i>te</i> , bere- <i>te</i> , časti- <i>te</i> .
	3. osebe: -jo ali -ó in -é , na pr.: dela- <i>jo</i> , bere- <i>jo</i> , časti- <i>jo</i> , zraven prvotnega in starejšega: ber- <i>ó</i> , čast- <i>é</i> .

Spregalo sedanjega časa.

Jednina.

1. dela- <i>m</i> ,	bere- <i>m</i> ,	časti- <i>m</i> ,
2. dela- <i>š</i> ,	bere- <i>š</i> ,	časti- <i>š</i> ,
3. dela,	bere,	časti.

Dvojina.

1. dela- <i>va</i> , ž. sr. <i>-ve</i> ,	bere- <i>va</i> , ž. sr. <i>-ve</i> ,	časti- <i>va</i> , ž. sr. <i>-ve</i> ,
2. dela- <i>ta</i> , <i>-te</i> ,	bere- <i>ta</i> , <i>-te</i> ,	časti- <i>ta</i> , <i>-te</i> ,
3. dela- <i>ta</i> , <i>-te</i> ,	bere- <i>ta</i> , <i>-te</i> ,	časti- <i>ta</i> , <i>-te</i> .

Množina.

1. dela- <i>mo</i> ,	bere- <i>mo</i> ,	časti- <i>mo</i> ,
2. dela- <i>te</i> ,	bere- <i>te</i> ,	časti- <i>te</i> ,
3. dela- <i>jo</i> ,	bere- <i>jo</i> , ber- <i>ó</i> (<i>ó</i>),	časti- <i>jo</i> , čast- <i>é</i> (<i>é</i>).

B. Naklonila.

§ 154. Določni naklon sedanjega časa nima posebnega naklonila (Moduscharakter).

Naklonilo velevnega naklona (velevnikovo naklonilo) je I, ki prehaja za samoglasniki v j. Tretjo osebo nadomestuje železnik.

Spregalo velevnega naklona.

Jednina.

1. —	—	—
2. dela- <i>j</i> ,	ber- <i>i</i> ,	čast- <i>i</i> ,
3. dela- <i>j</i> (naj dela),	ber- <i>i</i> (naj bere),	čast- <i>i</i> (naj časti).

Dvojina.

1. dela- <i>j-va</i> , ž. sr. <i>-ve</i> ,	ber- <i>i-va</i> , ž. sr. <i>-ve</i> ,	čast- <i>i-va</i> , ž. sr. <i>-ve</i> ,
2. dela- <i>j-ta</i> , <i>-te</i> ,	ber- <i>i-ta</i> , <i>-te</i> ,	čast- <i>i-ta</i> , <i>-te</i> ,
3. (naj dela- <i>ta</i>), <i>-te</i> ,	(naj bere- <i>ta</i>), <i>-te</i> ,	(naj časti- <i>ta</i>), <i>-te</i> .

Množina.

1. dela- <i>j-mo</i> ,	ber- <i>i-mo</i> ,	čast- <i>i-mo</i> ,
2. dela- <i>j-te</i> ,	ber- <i>i-te</i> ,	čast- <i>i-te</i> ,
3. (naj dela- <i>jo</i>),	(naj bere- <i>jo</i>),	(naj časti- <i>jo</i>).

C. Priponke deležij.

§ 155. Priponke deležij so:

a) nedoločnega naklona -ti:

dela-ti, bra-ti, časti-ti;

b) namenilnega naklona -t:

dela-t, bra-t, časti-t;

c) deležnikov, in sicer:

tvorno-sedanjega (le pri nedovršnih glagolih)	I. -é pri glagolih vseh vrst, -je pri glagolih poslednjih dveh vrst:	dela-je, ber-é, čast-é,
		II. -ě, ki se pritika kračji obliki 3. množinske osebe: dela-jó-ě, ber-ó-ě, čast-é-ě (-a, -e).
tvorno-preteklega (I. glagolni le pri dovršnih glagolih)	I. -ši, -vši, ki se dodeva deblu po odpahnjeni nedoločnikovi končnici, in sicer za soglasnikom -ši: pad-ši, rek-ši, vrg-ši, za samoglasnikom -vši: izgubi-vši, prebra-vši, pretrpe-vši (-a, -e); jako redko se nahaja tudi sam v, na pr.: sezidav, izgubiv, namesto sezidavši itd.	
	II. -l, -la, -lo, ki se dostavlja deblu po odpahnjeni nedoločnikovi končnici, na pr.: dela-l, bra-l, častil (-a, -o); pad-el (za soglasnikom z gibljivim e), pad-la, pad-lo; rek-el, rek-la, rek-lo.	
trpno-preteklega (le pri prehajalnih glagolih)	-n, -en, -t,	dela-n, dela-na, dela-no; bra-n; pas-en, pas-ena, pas-eno; reč-en; bi-t, bi-ta, bi-to; skri-t.

D. Deblo ali osnova.

§ 156. Pri glagolskih oblikah razločujemo sedanjikovo in nedoločnikovo deblo. V obliki: nese-mo, dvigne-mo je nese-, dvigne- sedanjikovo, v obliki: nes-ti, dvigni-ti je nes-, dvigni- nedoločnikovo deblo. Deblo nes- je prvotno, t. j. ono je ob jednem koren, deblo dvigni- pa sestaja iz korena

dvig- in iz vrstne spona -ni, ki veže koren z nedoločnikovo končnico -ti: dvig-ni-ti.

Sedanjikovo deblo se tvarja z nastavkom **e** (**o**) ali **je** (**jo**), ki se navadno pritika nedoločnikovemu deblu; na pr.: nes-e-m, nes-ó: nes-ti; umé-je-m, umé-jo: umé-ti; ber-e-m, ber-ó: bra-ti. Ta nastavek imenujemo osnovni samoglasnik (thematischer Vocal).

Sedanjikovo deblo brez osnovnega samoglasnika ali nastavka **e** imajo le še glagoli: dam, vém, jém in sem.

Vrstna razdelitev glagolov.

§ 157. Na podlagi nedoločnikovega debela delimo slovenski glagol v šest vrst.

I.	korenska vrsta brez vrstne spona:	nes-ti, pi-ti;
II.	nedoločnikovo deblo z vrstno spono ni :	dvig-ni-ti;
III.	" " " " " "	é: gor-é-ti;
IV.	" " " " " "	i: hval-i-ti;
V.	" " " " " "	a: del-a-ti;
VI.	" " " " " "	ova: kup-ova-ti.

Opomba. Nedoločnikovo deblo je ali glagolski koren sam kakor v I. vrsti, ali pa se z vrstnimi sponami izvaja iz korena ali iz imenskega in glagolskega debela. Glagole, iz korena izpeljane, imenujemo prvotne, izimenske in izglagolske pa drugotne glagole; na pr.: dvig-ni-ti se izvaja iz korena dvig, hval-i-ti iz imena hval-a, poznav-a-ti iz glagola po-zna-m.

I. Sprega po glagolskih vrstah.

§ 158. Vse glagolske oblike se tvarjajo:

- iz sedanjikovega, in
- iz nedoločnikovega debela,

s priponkami, ki izražajo osebe, značijo naklon ali zaznamujejo čas in deležja.

Iz sedanjikovega debela imamo: 1. sedanjik, 2. velevnik in 3. deležnik tvorno-sedanji (prislovni in pridevni).

Iz nedoločnikovega debela se tvarjajo: 1. nedoločnik, 2. namenilnik, 3. deležnik tvorno-pretekli I. in II., 4. deležnik trpno-pretekli, in 5. glagolnik.

2. Zobniški razred.

§ 161. V drugem razredu se spregajo glagoli, katerim **d** ali **t** zatikata koren, kakor:

a) na **d**: *bode-m, bos-ti* (iz *bod-ti*, glej § 23. 2.); *brede-m, bres-ti*; *gode-m, gos-ti*; *krade-m, kras-ti*; *pade-m, pas-ti*; *prede-m, pres-ti*; *vede-m, ves-ti*.

b) na **t**: *cvete-m, cves-ti* (iz *cvet-ti*); *gnete-m, gnes-ti*; *po-mete-m, po-mes-ti* (*z-mede-m, z-mes-ti*, kjer stoji **d** namesto **t**); *plete-m, ples-ti*; *raste-m, ras-ti* (iz *rast-ti*).

Da se priglajša okorna zveza dveh zobnikov v nedoločniku, izpreminjata se **d** in **t** pred končnico **-ti** v **s**, na pr.: *bled* — *blesti* namesto *bledti*; *pred* — *presti* namesto *predti*; *cvet* — *cvesti* namesto *cvetti*.

Spregalo: **plet.**

Sedanj. deblo: **plete-**.

Nedoloč. deblo: **plet-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	plète-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	plete-š	plèt-i	I. pleté
	3.	plete	plet-i	II. pletóč (-a, -e),
Dvojina	1.	plete-va, -ve	plet-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	plete-ta, -te	plet-i-ta, -te	I. s-plet-ši
	3.	plete-ta, -te	—	II. plet-e-l in ple-l, -a, -o,
Množina	1.	plete-mo	plet-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	plete-te	plet-i-te	plet-en (-a, -o),
	3.	plete-jo, pletó	—	d) <i>glagolnik</i> : plet-en-je.

Nedoločnik: *ples-ti*. — Namenilnik: *plés-t*.

Opombe.

§ 162. 1. Po južnih in vzhodnih straneh jezikovega obsega se zobnika **t** in **d** izpahujeta pred **-l**, kakor: *cvel, cvela, cvelo*; *plél, kral, pal*. Na pr.: *Čegar prejo prela, tega kruh jela*. (N. pr.)

V pisni slovenščini se rabijo polne oblike, vsaj v jedninskem imenovalniku moškega spola; na pr.: *cvetel, pletel, kradel, godel* namesto *cvel, plel, kral, gol*. Tako tudi: *kradla, godla, gnetla, bredla, rastla, vedla* itd.

2. Pomožni glagol *bodem* (ich werde sein) tvarja le sedanjik (*bodem, bodeš* itd.), velevnik (*bodi*) in tvorno-sedanji deležnik (*bodóč*). Zraven *bodem* imamo skrčene oblike: *bom, boš, bo; bova, bosta (bota); bomo, boste (bote), bojo* zraven bolj navadnega: *bodo* ali *bodejo*. — Namesto *dobodem, dobodeš*, ali *dobóm, dobóš* itd. govorimo in pišemo skoro izključno: *dobim, dobiš* itd.

3. Glagolski koreni *gred, id, šed* se dopolnjujejo med seboj. *Gredem, gredeš, grede* itd., ali sedaj navadna skrčena oblika *grem* ima le sedanjik: *grem, greš, gre; greva, gresta; gremo, greste, gredó*, in deležnik: *gredé, gredóč*. — *Idem, ideš, ide* itd. tvarja sedanjik, deležnik *idóč* in nedoločnik *iti*. — V tvorno-preteklem deležniku I. in II. ju zastopa koren *šel*, na pr.: *pri-šed-ši; šel* (iz *šed-l*), *šla, šlo*. Zatorej: *na-šel, na-šla, na-šlo* (ne: *najdel*) od sedanjika *najdem (na-idem)*, kakor: *pri-šel, pri-šla, pri-šlo* od *pridem (iz pri-idem)*. Tako: *došel, izšel, pošel, prešel, sešel, zašel*.

4. Zraven *rastem* se govori često *rasem, raseš, rase* itd. in v deležniku namesto *rastel, rastla, rastlo* tudi *rasel, rasla, raslo*, kar pa ni za pisno slovenščino. — Trpno-pretekli deležnik: *zaraščen* je od glagola *za-rastiti* po IV. vrsti, *zarasten* (krivo je: *zarasen*) pa od *za-rasti* iz I. vrste.

5. Namesto pravilnega tvorno-sedanjega deležnika: *bodóč* (od *bode-m, bos-ti, stechen*) se navadno govori in piše: *bodéč, -a, -e*; na pr.: *bodeče trnje*.

3. Ustniški razred.

§ 163. V tretji razred spadajo glagoli, katerim **b, p** ali **v** zapirajo deblo. Spregajo se v tem razredu:

a) s končnikom **b**: *dolbe-m, dolb-s-ti* (iz *dolb-ti*, gl. § 25. b); *grebe-m, greb-s-ti; skube-m, skub-s-ti; zebe-m, zeb-s-ti*.

b) s končnikom **p**: *hrope-m, hrop-s-ti; sope-m, sop-s-ti; tepe-m, tep-s-ti*.

c) s končnikom **v**: *pleve-m, ple-ti* (iz *plev-ti*, § 26. 3.).

Spregalo: tep.

Sedanj. deblo: tepe-.

Nedoloč. deblo: tep-.

Število	osebna	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	tèpe-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. tepé
	2.	tepe-š	tèp-i	II. tepóč (-a, -e),
	3.	tepe	tep-i	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. o-tep-ši
Dvojina	1.	tepe-va, -ve	tep-i-va, -ve	II. tep-e-l (-pla, -o),
	2.	tepe-ta, -te	tep-i-ta, -te	c) <i>trpno-pretekli</i> : tep-en (-a, -o),
	3.	tepe-ta, -te	—	d) <i>glagolnik</i> : tep-en-je.
Množina	1.	tepe-mo	tep-i-mo	
	2.	tepe-te	tep-i-te	
	3.	tepe-jo, tepó	—	

Nedoločnik: tep-s-ti. — Namenilnik: tep-s-t.

Opomba. 1. Namesto *plevem* se govori tudi *pleje-m*. Od nedoločnika *ži-ti* (iz *živ-ti*) imamo deležnika: *živóč, u-žil*; sicer ga navadno nadomestuje: *živim, živeti* po III. vrsti. Tudi nedoločnik *ši-ti* je nastal iz *šiv-ti*, kakor kaže *šivam, šivati* po V. vrsti, toda sedaj le v sestavah: *za-šije-m, za-ši-ti*.

2. Napačne so oblike: *o-skubljen, za-grebljen* namesto pravih: *o-skuben, za-greben*.

4. Goltniški razred.

§ 164. V četrti razred vrstimo glagole, katerim kak goltnik zatika deblo. Spregajo se v tem razredu:

a) na g: *leže-m, leči* (iz *leg-ti*, gl. § 23. 4.); *more-m* (iz *može-m*), *moči*; *v-preže-m, v-preči*; *seže-m, seči*; *streže-m, streči*; *striže-m, striči*; *vrže-m, vreči* (iz *vrg-ti, vreg-ti*).

b) na k: *peče-m, peči* (iz *pek-ti*); *reče-m, reči*; *seče-m, seči*; *teče-m, teči*; *tolče-m, tolči* in *tléči*.

1. Zveza *gt* in *kt* v nedoločniku se topi v *č*: *moči* iz *mog-ti*, *reči* iz *rek-ti*. Krive so tedaj oblike: *lečti, rečti* nam. *leči, reči*.

2. Pred *e* v sedanjiku in v trpno-preteklem deležniku prehajajo goltniki v šumnike: *ležem, rečem, pečen*.

3. Pred velevnikovim naklonilom *I* prehajajo goltniki v sorodne sičnike: *sezi, stresi, vsi, peči, reci, teci*. Na pr.: *Vrzi*

torbico čez rame. (N. ps.) — Vsak po svojo smojko v ogenj sezi.
(N. pr.) — Teci, teci, srca vir krvavi! (N. ps.)

Spregalo: pek.

Sedanaj. deblo: peče-.

Nedoloč. deblo: pek-.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	peče-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. —
	2.	peče-š	peč-i	II. pekóč (-a, -e),
	3.	peče	pec-i	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. o-pek-ši
Dvojina	1.	peče-va, -ve	pec-i-va, -ve	II. pek-e-l (-kla, -o),
	2.	peče-ta, -te	pec-i-ta, -te	c) <i>trpno-pretekli</i> : peč-en (-a, -o),
	3.	peče-ta, -te	—	d) <i>glagolnik</i> : peč-en-je.
Množina	1.	peče-mo	pec-i-mo	
	2.	peče-te	pec-i-te	
	3.	peče-jo, pekó	—	

Nedoločnik: peč-i. — Namcnilnik: péč.

Opombe.

1. Glagoli s končnikom g so v 3. množinski osebi sedanjega časa sploh izgubili v sedanji pisavi prvotno kračjo obliko: *stregó*, *segó*, *mogó* itd., ki jo čitamo pri pisateljih 16. stoletja in jo govoré še dandanes ogerski Slovenci; v sedanjem deležniku pa se je popolnoma ohranil: *mogóč*, *stregóč* itd.

2. Glagolu *morem*, *moči* (können) se je v sedanjiku prvotni g izpremenil v ž in ta v r (oblika *možem* je med Slovenci le še ob hrvatski meji navadna); v ostalih časih in naklonih se pravilno pregiblje: *mogóč*, *po-mozi*, *mogel*; na pr.: *Pomoži vsakemu, kolikor utрпиš.* (Ravn.)

Od glagola: *morem*, *moči*, *mogel* (können) naj se natanko loči: *moram*, *morati*, *moral* (müssen), ki se med ljudstvom sploh *morem*, *mogel* glasi. Na pr.: *Mlad more*, *star mora umreti.* (N. pr.)

3. Glagol *vržem*, *vreči* ima v preteklih deležnikih: *vržši*, *ergel*, *vržen*, čeravno se je v nedoločniku (e)r izprevrgel v re: *vreči* namesto *vrči*.

5. Nosniški razred.

§ 165. Pod peti razred štejemo glagole, katerim se končuje koren na **m** ali **n**, na pr.: *šim-*, *pîn-*.

V nedoločnikovem deblu prehajata **m** in **n** pred končnicami **-ti**, **-t**, **-l**, s predstoječim polglasnim **ŷ** v globoki (nosni) **ê**, torej *o-šê-ti*, *raz-pê-ti* iz *o-šim-ti*, *raz-pîn-ti*.

V sedanjikovem deblu izpade polglasnik: *raz-pne-m* (iz *raz-pîne-m*), ali pa se krepí v **e** in **a**: *mene-m* in *mane-m*, nedol. *mê-ti*.

V tem razredu se spregajo glagoli:

čne-m, *čê-ti* (iz *čine-m*, *čîn-ti*), le v sestavah: *po-čne-m*, *po-čê-ti*; *pri-čne-m*, *pri-čê-ti*; *za-čne-m*, *za-čê-ti*; *na-čne-m*, *na-čê-ti*.

Iz korena **ŷm** imamo skoro le sestavljene glagole: *prime-m*, *pri-jê-ti*; *najme-m*, *na-jê-ti*; *zajme-m*, *za-jê-ti*; *otme-m*, *ot-ê-ti*; *sname-m*, *sn-ê-ti*; *vzame-m*, *vz-ê-ti*; *jame-m*, *jê-ti*; *objame-m*, *ob-jê-ti*; *vname-m*, *vn-ê-ti*; *verjame-m*, *ver-jê-ti* (iz *vero-jê-ti*).

Kolne-m, *klê-ti*; *mane-m*, *mê-ti*; *pne-m*, *pê-ti*; *za-tne-m*, *za-tê-ti*; *o-šme-m*, *o-šê-ti*; *šanje-m*, *šê-ti*.

Spregalo: **pîn**.

Sedanĵ. deblo: **pne-**.

Nedoloč. deblo: **pîn-**, **pê-**.

Števílo	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	pne-m	—	a) <i>tvorno-sedanĵi</i> : I. pné
	2.	pne-š	pn-i	II. pnóč (-a, -e),
	3.	pne	pn-i	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. raz-pen-ši, z-me-vši
Dvojina	1.	pne-va, -ve	pn-i-va, -ve	II. raz-pê-l (-a, -o),
	2.	pne-ta, -te	pn-i-ta, -te	c) <i>trpno-pretekli</i> : raz-pê-t (-a, -o),
	3.	pne-ta, -te	—	d) <i>glagolnik</i> : raz-pê-t-je.
Množina	1.	pne-mo	pn-i-mo	
	2.	pne-te	pn-i-te	
	3.	pne-jo, pnó	—	

Nedoločnik: *pê-ti*. — Namenilnik: *pê-t*.

Opomba. *Vzajem*, *vnajem* se glasita v 3. množ. oseb: *vnemó*, *vzemó* zraven *vnajejo*, *vzajejo*. V velevniku navadno: *vnemí*, *vzemí*.

6. Jezikovski razred.

§ 166. V šesti razred vrstimo glagole s korenem na **l** ali **r**: *měl-*, *mĭr-* (*mr*).

V nedoločniku in v trpno-preteklem deležniku na **-n** se krepita **el** in **ĭr** (**r**) v **lé** in **ré**: *mlé-ti*, *mré-ti* (tudi: *u-mr-ti*), *mlé-n*, *za-tré-n*.

V sedanjiku se polglasnik **ĭ** pred **r** krepí v **e** (celó v **a**), ali pa izpade: *dere-m*, *dré-ti*; *tare-m* (*tere-m*), *tré-ti*; *zrè-m*, *zré-ti*.

V V. vrsti se polglasnik **ĭ** zopet ojači v **i**, kakor: *pro-dĭra-m*, *pro-dĭra-ti*; *za-tĭra-m*, *za-tĭra-ti*; *pre-zĭra-m*; *pre-zĭra-ti*; *u-mĭra-m*, *u-mĭra-ti*.

Glagoli te vrste so:

cvre-m, *cvre-ti*; *dere-m*, *dre-ti*; *mre-m* ali *mrje-m*, *mré-ti*; *pre-m*, *pré-ti* v sestavah: *od-pre-m*, *od-pre-ti*, *za-pre-m*, *za-pre-ti* itd.; *tare-m* (*tere-m*) in *tre-m*, *tre-ti*; *vre-m*, *vre-ti* (*za-vre-m*, *za-vre-ti*, das Rad sperren); *zre-m*, *zre-ti*; *žre-m*, *žre-ti*; — *mélje-m*, *mle-ti*.

Spregalo: **mĭr** (**mr**).

Sedanj. deblo: **mre-**, **dere-**. Nedoloč. deblo: **mr-**, **mré-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	<i>mre-m</i>	—	a) <i>tvorno-sedajki</i> :
	2.	<i>mre-š</i>	<i>mr-i</i>	I. <i>deré</i>
	3.	<i>mre</i>	<i>mr-i</i>	II. <i>deróč</i> (-a, -e),
Dvojina	1.	<i>mre-va</i> , -ve	<i>mr-i-va</i> , -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	<i>mre-ta</i> , -te	<i>mr-i-ta</i> , -te	I. <i>u-mr-ši</i> , <i>za-mle-vši</i>
	3.	<i>mre-ta</i> , -te	—	II. <i>mr-l</i> , <i>mle-l</i> (-a, -o),
Množina	1.	<i>mre-mo</i>	<i>mr-i-mo</i>	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	<i>mre-te</i>	<i>mr-i-te</i>	<i>cvr-t</i> , <i>cvr-en</i> (-a, -o),
	3.	<i>mre-jo</i> , <i>mró</i>	—	d) <i>glagolnik</i> : <i>cvr-t-je</i> , <i>cvr-en-je</i> .

Nedoločnik: *mre-ti*. — Namenilnik: *tre-t*.

Opomba. 1. Zraven *cvrėti*, *drėti* imamo tudi nedoločnike: *cvrti*, *drti*, *trti*, *žrti*, *zavrti* itd. brez ojačenega glasu, kterega tudi pretekli deležniki na **-l**, **-t** in na **-ši** ne trpé, kakor *zatrł*, *zatrłt*, *zatrši*. — *Melje-m* ima v nedoločnikovih oblikah vedno ojačen glas: *mlé-ti*, *mlé-t*; *za-mlé-vši*, *mlé-l*, *mlé-t* in *mlé-n*.

2. Glagol *mretí* ima v sedanjiku in v sedanjem deležniku večjidel *mrjóč* od *mrjem*, *derem* pa zraven pravilne oblike *deróč* tudi *deréč* kakor pravi pridevnik, na pr.: *V globočini pod seboj sem slišal šumeti derečo Pivko.* (Cegn.)

3. Besedica *pre*, man sagt, dicunt, ne spada v korensko vrsto, temveč je skrajšana iz glagolske oblike *pravíjo* (*pravé*).

7. Samoglasniški razred.

§ 167. V sedmi razred spadajo glagoli z odprtim deblom, t. j. z deblom, ki ga zatika samoglasnik: *bi-ti*, sed. *bije-m*.

Glagoli tega razreda so:

a) s končnikom **a**: *zna-m* (skrčeno iz *znaje-m*, ki ni več v rabi), nedoloč. *zna-ti*; *stane-m* (v sedanjiku po II. vrsti), *stati*; in deloma *da-m*, *da-ti*.

b) s končnikom **é**: *déje-m* ali skrčeno *dé-m* (machen, sagen) in *déne-m* (po II. vrsti v pomenu: ich werde legen), v nedoločniku *dé-ti* ali *deja-ti* (*dja-ti*) po V. vrsti; — *greje-m*, *gré-ti*; *poje-m*, *pé-ti*; *smeje-m* ali *sme-m* (skrčena oblika je sedaj v pisavi navadna), *smé-ti*; *spe-m* (skrčeno iz *speje-m*), *spe-ti* (*do-spe-m*, *pri-spe-m*); *veje-m*, *ve-ti*; *vreje-m* ali skrčeno *vre-m* (kar je v pisavi navadno), *vre-ti* v pomenu: sieden.

c) s končnikom **i**: *bije-m*, *bi-ti*; *brije-m*, *bri-ti*; *po-čije-m*, *po-či-ti*; *gnije-m*, *gni-ti*; *klije-m*, *kli-ti*; *krije-m*, *kri-ti*; *lije-m*, *li-ti*; *u-mije-m*, *u-mi-ti*; *pije-m*, *pi-ti*; *rije-m*, *ri-ti*; *za-šije-m*, *za-ši-ti* (glej § 163. 1.); *vije-m*, *vi-ti*; *vpije-m*, *vpi-ti*, in pomožni glagol *bi-ti* (*sem*).

d) s končnikom **u**: *čuje-m*, *ču-ti*; *hruje-m*, *hru-ti*; *pluje-m*, *plu-ti*; *rjuje-m* ali *rjove-m*, *rju-ti* (tudi *rjové-ti* po III. vrsti); *sluje-m* ali *slovc-m*, *slu-ti*; *snuje-m*, *snu-ti* (tudi *snova-ti* po V. vrsti); *suje-m* ali *spèm* (po 3. razredu), *su-ti*; *ščuje-m*, *šču-ti*; *ob-uje-m*, *ob-u-ti* (*iz-uje-m*, *iz-u-ti*).

Sprejalo: **bi**.Sedanaj. deblo: **bije-**.Nedoloč. deblo: **bi-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	bije-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. bijé II. bijóč (-a, -e),
	2.	bije-š	bí-j	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. u-bi-vši II. bí-l (-a, -o),
	3.	bije	bí-j	
Dvojina	1.	bije-va, -ve	bi-j-va, -ve	c) <i>trpno-pretekli</i> : bi-t (-a, -o),
	2.	bije-ta, -te	bi-j-ta, -te	
	3.	bije-ta, -te	—	d) <i>glagolnik</i> : u-bi-t-je.
Množina	1.	bije-mo	bi-j-mo	
	2.	bije-te	bi-j-te	
	3.	bije-jo, bijó	—	

Nedoločnik: bi-ti. — Namenilnik: bi-t.

Opombe.

1. Trpno-pretekli deležnik se tvarja a) navadno s končnico **t**: *bit, brit, posut, razodet, skrit, zašit* itd.,

b) redkoma s končnico **n**: *znan, neobriven, nečujen, obuven, skriven, umisen, povijen, ubijen*; glagolnik: *rjojenje*.

2. Gledé na trajnost dejanja so glagoli I. vrste nedovršni, t. j. oni značijo trajajoče dejanje, kakor: *nesti, gosti, pleti, peči, kleti, dreti, biti*.

Dovršni glagoli te vrste so: *dati, deti* ali *dejati* (legen), *leči, pasti, reči, seči, sestti, vreči*.

II. vrsta.Glagoli z vrstno spono **ni**.

§ 168. V drugo vrsto spadajo glagoli, ki imajo pred nedoločnikovo končnico vrstno spono **ni**, kakor: *dvig-ni-ti, gas-ni-ti*.

Opomba. Spona *ni* se je preobrazila iz prvotne spona *no*, kakor še danes govore ogerski in nekteri štajerski Slovenci (ob Muri in Dravi): *dvigno-ti, gasno-ti*. Namesto *no* se govori med ljudstvom večjidel *nu*: *trenu-ti, vrnu-ti*; zato tudi v pisni slovenščini: *trenutek, trenutje*, in navadno *minul* nam. *minil*. — V sedanji pisavi se je spona *ni* skoro popolnoma udomačila.

Spregalo: **dvigni.**Sedanaj. deblo: **dvigne-.**Nedoloč. deblo: **dvigni-.**

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	dvigne-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. vené II. venóč (-a, -e),
	2.	dvigne-š	dvign-i	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. dvigni-vši II. dvignil (-a, -o),
	3.	dvigne	dvign-i	
Dvojina	1.	dvigne-va, -ve	dvign-i-va, -ve	c) <i>trpno-pretekli</i> : dvignj-en (-a, -o),
	2.	dvigne-ta, -te	dvign-i-ta, -te	
	3.	dvigne-ta, -te	—	d) <i>glagolnik</i> : dvignj-en-je.
Množina	1.	dvigne-mo	dvign-i-mo	
	2.	dvigne-te	dvign-i-te	
	3.	dvigne-jo	—	

Nedoločnik: **dvigni-ti.** — Namenilnik: **dvigni-t.**

Opomba. Prvotna oblika trpno-pretekelega deležnika se glasi: *dvignen, zaklenen, natisnen, nagnen* itd. Po vplivu nedoločnikove oblike: *-niti*, ki se je namesto prvotnega *-noti* udomačila v pisavi, pa se *n* kakor pri glagolih IV. vrste umehčuje: *dvignj-en, zaklenj-en, nategnj-en, nagnj-en* itd.

§ 169. Nekaj glagolov po II. vrsti.

po-begnem, -begniti	kanem, kaniti	poknem, pokniti
blisknem, bliskniti	kihnem, kihniti	puhnem, puhniti
brsnem, brsniti	kliknem, klikniti	rinem, riniti
buhnem, buhniti	krenem, kreniti	sunem, suniti
butnem, butniti	krhnem, krhniti	pre-šinem, -šiniti
dahnem, dahniti	mahnem, mahniti	švignem, švigniti
dregnem, dregniti	pre-maknem, -makniti	s-tisnem, s-tisniti
drgnem, drgniti	mignem, migniti	u-tonem, u-toniti
drsnem, drsniti	minem, miniti	trenem, treniti
drznem, drzniti se	u-molknem, u-molkniti	tresnem, tresniti
ganem, ganiti	z-mrznem, z-mrzniti	trknem, trkniti
gasnem, gasniti	nagnem, nagniti	u-trnem, utrniti
ginem, giniti	pahnem, pahniti	venem, veniti
po-goltnem, -goltniti	pihnem, pihniti	vrnem, vrniti
hlastnem, hlastniti	piknem, pikniti	zinem, ziniti.

Opombe.

1. Glagoli druge vrste so večidel prvotni, le nekaj jih je drugotnih, t. j. izglagolskih in izimenskih. Spona **ni** se pritika a) korenu, b) glagolskemu in c) imenskemu deblu.

Na pr.: a) *dvig-ni-ti*: *dvig*; *gas-ni-ti*: *gas*; *vr-ni-ti* (iz *vrt-ni-ti*): *vrt*; *s-tis-ni-ti*: *tisk*; *to-ni-ti*: *top* itd. — Pred spono **ni** izpadajo korenski končniki **b**, **p**, **k** in **t**, kakor *gi-ni-ti* iz *gib-ni-ti*; *o-gni-ti* iz *o-gib-ni-ti* (prim. *o-gib-a-ti*); *tre-ni-ti* iz *trep-ni-ti*; *ka-ni-ti* iz *kap-ni-ti* (prim. *kapa-ti*);

b) *mig-ni-ti* iz *mig-a-ti*; *zéh-ni-ti* iz *zéh-a-ti*; *pih-ni-ti* iz *pih-a-ti*;

c) *u-sah-ni-ti* iz *suh*; *o-trp-ni-ti* iz *trp-ek*; *po-tih-ni-ti* iz *tih*.

2. Glagoli II. vrste so gledé na trajnost dejanja dovršni, kakor: *dvigniti*, *migniti*, *pihniti*, *treniti* itd.

Trpežni (in sicer začetno-trpežni) glagoli so sledeči: *gas-niti*, *giniti*, *mrzniti*, *sahniti*, *tekniti*, *veniti*.

3. Glagoli, ki pomenjajo trpnost ali kako stanje, ne tvorjajo radi trpno-preteklega deležnika; zatorej pišimo: *usahel grm*, *zmrzel človek*; *osúpel*, *otrpel*, *uwel* namesto *usahnjen*, *zmrznjen*, *otrpnjén* itd.; vendar pa se izključno rabi v govoru in pisavi: *samaknjen*, *poknjen*, *potuhnjen*, *pogreznjen*, in še nekaj drugih.

V obliki se loči deležnik s trpnim pomenom od opisovalnega, na pr.: *usahla cvetlica*, toda: *cvetlica je usahnila*; *otrplo telo* — *telo je otrpnilo*.

III. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **é**.

§ 170. V tretjo vrsto štejemo glagole, katerim se končuje nedoločnikova osnova na **-é**, za šumniki na **-a**; na pr.: *doné-ti*, *goré-ti*, *grmé-ti*, *kipé-ti*, *slové-ti*; *beža-ti*, *buča-ti*, *kriča-ti*, *tiča-ti*; samo nekaj glagolov, kakor: *o-glušé-ti*, *pršé-ti*, *vršé-ti*, ohranilo je prvotni **é** tudi za šumniki.

Gledé na nedoločnik in sedanjik ločimo glagole III. vrste na dva razreda.

Prvi razred.

§ 171. V prvi razred spadajo v sedanji slovenščini le še trije glagoli, namreč: *štéje-m*, *šté-ti* (iz *číté-ti*, prim. *číta-ti*); *uméje-m* ali navadno: *umé-m*, *umé-ti*; *imá-m*, *imé-ti*.

Vsi drugi, zlasti začetni (inchoativni) glagoli, ki so se v stari slovenščini pregibali po prvem razredu III. vrste, prestopili so v sledeči (drugi) razred. Nekdanja sedanjikova oblika: *želéje-m*, *letéje-m*, *slabéje-m*, *bogatéje-m*, skrčila se je v *želé-m*, *želé-š* itd. in potem prestopila v obliko drugega razreda: *želí-m*, *letí-m*, *slabí-m*, *bogati-m*.

Spregalo: *šté*.Sedanj. deblo: *štéje-*.Nedoloč. deblo: *šté-*.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	<i>štéje-m</i>	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. <i>štejé</i>
	2.	<i>štéje-š</i>	<i>šté-j</i>	II. <i>štejóc</i> (-a, -e),
	3.	<i>štéje</i>	<i>šté-j</i>	
Dvojina	1.	<i>štéje-va, -ve</i>	<i>šté-j-va, -ve</i>	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. <i>pre-šté-vši</i>
	2.	<i>štéje-ta, -te</i>	<i>šté-j-ta, -te</i>	II. <i>šté-l</i> (-a, -o),
	3.	<i>štéje-ta, -te</i>	—	c) <i>trpno-pretekli</i> : <i>šté-t</i> ali <i>šté-v-en</i> ,
Množina	1.	<i>štéje-mo</i>	<i>šté-j-mo</i>	d) <i>glagolniki</i> : <i>šté-t-je</i> ali <i>šté-v-en-je</i> .
	2.	<i>štéje-te</i>	<i>šté-j-te</i>	
	3.	<i>štéje-jo, štejó</i>	—	

Nedoločnik: *šté-ti*. — Namenilnik: *šté-t*.

Opombe.

1. Priponka trpno-preteklega deležnika je sploh **-t** ali **-n**, kakor kažejo glagolniki: *šetje*, *imetje*, *umetje* — *števenje*, *imenje*, *umenje*.

2. Glagol *imé-ti* ima sedanjik po V. vrsti: *imá-m*, *imá-š* itd. Velewnik se glasi pravilno: *iméj*, *iméjva* itd. Delež. sedanji: *imajóc* ali *imejóc*. Delež. tvorno-pretekli II.: *imé-l*. — V zvezi z nikalnico ne se glasi: *nímam*, *ne iméj*, *ne imajóc*, *ne iméti* itd.

3. Glagol *raz-umé-m*, *raz-umé-ti* se sprega dandanes tudi po drugem razredu: *raz-umi-m*, *raz-umé-ti*, ali tudi po IV. vrsti: *raz-umi-m*, *raz-umi-ti*.

Drugi razred.

§ 172. V drugi razred štejemo vse glagole, katerih nedoločnikovo deblo se končuje na **-é** (za šumniki na **-a**), sedanjikovo pa na **-i**; na pr.: *gori-m, goré-ti*; *sedí-m, sedé-ti*, *živi-m, živé-ti*; *beži-m, béža-ti*; *molči-m, mólča-ti*.

Spregalo: **goré.**Sedanjk. deblo: **gori-.**Nedoloč. deblo: **goré-.**

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	gori-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. goré
	2.	gori-š	gòr-i	II. goréč (-a, -e),
	3.	gorí	gor-i	
Dvojina	1.	gori-va, -ve	gor-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. po-goré-vši
	2.	gori-ta, -te	gor-i-ta, -te	II. gorél (-a, -o),
	3.	gori-ta, -te	—	c) <i>trpno-pretekli</i> : za-želé-n (-a, -o),
Množina	1.	gori-mo	gor-i-mo	d) <i>glagolnik</i> : goré-n-je.
	2.	gori-te	gor-i-te	
	3.	gori-jo, goré	—	

Nedoločnik: *goré-ti*. — Namenilnik: *goré-t*.

Opombe.

1. Pravilna je oblika glagolnikov: *grménje, hrepenénje, kípénje, koprúnénje, pošélnje* itd. namesto *grmljenje, hrepenjenje, poželjenje* itd.

Vendar pa se je v govoru in pisavi udomačila oblika z vrinjenim **lj**: *oskrbljen, trpljenje, življenje* namesto prvotnega: *oskrben, trpenje, živjenje*.

2. Glagol *hoté-ti* ima v sedanjiku: *hoče-m, hoče-š, hoče*; 3. oseba množ. *hoté* in *hočejo*. — Vel.: *hoti*; delež. sedanji: *hoté, hotéč*; del. pret.: *hotél (hotéla, -o)*. — Večkrat, zlasti v pesnih čítamo skraćeni: *hčem, hčeš, hče*, in tudi: *čem, češ, če* itd.

V zvezi z nikalnico *ne* se glasi: *nočem* (redkoma *nečem* iz *nehčem*), *ne hotéti, ne hoti, nehoté* itd. Na pr.: *Zavreči v jezi ga, moj Bog, ne hoti.* (Preš.)

3. *Spi-m* ima v nedoločniku *spa-ti*. Deležnik sedanji: *spéč* (ne: *spijóč*). *Bojí-m se* in *stojím se* glasita v nedoločniku *ba-ti se*, *sta-ti* (kar je skrženo iz *boja-ti*, *stoja-ti*). Velevník: *bój se*, *stój*. Deležnik pret.: *bal*, *stal*.

§ 173. Nekaj glagolov po drugem razredu III. vrste.

bledím, bledéti	rohním, rohneti	živím, živeti
bobním, bobneti	sedím, sedéti	—
bogatím, bogateti	skrbím, skrbeti	bežím, béžati
bolím, boleti	sloním, sloneti	bliščím, bliščati
doním, doneti	slovím, sloveti	brenčím, brenčati
duhtím, duhteti	srbím, srbeti	bučím, bučati
grmím, grmeti	strmím, strmeti	diším, dišati
hrepením, hrepeneti	ščemím, ščemeti	drčím, drčati
hrumím, hrumeti	štrlím, štrleti	držím, držati
hrupím, hrupeti	šumím, šumeti	ječím, ječati
kipím, kipeți	temním, temneti	klečím, klečati
koprním, koprneti	trohním, trohneti	kričím, kričati
krvavím, krvaveti	trpím, trpeti	ležím, ležati
letím, leteti	velím, veleti	mežím, mežati
medlím, medleti	vidím, videti	molčím, molčati
molím, moleti	visím, viseti	sliším, slišati
mrzím, mrzeti	vrším, vršeti	smejím, smejáti se
norím, noreti	vrtím, vrteti	spím, spatí
prším, pršeti	zdim, zdéti se	tičím, tičati
puhtím, puhteti	zelením, zeleneti	tiščím, tiščati
rjovím, rjoveti	želím, želeti	vriščím, vriščati.

Opombe.

1. Glagoli III. vrste so prvotni in drugotni, in ti so zopet izglagolski in izimenski. Vrstna spona *-é* se pritika tedaj: a) korenu, b) glagolskemu in c) imenskemu deblu.

Na pr.: a) *bdí-m*, *bdé-ti*: kor. *bū d*; *štéje-m*, *šté-ti* (iz *číté-ti*): *čít*; *trpí-m*, *trpé-ti*: *trp*; *gorí-m*, *goré-ti*: *gor*; *kričí-m*, *kriča-ti*: *krik* (prim. *krik-ni-ti*); *leží-m*, *ležá-ti*: *leg* (prim. *leg-a-ti*).

b) *ima-m*, *imé-ti* iz kor. *im* (*jame-m*, *jé-ti*, gl. § 165.).

c) *bobní-m*, *bobné-ti*: *boben*; *ume-m*, *umé-ti*: *um*; *o-siroti-m*, *o-siroté-ti*: *sirota*; *bledí-m*, *bledé-ti*: *bled*; *bogati-m*, *bogaté-ti*: *bogat*; *krvavi-m*, *krvavé-ti*: *krvav* itd.

2. Glagoli III. vrste so gledé na trajnost dejanja nedovršni, in sicer trpežni in začetno-trpežni.

a) Prvotni glagoli pomenjajo večjidel nekako stanje, na pr.: *bdé-ti, trpé-ti, beža-ti, kleča-ti*.

b) Izimenski glagoli izražajo začetek in postanek tega, kar znači ime, na pr.: *slabí-m, slabé-ti = slab postajati; bledi-m, bledé-ti = bled postajati; kopní-m, kopné-ti = kopno postajati*.

Glagoli, ki značijo trpnost ali kako stanje, nimajo trpno-preteklega deležnika, zatorej le: *obledél, ozelenél, ogorél, osivél, zastarél*, s trpnim pomenom: *blass geworden* itd.

3. Po vnanji obliki se glagoli III. vrste nekako ujemajo z glagoli IV. vrste, ali v pomenu je razlika med njimi. Prvi so neprehajalni, drugi prehajalni; na pr.: *živi-m, živé-ti, leben — živi-m, živi-ti, ernähren; o-slepi-m, o-slepé-ti — o-slépi-m, o-slépi-ti; bdi-m, bdé-ti — budí-m, budi-ti; o-zdravi-m, o-zdravé-ti — o-zdrávi-m, o-zdrávi-ti*.

IV. vrsta.

Glagoli z vrstno spono i.

§ 174. Po četrti vrsti pregiblujemo glagole, katerih nedoločnikovo in sedanjikovo deblo se končuje na **-i**, na pr.: *hvali-ti, sed. hvali-m; nosi-ti — nosi-m; sodi-ti — sodi-m; učí-ti — učí-m*.

Spregalo: **hvali**.

Sedanjk. deblo: **hvali-**.

Nedoloč. deblo: **hvali-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	hvali-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. hvalé
	2.	hvali-š	hvali	II. hvaléc (-a, -e),
	3.	hvali	hvali	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. po-hvalí-vši
Dvojina	1.	hvali-va, -ve	hvali-va, -ve	II. hvali-l (-a, -o),
	2.	hvali-ta, -te	hvali-ta, -te	c) <i>trpno-pretekli</i> : hvalj-en (-a, -o),
	3.	hvali-ta, -te	—	d) <i>glagolnik</i> : hvalj-en-je.
Množina	1.	hvali-mo	hvali-mo	
	2.	hvali-te	hvali-te	
	3.	hvali-jo, učé	—	

Nedoločnik: *hvali-ti*. — Namenilnik: *hvali-t*.

Opombe.

§ 175. 1. Prvotna kračja oblika na -é v sedanjiku 3. množinske osebe se je ohranila skoro le pri tistih glagolih, ki naglašajo i pred osebilom; na pr.: učí-m — učé, loví-m — lové, sramotí-m — sramoté, pokorí-m — pokoré.

2. Pri glagolih z naglašanim vrstnim samoglasnikom preskoči v velevniku jedninskega števila naglas na koren, na pr.: sed. učí — vel. úci; sed. pusti — vel. pùsti; sed. taji — vel. tàji.

V dvojini in množini velevnega naklona je pri glagolih III. in IV. vrste v naglaševanju razlika med koroško-štajerskimi in med kranjskimi Slovenci; ti naglašajo po navadi velevnikov naklonilo, óni pa rajši korenski samoglasnik. Kranjski Slovenci govoré tedaj: učíva, učíta, učímo, učíte; tajíva, tajíta, tajímo, tajíte; vabíva, vabíta, vabímo, vabíte; koroško-štajerski Slovenci pa sploh: účíva, účíta, účímo, účíte; tàjíva, tàjíta, tàjímo, tàjíte; vàbíva, vàbíta, vàbímo, vàbíte. — Pisatelji se držé zdaj tega, zdaj onega naglasa, kakor naneseta lepoglasje in potreba, na pr.: Ne búдите v brlogu svade, dokler spi. (Kos.) — Kri mlada pravi: skočíva, in stara: posedíva. (N. pr.) — Moje ptíčke, izletíte, prepevaje se glasíte črez planjave in črez vrte. (Levst.)

3. V trpno-preteklem deležniku se pretvarja vrstni samoglasnik i pred priponko -en v j in se topi s predstoječimi soglasniki (glej § 23.), in sicer:

a) z l, n, r v topljence lj, nj, rj: hvaljen, branjen, udarjen (iz hvali-en itd.). — Po r s predstoječim soglasnikom se opušča j, na pr.: ohrabren, odobren, poostren, posrebren (nam. ohrabrjen iz ohrabri-en, ned. ohrabri-ti). — Misli-ti ima obliko: mišljen.

b) z d in t se mehča v j in ě: rojen (iz rodjen, rodi-en, ned. rodi-ti); omlačen (iz omlatjen, omlati-en, ned. omlati-ti). Tako: sodi-ti — sojen, vadi-ti — vajen, urédi-ti — uréjen, redí-ti — rejèn, izpridi-ti — izprijen, gladi-ti — glajen; ukroti-ti — ukročèn, osramoti-ti — osramočèn, nasiti-ti — nasičèn, strati-ti — stračèn; zmoti-ti — zmôčèn, pusti-ti — puščèn, časti-ti (česti-ti) — češčèn (v molitvi), sicer častèn; oprosti-ti — oproščèn, zapečati-ti — zapečačèn.

Vendar se dj in tj ne topita pri nekterih glagolih, kakor na pr.: čuti-ti — čutjen; začudi-ti — začudjen; neti-ti — netjen;

napoti-ti — *napotjen*, *usmrti-ti* — *usmrtjen*, *vodi-ti* — *vodjen*,
nagromadi-ti — *nagromadjen*, *razredi-ti* — *razredjen*.

Večkrat nahajamo oblike kakor: *ukroten*, *oprosten*, *nasiten*,
zapečaten, *zmoten*, *izpriden*; *postenje* (*postiti*), *čutenje*, *začudenje* itd.

c) po **p**, **b**, **v**, **m** se vriva mehki **l** pred **j**, na pr.: *kropi-ti*
 — *kropljen* (iz *kropj-en*, *kropi-en*); *pogubi-ti* — *pogubljen*; *ozdra-
 vi-ti* — *ozdravljen*; *zlomi-ti* — *zlomljen*.

d) **s** in **z** prehajata z **j** v **š** in **ž**; na pr.: *nosi-ti* — *nošen*;
vozi-ti — *vožen* (iz *vozz-en*, *vozi-en*).

e) Po šumnikih **č**, **š**, **ž** in **j** se **j** opušča: *uči-ti* — *učen*;
posuši-ti — *posušen*; *toži-ti* — *tožen*; *doji-ti* — *dojen*.

§ 176. Nekaj glagolov po IV. vrsti.

branim, braniti	ljubim, ljubiti	rojím, rojiti
budím, buditi	lomím, lomiti	sadím, saditi
cením, ceniti	lovím, loviti	služím, služiti
častím, častiti	méním, méniti	sodím, soditi
činím, činiti	merím, meriti	stavím, staviti
čutím, čutiti	mesím, mesiti	stvarím, stvariti
davím, daviti	mislím, misliti	svarím, svariti
delím, deliti	molím, moliti	svetim, svetiti
dojím, dojiti	morím, moriti	tajím, tajiti
dramím, dramiti	motím, motiti	tolažím, tolažiti
dražím, dražiti	mudím, nuditi	topím, topiti
goním, goniti	netím, netiti	tožím, tožiti
govorím, govoriti	palím, paliti	tratím, tratiti
grabím, grabiti	pazím, paziti	trobím, trobiti
gradím, graditi	plavím, plaviti	učím, učiti
hvalím, hvaliti	plením, pleniti	vabím, vabiti
jezdím, jezdi	pomním, pomniti	valím, valiti
kosím, kositi	postím, postiti se	varím, variti
krním, krmiti	pravím, praviti	vodím, voditi
krotím, krotiti	prosim, prositi	volím, voliti
kupím, kupiti	rabím, rabiti	voščím, voščiti
kurím, kuriti	redím, rediti	vozím, voziti
lazím, laziti	rodím, roditi	žalím, žaliti.

Opombe.

a) Četrta vrsta obsega le izimenske glagole. V podstavo služi tem glagolom samostalnik ali pridevnik, na čegar deblo se pritika vrstna spona **i**; na pr.: *del*: *deli-ti*; *govor*: *govori-ti*; *uk*: *uči-ti*; *hvala*: *hvali-ti*; *stvar*: *stvari-ti*; *žal*: *žali-ti*; *poln*: *polni-ti*; *krot-ek*: *kroti-ti*; *dolg*: *dolži-ti*.

b) Glagoli četrte vrste so:

1. prehajalni: *braniti*, *častiti*, *staviti*, *dolžiti*, *zlatiti* itd.
2. neprehajalni: *bloditi*, *dežiti*, *dvomiti*, *grešiti*, *ribariti*, *rojiti*, *snežiti*, *vedriti*.

c) Gledé na trajnost dejanja so skoro vsi glagoli četrte vrste nedovršni, in sicer trpežni; kakor: *hvaliti*, *častiti*, *učiti*, *govoriti*.

Opetovalni, t. j. večkratno dejanje izražajoči glagoli so: *vlačiti*, *voditi*, *voziti*, *goniti*, *laziti*, *nositi*, *hoditi*.

Dovršni glagoli te vrste so sledeči: *kupiti*, *lotiti se*, *pičiti*, *počiti*, *pustiti*, *raniti*, *rešiti*, *skočiti*, *stopiti*, *storiti*, *stvariti*, *streliti*, *trčiti*.

Opomba. Glagoli četrte vrste na *-niti*, kakor *ceniti*, *činiti*, *pomniti*, *prazniti* itd., ločijo se v tem od glagolov II. vrste, kakor *ganiti*, *giniti*, *riniti*, *suniti* itd., da pripada v IV. vrsti n k imenu (*cena*, *čin* itd.), v drugi pa k vrstni sponi (prim. *ri-ni-ti* in *ri-jem*, *ri-ti*; *u-tih-ni-ti* in *tih*).

V. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **a**.

§ 177. Ta vrsta obsega glagole, katerim izhaja nedoločnikova osnova na **-a**, na pr.: *dela-ti*, *laja-ti*; *pisa-ti*, *meta-ti*; *bra-ti*; *seja-ti*.

Peta vrsta se deli na podlagi sedanjikovega debela v štiri razrede.

Prvi razred.

§ 178. V prvi razred spadajo glagoli, katerim se nedoločnikovo in sedanjikovo deblo končuje na **-a**, kakor: *dela-ti* — *dela-m*; *seka-ti* — *seka-m*; *igrá-ti* — *igrá-m*. — Velevnikovo naklonilo i prehaja za samoglasnikom vselej v **j**.

Spregalo: **dela.**Sedanlj. deblo: **dela-.**Nedoloč. deblo: **dela-.**

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	dela-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. dela-je II. dela-jóč (-a, -e),
	2.	dela-š	dela-j	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. pri-dela-vši II. dela-l (-a, -o),
	3.	dela	dela-j	
Dvojina	1.	dela-va, -ve	dela-j-va, -ve	c) <i>trpno-pretekli</i> : dela-n (-a, -o),
	2.	dela-ta, -te	dela-j-ta, -te	
	3.	dela-ta, -te	—	d) <i>glagolnik</i> : dela-n-je.
Množina	1.	dela-mo	dela-j-mo	
	2.	dela-te	dela-j-te	
	3.	dela-jo	—	

Nedoločnik: dela-ti. — Namenilnik: dela-t.

Opomba. *Gledati* ima v velevniku *gledaj* ali *glej* (*lej*), v sestavah tudi *gledi*. Na pr.: *Pogledi solнца nebeškega kras.* (Levst.) — V sedanjikovem deležniku je zraven *gledaje* tudi oblika *gledé* v rabi, a navadno le kot prislovni predlog. Na pr.: *Gledé na to*, mit Rücksicht darauf. — *Gledé tvojega zdravja*, bezüglich deiner Gesundheit.

Drugi razred.

§ 179. V drugem razredu se spregajo glagoli, katerih nedoločnikovo deblo izhaja na **-a**, sedanjikovo pa na **-je** (prvotno **-ie**), na pr.: *ora-ti* — *orje-m*; *kla-ti* — *kolje-m*; *stla-ti* — *stelje-m*.

Pred osnovnim zlogom **-je** se topijo predstoječi soglasniki tako, kakor v trpno-preteklem deležniku IV. vrste (§ 175. 3.), in sicer:

a) jezikovci **l, n, r** v **lj, nj, rj**, kakor: *kla-ti* — *kolje-m*; *pla-ti* — *polje-m*; *stla-ti* — *stelje-m*; *po-sla-ti* — *po-šlje-m*; *ora-ti* — *orje-m* (iz prvotnega *kolic-m*, *polie-m*, *steli-em*, *po-slic-m*, *orie-m*).

b) zobnik **d** v **j** — **t** v **č**, kakor: *glodati* — *glojem*; *metati* — *mečem*; *ropotati* — *ropočem* (iz *glodjem*, *metjem*, *ropotjem*).

c) goltniki **k, h, g** v sorodne šumnike **č, š, ž**, dalje **sk** v **šč**,

kakor: *mikati* — *mičem*, *tikati* — *tičem*, *lagati* — *lažem*, *strgati* — *stržem*, *dihati* — *dišem*, *pihati* — *pišem*, *iskati* — *iščem* (iz *mikje-m*, *lagje-m*, *dihje-m*, *pihje-m*, *iskje-m*).

d) sičniki **e**, **s**, **z** v sorodne šumnike, kakor: *klicati* — *kličem*, *pisati* — *pišem*, *vezati* — *vežem* (iz *klicje-m*, *pisje-m*, *vezje-m*).

e) za ustniki **b**, **p**, **v**, **m** se vriva mehki **l**, kakor: *gibati* — *gibljem*; *kopati* — *kopljem*; *sipati* — *sipljem*; *devati* — *devljem*; *dremati* — *dremljem* (iz *gibje-m*, *kopje-m* itd.).

Spregalo: **pisa**.

Sedanj. deblo: **piše-**.

Nedoloč. deblo: **pisa-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	piše-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. pišé (pisa-je) II. pišóč (pisajóč),
	2.	piše-š	piš-i	
	3.	piše	piš-i	
Dvojina	1.	piše-va, -ve	piš-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. na-pisa-vši II. pisa-l (-a, -o),
	2.	piše-ta, -te	piš-i-ta, -te	
	3.	piše-ta, -te	—	c) <i>trpno-pretekli</i> : pisa-n (-a, -o),
Množina	1.	piše-mo	piš-i-mo	d) <i>glagolnik</i> : pisa-n-je.
	2.	piše-te	piš-i-te	
	3.	piše-jo, pišó	—	

Nedoločnik: *pisa-ti*. — Namenilnik: *pisa-t*.

Opombe.

1. Nekteri glagoli drugega razreda, katerim kak zobnik, goltnik ali ustnik zapira koren, pregibljejo se v sedanjiku in v njegovih odrastkih radi (zlasti na zapadu slovenskega ozemlja) po prvem razredu V. vrste. Na pr.: *glodati* — *glojem* ali *glodam*; *dihati* — *dišem* ali *diham*; *devati* — *devljem* ali *devam*; *drgetati* — *drgečem* ali *drgetám*; *klepati* — *klepljem* ali *klepám*; *mikati* — *mičem* ali *mikam*; *sukati* — *sučem* ali *sukam*; *šetati* — *šečem* ali *šetam*; *sipati* — *sipljem* ali *sipam*; *šivati* — *šivljem* ali *šivam*; *tipati* — *tipljem* ali *tipam* itd. Tudi *peljati* ima *peljem* in *peljám*.

Pri drugih korenskih končnikih rabijo le oblike: *orjem*, *ste-*

ljem, koljem; pišem, vežem, kličem itd. Tako tudi le: *iščem, iskati; lažem, lagati; mečem, metati.*

2. Spomina vredno je, da obrazijo v sedanji slovenščini ti in malo da ne vsi glagoli tega razreda svoje deležnike sedanjega časa rajši po 1. razredu V. vrste, na pr.: *dihaje — dihajóč, dremaje — dremajóč, gibaje — gibajóč* namesto *dišé — dišóč, dremljé — dremljóč, gibljé — gibljóč.*

Krive so oblike: *kazóč, pisóč, klicóč*, namesto pravih: *kažóč, pišóč, kličóč* itd.

Tretji razred.

§ 180. Pri glagolih tretjega razreda se pritika vrstna spona -a na koren z izpadlim samoglasnikom; sedanjikovo deblo pa se tvarja iz korena z osnovnim nastavkom -e kakor v I. vrsti: *bere-m, bra-ti.*

Semkaj spadajo le glagoli, katerih koren se končuje na soglasnik, in so sledeči: *bere-m, bra-ti; pere-m, pra-ti; žene-m* (iz *gene-m*), *gna-ti; zove-m, zva-ti; tke-m* (tudi *tka-m*), *tka-ti; žge-m žga-ti; pše-m* (navadno *pha-m* po 1. razredu), *pha-ti.* — V zadnjih treh glagolih je izpadel korenski samoglasnik tudi v sedanjikovem deblu; prim. *za-žiga-ti.*

Spregalo: **bra.**

Sedanlj. deblo: **bere-.**

Nedoloč. deblo: **bra-.**

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	bère-m	—	a) <i>tvorno-sedanji:</i> I. beré
	2.	bere-š	ber-i	II. beróč (-a, -e),
	3.	bere	ber-i	
Dvojina	1.	bere-va, -va	ber-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli:</i> I. pre-bra-vši
	2.	bere-ta, -te	ber-i-ta, -te	II. bra-l (-a, -o),
	3.	bere-ta, -te	—	
Množina	1.	bere-mo	ber-i-mo	c) <i>trpno-pretekli:</i> bra-n (-a, -o),
	2.	bere-te	ber-i-te	d) <i>glagolnik:</i>
	3.	bere-jo, beró	—	bra-n-je.

Nedoločnik: bra-ti. — *Namenilnik:* bra-t.

Četrty razred.

§ 181. Pri glagolih četrtega razreda se tvarja sedanjikovo deblo iz korena z nastavkom **-je**, nedoločnikovo pa z vrstno spono **-a**, pred katero se zaradi zevi vtika **j** ali **v**.

Semkaj spadajo le glagoli, katerim se končuje koren na samoglasnik, in sicer so sledeči: *se-je-m, se-ja-ti; sije-m, sija-ti; smeje-m, smeja-ti se; veje-m, veja-ti; lije-m, lija-ti; deje-m, deja-ti; daje-m, daja-ti;*

bljuje-m, bljuva-ti; kljuje-m, kljuva-ti; pljuje-m, pljuva-ti; suje-m, suva-ti; ščuje-m, ščuva-ti.

V sledečih glagolih se korenski **u** pred vrstno spono razveže v **ov**, kakor: *ku-je-m, kova-ti; ruje-m, rova-ti; snuje-m, snova-ti; o-truje-m, o-trova-ti.*

Spregalo: **seja**.

Sedanaj. deblo: **seje-**.

Nedoloč. deblo: **seja-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	seje-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	seje-š	se-j	I. sejé
	3.	seje	se-j	II. sejóč (-a, -e),
Dvojina	1.	seje-va, -ve	se-j-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	seje-ta, -te	se-j-ta, -te	I. po-seja-vši
	3.	seje-ta, -te	—	II. seja-l (-a, -o),
Množina	1.	seje-mo	se-j-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	seje-te	se-j-te	seja-n (-a, -o),
	3.	seje-jo, sejó	—	d) <i>glagolnik</i> :
				seja-n-je.

Nedoločnik: seja-ti. — Namenilnik: seja-t.

Opombe.

1. Večina teh glagolov se sprega pogostoma po prvem razredu V. vrste, na pr.: *bljuvati* — *bljujem* ali *bljuvam*, *bljuvaje* itd.; *pljuvati* — *pljujem* ali *pljuvam*; *kljuvati* — *kljujem* ali *kljuvam*; *sijati* — *sijem* ali *sijam*; *dajati* — *dajem* ali *dajam*; *lajati* — *lajem* ali *lajam* itd. V vel. le: *bljuvaj*, *sijaj*, *dajaj* itd.

2. Glagoli *bljuvati, pljuvati, rovati, snovati, suvati, ščuvati* niso drugega kakor podaljsek prvotnih glagolov I. vrste: *blju-ti, plju-ti, ru-ti, snu-ti, su-ti, šču-ti*.

3. Glagol *smejati se* pregibljejo sem pa tja v sedanjiku tudi po III. vrsti: *smejím, smejiš, smeji se* itd.

§ 182. Nekaj glagolov po V. vrsti.

1. razred.	cvetévam, cvetévati	šegečem, šegetati
bivam, bivati	hojévam, hojévati	šepečem, šepetati
brigam, brigati se	košévam, košévati	—
drdrám, drdrati	nošévam, nošévati	dišem, dihati
drzam, drzati	obražávam, obražávati	iščem, iskati
po-grešam, -grešati	trgavam, trgavati	jočem, jokati
igrám, igráti	vidévam, vidévati	kišem, kihati
kalam, kalati	vojévam, vojévati.	lažem, lagati
kidam, kidati		mičem, mikati
kobacam, kobacati	2. razred.	pišem, pihati
korakam, korakati	koljem, klati	skačem, skakati
maham, mahati	orjem, orati	stržem, strgati
manjšam, manjšati	poljem, plati	sučem, sukati
maram, marati	po-šljem, po-slati	tičem, tikati se
moram, morati	steljem, stlati	vičem, vikati
motam, motati		—
padam, padati	bekečem, beketati	češem, česati
paham, pahati	bliskečem, blisketati	kažem, kazati
pitam, pitati	drgečem, drgetati	kličem, klicati
plavam, plavati	glojem, glodati	krešem, kresati
ploskam, ploskati	gogočem, gogotati	ližem, lizati
prašam, prašati	grohočem, grohotati	mažem, mazati
sekam, sekati	klepečem, klepetati	pišem, pisati
slušam, slušati	klopočem, klopotati	plešem, plesati
srečam, srečati	kokočem, kokotati	prežem, prezati se
treskam, treskati	leskečem, lesketati se	režem, rezati
trgam, trgati	mečem, metati	tešem, tesati
veksam, vekšati	mekečem, meketati	vežem, vezati
vladam, vladati	rezgečem, rezgetati	—
voham, vohati	ropočem, ropotati	črepljem, črepati
zidam, zidati	trepečem, trepetati	devljem, devati
	šečem, šetati se	dremljem, dremati

gibljem, gibati	kopljem, kopáti	šivljem, šivati
hripljem, hripati	köpljem, kópati se	škripljem, škripati
jemljem, jemati	pipljem, pipati	tipljem, tipati
kapljem, kapati	sipljem, sipati	tripljem, tripati
kimljem, kimati	snemljem, snemati	zibljem, zibati
klepljem, klepati	ščipljem, ščipati	zobljem, zobati.

Opombe.

a) Glagoli pete vrste so prvotni, izimenski in izglagolski.

1. Prvotni ali korenski so vsi glagoli tretjega razreda, več jih je v drugem, malo pa v prvem in četrtem razredu; na pr.: *stla-ti, posla-ti, kla-ti, pla-ti, ora-ti, lája-ti, lija-ti, kova-ti, česa-ti, glóda-ti, kaza-ti, kópa-ti se, klepa-ti, liza-ti, lagá-ti, maza-ti, pisa-ti, reza-ti, tesa-ti.*

2. Izimenski glagoli so na pr.: *bobna-ti: boben; brzda-ti: brzda; čara-ti: čar; dela-ti: delo; gneva-ti: gnev; igra-ti: igra.* Tako: *jušina-ti, kesa-ti se, konča-ti, križa-ti, priča-ti, sanja-ti, voha-ti, obeta-ti, večerja-ti, drgeta-ti, klopota-ti, ropata-ti.*

3. Izglagolski glagoli se izvajajo iz prvotnih (korenskih) in drugotnih glagolov.

α) Koren prvotnega glagola se podaljšuje ali krepí pred vrstno spono **-a**; na pr.: *daja-ti in dava-ti — da-ti; vstaja-ti — sta-ti; po-znava-ti — zna-ti; u-bija-ti — bi-ti; po-čiva-ti — počí-ti; iz-liva-ti — li-ti; po-piva-ti — pi-ti; raz-vija-ti — vi-ti; do-biva-ti — bi-ti; skriva-ti — kri-ti; iz-miva-ti — miti; ob-uva-ti — ob-u-ti; suva-ti — su-ti;*

z-bira-ti — ber (bír), tako: po-dira-ti, pre-pira-ti, pod-pira-ti, za-tira-ti, u-mira-ti, iz-vira-ti, o-zira-ti, po-šira-ti (gl. § 166.); déva-ti, po-péva-ti, do-spéva-ti; — o-gréba-ti, za-klépa-ti, po-léga-ti, léta-ti, po-méta-ti, spléta-ti itd.

β) Iz drugotnih glagolov so na pr.:

iz III. vrste: *sedéva-ti* od *sedé-ti*, in ta od *ses-ti*; *o-bledéva-ti — bledé-ti — bled*; *po-staja-ti — sta-ti = stoja-ti — stane-m, sta-ti*; *raz-cvetéva-ti — cveté-ti — cves-ti* itd.

iz IV. vrste: *za-ganja-ti* od *goni-ti*, in ta od *žene-m, gna-ti*; *izpre-vaja-ti — vodi-ti — ves-ti*; *do-haja-ti — hodi-ti — šel* (iz *šed-l*); *po-navlja-ti — po-novi-ti — nov* itd.

iz V. vrste: *vz-dihava-ti* od *diha-ti*, in ta od *dehni-ti*; *iz-mišljava-ti* — *iz-mišlja-ti* — *misli-ti* — *misel*; *po-kopava-ti* — *po-kapa-ti* — *kopa-ti*; *zapo-vedava-ti* — *zapo-veda-ti* — *ve-m, vede-ti*; *iz-pričava-ti* — *priča-ti* — *priča* itd.

b) Glagoli V. vrste so nedovršni; in sicer so glagoli drugega, tretjega in četrtega razreda trpežni, kakor: *pisa-ti*, *bra-ti*, *seja-ti*. Glagoli prvega razreda so trpežni, če so izimski, na pr.: *dela-ti*, *igra-ti*; opetovalni pa, ako so izglagolski, na pr.: *leta-ti*, *skaka-ti*.

Dovršni so le: *končati*, *nehati*, *jenjati*, *plačati*, *srečati*.

VI. vrsta.

Glagoli z vrstno spono ova.

§ 183. V šesto vrsto štejemo glagole, katerih nedoločnikova osnova izhaja na **-ova** (za mehкими soglasniki na **-eva**), sedanjikova pa na **-uje**, na pr.: *kupuje-m*, *kupova-ti*. — Deblo *kupu-se* je v sedanjikovi osnovi podaljšalo z osnovnim zlogom **-je**, v nedoločniku pa se je končni **u** razvezal pred **-a** v **-ov (-ev)**: *kupu-je-m*, *kupov-a-ti* iz *kupu-a-ti*; *boju-je-m*, *bojev-a-ti* iz *boju-a-ti*.

Spregalo: **kupova**.

Sedanjk. deblo: **kupuje-**.

Nedoloč. deblo: **kupova-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	kupuje-m	—	a) <i> tvorno-sedanji</i> :
	2.	kupuje-š	kupu-j	I. kupujé (kupovaje)
	3.	kupuje	kupu-j	II. kupujóč (-a, -e),
Dvojina	1.	kupuje-va, -ve	kupu-j-va, -ve	b) <i> tvorno-pretekli</i> :
	2.	kupuje-ta, -te	kupu-j-ta, -te	I. na-kupova-vši
	3.	kupuje-ta, -te	—	II. kupova-l (-a, -o),
Množina	1.	kupuje-mo	kupu-j-mo	c) <i> trpno-pretekli</i> :
	2.	kupuje-te	kupu-j-te	kupova-n (-a, -o),
	3.	kupuje-jo, -ujo	—	d) <i> glagolnik</i> :
				kupova-n-je.

Nedoločnik: *kupova-ti*. — Namenilnik: *kupova-t*.

Opombe.

1. Kračja oblika 3. množinske osebe sedanjega časa: *kupujo*, ki se nahaja pri starejših pisateljih, izginila je v sedanji slovenščini iz splošne rabe. Jednako se je tudi deležnik sedanjega časa na -é umaknil deležniku na -aje, tako da se češče piše: *kupovaje*, *gospodovaje*, *izpričevaje*, *zatajevaje* zraven prvotnih oblik: *kupujé*, *gospodujé*, *izpričujé*, *zatajújé*. Ogerski in nekteri štajerski Slovenci so si še ohranili prvotne stare oblike. V pisni slovenščini dobivajo deležniki na -é: *kupujé* itd. čim dalje, tem več veljave.

2. Včasi korenika poudarek náse potegne, da je u le malo slišati v izreki, na pr.: *várujem*, *vérujem*, *škódujem* itd.; izpuščati se pa nikakor ne sme, ker je potreben pri izpeljavi nedoločnika in njegovih odrastkov. Krivo je tedaj: *várjem*, *vérjem*, *škódjem*. Vendar pa nam pogostoma rabi velevnik: *vári*, *várite se* (= *varji*, *varjite se*) namesto *varúj*, *varújte se*; na pr.: *Noč in dan se vari greha.* (Jer.) — *Bog te obvari!*

3. Iz nedoločnika *verovati* se je izcimil sedanjik *vérovam*, *véruvam*, in iz tega: *vérvam*. Tako tudi: *kmetvam*, *obedvam*, *nasledvam*, *škodvam* itd., kar pa ni, da bi posnemali v pisavi.

§ 184. Nekaj glagolov po VI. vrsti.

bojujem, bojevati

darujem, darovati

gospodujem, gospodovati

gostujem, gostovati

imenujem, imenovati

izpričujem, izpričevati

kljubujem, kljubovati

kmetujem, kmetovati

kraljujem, kraljevati

kupujem, kupovati

mirujem, mirovati

modrujem, modrovati

moledujem, moledovati

namestujem, namestovati

napredujem, napredovati

obedujem, obedovati

obražujem, obraževati

ogledujem, ogledovati

potrebujem, potrebovati

potujem, potovati

praznujem, praznovati

premišljujem, premišljevati

pripovedujem, pripovedovati

prorokujem, prorokovati

radujem, radovati se

spoštujem, spoštovati

sramujem, sramovati se

stanujem, stanovati

strahujem, strahovati

škodujem, škodovati

varujem, varovati

vojskujem, vojskovati

vzdigujem, vzdigovati

vzdihujem, vzdihovati

zaničujem, zaničevati

žrtvujem, žrtvovati.

Opombe.

a) Glagoli šeste vrste so vsi drugotni, in sicer izimenski in izglagolski.

Izimenski so na pr.: *darova-ti: dar; dolgova-ti: dolg (dolžen biti); gladova-ti: glad; kmetova-ti: kmet; potova-ti: pot; praznova-ti: prazen; verova-ti: vera.*

Izglagolski se izvajajo večjidel le iz IV. in V. vrste, na pr.: *kupova-ti: kupi-ti; krščeva-ti: krsti-ti; reševa-ti: reši-ti; poučeva-ti: uči-ti; oznanjeva-ti: oznani-ti; škodova-ti: škodi-ti; — objedova-ti: objeda-ti; premetova-ti: meta-ti; poskakova-ti: skaka-ti; izpraševa-ti: praša-ti; srečeva-ti: sreča-ti; zapovedova-ti: zapoveda-ti.*

Opomba. Tuje glagole na -ieren si kroji slovenščina, ako jih ne nadomestuje z domačimi izrazi, navadno po šesti vrsti; na pr.: *konstatujem, presentujem, fotografujem* itd., ne pa: *konstatiram* itd.

b) Gledé na trajnost dejanja so glagoli šeste vrste nedovršni, in sicer zaznamujejo izimenski glagoli trajajoče, izglagolski pa opetovalno dejanje. Tako so na pr.:

trpežni: *bojevati, darovati, kaznovati, verovati* itd.;

opetovalni: *krščevati, kupovati, plačevati, reševati* itd.

Vrstno stopnjevanje glagolov.

§ 185. Slovenski glagol naznanja dejanje ne samo z ozirom na čas, v katerem se godi, ampak tudi z ozirom na trajnost ali konec. Da mu je pa samemu ob sebi mogoče, izražati vse razmere dejanja in stanja, premika se glagol iz nižjih v višje vrste. Pri tem prestopu se ojačuje korenski samoglasnik, ali pa narašča prvotno deblo za jeden ali dva zloga. Vsled svoje tehtnejše oblike zaznamuje glagol dalje trajajoče dejanje, ali pa dobiva drug pomen.

Najrajši se stopnjujejo prvotni glagoli, na pr.:

kor. <i>nes-</i>	v vrsti	I. nes-ti,	IV. nosi-ti,	V. pre-naša-ti;
„ <i>leg-</i>	„	I. leči,	III. leža-ti,	V. po-lega-ti;
„ <i>sed-</i>	„	I. ses-ti,	III. sede-ti,	V. po-seda-ti;
„ <i>ved-</i>	„	I. ves-ti,	IV. vodi-ti,	V. pre-vaja-ti;
„ <i>vrt-</i>	„	II. vr-ni-ti,	V. vrača-ti,	VI. vračeva-ti;
„ <i>zven-</i>	„	III. zvené-ti,	IV. zvoni-ti,	V. po-zvanja-ti.

a) Glagoli I. vrste se pomikajo najrajši v IV. in V. vrsto.
Na pr.:

I. vrsta:	IV. vrsta:	V. vrsta:
greb-s-ti,	grabi-ti,	po-greba-ti;
leči,	loži-ti,	po-lega-ti;
lez-ti,	lazi-ti,	po-lezáva-ti;
mre-ti,	mori-ti,	u-mira-ti;
pi-ti,	poji-ti,	po-piva-ti;
ses-ti,	sadi-ti,	po-seda-ti;
streči,	straži-ti,	u-streza-ti;
teči,	toči-ti,	od-teka-ti;
tres-ti,	trosi-ti,	o-tresa-ti;
vez-ti,	vozi-ti,	pre-važa-ti.

b) Iz II. vrste prestopajo glagoli v V. vrsto in postanejo nedovršni. Na pr.:

II. vrsta:	V. vrsta:
blískni-ti,	bliska-ti;
brsni-ti,	brska-ti;
vz-digni-ti,	vz-diga-ti;
dihni-ti,	diha-ti;
na-gni-ti,	na-giba-ti;
s-tisni-ti,	s-tiska-ti.

c) Mnogi neprehajalni glagoli III. vrste postanejo, stopivši v IV. vrsto, prehajalni; na pr.:

III. vrsta:	IV. vrsta:
sedé-ti,	sadí-ti;
o-slepé-ti,	o-slépi-ti;
slové-ti,	slávi-ti;
visé-ti,	vési-ti;
o-zdravé-ti,	o-zdrávi-ti;
zvené-ti,	zvoní-ti;
živé-ti,	žívi-ti.

d) Glagoli IV. vrste prehajajo radi v V. in VI. vrsto. Na pr.:

IV. vrsta:	V. vrsta:	VI. vrsta:
gasi-ti,	po-gaša-ti,	po-gaševa-ti;
goni-ti,	pre-ganja-ti,	pre-ganjeva-ti;
misli-ti,	pre-mišlja-ti,	pre-mišljeva-ti;
obrazi-ti,	iz-obraža-ti,	iz-obraževa-ti;

sadi-ti,	pre-saja-ti,	pre-sajcva-ti;
slavi-ti,	pre-slavlja-ti,	pre-slavljeva-ti;
sodi-ti,	pre-soja-ti,	pre-sojeva-ti;
vesi-ti,	po-veša-ti,	po-veševa-ti.

e) Sestavljeni dovršniki V. vrste postanejo nedovršni, če jih pomaknemo v VI. vrsto; na pr.:

V. vrsta:	VI. vrsta:
za-dela-ti,	za-delova-ti;
ob-iska-ti,	ob-iskova-ti;
iz-plača-ti,	iz-plačeva-ti;
po-praša-ti,	po-praševa-ti;
sreča-ti,	srečeva-ti.

f) Malo je glagolov, ki se stopnjujejo po štirih ali celó po več vrstah; na pr.:

cves-ti, cveté-ti, raz-cveta-ti, pre-cvetova-ti;
 greb-s-ti, o-gre-ni-ti, grabi-ti, o-greba-ti, o-grebovati;
 leči, leža-ti, loži-ti, po-lega-ti, po-legova-ti;
 ses-ti, sedé-ti, sadi-ti, po-seda-ti, po-sedova-ti;
 s-tis-ni-ti, tišča-ti, tiska-ti, na-tiskova-ti.

Znamenje dovršnih in nedovršnih glagolov.

§ 186. V nesestavljeni obliki so glagoli vseh vrst razun druge z malimi izjemami nedovršni.

O obraževanju dovršnih in nedovršnih glagolov je pomniti:

1. Če hočeš iz nedovršnika napraviti dovršen glagol:

a) postavi ga, če je mogoče, v II. vrsto, na pr.: *dregati* — *dregniti*, *stiskati* — *stisniti*, *suvati* — *suniti*;

b) sestavi ga v izvirni obliki s kakim predlogom, na pr.: *brati* — *prebrati*, *nesti* — *prinesti*, *plesti* — *oplesti*, *seči* — *poseči*, *giniti* — *poginiti*, *voliti* — *izvoliti*, *živeti* — *doživeti*.

Dovršnik ostane dovršnik tudi po sestavi s predlogom, na pr.: *kupiti* — *odkupiti*, *leči* — *odleči*, *pustiti* — *prepustiti*, *skočiti* — *poskočiti*.

2. Če želiš dovršniku dati nedovršni pomen, pomakni ga v višji razred, da se na glasu ojači in večjidel tudi za jeden

ali dva zloga naraste. Tako postanejo iz dovršnikov: *deti, kupiti, pasti — odbrati, prenesti, pozdraviti* itd. nedovršniki: *devati, kupovati, padati — odbirati, prenašati, pozdravljati*.

Nedovršniki so v obče trpežnega, ako si jih pa na glasu povikšal, opetovalnega pomena. Ponavljalni so glagoli V. vrste s prirastkom *-éva* in pa mnogi s predlogi sestavljeni glagoli, ki smo jih stopnjevaje pomaknili v VI. vrsto. Na pr.:

trpežni:	opetovalni:	ponavljalni:
iti	hoditi	hojévati
leteti	letati	letévati
nesti	nositi	nošévati
piti	pivati	pijévati
vesti	voditi	vojévati
vezti	voziti	vozévati itd.

Glagoli na *-évati* so posebno na Notranjskem v navadi; na pr.: *Po letu košévam planine, dolí, in srpe brušévam, ko žito zori.* (Vilh.) — *Poezija, dar nebeški, komur v srcu ti cvetévaš, v mrzli zimi ga ogrévaš.* (Vilh.)

3. Dovršni in nedovršni glagoli se večkrat izvajajo iz raznih debel, na pr.: *storiti — delati; ujeti — loviti; vreči — metati; obljubiti — obetati* (tudi *obljubovati*); *reči — praviti.*

II. Sprega brez osnovnega samoglasnika.

§ 187. Prvotno so se osebne končnice v sedanjikovih oblikah tudi brez osnovnega samoglasnika ali nastavka pritikale korenu. Ostanke te sprege so le še glagoli **dam**, **vem**, **jem** in pomožni glagol **sem**.

1. dam, dati.

Sedanjikovo deblo glagolu *dam, dati* je *dad-*, nedoločnikovo brez vrstne spona *da-*. Končni **d** od *dad-* izpada pred sledečim **m**, **š**, **v**, pred **t** pa se izpreminja v **s**. Oblike od nedoločnikovega debela se tvarjajo po 7. razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	da-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. —; II. —
	2.	da-š	daj	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. da-vši II. da-l (-a, -o),
	3.	da	daj	
Dvojina	1.	da-va, -ve	daj-va, -ve	c) <i>trpno-pretekli</i> : dan (-a, -o),
	2.	das-ta, -te	daj-ta, -te	
	3.	das-ta, -te	—	d) <i>glagolnik</i> : da-n-je.
Množina	1.	da-mo	daj-mo	
	2.	das-te	daj-te	
	3.	dadó (dad-é)	—	

Nedoločnik: da-ti. — *Namenilnik*: da-t.

Opomba. 1. Oblika *da-m*, *da-va* je nastala iz *dad-m*, *dad-va*; *das-ta*, *das-te* iz *dad-ta*, *dad-te*. Namesto prvotnega *dadé* se rabi navadno *dadó* in tudi *dajo*, in namesto *dasta*, *daste* se govori tudi *data*, *date*.

2. Včasi se rabi *dam* v polni obliki z osnovnim samoglasnikom: *dadem*, *dadeš*, *dade* itd., na pr.: *Kedar sam ne bom imel, dade drug*. (Cegn.)

2. vem, vedeti.

Sedanjikovo deblo glagolu *vem*, *vedeti* je koren *ved-*, nedoločnikovo z vrstno spono *-é*: *vede-* po III. vrsti. Končni *đ* od *ved-* izpada pred *m*, *š*, *v*, pred *t* pa se izpreminja v *s*, kakor pri *dam*.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	vé-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. vedé
	2.	vé-š	ved-i	II. vedóč (-a, -e),
	3.	vé	ved-i	
Dvojina	1.	vé-va, -ve	ved-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. z-vede-vši II. vede-l, vede-la, -o,
	2.	vés-ta, -te	ved-i-ta, -te	
	3.	vés-ta, -te	—	
Množina	1.	vé-mo	ved-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> : vede-n (-a, -o).
	2.	vés-te	ved-i-te	
	3.	ved-ó (véjo)	—	

Nedoločnik: vede-ti. — *Namenilnik*: vede-t.

Opomba. 1. Včasih se rabi ta glagol, posebno v narodnih pesnih, z osnovnim samoglasnikom, na pr.: *Kar po zemlji leze ino grede, o hudobi tvoji pravit' vede.* (N. ps.)

2. Namesto *vedó* se govori tudi *véjo*, namesto *vésta*, *véste* tudi *véta*, *véte*. Na pr.: *Kedar vesta dva, tedaj se še zarigljá; kedar vejo trije, vejo vsi ljudjé.* (N. pr.)

3. V sestavah stoji v velevniku rajši: *vej* (-va, -ta, -mo, -te); na pr.: *Zapovej morju in vetrovom!* (Ravn.) — Tako tudi: *povej, povejte*, zraven *povedi, povedite* od *povém*, čegar nedoločnik se glasi *povédati*.

3. jem, jesti.

Sedanjikovo deblo glagolu *jem*, *jesti* je koren *jed-*, čegar končni *d* se pred *m*, *š*, *v* izpušča, pred *t* pa izpreminja v *s*. Nedoločnikovo deblo *jed-* je brez vrstne spone po drugem razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	jé-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	jé-š	jej	I. jedé
	3.	jé	jej	II. jedóč (-a, -e),
Dvojina	1.	jé-va, -ve	jej-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	jés-ta, -te	jej-ta, -te	I. po-jed-ši
	3.	jés-ta, -te	—	II. jede-l, jed-la, -o,
Množina	1.	jé-mo	jej-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	jés-te	jej-te	jed-e-n (-a, -o).
	3.	jed-ó (jéjo)	—	

Nedoločnik: jés-ti. — *Namenilnik*: jés-t.

Opomba. Kakor *vedem* in *dadem*, prikazuje se posebno v narodnih pesnih tudi: *jedem*, *znadem*, *imadem* (nam. *znam*, *imam*). Na pr.: *Orožje imade vsaka božja stvar na svetu.* (Cegn.)

4. sem, biti.

Pomožni glagol *sem* se dopolnjuje po glagolih *bodem* in *biti*.

a) *Sem* nam služi le v sedanjiku;

b) *bodem* nam rabi v sedanjiku s pomenom prihodnjega časa: *ich werde sein*, potem v velevniku in v sedanjem deležniku; sprega se po 2. razredu I. vrste;

c) *biti* tvarja oblike, ki se izvajajo iz nedoločnikovega debla; sprega se po 7. razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	prihodnjik	velevnik	deležniki
Jednina	1. sem		bode-m	—	a) <i>tvorno-sedanja</i> : bodóč (-a, -e), b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. bi-vši II. bi-l (-a, -o), c) <i>trpno-pretekli</i> : bi-t (v sestavah),
	2. si		bode-š	bod-i	
	3. je		bode	bod-i	
Dvojina	1. sva, sve		bode-va, -ve	bod-i-va, -ve	d) <i>glogolnik</i> : bi-t-je.
	2. sta, ste		bode-ta, -te	bod-i-ta, -te	
	3. sta, ste		bode-ta, -te	—	
Množina	1. smo		bode-mo	bod-i-mo	
	2. ste		bode-te	bod-i-te	
	3. so		bode-jo, bôdo	—	

Nedoločnik: bi-ti. — *Namcnilnik*: bi-t (v sestavah).

Opomba. 1. V zvezi z nikalnico *ne* se glasi pomožnik *sem* v sedanjiku *nisem* (redkoma *nésem*). Razun 3. jedninske osebe se sprega kakor *sem*: *nisem*, *nisi*, *ni* (namesto *nije*, *ne-jr*); *nisva*, *nista*; *nismo*, *niste*, *niso*.

2. Pomožnika *bodem* in *biti* imata, s predlogi sestavljena, tvoren pomen, na pr.: *dobim* ali *dobodem*, *dobiti* (velevnik: *dobodi*); *iznebim*, *iznebiti se*; *prebijem*, *prebiti* (aushalten); *pozabim*, *pozabiti*. — Njih sprega se navadno ravna po IV. vrsti; zelo redke so oblike: *iznebódem*, *iznebódi*, *prebódem*, *prebódi*.

3. Ostanek starega aorista je besedica *bi* (3. jedninska oseba), ki izraža pogojni naklon za vse osebe in števila.

III. Zloženi časi in nakloni.

§ 188. Slovenski glagol sam ob sebi ni tako bogat v pre-gibih, da bi mogel vse razmere časa in naklona brez tuje pomoči s samorastlimi oblikami izražati. Odkar sta se nam izgubila

nedovršilnik in dovršilnik (imperfekt in aorist), ima slovenščina razun deležij (t. j. nedoločnika, namenilnika in deležnikov) le jeden nezložen čas in naklon: sedanjik in velevnik; vse druge čase in naklone si opisujemo s pomožniki.

Zloženi časi so tedaj: prihodnji, pretekli in predpretekli čas; zloženi nakloni pa: pogojnik in želevnik.

1. Prihodnji čas.

§ 189. Prihodnji čas ali prihodnjik se obrazi, če zvežemo II. tvorno-pretekli deležnik z dovršnim pomožnikom *bodem* ali *bom*.

Jednina.		Dvojina.
1. jaz bodem	} delal, -a, -o	midva bodeva, -e
2. ti bodeš		vidva bodeta, -e
3. on bode		onadva bodeta, -e
		} delala, -i, -i

Množina.

1. mi bodemo	} delali, -e, -a.
2. vi bodete	
3. oni bodo	

Pomožni glagol *bodem* ali *bom* ne stoji rad na prvem mestu v stavku. Govori se tedaj: *jaz se bodem veselil* ali *veselil se bodem*. Namesto *bodem* se rabi tekom govora rajši skrčena oblika: *bom*, *boš*, *bo* itd.

Na pr.: *Strupa mi bo v vinu napivala, ga v pogači mi bo ponujala.* (N. ps.) — *Spominjal se boš tihega pristana, od kterega si odplul.* (Cegn.)

Opomba. 1. Kakor glagoli: *bodem*, *pojdem*, *poletim*, *potečem*, *pojezdim* in še več takih s predlogom *po* sestavljenih, imajo tudi drugi dovršniki že v sedanjikovi obliki sploh prihodnji pomen; na pr.: *Ko dorastete, pridete v svet, spoznate zlo in dobro, zapeljevali bodo vas, pridete v skušnjava.* (Cegn.) — *Vse veselje v kratkem mine.* — *Življenje ti vzamem, ako me izdaš.*

2. Včasi se opisuje prihodnjik s sedanjikom *hočem*, *hočeš* (*čem*, *češ*) ali *imam*, *imaš* itd., na pr.: *Is njih sadov imate nje spoznati.* (Trub.) — *Tako će zdrav biti moj hlapčič.* (Krelj.)

2. Pretekli čas.

§ 190. Pretekli čas izobrazimo, če zložimo II. tvorno-pretekli deležnik s sedanjim pomožnikom: *sem, si, je* itd., kakor kaže sklanjalo:

Jednina.		Dvojina.		Množina.
1. jaz sem	} delal, -a, -o	midva sva, sve	} delala, -i, -i	mi smo
2. ti si		vidva sta, ste		vi ste
3. on je		onadva sta, ste		oni so

Pomožnik: *sem, si, je* itd., ne stavlja se nikdar na prvo mesto v stavku. Govori in piše se tedaj: *jaz sem se učil*, ali *učil sem se*; *on se je veselil*, ali *veselil se je*.

Sem se veže z nikalnico ne v nisem, nisi, ni itd., ki stoji tudi na prvem mestu: *nisem se učil*, ali *učil se nisem*.

Na pr.: *Lenčica se je hitro zasuknila, na konjiča urno je smuknila.* (N. ps.) — *Luč resnice mi je zasvetila, steze prave sreče se odkrile.* (Cegn.) — *Pripodil s sabo je Valjhun srditi divje roje.* (Preš.)

3. Predpretekli čas.

§ 191. Predpretekli čas se opisuje z II. tvorno-preteklim deležnikom in s pomožnikom preteklega časa: *jaz sem bil* ali *bil sem*.

Jednina.		Dvojina.	
1. jaz sem	} bil, -a, -o dodelal, -a, -o	midva sva, sve	} bila, -i, -i dodelala, -i, -i
2. ti si		vidva sta, ste	
3. on je		onadva sta, ste	

Množina.

1. mi smo	} billi, -e, -a dodelali, -e, -a.
2. vi ste	
3. oni so	

Predpretekli čas tvarjamo skoro izključno le od dovršnih glagolov, na pr.: *jaz sem bil storil, prebral, izdelal*.

V govoru postavljamo besede v sledečem redu: *jaz sem se bil naučil*, ali *naučil sem se bil*, ali *bil sem se naučil*.

Na pr.: *Čop, velikan učenosti, ti si zaklade duhá Krezove bil si nabral.* (Preš.) — *Ko so bili domovino oteli nevarnosti, vrnil se je vsak vojak na svoj dom.*

4. Pogojni naklon.

§ 192. Pogojni naklon ali pogojnik se obrazi z II. tvorno-preteklim deležnikom, in sicer

a) za sedanji in prihodnji čas s pomožnikom (aoristom) *bi* za vse osebe in števila,

b) za pretekli čas s pomožnim pogojnikom *bi bil*, kakor kažeta sledeča obrazca:

a) sedanjega in prihodnjega časa:

Jednina.	Dvojina.	Množina.
1. jaz bi	midva bi	mi bi
2. ti bi	vidva bi	vi bi
3. on bi	onadva bi	oni bi
} delal,	} delala,	} delali,
} -a, -o	} -i, -i	} -e, -a.

Na pr.: *Na svetu ni človeka, da bi ustregel vsem ljudem.*
(N. pr.) — *Ko solnce ne bi peklo iz višine, kakó zorela bi poljá kraljica!* (Cegn.)

b) preteklega časa:

Jednina.	Dvojina.
1. jaz bi	midva bi
2. ti bi	vidva bi
3. on bi	onadva bi
} bil, -a, -o	} bila, -i, -i
} delal, -a, -o	} delala, -i, -i

Množina.

1. mi bi	} bili, -e, -a
2. vi bi	
3. oni bi	
	} delali, -e, -a.

Na pr.: *Ko ne bi bilo nebó deža poslalo, vse na zemlji bi bilo kruha stradalo.* — *Prenesla pričujoče ure teže bi ne bila let poznih glava siva.* (Preš.) — *Prišli bi že bili Slovencem zlati časi, ako klasik bil bi vsak pisar, kdor nam kaj kvasi.* (Preš.)

Opomba. V govoru stavimo besede takó-le: a) *Jaz bi se učil*, ali *učil bi se*. *Jaz bi se ne veselil*, ali *ne veselil bi se*, ali *ne bi se veselil*. — b) *jaz bi se bil učil*, ali *učil bi se bil*, ali *bil bi se učil*. *Jaz bi se ne bil veselil*, ali *veselil bi se ne bil*, ali *ne bi se bil veselil*.

5. Želevník.

§ 193. Želevní naklon ali želevník (dopustnik) se tvarja, če postavimo besedico *naj* (skróčeno iz *nehaj*, lass) pred določni ali pogojni naklon. Tako se na pr. glasi želevník:

a) sedanjega časa: *α*) v določnem naklonu: 1. *naj delam*, 3. *naj dela*, ali *delam naj*, *dela naj* itd. Druga oseba manjka ter se nadomestuje z velevnikom.

β) v pogojnem naklonu: *naj bi* (*jaz, ti, on*) *delal* (*-a, -o*), ali *delal naj bi* (*jaz, ti, on*) itd.

b) preteklega časa v pogojnem naklonu: *naj bi bil* (*jaz, ti, on*) *delal* (*-a, -o*), ali *delal naj bi bil* (*jaz, ti, on*) itd.

Na pr.: *Kdor hoče živeti in srečo imeti, naj dela veselo in moli naj vmes.* (Pot.) — *Naj nas celi svet zapušča, srčno trpi, draga duša!* (Olib.) — *Naj bi nihče ne skrival, nihče bi ne kradel.* (N. pr.) — *Naj bi bilo grmelo in bliskalo, da bi le toča ne bila prihrula!*

Opomba. Pomožnik *sem*, *biti* se glasi v želevniku: *naj bom* (*bodem*), *naj bo* (*bode*), ali včasih tudi: *naj sem*, *naj je* itd.

IV. Trpna doba.

§ 194. Za trpno dobo nima slovenščina lastne oblike in jo zamenjava s tvorno dobo, kjerkoli je mogoče. Dajemo pa glagolu trpni pomen:

1. če tvornemu glagolu (razun povratnikov) povratni zaimek se pridenemo, na pr.: *Kakor se mi streže, tako mi kosa reže.* (N. pr.) — *Koder solnce teče, povesod se kruh peče.* (N. pr.)

2. če trpno-preteklemu deležniku dotični pomožnik pristavimo, namreč:

a) za sedanjik *sem*, *si*, *je* itd. *Kdor je h kruhu rojen, nikdar hleba ne doseže.* (N. pr.)

b) za prihodnjik *bom*, *boš*, *bo* itd. *Ne sodite, da ne boste sojeni.* (Met.)

c) za pretekli čas *bil* (*-a, -o*) *sem*, *si*, *je* itd. *Slaba sekira še nikoli ni bila s tnala ukradena.* (N. pr.)

d) za pogojnik *bi* (*-a, -o*) *bi* itd. *Solnce čisto sije, kakor bi bilo skópano.* (Valj.)

e) za želevnik *naj bom*, *bo* itd. *Naj bo češčen vekomaj!*

f) za velevnik *bodi* itd. *Bodi pohvaljena, večna dobrotá!* (Ravn.)

g) za nedoločnik *biti*. *Pohvaljenemu biti nikomur ne preseda.* (N. pr.)

Č l e n i c e.

VI. poglavje.

Prislov.

Kaj in kolikér je prislov?

§ 195. Prislovi (adverbia) so nepregibne besede, prvotne ali izpeljane, ki pojasnjujejo dejanja in tudi lastnosti z ozirom na kraj, čas, način ali vzrok; na pr.: *Povsod dobro, domá najbolje.* (N. pr.) — *Smrt povsod za nami hodi.* (Slom.)

S prislovi je slovenščina zelo bogata; po pomenu jih ločimo na četvero:

1. Prislovi, ki zaznamujejo kraj.

§ 196. Krajevni prislovi naznanjajo:

1. na vprašanje *kje?* mesto, kjer se kaj godi ali kaj biva;
2. na vprašanje *kam?* pomikanje ali mer dejavnosti; in
3. na vprašanje *kod?* (*odkod, dokod?*) kraj, koder se kaj vrši.

Vprašalno: <i>kje?</i> Oziralno: <i>kjer.</i>	Vprašalno: <i>kam?</i> Oziralno: <i>kamor.</i>	Vprašalno: <i>kod (od-, do-)?</i> Oziralno: <i>koder (od-, do-).</i>
tu, tukaj, tu-le	{ sem, semkaj, sem-le }	tod, odtod, dotod
tam, tamkaj, tam-le	{ tja, tjakaj, tja-le }	—
tu pa tam, tam pa tam	{ sem ter tja, sem pa tja }	—
ondi, ondukaj	onam	ondod, do ondod, od ondod
drugje, drugej	drugam	drugod, od drugod, do drugod
kje	kam	kod, odkod, dokod
nekje	nekam	nekod, od nekod, do nekod
kjerkoli	kamorkoli	koderkoli
kjer si bodi	kamor si bodi	koder si bodi
nikjer	nikamor	{ nikod, od nikod, do nikod; ni- koder, od nikoder, do nikoder
vnè, zunaj	vèn, vùn, venkaj	povsod, vsekod.

Vpraš.: <i>kje?</i> Ozir.: <i>kjer.</i>	Vpraš.: <i>kam?</i> Ozir.: <i>kamor.</i>	Vpraš.: <i>kje?</i> Ozir.: <i>kjer.</i>	Vpraš.: <i>kam?</i> Ozir.: <i>kamor.</i>
doli, zdolaj	dol, navzdol	blizu	blizu
domá	domú	daleč	daleč
gori, zgoraj	gor	krog, okrog, okoli	kvišku
notri, znotraj	noter	mimo	proč
spodi, spodaj	spodaj	poleg	poleg
spredi, spredaj	naprój	takraj, onkraj	naproti
sredi, nasredi	sred, na sred	vmes	vmes
vzadi	nazáj	vprek	na vprek
zraven	zraven	vpričo	v kraj, spoti
		zvrh, vrh	na vrh.

Na vprašanje: *kje?* — *kam?* Na desni — na desno; na levi — na levo; pri roci, od rok — v breg, v kreber; na samem, na samini — pod se, med se itd.

Na pr.: *Jabelko ne pade daleč od jablane.* (N. pr.) — *Zunaj lep, znotraj slep.* (N. pr.) — *Kjer truplo, tam orli.* (N. pr.) — *Kar se domá skvasi, ne razglasi.* (N. pr.) — *Na svetu je lice večkrat daleč od resnice.* (Cegn.) — *Vsaka pot ne drži domú.* (N. pr.)

2. Prislovi, ki značijo čas.

§ 197. Časovni prislovi naznanjajo:

1. na vprašanje: *kdaj?* čas, o katerem se kaj godi ali biva, in so ti-le:

Vprašalno: *kdaj?* — Oziralno: *kedar.*

za sedanjost	za prihodnjost	za preteklost	raznega pomena
sedaj, zdaj	kdaj (kedaj)	nekdanj, svoje dni	{ kedarkoli, kedar si bodi
takoj, kar, zdajci	{ skoro (skoraj)	jednók, nekóč	{ marsikdaj, malokdaj
še	še le	že (uže)	vsekdar, vselej
tačas	potém, potlej	tedaj, onda	nikdar, nikoli
danes	jutri (jutre)	včera	zjutraj
nocój	drevi (dreve)	davi (dave)	zvečer
ravnokar	zajtre, za jutra	sinoči	zgodaj, rano

Vprašalno: *kdaj?* — Oziralno: *kedar*.

za sedanjost	za prihodnjost	za preteklost	raznega pomena
letos	k letu, ob letu	lani	pozno
hkratu, precej	kmalu	prej, poprej	sicer (scer)
pri tej priči	sčasoma	davno, zdavna	prezgodaj.

Na hip, hipoma; ko bi trenil, ko bi pihnil; po dne, po noči; spomladi, po letu, jeseni, po zimi; za dne; z nočjó; dopoldne, predpoldnem; opoldne, popoldne; do polnoči, po polnoči; črez leto dnij; predvčeraj, predvčerajšnjim, predvčeranjim, po jutrenšnjem, po jutrenjem; predsinoči; predlani, predlanskim; predletošnjim; dosihdob, posihdob; nedavno; neutegoma, spotoma, mahoma; v curku; s časom, nazadnje, poslédnjič, napósled; s početka, iz konca itd.

Na pr.: *Rajši danes pečenega škrjanca, ko jutri kokoš.* (N. pr.) — *Najprej štalica in potlej kravica.* (N. pr.) — *Spomladi vsaka bučela krajcar.* (N. pr.) — *Drevi utegne marsikaj drugače biti, kakor je davi bilo.* (Ravn.)

Vprašalno: <i>obkorej?</i>	Vprašalno: <i>dokorej?</i>	Vpraš.: <i>doklej?</i> Ozir.: <i>dokler.</i>	Vpraš.: <i>odklej?</i> Ozir.: <i>odkar.</i>
obsorej, osorej	dosorej	doslěj, doslè	odslěj, odslè
obtoorej	dotorej	dotlěj, dotlè	odsihdob.

Na pr.: *Ne prodaj kože, dokler medved v brlogu tiči.* (N. pr.) — *Dokler prosi, zlata usta nosi; kedar vrača, hrbet obrača.* (N. pr.)

2. na vprašanje: *kolikokrat (kolikrat)? koliko časa? doklej?* itd., nadaljevanje ali ponavljanje kakega dejanja.

Vpraš.: *kolikokrat? koliko časa?* — Ozir.: *kolikorkrat, kolikor časa.*

tolikokrat, tolikrat	včasi, včasih	po redko, redkoma
marsikrat	često, na često, češče	zopet (spet)
dostikrat	dalje, delj	skoz in skoz
nekikrat	drugóč, v drugo, drugič	večjidel, većinoma
malokrat	neprenehoma	vedno, v jednomer
velikokrat, velikrat	neprestano	zmirom, vselej
večkrat, čestokrat.	pogostoma, pogoje.	z nova, vnovič.

Na pr.: *Večkrat bit kakor sit.* (N. pr.) — *Mojstrov sin dostikrat ni imena vreden.* (N. pr.)

3. Prislovi, ki določajo način.

§ 198. Načinovni prislovi so:

1. kolikostni, ki kažejo na vprašanje: *koliko?* kolikost ali silo;

2. kakovostni, ki kažejo na vprašanje: *kako?* kakovost ali kakšnost, in

3. trdilni ali nikalni, s katerimi odgovarjamo na vprašanja: *ali? -li? je-li? anti? mar? mar ne? kaj ne?* itd., in

4. pojasnjevalni.

Vprašalno: <i>koliko?</i> Oziralno: <i>kolikor.</i>	Vprašalno: <i>kako?</i> Oziralno: <i>kakor.</i>
toliko	tako
tolikaj — kolikaj	takisto
onoliko	onako
nekaj, nekoliko, kaj	nekako, po nekakem
nič, nikaj	nikako
marsikaj	marsikako
kolikorkoli	kakorkoli
kolikor si bodi	kakor si bodi
kolikor — toliko	kakor tako
kolikanj — tolikanj	inako, inače
količkaj — toličkaj	drugače
kolikor mogoče.	jednako.
celó	bolj (magis)
čim dalje bolj	jež — peš
čisto	križem, navzkriž
dokaj	lahkoma, z lahka
dosti (dosta), zadosti	nagloma, nanagloma
dovolj	nalašč
jako, silno, močno	naopak, napačno
kaj	naravnost
kajsi	narazen
komaj, toliko da	narobe
kupoma, na kupe	nenadoma, iznenada
k večjemu	počasi

Vprašalno: <i>koliko?</i> Oziralno: <i>kolikor.</i>	Vprašalno: <i>kako?</i> Oziralno: <i>kakor.</i>
le	polagoma
malo, majhno	po malem
manj (menj)	posamič, samši
meroma	posebej, posebič
mного, sila	po vrhu, površno
najmanj	prenehoma, neprenehoma
pol	samotež
popolnoma	skrivaj, skrivši
posebno, sosebno	sproti
prav	tešč, na tešče
precej	tik, tikoma
premalo — preveč	vedoma, nevedoma
sceloma	vidoma, nevidoma
skoro (skoraj)	kljubu
več, više (plus)	vkup, skupaj
veliko	vsaksebi, razsebe
vsaj	všeč, povšeči
vse	zapored, zaporedoma
zeló (zlo)	zastónj
zevsema	zmirom, vedno
zgolj	vznak
črez nemoč.	zoper.

Trdilni, nikalni, pojasnjevalni.

a) **Trdilni:** dà, kaj pa, kaj pa da; to je, to je da; to se vé, sevéda; vsekako; gotovo; po vsaki ceni; le, le le; pač; dro (= dobro); prav; rés, zarés, pač res.

b) **Dvomno-trdilni:** blizu; baje, prè, bojda; brž ko ne, bržčas; menda (= menim da); lahko da; morda; morebiti; neki; nemara; kakor se kaže; po vsej priliki; po videzu; javelne; jedva, komaj; težko, težko da.

c) **Nikalni:** ne, nak; nič; nikar, nikar ne; kratko in malo ne; celó ne, nikakor ne; na noben način; po nobeni ceni; v noben kup; zamàn, zastónj.

d) **Pojasnjevalni:** kratkoma, na kratko; namreč; zlasti; prav za prav; splóh, v obče.

Za načinovne prislove nam služijo tudi vsi pridevniki v jedninskem tožilniku srednjega spola, na pr.: *lepo, dobro, visoko, glasno, vroče, rudeče* itd.

Nekteri pridevniki na *-ski* imajo prislovni pomen, kakor: *slovenski, nemški, latinski, francoski, dejanski, bratski*. — Krivo je: *po slovenski, po laški govorimo*, namesto *po slovensko, po laško*, ali *slovenski, laški govorimo*. Prislovi na *-ski* so množinski orodniki v imenski (nedoločni) obliki (*slovenski — s travniki*).

Sem spadajo tudi samostalniški prislovi (jedinjski in dvojnjski orodniki), kakor: *mahom, mahoma; križem, križema; strahom, strahoma; mestoma* (stellenweise); *skokoma, curkoma, stopoma, sparoma, vekoma* (od *vekomaj do vekomaj*) itd.

Na pr.: *Mnogo psov zajčja smrt.* (N. pr.) — *Kar je preveč, še s kruhom ni dobro.* (N. pr.) — *Veliko še imajo ljudje, le dosti nikoli.* (N. pr.) — *Visoko letal, nizko padel.* (N. pr.) — *Majhen lonček hitro skipi.* (N. pr.) — *Ali verujeta? To je da.* (Ravn.)

4. Prislovi, ki značijo vzrok.

§ 199. Vzročni prislovi izražajo vzrok kakega dejanja in so ti-le:

Vprašalno: *zakaj? pokaj? čemú?* — Oziralno: *zaradi česar.*

zató, zatorej, torej
tedaj

zategavoljo, zaradi tega
zategadelj.

Na pr.: *Bog nam ne pošilja tug in nadlog vselej le zató, da bi nas ponižal, ampak dostikrat zató, da nas povzdigne.* (Bl.)

Stopnjevanje prislovov.

§ 200. Prislovi se ne pregibljejo v govoru, kakor imena in glagoli, po sklonih, osebah, številih ali časih. Ker pa določujejo prislovi tudi kakovosti, ki jih same ob sebi ali v višji ali nižji meri pridevamo stvarjem ali dejanjem, zató je kakovostnim prislovom lastna tudi stopnjava, kakor pravim pridevnikom za srednji spol; na pr.: *lepo — lepše, najlepše; visoko — više, najviše, vseviše; lahko — lažje; dobro — bolje (boljše), najbolje* (besser — am besten); *bolj — najbolj* (mehr — am meisten); *mehko — mečje, mehkeje; često — češče* itd.

Vrh tega si še pomni:

blizu: bliže, najbliže;	kmalu: prej, poprej;
daleč: dalje, najdalje;	malo, majhno: manj, najmanj;
brž: prej, najprej;	veliko: več, više; največ, najviše.

Na pr.: *Kdor je zadovoljen, najmanj potrebuje.* (N. pr.) — *Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo.* (N. pr.) — *Dvema pastirjema volk lažje ovco ukrade kot jednemu.* (N. pr.) — *Sam najbolje veš, kje se ti je treba praskati.* (N. pr.)

VII. poglavje.

Predlog.

Kaj in kolikér je predlog?

§ 201. Predlogi (Präpositionen, Vorwörter) kažejo razmere, v katerih so osebe ali stvari med seboj; zato jim pravimo tudi razmerniki. Predlogi so v obče krajevnega pomena in tolike moči, da devajo svoje ime vselej v kak odvisen sklon.

Po svojem izviru so predlogi:

a) pravi ali pristni, ki jih vedno kot predloge v rabo jemljemo, kakor: *do, iz, od, k, pri* itd.;

b) nepravi ali nepristni, t. j. oni so prislovi ali samostalniki z močjo pravih predlogov, kakor: *blizu, okoli, vpričo, konec, vrh* itd.

Predlogi se vežejo z jednim, z dvema ali s tremi skloni.

Predlogi z rodilnikom.

a) Pristni predlogi.

§ 202. Z rodilnikom se vežejo:

1. *brez, do, iz, od, s* (*s* pred samoglasniki in zvonečimi soglasniki), redkoma *za* (na vprašanje *kđaj?*);

2. sestavljeni predlogi *izmed, iznad, izpod, izpred, izza*.

1. **Brez:** *Brez potú ni medú.* (N. pr.)

do: *Prava snaga ne sega samo do praga.* (N. pr.)

iz: *Novo živoljenje klije iz groba.* (Cegn.)

od: *Naduha spravi človeka od kruha.* (N. pr.)

- s:** *S starega drevja sadje samo pada.* (N. pr.)
z: *Prazno je delo brez sreče z nebes.* (Pot.)
za: *Za časa začne žgati, kar hoče kopriva postati.* (N. pr.) —
Za dne se moraš učiti, ne po noči.

- 2. izmed:** *Jeden izmed vas me bode izdal.* (Met.)
iznad: *Iznad glave greš mi v zimo lastovka.* (Vodn.)
izpod: *Izpod strupa bolečine kal veselja poženo.* (Čb.)
izpred: *Izpred očíj, iz misli.* (N. pr.)
izza: *Izza pasa izdere svetli meč.* (N. ps.)

b) Nepristni predlogi.

Izmed prislovnih in samostalniških predlogov, ki se vežejo z rodilnikom, so sledeči najnavadnejši:

- blizu:** *Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane.* (N. pr.)
dno: *Dno morja gomazi prečudna gomád* (Ungeziefer).
gledé: *Gledé cene se ne bova sprla.*
konec: *Konec vasí stoji za potom stara jablan.*
kraj: *Kraj suhega drevesa tudi surovo gori.* (N. pr.)
mimo: *Krepost bo s seboj vzel mimo smrti star in mlad.* (Led.)
namesto, mesto: *Namesto cirilice nam rabi zdaj latinica.*
okoli: *Okoli zlatega teleta svet na sapo raja.* (N. pr.)
okrog, krog: *Skleplje okrog glave bele roke.* (N. ps.) — *Vsem ogenj se krog glave sveti.* (N. ps.)
poleg: *Bog živi tudi vas poleg nas!* (N. pr.)
prek: *Burja prek logov leti in drevje šibi.* (Slom.)
razun: *Razun tebe nimam pomočnika.*
sredi: *Tabor stal je sredi goščave.* (Vilh.)
takraj, onkraj, onstran: *Slaven svet se giblje onstran naših gor.* (Cegn.) — *Onkraj morja si mislijo Slovenci deveto deželo.*
tik: *Tik sreče nesreča preži.* (N. pr.)
vpričo: *Obličje stare mamke se vpričo cvetoče mladine vedno pomladi.* (Vrt.)
vrh: *Vrh hriba so jo nesli.* (N. ps.)
vsled: *Vsled lanske uime je cena močno poskočila.*
vštric: *Vštric poslopja stoji nova cerkev.*
zavoljo, zaradi, zastran, zbog: *Liban je slovel zastran krasnih cedrov.* (Vernè.) — *Ni tresla se zbog smrti, ampak zbog rešitelja.* (Cegn.)

znotraj — zunaj: *Znotraj — zunaj mestnega okoliša.*

zraven: *Ležala je klada s črnim prtom in zraven nje blazina.*
(Cegn.)

Predlogi z dajalnikom.

§ 203. Z dajalnikom se vežejo: *k, proti, navzlic, kljubu.*

K (h pred g in k): *Slabo orodje cesta k zamudi.* (N. pr.)

proti: *Kedar se proti jugu prevedri, potegni voz pod streho.* (N. pr.)

navzlic, kljubu: *Navzlic (kljubu) vsem opoviram domača omika vendar le napreduje.*

Predlogi s tožilnikom.

§ 204. S tožilnikom se vežejo:

1. na vprašanje *kam?* predlogi: *na, ob, po, v in med, nad, pod, pred, za;*

2. *čez (čez), raz, skoz, zoper.*

1. **Na:** *Drevo se na drevo naslanja, človek na človeka.* (N. pr.)

ob: *Kdor za tuje prime, ob svoje pride.* (N. pr.)

po: *Pošlji mi po sv. olje.* (N. ps.)

v: *Od vsake hiše pot v Rim.* (N. pr.)

med: *Gorjé golobu, ko med orle zajde.* (N. pr.)

nad: *Nad tvoje grem kosti.* (N. ps.)

pod: *Lavdon dene vse pod meč.* (N. ps.)

pred: *Vsaka koklja pred svoje piške brska.* (N. pr.)

za: *Trdovratnežu takrat v uho počí, ko mu smrt za tilnik skoči.* (N. pr.)

2. **črez:** *Življenje je cesta črez plan, črez goré.* (Pot.)

raz: *Zdaj so Turki prihajali in raz konje poskakali.* (N. ps.)

skoz: *Gre skoz les, ne vidi dreves.* (N. pr.)

zoper: *Kdor ni z menoj, ta je zoper mene.* (Met.)

Predlogi z mestnikom.

§ 205. Z mestnikom se vežejo:

1. vselej *o in pri;*

2. na vprašanje *kje?* predlogi: *na, ob, po, v.*

1. **O:** *O kresi se dan obesi.* (N. pr.) — *O božiču.*

pri: *Krava pri gobcu molze.* (N. pr.)

2. **na**: *Na razvalinah novina oživi.* (N. pr.)
ob: *Ob vodi zeleni lovec hodi.* (Levst.)
po: *Človek po svetu, kakor bučela po cvetu.* (N. pr.)
v: *V hlevu je dosti živinice, v kleti pa sladko vinčice, denarja v skrinji je lepó, v hiši pa pivcev vse polno.* (N. ps.)

Predlogi z orodnikom.

§ 206. Z orodnikom se vežejo:

1. na vprašanje *s kom?* ali *s čim?* predlog *s (z)*;
 2. na vprašanje *kje?* predlogi: *med, nad, pod, pred, za.*
1. **S (z)**: *Kdor s tujim denarjem hišo zida, kamenje na svoj grob nosi.* (N. pr.) — *Bolezen gre z vozom v človeka, iz človeka po niti.* (N. pr.)
2. **med**: *Med dobrimi sosedi je dobro živeti, dobro umreti.* (N. pr.)
nad: *Nad mano, pod mano, krog mene je Bog.* (Vilh.)
pod: *Kdor ima pod palcem groš, ta je mož.* (N. pr.)
pred: *Slovenci radi zakrivajo svoje stare navade pred tujimi ljudmi.* (Vodn.)
za: *Krivica se za mizo smeje, pravica pa za vrati joče.* (N. pr.)

VIII. poglavje.

V e z n i k.

Kaj in kolikér je veznik?

§ 207. Vezniki so členice, ktere vežejo posamezne besede in cele stavke v lepoglasne celote. Po njihovi rabi v priredno- in podredno-zloženih stavkih jih ločimo v priredne (priredovalne) in podredne (podredovalne) veznike.

I. Priredni vezniki.

Po svojem pomenu so priredni vezniki:

a) **vezalni**: *i, in, ino; pa; ter; tudi, i; i — i; ne le — ampak tudi; ne samo — temveč tudi; ne — ne, ni — ni, niti — niti; tako — kakor; dalje; potém, potlej; k temu, nató, vrh tega; naposled. Včasi — včasi; zdaj — zdaj; nekaj — nekaj; nekoliko — nekoliko; deloma — deloma. Kakor, kot, ko; namreč; zlasti.*

b) **protivni**: a, ali; pa, pak; toda; le, le da; samo; samo da; vendar, vendar le, pa vendar; pri vsem tem. Ne — ampak; ne — temveč; ne — marveč; ne kar, ni pa kar.

c) **ločilni**: ali; ali — ali; bodi (si) — bodi (si).

d) **vzročni**: zakaj, kajti; saj; sicer; drugače; inače.

e) **sklepalni**: zató, zatorej, torej; zategadelj, zategavoljo, zaradi tega; vsled tega; po takem, po tem takem; tedaj.

Na pr.: *Mera in vaga v nebesa pomaga.* (N. pr.) — *Slovenščino váruje Kras, burja pa Čič.* (Čb.) — *Sanja je laž, a Bog je istina.* (N. pr.) — *Žetev je sicer velika, ali delavcev je malo.* (Met.) — *Molči, molči, mlada Breda, saj že nama stolp naproti gleda.* (N. ps.) — *Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljestvo se je približalo.* (Met.)

2. Podredni vezniki.

Podredni vezniki so:

a) **krajevni**: kjer, kjerkoli; koder, koderkoli; kamor, kamorkoli; odkoder itd.

b) **časovni**: kedar; ko; dokler, dokar; kar, odkar; predno, prej ko; kakor, s čim, komaj, brž ko, kakor hitro.

c) **primerjalni**: kakor — tako; kolikor — toliko; ko, kot, nego; kar; čim (več, manj) — tem (več, bolj, manj); kolikor (više itd.) — toliko (niže); več ko, manj ko — toliko več; kakor bi.

d) **vzročni**: ki, ko, ker.

e) **pogojni**: če, ako, ko.

f) **dopustni**: samo da, da le; dasi, dasi tudi, če tudi, akoravno, čeravno, daravno, če prav.

g) **namerni in posledični**: da.

Na pr.: *Koder solnce teče, povsod se kruh peče.* (N. pr.) — *Bridke sape ne pozabi, ko te pomlad v svate vabi.* (Kos.) — *Kakor mati prede, tako hči tke.* (N. pr.) — *Ko človeka smrt ugrabi, s seboj celó nič ne nese, kakor pravična dela svoja.* (Cegn.) — *Med se liže, ker je sladek.* (N. pr.) — *Ako ne teče, pa kaplje.* (N. pr.) — *Bog nam pošilja križe in nadloge, da ne bi nanj pozabili.*

IX. poglavje.

M e d m e t.

Kaj in kolikér je medmet?

§ 208. Medmeti so besedice, ki naznanjajo dušne občutke (na pr. žalost, radost itd.) ali posnemajo naravne glasove, pa ne stojé v nobeni slovnični zvezi z drugim govorom.

1. Medmeti za dušne občutke:

a) glasovi radosti in veselja: a! ha ha! ala! juhe! hura! hopsasa! blagor!

b) glasovi žalosti: ah! oh! jo! oj! joj! o joj! jojmene! bogme! gorjé! za božjo voljo! za božji čas!

c) glasovi gnušenja in nepovoljnosti: bá! fej! fej te bodi! čaj čaj! bes te plentaj! bes te lopi!

d) glasovi hude bolečine: as! oh! božji križ!

e) glasovi zamolklega klicanja: st! pst! he! čaj! čajte!

f) glasovi v izpodbujo: alá! no! nuj! nujmo! nujte! udri! udrimo!

g) glasovi začudjenja: oho! dète! dète vendar! hencaj! kaj pa še! primaruha! ni mogoče! raca na vodi!

h) glasovi za opominjevanje: čuj, čujta, čujte! tiho! tiho bodi! lej, lejta, lejte no! viž, viž no! hajdi, hajdimo! nujmo! nujte! nikari, nikarte! z mirom!

i) razni izreki in voščila: za Boga! pri moji veri! možbeseda! — Bog! Bog da je! hvala Bogu! Bog bodi zahvaljen! z Bogom! srečno! Bog daj! Bog pomози (pomagaj)! Bog hotel! Bog te (vas) živi! Bog te sprimi! slava! živio! živel (-a, -o)! živeli! — Bog ne daj! Bog ne zadeni! Bog prenesi! glava te bolela! zemlja te požrla! — in še več enakih narodnih rekov.

k) glasovi, s katerimi kličemo ali gonimo domače živali: (kokoši) nu nu! vššš; — (race) put put! rac rac! — (pse, mačke) ps ps! tó tó! muc muc! — (ovce, koze) bic bic! kez kez! — (vole, konje) ná ná! hejs, stija! hijo! itd.

2. Medmeti za naravne glasove: klip! klap! pik! pok! pika pok! rsk! tresk! pif! paf! puf! huš! frk! cin! pač! itd.

Tretji del.

Besedoskladje.

U v o d.

§ 209. Prečudni so potje in mnogovrstne postave, po katerih se razvija in izrašča slovensko besedišče. Besede nastajajo:

a) po izpeljavi, ako tvarjamo besede s posameznimi obrazili; na pr.: *brod-nik*, *brod-nina*, *brod-išče*;

b) po sestavi, če vežemo posamezne besede v nove besedne celote; na pr.: *kolo-vrat*, *hudo-urnik*, *sto-letje*.

Velika večina besed se izpeljuje in sestavlja iz pristno slovenskih korenov, ki služijo tudi drugim slovanskim jezikom v podstavo. Le majhno število slovenskih besed ni vzrastlo na domačih tleh, temveč je tujega, t. j. neslovanskega izvira.

I. poglavje.

I z p e l j a v a.

§ 210. Pri izpeljavi gre paziti na koren, na deblo in na obrazila.

Koren je prvotni ali temeljni jezikov del, iz ktereга pri-raščajo besede. Različno od korena je deblo.

Deblo je zlog ali beseda, ki je prirastla po glasovni vikšavi naravnost iz korena.

Obrazila so priponke, ki priraščajo, same ob sebi še temne in nedoločne, korenu ali deblu za nove pomene.

Tako so na pr. v besedah: *brodnina*, *travnik*, *grobišče*, *mrazota*,

koreni: *bred*, *tru*, *greb*, *merz*,

debla: *brod-*, *trav-*, *grob-*, *mraz-*,

obrazila: *-nina*, *-nik*, *-išče*, *-ota*.

Debla: *brod, grob, mraz* so ob enem tudi samostojne besede; toda njih priponka *-ŭ* se je pri moških samostalnikih v slovenščini obrusila, dočim še pri ženskih in srednjih samostalnikih v končnicah *-a* in *-o* živi; na pr.: *brod* (nam. *brod-ŭ*), *trav-a, sel-o*.

Samostalniki brez vidnega obrazila kažejo navadno le še ojačen korenski samoglasnik (§ 19.), na pr.: *bred — brod, greb — grob, tek — tok, rek — pro-rok, ber — z-bor, ku — kov, snu — snov, bi — boj, vi — za-voj, mer — po-mor* itd.

V obrazilih je slovenščina zelo bogata; v njih se razodeva prečudna moč in gibčnost našega, kakor vseh slovanskih jezikov.

A. Izpeljava samostalnikov.

§ 211. Pri tvorbi samostalnih imen nam služijo posebno tá-le obrazila ali priponke:

I. Za osebe po njih rodu, opraviu in lastnosti:

-áč pomenja, če se pritakne deblu nedovršnih glagolov, moške osebe, ki se pečajo s tem, kar glagol razodeva, na pr.: *baháč, beráč, jaháč, kopáč, kováč, krojáč, oráč, vezáč*. — Za ženske osebe se dodeva še *-ica*, na pr.: *beračica, kovačica, krojačica*.

Opomba. Včasih se pritika *-áč* tudi samostalnikom, na pr.: *bradáč, brentáč, gostáč, kljunáč, nogáč*.

-áj se pritika najrajši glagolom, redkeje imenom, in kaže na služee ali delajoče osebe, na pr.: *čuváj, kričáj, točáj, ščuváj, strežáj*.

Opomba. Priponka *-áj* tvarja tudi samostalnike, ki značijo:

a) ločila v slovnici, na pr.: *klicáj, oklepáj, vezáj, vprašáj*;

b) daljavo med dvema ali več stvarmi, na pr.: *lučáj, skokáj, stežáj, streljá, tečaj*;

c) z imenom zrastle, pomenja razne osebe in reči moškega spola, na pr.: *otročáj, naročáj, prhljá, vsáj*.

-ák (za ženski spol se pritakne *-inja*), lasten samostalnikom in pridevnikom, pomenja moške osebe po njih stanu ali veljavi v človeški družbi, na pr.: *divjá, grajščák, junák, korenjá, možák, poštenjá, prosták, rojá, siromák, veljá, voják*; — *grajščákinja, junákinja, rojákinja* itd.

Opomba. Samostalniki na *-ák* pomenjajo tudi:

a) samce v živalstvu, na pr.: *gosják, lisják, srnják*;

b) papirnati denar, pa tudi snovi, na pr.: *peták, deseták, stoták*; — *belják, rumenják*.

-án (za ženski spol se pridene *-ka*) prirašča imenom in zaznamuje:

a) moške osebe po njih domovanju in službi sploh za obraževanje domovinskih imen, na pr.: *Aziján, Egipčán, Celján, Celovčán, Goričán, Pražán, Rimlján; meščán, tržán, vaščán, gorján*; — *Celjanka, Goričanka; meščanka, tržanka*.

Opomba. Imena *Dunajčán, Ljubljančan, Mariborčan, Zagrebčan* itd. niso izpeljana iz prvotnih imen, ampak iz: *Dunajec, Ljubljaneec, Mariborec, Zagrebec* itd., ktere oblike so nam pa redkoma v rabi.

b) moške osebe po njih veri, opraviilu ali lastnostih, na pr.: *kristjtan, luteran, mohamedan; modrijan, tlučán*.

-ar (za ženske osebe pristopi *-ica*). Ta rodovitna končnica prirašča najrajsi samostalnikom, pa tudi pridevnikom in glagolom, in pomenja moške osebe z ozirom na njih opravilo ali rokodelstvo; na pr.: *drvár, goslár, kamenár, knjigár, mesár, mlinar, ovčár, pisár, rešetár, tesár, tiskár, volár, vratár, vrtnár, zidár, zlatár, zvonár, žličar*; — *klobučarica, kravarica, mesarica, mlinarica, rómarica, vrtnarica*.

Po natiki priponk *-ija, -ina, -iti, -nica* in *-stvo* prirašča po obrazilu *-ar* slovenščini mnogo novih besed. Končnica *-ija* kaže na rokodelstvo ali obrt: *mesarija, ovčarija, vrtnarija*; *-ina* na plačilo za delo: *tiskarinu, pisarina, vrtnarina*; *-iti* pomenja, kaj biti ali se s čim pečati: *mlinariti, pisariti, suknariti, vozariti, žitariti*; *-nica* zaznamuje kraje ali prostore, v kterih kaj biva ali se kaj opravlja: *drvarnica, knjigarnica, pi-sarnica, tiskarnica*; in *-stvo* kaže na rokodelstvo ali obrt kot umetnost: *jeklarstvo, knjigarstvo, tesarstvo, vrtnarstvo, zidarstvo*.

-áš kaže na človeka, ki je to ali se pečá s tem, kar samostalnik ali pridevnik razodeva, na pr.: *banderáš, kočijáš, mejáš, plemenitáš, velikáš*.

-ec (za ženske osebe *-ka* ali *-ica*). To končnico jemlje slovenščina zelo rada v rabo in jo pritika raznim govornim razpolom.

a) Kedar hočemo imenovati moško osebo po nje domovanju, rodu ali opraviilu, pritisnemo jo imenom naravnost na deblo ali na druga obrazila, posebno na *-án* in *-ár*, na pr.: *Afrikaneec, Avstrijanec, gorjanec; Kranjec, Korošec, Slovenec, Nemeec; samotareec, životareec*; — *Afrikanka, gorjanka; Kranjica, Korošica, Slovenka, Nemka*.

b) Za zaznambo moških oseb po njih lastnostih se pritisne obrazilo nedoločni obliki pridevnikov, zaimkov ali števnikov, na pr.: *belec, črнец, gologlavec, grbec, glušec, jedinec, krivec, kruljavec, lažnivec, mutec, pešec, prednamec, slepec, svojec, vdovec*; — *belka, gologlavka, lažnivka, slepica*.

c) Kedar se hoče imenovati delajoča oseba, prideva se to obrazilo glagolski koreniki ali tvorno-preteklemu deležniku; na pr.: *brivec, godec, jedec, jezdec, kosец, kupec, pevec, pivec, plevec, ženjec*; *delavec* (nam. *delalec*), *igralec, morilec, pisalec, plesalec, poslušalec, svetovalec, tkalec*; — *pevka, plevica, ženjica, delavka, igralka, morilka, plesalka*.

d) Trpno-preteklemu deležniku pritaknjena, zaznamuje ta končnica trpeče osebe, na pr.: *dojenec, poslanec, rejenec, učenec, utopljenec, znanec*; — *dojenka, poslanka, rejenka, učenka*.

-telj (za ženski spol se dodaje *-ica*). Ta lepoglasna končnica prirašča nedoločnikovemu deblu nedovršnih glagolov ter imenuje moške osebe po njih opraviilu; na pr.: *činitelj, krstitelj, miritelj, mučitelj, pisatelj, reditelj, roditelj, učitelj, vršitelj, voditelj, prijatelj, neprijatelj*; — *mučiteljica, pisateljica, učiteljica*.

-ež kaže na osornega, sitnega ali samogoltnega človeka, na pr.: *derež, grabež, gulež, hudobnež, klatež, lakomnež, prevzetnež, revež, sitnež, snedež*.

-iě, po svoji naravi manjšalna priponka, zaznamuje osebe po njih rodu, lastnostih in opraviilu. To obrazilo nam služi:

a) pritaknjeno lastnim imenom ali svojilnim pridevnikom, v zaznamovanje rodovinskih imen, na pr.: *cesarjevič, kraljevič, Gregorič, Petrič, Župančič*; *Gregorovič, Ivanovič, Nikolajevič, Petrovič*.

b) pridevnikom dodano, pomenja mladino sploh, na pr.: *mladič, mladenič, kraljič, otročič, vnučič, gospodič, bratič*.

-ik (za ženske osebe *-ica*) zaznamuje:

a) pritaknjena pridevnikom na *-en*, osebe po njih dejanju ali stanu, na pr.: *bolnik, dolžnik, govornik, pomočnik, rednik, tožnik, vodnik, voznik, zapovednik*; *desétnik, grešnik, duhóvnik, glásnik, naméstnik, pesnik, popotnik, puščavnik*; — *besednica, bolnica, pésnica, pomočnica, rednica, zapovednica; desétnica, grešnica, naméstnica, popótnica*.

b) trpnemu deležniku dodana, imenuje trpeče moške osebe, na pr.: *jetnik, mučenik, otetnik, poslanik, rešenik*; tvornega pomena so vendar v slovenščini: *učenik in odrešenik*.

Opomba. Hoče li Slovenec kako posebno veliko in zaničljivo osebo imenovati, poslužuje se zraven vekšalnih obrazil *-oč, -ak, -ež* tudi še naslednjih končnic, skoz in skoz z grdilnim pomenom, kakor: *-ars, -iha, -in, -on, -uh, -un*; na pr.: *kmetavs, pavliha, capin, hlačón, lenáh, potepáh, grdán*.

II. Za dejanja z ozirom ali brez ozira na način ali učinek:

§ 212. Samostalniki, ki značijo dejanje, so večinoma izpeljani iz glagolskih osnov z naslednjimi obrazili:

-ava, ki se pritika nedoločnikovi osnovi nedovršnih glagolov in kaže na dejanja z ozirom na način delavnosti, na pr.: *pisava, sklanjava, izpreminjava, stopnjava, veljava*.

-ba prirašča nedovršnim in dovršnim glagolom in zaznamuje:

a) če se pritakne koreniki nedovršnih glagolov, dejanje ali stanje, ki se ravnokar vrši ali biva; na pr.: *dražba, služba, sodba, tolažba, tožba, vadba, vodba*;

b) če se zveže s koreniko dovršnega glagola, pa pomenja že dovršeno dejanje ali stanje; na pr.: *naredba, obramba, opomba, pogodba, ponudba, postrežba, izpremema, uredba*.

-ek pomenja:

a) če se pridenè glagolski koreniki, dovršno dejanje ali nasledek dotičnega dejanja; na pr.: *dogodek, dohodek, ovirek, pridelek, pilepek, obrodek, učinek, navržek, ogrizek, nameček, zaslužek*.

b) trpnemu deležniku dodana, pomenja ta končnica učinek kakega dejanja, na pr.: *dobitek (dobiček), osnutek, ostanek, razvitek, začetek, izgubitek*.

-tev, -tva zaznamuje dejanje ali opravilo, ki se ravnokar ali dalje časa vrši; na pr.: *bratev — bratva, kletev — kletva, kositev — kositva, molitev — molitva, pletev — pletva, setev — setva, sklanjatev — sklanjatva, trgatev — trgatva, volitev — volitva, žetev — žetva*; pa tudi razne priprave: *britev, obutev* itd.

-je (prvotno **-ije**) tvori po natiki na trpno-pretekli deležnik nedovršnih glagolov pojmovne samostalnike (glagolnike), na pr.: *darovanje, povzdigovanje, premišljevanje, sedenje, pletenje, učenje*; — *kritje, pitje, vretje*.

-ljej, glagolski koreniki dodana, kaže na dejanje v hipu dovršeno ali na pojmovne predmete, na pr.: *grižljaj, mahljej, migljaj, občutljaj, primerljaj, vzdihljaj*.

-lja prirašča glagolom in imenom ter izraža:

a) trpnemu deležniku dodana, učinek kakega dejanja, na pr.: *podrtija, prevzetija, razprtija*;

b) po natiki na samostalnike in pridevnike razne urade in stanja, na pr.: *namestnija, oblastnija, sodnija, škofija; kmetija, hudobija, prekucija*.

Opomba. 1. Obrazilo **-ija** se rado pritika samostalnikom na **-ar** ter pomenja rokodelstvo ali obrt, na pr.: *kolarija pisarija, sleparija* itd. Glej § 211. obrazilo **-ar**.

2. Obrazilo **-ija** je tujega izvira in odgovarja nemškemu **-ei** (iz **-eie**), ki se je razvil iz romanskega **-ia**; na pr.: *Bettelei = beracija, Schreiberei = pisarija*.

-nja prirašča glagolski koreniki in pomenja dejanja z ozirom na dovršek, na pr.: *blodnja, košnja, nošnja, prošnja, skušnja, vožnja*.

§ 213. III. Za shrambe, prostore in planišča:

-ava (ali **-java**), če se pritisne samostalniku ali pridevniku, kaže:

a) obširna planišča ali prostore, na pr.: *daljava, država, dobrava, goličava, goščava, nižava, planjava, puščava, širjava, višava*;

b) tudi na umišljene čine in stanja velike obsežnosti, na pr.: *grenjava, lajšava, smčšnjava, težava, zmešnjava, zmotnjava*.

-lea prirašča pridevnikom na **-en** in pomenja razne shrambe in delavnice, na pr.: *čitalnica, drvarnica, bolnišnica, kolnica, kovačnica, ledenica, mesnica, pisarnica, pivnica, predivnica, spalnica, sušilnica, žitnica*.

-išče. Ta končnica prirašča samostalnikom in II. tvornopreteklemu deležniku; pomenja pa:

a) kraj, kjer kaj raste, biva ali se kaj godi, na pr.: *ajdišče, bojišče, dvorišče, gnojišče, igrališče, kopališče, pokopališče, prebivališče, pribežališče, stanovališče, tekališče*;

b) dele raznih orodij, na pr.: *grabljišče, kosišče, platišče, posteljišče, ratišče, ročišče, toporišče*.

Opomba. Namesto *-išče* govore kranjski (razun dolenskih) in goriški Slovenci sploh *-iše*, na pr.: *bojiše, dvoriše, gnajiše* itd., kar pa ni, da bi v pisavi posnemali.

-jak prirašča samostalnikom in pridevnikom na *-ca* ter znači hleve, srambe in druge priprave; na pr.: *bučelnjak, cvetnjak, golobnjak, konjak, kravjak, kurnjak, ovčjak, pesnjak, sadovnjak, ulnjak, vodnjak, žličnjak*.

-je (prvotno *-ije*). Ta bogata končnica obrazi mnogo besed in pomenja:

a) če jo pridenemo samostalnikom, zloženim s predlogi, kraje in njih lego, na pr.: *medgorje, nagorje, podgorje, pogorje, predgorje, prigorje, zagorje; medpotje, napotje, razpotje; predmestje, primestje; medmorje, primorje; vzglavje, vznožje; nadstropje, podstrešje, prtiličje*.

b) stan, v katerem se kaj nahaja, na pr.: *brezumje, brezglasje, dvoglasje, lepoglasje, malodušje*.

Opomba. Prvotna priponka *-ije* se je še ohranila v množ. roditelju: *nadstropij, predmestij* itd.

§ 214. IV. Za snovi, iz katerih, ter orodja in sredstva, s katerimi se kaj dela:

-ača (-ák) kaže sploh na orodja, včasih pa tudi na snovi; na pr.: *brisača, gorjača, igrača, kopača, kozača, pokrivača, terača, vejača*; — *obuvák, vinjak, rezák; pijača, ugrizača*.

-ava (ali **-java**) zaznamuje snovi in zaloge, na pr.: *dišava, kresava, kurjava, meljava, svečava*.

-ec, če se pritakne svojilnim pridevnikom, pomenja:

a) sploh žgane in druge tekočine in dišave, na pr.: *brinjevec, hruševce, pelinovec, slivovec, tepkovec*; včasih znači tudi drevesne dele, na pr.: *bezeg — bezgovec, gaber — gabrovec, brin — brinovec, jesen — jesenovec*;

b) samostalnikom ali pridevnikom dodana, kaže na kemijske prvine in snovi, na pr.: *beljakec, grenec, kislec, voglencec, okisanec, vlečec, žlezec*; nekaj samostalnikov s tem pomenom je izobrazili s končnico *-ik*, na pr.: *kisik, ogljik, vodik*.

-ica. Ta bogata končnica prirašča zlasti pridevnikom in števnikom ter služi za:

a) bolezni, ktere razodeva že sam pridevnik, na pr.: *gorečica, mrzlica, padavica, pljučnica, vročica, zlatica.*

b) vode, na pr.: *deževnica, kapnica, potočnica, snežnica, studenčnica, zeljnica, žveplenica;*

c) razne posode, orodja in druge priprave, na pr.: *latvica, nogavica, rokavica, perotnica, pletenica, polica, ročica, sevnica, slamnica, trlica, izpovednica, véternica;*

d) če se števniku pritakne, števila oseb ali rečij, na pr.: *dvojica, trojica, četverica,* ali denarje po njih veljavi in številke, na pr.: *desetica, dvajsetica, petica, šestica;* — *létnica, stoletnica, tisočletnica.*

-flo (-álo, -élo, -lo) prirašča posebno glagolskemu deblu in pomenja sploh orodja in sredstva, ktera nam služijo v to, da dosežemo ali izvršimo kako dejanje ali namen; na pr.: *belilo, črnilo, gladilo, gnojilo, hladilo, krmilo, mazilo, mlatilo, obrazilo, rezilo, sklonilo, šilo, vetrilo, zelenilo;* — *držalo, kazalo, ogledalo, oralo, pisalo, stojalo, zrcalo;* — *omelo, vrtelo, vršelo;* — *maslo, sedlo, teslo, veslo.*

-lna se zrašča s samostalniki in pridevniki ter pomenja:

a) mesenino in kože živalske; na pr.: *bravina, glavina, govedina, kozletina, svinjina; kožuhovina, kravina;*

b) plačila in davke; na pr.: *brodnina, cestnina, desetina, mostnina, pisarina, voznina;*

c) razne jezike; na pr.: *češčina, francoščina, grščina, latinščina, nemščina, slovenščina, srbsčina, ruščina;*

d) razne lesovine in druge snovi, na pr.: *bukovina, hrastovina, hruščevina, kislina, lojevina, medenina, srebrnina, zlatnina;*

e) mnogotere druge reči raznega pomena, na pr.: *novina, starina, prvina; dolina, planina, ravnina, višina.*

-ívo zaznamuje snovi in priprave za kako delo, na pr.: *belivo, cestivo, gnojivo, gradivo, jestivo, mlezivo, mlativo, netivo, pecivo, pletivo, predivo, rezivo, streljivo.*

-jek (celó različna od končnice *-jak* v § 213.) kaže na živalsko blato ali živaljek; na pr.: *golobjek, kravjek, kurjek, mišjek, ptičjek.*

-oba znači snov ali zapopadek, ki jo imajo v sebi reči in lastnosti, na pr.: *gniloba, grenkoba, kisloba, sladkoba, svetloba, trdoba, trohnoba.*

§ 215. V. Za kakovost in čegavost, družbe in stanove:

-ina pomenja, svojilnim pridevnikom dodana, čegava je dežela ali kaka druga reč; na pr.: *banovina, carjevina, kneževina, kraljevina, vojvodina; domovina, gotovina, trgovina; cestovina, mostovina.*

-ost se zrašča le s pridevniki in z drugimi pridevnimi besedami ter pomenja telesne ali dušne lastnosti ali kakovosti, po katerih se razodeva reč ali oseba. Na pr.: *hvaležnost, hitrost, hromost, mladost, modrost, naglost, nemarnost, pobožnost, pohlevnost, prevzetnost, samogoltnost, skopost, učenost, vernost, zvestost.*

-ota kaže vselej na kako svojstvo in je nekaj bolj stvarnega (konkretnega) pomena kakor **-ost**. Na pr.: *čistota, gluhot, gorkota, kislota, lahkota, mehota, nagota, sladkota, slepota, suhota, togota, toplota.*

-oba stoji v nekterih besedah namesto **-ota** ali **-oča**, na pr.: *hudoba, grdoba, lenoba, zvestoba*; sicer pa glej § 214.

-oča (iz **-otja**) je jednakega pomena kakor **-ota**, s katero končnico se po gostem premenjava; na pr.: *čistoča — čistota, nagoča — nagota, samoča — samota, sladkoča — sladkota, sramoča — sramota.*

-stvo, v stari slovenščini sploh jednakega pomena kakor **-ost**, pomenja:

a) samostalniku pritraknjena, poseben stan ali občestvo, na pr.: *cesarstvo, gospodstvo, krščanstvo, ljudstvo, poganstvo, poljedelstvo, sosedstvo, učiteljstvo, vojvodstvo; moštvo* (iz *mož-stvo*), *človeštvo* (iz prvotnega *človeč-istvo*, *človeč-stvo*); — včasih z vstavljanim *ov* (*ev*), na pr.: *duhovstvo, kraljestvo* (nam. *kraljevstvo*);

b) po natiki te končnice na **-ar** kak urad ali umetnost; na pr.: *glavarstvo, mornarstvo; vrtnarstvo* (glej § 211.);

c) s pridevnikom zvezana, lastnost ali stanje, na pr.: *bogastvo* (nam. *bogatstvo*), *lakomstvo, pijanstvo, pregnanstvo, siromaštvo, svojstvo, uboštvo* (iz prvotnega *ubož-istvo*, *ubož-stvo*), *veličanstvo* (*veličastvo*).

§ 216. VI. Za množine ali skupne obilnosti:

-ád (ali **-jád**) pomenja množino enakih stvarij ali rečij, na pr.: *črvád, telád, živád*, ali s pritiklino **-ina**: *črvádina, teládina; prhljád, suhljád, zelenjád.*

-ava (ali **-java**) kaže na skupne obilnosti, na pr.: *goščava, kurjava* (glej § 214.).

-ija, samostalniku pritaknjena, kaže na množino živočih stvari, na pr.: *beračija, dečarija, kovačija, otročija* (glej § 212., opomba 2.).

-ina pomenja zbir stvari ali rečij istega plemena; na pr.: *družina, laznina, manjšina, množina, perotnina, večina, živina; lesenina, mesovina, prtenina, železnina.*

-je (prvotno **-ije**) pomenja skupnost ali množino enakih rečij in se zrašča:

a) s samostalniki, na pr.: *bičje, cvetje, drevje, grozdje, kamenje, kolje, korenje, ličje, listje, perje, protje, sadje, snopje, šibje, trsje, zelenje;*

b) z njih svojilniki in naznanja sploh še večjo množino enakih rečij; na pr.: *borovje, deževje, dobovje, grmovje, skalovje, snopovje, valovje, vodovje.*

VII. Tvorba tujih lastnih imen.

§ 217. Lastnim imenom novejših evropskih jezikov, ki nimajo korena v starodavni grščini in latinščini ali pa v slovanščini, puščamo njih lastno obliko tudi v slovenski pisavi. Druga pa je z lastnimi imeni grškimi in latinskimi in pa s tistimi tujkami sedanjih narodov, ki so si jih prvotno iz starih klasičnih jezikov ali pa iz slovanščine zajeli in s časom po svoje prikrojili. Tem le dajamo brez skrbi domače lice, ker se grščina in latinščina z našo domačo besedo veliko bolj ujema, kakor nemščina. Tako na pr. sezimo pri besedah: *München, Po, Trient*, k prvotni latinski, pri besedah: *Leipzig, Lübeck, Rügen* itd. k slovanski obliki in recimo: *Monakovo (Mnihov), Pad, Trident* — *Lipsko, Lubek, Rujana.*

Opomba. Nekaj nemških imen je že poslovenjenih prišlo v splošno rabo; tu je pač najboljše, da jih v tej obliki še dalje rabimo, zlasti ker se nemška oblika le malo prilega slovenskemu govoru, na pr.: *Frankfurt* — *Frankobrod, Marburg* — *Maribor, Salzburg* — *Solni grad, Innsbruck* — *Inomost* itd. Predaleč segati pa vendar ne kaže; lastnih imen nikarte toliko pačiti, da bi se jedva dala spoznati. Pišimo tedaj *Judenburg*, a ne: *Judov grad* itd.

§ 218. Da se grška in latinska lastna imena do dobra prižejo domači pisavi, treba jim je večkrat že v sredi tuje glasove preravnati na domače; na pr.: *Actna = Etna, Augustus = Avgust.*

Posebno pa gre paziti na končnice, da jih prav slovenski preobrazimo. V tej zadevi veljajo sledeča pravila:

1. Grška in latinska moška imena na soglasnik se sklanjajo sploh po moški, ženska na *e* in *a* po ženski sklanji; na pr.: *Caesar* = *Cezar*, *Penelope* = *Penelopa*, *Aurora* = *Avrora*. Ženska imena na *o*, kakor: *Kalipso*, *Gorgo*, *Leto*, *Sapfo*, ohranijo v ime-novalniku prvotno končnico, sicer pa jih sklanjamo po *a*-sklanji; na pr.: rod. *Kalipse*, daj. *Kalipsi*.

2. Z imeni oseb in krajev na *-as*, *-es*, *-is*, *-on*, *-os* ali *-us* gre takó-le obrniti:

a) če imajo soglasnik pred končnico, odpahni jim končnico brez vsake priponke, na pr.: *Adranon* = *Adran*, *Amphipolis* = *Amfipol*, *Demosthenes* = *Demosten*, *Orestes* = *Orest*, *Aeschylus* (*Aischylos*) = *Eshil*, *Probus* = *Prob*.

Da se preveč trdih soglasnikov na koncu ne druží, devamo med nje gibljivi *e*, na pr.: *Alexandros* = *Aleksander*, *Patroklos* = *Patrokel*; *Cipros* = *Ciper*, *Patmos* = *Patem*. — *Markus* ima *Marko* in *Marka*.

Besede na *-as* ali *-ias* odvržejo rade samo *s*, na pr.: *Barnabas* = *Barnaba*, *Jeremias* = *Jeremija*, *Lukas* = *Luka*, *Matthias* = *Matija*, *Tobias* = *Tobija*. — *Thomas* se glasi *Tomaž*.

b) če stoji *a*, *e* ali *i* pred končnico, odpahni jo in pristavi *j*, na pr.: *Andreas* = *Andrej*, *Aeneas* = *Eněj*, *Achilleus* = *Ahilej*, *Menelaos* = *Mencelaj*, *Thimotheus* = *Timotej*; *Aloisius* = *Alojzij*.

Opomba. Imena: *Ambrosius*, *Alexius*, *Antonius*, *Blasius*, *Matthäus* se glasé v slovenščini: *Ambrož*, *Aleš*, *Anton*, *Blaž*, *Matevž*.

3. Imenom, ki v roditelju sklonilo *-os* ali *-is* privzemajo, dajemo slovensko obliko s tem, da roditelju tujega imena sklonilo odbijemo, za ženski spol pa še pritaknemo *-a*; na pr.: *Ajas* (*Ajant-os*) = *Ajant*, *Cicero* (*Ciceron-is*) = *Ciceron*, *Drakon* (*Drakont-os*) = *Drakont*, *Xenophon* (*Xenophont-os*) = *Ksenofont*, *Hellas* (*Hellad-os*) = *Helada*, *Ceres* (*Cerer-is*) = *Cerera*, *Pallas* = *Palada*, *Venus* = *Venera*.

4. Imena dežel in krajev s končnico *-um* izpreminjajo ta zlog v *-ja*, na pr.: *Latium* = *Lacija*, *Regium* = *Regija*, *Samnium* = *Samnija*. Vendar: *Brundisium* = *Brundizij*.

Opomba. Tako preobražamo tudi občna imena, na pr.: *gymnasium* = *gimnazija*; *polytechnicum* = *politehnika*; češče pa *-um* celó odpade in predstojecemu samoglasniku se pritika *j*, na pr.: *museum* = *muzej*; *conservatorium* = *konservatorij*; *consistorium* = *konsistorij*.

5. Latinski množniki (*pluralia tantum*) s končnico *ae* in *i* ter grški s končnico *ai* in *oi* se rabijo v množini s sklonilom *e* in *i*, na pr.: *Athenae* = *Atene*, *Delfoi* = *Delfi*.

B. Izpeljava pridevnikov.

§ 219. Pridevnike tvarja slovenščina večinoma po priponkah od drugih besed. Obrazila so mnogovrstna po obliki in po pomenu in se natikajo posebno imenskim, pa tudi glagolskim in prislovnim osnovam, da jim služijo za znanila raznih lastnostij in razmer. Da se pomen pridevnikovih obrazil lažje zapomni, preglejmo jih tu v sledečih skupinah:

§ 220. I. Svojlina obrazila:

-in (*-ina*, *-ino*). Glavni pomen te končnice je last in čegavost posamezne določene (ženske) osebe. Svojlne pridevnike na *-in*, *-ina*, *-ino* obrazimo prav za prav le od ženskih imen; na pr.: *Ana* — *Anin* (*Anina*, *Anino*); *dekla* — *deklin*, *gospodinja* — *gospodinjin*, *nevesta* — *nevestin*, *Neža* — *Nežin*, *Olga* — *Olgin*, *Palada* — *Paladin*, *sestra* — *sestrin*, *teta* — *tetin*, *vdova* — *vdovin*, *Venera* — *Venerin*, *žena* — *ženin*. Besede: *gospá*, *hči*, *mati* imajo pridevnike: *gospéjin*, *hčerin*, *materin*.

Glasnik *e* prehaja pred obrazilom vselej v *č*, na pr.: *cesarica* — *cesaričin*, *kraljica* — *kraljičin*, *predica* — *predičin*.

Opomba. To končnico dajemo včasih tudi moškim samostalnikom na *-a*, ki jih sem ter tja še dandanes pregiblujemo po ženski sklanji; toda zraven navadnih oblik: *očetov*, *starešinov*, *vodjev*, *vajvodov* itd. pišemo le redkoma: *očin*, *starešinin*, *vodjin*, *vojvodin* itd.

Včasih prirašča ta končnica tudi:

a) drevesnim in travnim imenom, posebno tistim, ki se končujejo na *-kva* in *-ica*, na pr.: *breskva* — *breskvin cvet*; *smokva* — *smokvino seme*; *jagodica* — *jagodičin sok*; *marelica* — *mareličino sadje*;

b) nekterim drugim rečem, na pr.: *izba* — *izbina vrata*; *veža* — *vežine duri*; *britva* — *britvina ostrina*; *grablje* — *grabljini zobje*.

-ji (*-ja*, *-je*). Ta končnica prirašča posebno živalskim imenom, redkoma osebam, in pomenja splošno last ali svojstvo vsega razpola ali plemena, ne pa kake posamezne stvari kakor *-in*. Na pr.: *gad* — *gadja zalega*, *govedo* — *goveje meso*,

koza — kozja brada, krava — kravje mleko, kura — kurja mašča, ovca — ovčji sir, pes — pesja noga, riba — ribje oko, volk — volčji zob.

Končnica *-ji* služi tudi nekterim osebam, na pr.: *Bog* — božji, *človek* — človečji (človeški), *knez* — knežji, *otrok* — otročji, *dete* — detečji ali detinji, *Sloven* — slovenji (slovenski); *baba* — babji, *vrag* — vražji.

Opomba. Namesto končnice *-ji* rabi nekterim živalskim imenom rajši *-ov* z enakim pomenom, na pr.: *bik* — bikova moč, *jazbec* — jazbečeva mast; *krt* — krtova dežela; *medved* — medvedov brlog, pa *medvedji dol*; *oven* — ovnov rog; *slon* — slonova kost; — ali *-ski*, na pr.: *svinja* — svinjsko meso; *konj* — konjska griva.

-ov (*-ova, -ovo*), za mehкими soglasniki *-ev* (*-eva, -evo*).

1. Ta rodovitna končnica nam rabi posebno pri izpeljavi svojilnih pridevnikov od določenih moških oseb in se ujema v pomenu z obrazilom *-in, -ina, -ino*; na pr.: *brat* — bratov (*bratova, bratovo*); *fant* — fantov, *knez* — knezov, *sosed* — sosedom, *sin* — sinov, *vojak* — vojakov; *cesar* — cesarjev, *kralj* — kraljev, *pastir* — pastirjev, *prijatelj* — prijateljjev, *učitelj* — učiteljjev; *Anton* — Antonov, *Janežič* — Janežičev, *Ksenofont* — Ksenofontov, *Temistoklej* — Temistoklejev, *Schiller* — Schillerjev.

Končnik *e* prehaja v *č*, na pr.: *pevec* — pevčev, *strelc* — strelčev, *stric* — stričev.

2. Ta končnica se tudi dodeva:

a) imenom dreves, grmov, trav in drugih rastlin brez ozira na samostalnikov spol; na pr.: *ajda* — ajdov kruh, *bukva* — bukov les, *črešnja* — črešnjava vejica, *hruška* — hruškov pecelj, *korenje* — korenjevo seme, *leska* — leskov grm, *lipa* — lipov cvet, *luk* — lukov duh, *mak* — makovo zrno, *smreka* — smrekov storž, *želod* — želodova skledica.

b) nekterim pojmovnim in drugim rečem, posebno tistim, ki nam služijo, kakor bi bile žive; na pr.: *Glasnik* — Glasnikova pisava, *velevnik* — vevnikovo obrazilo, *rodilnik* — rodilnikovo sklonilo, *zaimek* — zaimkov pomen; pravimo pa tudi: *jarmova kamba*, *kolovratovo vreteno*, *kruhova skorja* (Brotrinde, skorja kruha, eine Rinde Brot), *ključeva brada*, *mečeva nožnica* itd.

-ski (*-ska, -sko*). Ta jako rodovitna končnica prirašča brez ozira na spol imenom narodov, stanov, krajev in časa. Ona tvori takoimenovane splošne svojilne pridevnike, kateri

kažejo, kar je lastno več osebam in stvarjem skupaj, ali vsem ljudem kakega naroda ali stanú, ali pa vsemu kraju, vsemu času. Na pr.: *cesar* — *cesarski* (*cesarska*, *cesarsko*); *dvor* — *dvorski*, *Hrvat* — *hrvatski*, *kmet* — *kmetski*, *ljud* — *ljudski*, *morje* — *morski*, *obrtinja* — *obrtjniški*, *pastir* — *pastirski*, *planina* — *planinski*, *Sava* — *savski*, *Slovan* — *slovanski*.

Po izpeljavi gre pomniti:

a) jednozložnice, včasih tudi dvozložnice, privzemajo rade pred obrazilom prirastek *ov* ali *ev*; na pr.: *brat* — *bratovski* (tudi: *bratski*), *fant* — *fantovski*, *kralj* — *kraljevski*, *Rus* — *ruski* in *rusovski*, *žid* — *židovski*, *osel* — *oslovski*; *hlapec* — *hlapčevski*, *godec* — *godčevski*. *Tat* ima *tatinski*, *dete* — *detinski*.

b) gibljivi polglasnik *e* se ohrani, ko bi preveč soglasnikov sledilo zapored; na pr.: *Ciper* — *ciperski*, *Oger* — *ogerski*, *mójster* — *mojsterski*, *Zader* — *zaderski*.

c) pred končnico *-ski* prehajajo goltniki in šumniki z obrazilnim *s v š*; na pr.: *kovač* — *kovaški* (iz *kovač-ski*); *Prag* — *praški* (iz prvotnega *praž-iski*, *praž-ski*); *Čeh* — *češki* in *česki*; *Lah* — *laški*; *človek* — *človeški* (iz prvotnega *človeč-iski*, *človeč-ski*); *pesnik* — *pesniški*; *Amerika* — *ameriški*; *Anglež* — *angleški*; *mož* — *moški* (iz *mož-ski*).

Ta izpreminjava je lastna tudi sičnikom *e*, *s*, *z*; na pr.: *Celovec* — *celovški*; *deklica* — *dekliški*; *Kras* — *kraški*; *nebesa* — *nebeški*; *Pariz* — *pariški*; *vitez* — *viteški*; vendar *Francoz* — *francoski*.

Gradec ima *graški*. Večkrat pa tudi samostalnikova končnica *-ec* odpade, na pr.: *dolenjec* — *dolenjski*, *gorenjec* — *gorenjski*, *pevec* — *pevski*, *rokodelec* — *rokodelski*.

Zobnik *d* se včasih izpahne, včasih ne; navadno se pa prelije v sorodni *j*; na pr.: *gospod* — *gosposki*; *sosed* — *soseski*; vendar *ljud* — *ljudski*; *vojvoda* — *vojvodski*; *Rod* — *rodski*. *Bled* — *blejski*, *grad* — *grajski*, *Carigrad* — *carigrajski*, *Solni grad* pa *solnograški*.

d) Kedar tvarjamo pridevnike imenom tistih mest, trgov ali vasij, ki imajo pridevnik in samostalnik v sebi, vzamemo obé besedi v pridevnik; na pr.: *Črna gora* — *črnogorski*, *Beli grad* — *belograjski*, *Novo mesto* — *novomeški* (namesto *novomestski*), *Slovenji gradec* — *slovenjegraški*, *Sveti križ* — *svetokriški* itd.

e) Po teh pravilih obrazimo pridevnike tudi tujim imenom, če imajo iste končnice kakor v slovenščini; na pr.: *Azija* — azijski, *Antiohija* — antiohijski, *Egipet* — egiptovski, *Evropa* — evropski, *Grk* — grški, *Korcira* — korcirski, *Delfi* — delfski (ali delfiški od *Δελφικός*), *Peloponez* — peloponeški.

Če pa imajo tujke še svoje prvotne končnice, treba jih je poprej po domače preravnati v samostalnike (§ 219.) ter jim potem še le dati pridevnikovo obliko; na pr.: *Aegeus* — Egej — egejski; *Elisium* — elizij — elizijski; *Alkaeus* — Alkej — alkejski; *Narbo* — Narbona — narbonski; *Salamis* — Salamina — salaminski; *Hellas* — Helada — heladski; *Athenae* — Atene — atenski.

§ 221. II. Lastilna ali kakovostna obrazila:

-ast (*-asta, -asto*), jednako nemškim sestavljenkam s pridevnikom *-förmig*, prirašča moškim, ženskim in srednjim samostalnikom, redkeje pridevnikom, ter pomenja kako podobnost; na pr.: *cev* — cévast, *črta* — črtast, *dim* — dimast, *grba* — grbast, *igla* — iglast, *klin* — klinast, *lisa* — lisast, *srp* — srpast; *jajce* — jajčast (iz *jajč-jast*), *srce* — srčast.

-av (*-ava, -avo*), če se pritisne koreniki samostalnega imena, opetuje samostalnikov pomen in kaže zunanje svojstvo, ki se komu ali čemu vidi; na pr.: *cunja* — cunjav, *dlaka* — dlakav, *grba* — grbav, *grča* — grčav, *guba* — gubav, *krasta* — krastav, *krv* — krvav, *luska* — luskav; *snet* — snetjav, *rast* — raščav (iz *rast-jav*).

Opomba. Včasih stoji *-ast* namesto *-av*, na pr.: *cunjast* = cunjav, *dlakast* = dlakav, *pegast* = pegav, *žilast* = žilav, *žlezast* = žlezav.

-en (*-na, -no*, polglasni *e* moškega spola se odpahuje). Ta rodovitna končnica, osnovi neživočih ali brezživotnih imen pritraknjena (včasih z *ov* ali *ev*), izražuje sploh samostalnikov pomen v pridevnikovi obliki in pomenja, kakšno ali od česa je kaj. Takih pridevnikov ima slovenščina veliko od vseh treh spolov:

a) od moškega, na pr.: *dolg* — dolžen (*dolžna, dolžno*, gl. § 23., 4.), *dež* — deževen, *glad* — gladen in gladoven, *gnoj* — gnojen, *greh* — grešen, *kras* — krasen, *prah* — prašen, *praznik* — prazničen, *smeh* — smešen, *sok* — sočen, *strah* — strašen.

b) od ženskega, na pr.: *hvala* — hvalen, *hudoba* — hudoben, *kuga* — kužen, *mlaka* — mlačen, *moč* — močen, *pokora* —

pokoren, rosa — rosen, snaga — snažen, sprava — spraven, sreča — srečen, vera — veren, voda — vođen.

c) od srednjega, na pr.: *blato — blaten, čudo — čuden, kresilo — kresilen, lice — ličen, mleko — mlečen, železo — železen.*

Opomba. 1. Nekaj jih je navadnih samo z določno obliko, na pr.: *božični, grobni, nočni, poljni, zimni* in še več drugih, posebno takih, ki zaznamujejo čas.

2. Po odpahnjem polglasniku se snideta večasi dva **n**, na pr.: *ime — imenen, imenna, imenno*; namesto takih oblik tvarjamo rajši oblike na *-ski*, na pr.: *imenski, zaimenski, korenski, sponski, semenski, plemenski* itd.

Obrazilo *-ski* se v obče rado pritika, na pr.: *poljski, zimski, verski, ženski, jedninski, množinski* itd.

-iv (*-iva, -ivo*, večasi tudi: *-ljiv, -ljiva, -ljivo*), samostalniku dodano, pomenja kako zunanje svojstvo, kakor *-av*, ali kako dušno lastnost; na pr.: *črv — črviv, ljubezen — ljubezniv, milost — milostiv in milostljiv, plesen — plesniv, pleša — plešiv, prah — prašiv in prašljiv, snet — snetiv, šala — šaljiv, škoda — škodljiv; laž — lažljiv ali lažniv* (od *lažen*).

-nji (*-nja, -nje*) tvori pridevnike od prislovvov in predlogov, redkeje od drugih besed, in kaže sploh razmere kraja, časa ali načina; na pr.: *danes (danas) — današnji* (gl. § 23., 5.); *doli — dolnji, gori — gornji, jutro — jutranji, letos — letošnji, nekdanj — nekdanji; notri — notranji, pred — prednji; sedaj — sedanji; sinoči — sinočnji, sredi — srednji, tedaj — tedanji, zunaj — zunanji, vsekdanj — vsekdanji.*

§ 222. III. Množilna in snovna obrazila:

-at (*-ata, -ato*), samostalnikovemu deblu pritaknjeno, kaže na imetje ali na obilico tega, kar pomenja ime; na pr.: *brada — bradat, gora — gorat, kamen — kamenat (kamnat), kosem — kosmat, krilo — krilat, las — lasat, mož — možat, noga — nogat, pleča — plečat, plošča — ploščat, rog — rogat, uho — uhat.*

Ta končnica se tudi rada pritika pridevnikom na *-en*, na pr.: *krven — krvnat, listen — listnat, ljuden — ljudnat, mesen — mesnat, močen — močnat, peren — pernat, skalen — skalnat, traven — travnat.*

-én (*-éna, -éno*), samostalniku dodano, kaže snov, iz ktere je kaj; na pr.: *jeklo — jeklén, kamen — kamenén, kost — kostén* ali *koščén* (iz *kostjen*), *lan — lanén, led — ledén, les — lesén, med — medén, ogenj — ognjén, platno — platnén, prst — prstén,*

proso — *prosén*, *steklo* — *steklén*, *sukno* — *suknén*, *vapno* — *vapnén*, *volna* — *volnén*. *Srebro* ima sedaj navadno: *srebrn* namesto *srebrén*.

-ít (*-ita*, *-ito*) je jednakega pomena kakor *-at*; pridevniki na *-ít* podaljšujemo radi s končnico *-en*, na pr.: *ime* — *imenít* ali *imeniten* (*-tna*, *-o*); *kamen* — *kamenít* ali *kameniten*; *pleme* — *plemenít* ali *plemeniten*; *oko*, *oči* — *očít* ali *očiten*; *srd* — *srdít* ali *srditen*; tudi z vstavljenim prirastkom *ov*: *brdo* — *brdovít* ali *brdoviten*, *glas* — *glasovít* ali *glasoviten*, *skala* — *skalovít* ali *skaloviten*, *strah* — *strahovít* ali *strahoviten*, *val* — *valovít* ali *valoviten*.

§ 223. IV. Dejanje ali stanje zaznamujoča obrazila:

-av (*-ava*, *-avo*), glagolski osnovi dodano, pomenja nagnjenost h kakemu dejanju; na pr.: *bahati se* — *bahav* (t. j. kdor se rad *bahá*); *gizdati se* — *gizdav*, *igrati* — *igrav*, *kujati se* — *kujav*, *lišpati se* — *lišpav*, *opotikati se* — *opotikav*, *vjedati* — *vjedav*.

-en (*-na*, *-no* z gibljivim *e*). Ta končnica se pritika glagolom na koren, ali pa na deležnike; torej je različna po pomenu:

a) tvorno-preteklemu deležniku nedovršnih glagolov pritraknjena, je vselej tvornega pomena; na pr.: *dajal* — *dajalen* (*dajalna*, *dajalno*), *kazal* — *kazalen*, *obetal* — *obetalen*, *ponavljal* — *ponavljalen*, *prehajal* — *prehajalen*; *redil* — *redilen*; *hladil* — *hladilen*, *mečil* — *mečilen*, *svojil* — *svojilen*, *zmagal* — *zmagalen*.

Opomba. Namesto *l* se večkrat govori in piše *v*, kakor: *delaven*, *trpečen*, *piven*.

b) trpnemu deležniku na *-t* pritisnjena, daje pridevnikom trpni pomen kakor *-ljiv*; na pr.: *pit* — *piten*, *razdrt* — *razdrten*, *nerazdrten*.

c) tvornega ali trpnega pomena so pridevniki, če se pritrakne končnica glagolski koreniki, in sicer večjidel:

a) tvornega, če jo prideneš dovršnim glagolom, na pr.: *obseg* — *obsežen*, *postreg* — *postrežen*, *pouk* — *poučen*, *sned* — *snéden* (*snéden človek*).

β) trpnega, če jo prideneš nedovršnikom, na pr.: *jed* — *jeden*, *grez* — *grezen*, *kov* — *koven*, *sek* — *sečen*, *uk* — *účen*, *vid* — *viden* (*neviden*).

Opomba. Pazi na razliko trpnega deležnika in pridevnika, kakor: *učén*, *učéna*, *učéno* — *účen*, *účna*, *účno*; *doséžen*, *-ena*, *-eno* — *doséžen*, *-žna* — *-žno*; na pr.: *učéna družba* — *účna ura*.

-iv (*-iva, -ivo*) je jednakega pomena z obrazilom *-av*; na pr.: *nagajati — nagajiv; snesti — snediv*; — večjidel privzemajo *lj*, na pr.: *bosti — bodljiv, dremati — dremljiv, krasti — kradljiv, plašiti — plašljiv, postrčiti — postrežljiv, pozabiti — pozabljiv, prepirati se — prepirljiv, sumiti — sumljiv, zabavljati — zabavljiv, zapravljati — zapravljiv*.

-ljiv (*-ljiva, -ljivo*) prirašča glagolskemu deblu in pomenja, da se more kaj zgoditi; torej je vselej trpnega pomena jednako nemškim obrazilom: *-bar, -lich, -fâhig*; na pr.: *doseči — dosegljiv, dovršiti — dovršljiv, izreči — neizrekljiv, miniti — minljiv, premagati — premagljiv, slišati — slišljiv, topiti — topljiv, videti — vidljiv; neizpremenljiv, neizprosljiv, nespravljiv*.

Opomba. Čestokrat služi namesto priponke *-ljiv* s trpnim pomenom obrazilo *-en*, kakor: *nedosežen = kar se ne dá doseči; neizvršen, neizbrisen, neslišen, neviden, neizprosen, nestrpen, nepopisen*.

C. Manjšalna obrazila.

§ 224. V manjšalnih besedah je slovenščina zelo bogata ter jih prav po gostem jemlje v rabo, češče nego se to godi v drugih jezikih. Manjšamo pa v govoru ne samo stvari, v resnici majhne in drobne, ampak tudi take, ki so nam mile, ljube in za oko prijetne. Najnavadnejša manjšalna obrazila so:

1. moških imen:

-ec, na pr.: *brat — bratec, golob — golobec, grad — gradec, hleb — hlebec, kos — kosec, kot — kotec, kruh — kruhec, vrt — vrtec, zvon — zvonec*.

-ek, na pr.: *člen — členek, kruh — kruhek, klobuk — klobuček, nož — nožek, sin — sinek, stric — striček, vol — volek*.

-ič, na pr.: *črv — črvič, grad — gradič, grozd — grozdič, kralj — kraljič, nož — nožič, snop — snopič, vrh — vršič*.

2. ženskih imen:

-ica, na pr.: *cerkev — cerkvica, glava — glavica, hči — hčERICA, hiša — hišica, izba — izbica, kaplja — kapljica, megla — meglica, muha — mušica, noga — nožica, ptica — ptičica, roka — ročica, steza — stezica, zvezda — zvezdica*.

Pri ženskih imenih na soglasnik (*i*-debla) se **i** večkrat izpušča, kakor: *stvarica* in *stvarca*, *živalica* in *živalca*; *krv* — *krvca*, *brv* — *brvca* ali *brvica*. V množ. rod. pa vedno: *živalic, lučic* itd.

-ka, na pr.: *mama* — *mamica*, *mamka*; *slama* — *slamica*, *slamka*; *žena* — *ženica*, *ženka*; *hči* — *hčerica*, *hčerka*; *miš* — *miška*; *nit* — *nitka*; *piščal* — *piščalka*.

3. srednjih imen:

-ee, na pr.: *krilo* — *krilce*, *vino* — *vince*; *drévo* — *drévece*, *drévéce*; *jedro* — *jederce*; *kolo* — *kolesce*; *peró* — *pérce*, *perésece*.

Zavoljo lepoglasja se vrine včasih **l** ali **e**, na pr.: *mesto* — *mestice* (*mestece*), *gnezdo* — *gnezdice*, *steblo* — *steblice* (tudi *stebelce*).

-íče, katero končnico privzemajo skupna imena na **-je**, na pr.: *grozdje* — *grozdjiče*, *perje* — *perjiče*, *snopje* — *snopjiče*.

Opomba. Množinski samostalniki (pluralia tantum) se manjšajo pravilno v množini, na pr.: *hlače* — *hlačice*, *škarje* — *škarjice*, *vile* — *vilice*; *vrata* — *vratica*.

Ženski samostalniki s soglasniškim končnikom (**i**-debla) prehajajo v **a**-sklanjo, na pr.: *gosli* — *goslice*, *jasli* — *jaslice*, *svisli* — *svislice*.

4. V otroškem milovalnem in prilizovalnem govoru pomanjšujemo pomanjšane besede v drugo, ako lepoglasje tega ne brani. V ta namen se pritisne:

-ek za moški spol, na pr.: *hlebec* — *hlebček*, *kosec* — *košček*, *sinek* — *sinček*, *kraljič* — *kraljiček*, *nožič* — *nožiček*, *volič* — *voliček*.

-ica za ženski spol, na pr.: *cerkvice* — *cerkvičica*, *glavica* — *glavičica*, *mamka* — *mamičica*, *jelka* — *jelčica*, *stvarca* — *stvarčica*, *živalca* — *živalčica*, *kostka* — *koščica*.

-ice za srednji spol, na pr.: *gnezdice* — *gnezdičice*, *jajce* — *jajčice*, *solnce* — *solničice*, *vinca* — *vinčice*.

5. Pridevniki se manjšajo, t. j. njih pomen se omejuje navadno z obrazilom:

-kast, na pr.: *bel* — *belkast* (**-a**, **-o**), *weißlich*, *etwas weiß*; *črn* — *črnkast*, *rumen* — *rumenkast*, *rudeč* — *rudečkast*, *siv* — *sivkast*.

-kljat, na pr.: *bel* — *belkljat*, *črn* — *črnkljat*, *siv* — *sivkljat*, in's Graue spielend.

Opomba. 1. Razun teh imamo še več manjšalnih obrazil, ki se pa redkoma rabijo, na pr.: *malehen*, *bolehen*; *drobecen*; *staričen*, *mrtvičen*, *maličken*, *majčken* itd.

2. Ako hočemo večjo obilnost ali silo kake lastnosti povedati, podaljšamo deblo s prirastkom **ov**, na pr.: *gladen* — *gladoven*; *skalen* — *skalovnat*; *voden* — *vodoven*.

6. Glagoli se manjšajo s prirastki:

-ka, na pr.: *čičati* — *čičkati*, *čiv* — *čivkati*, *spati* — *spančkati*, *stopati* — *stopkati*, *zibati* — *zibkati*.

-lja, na pr.: *dȓgati* — *dȓgljati*, *jecati* — *jecljati*, *mahati* — *mahljati*, *migati* — *migljati*, *pihati* — *pihljati*, *rezati* — *rezljati*, *skakati* — *skakljati*, *šumeti* — *šumljati*.

Opomba. 1. Ako hočemo glagolovo dejanje povekšati, podaljšamo osnovo s končnico *-astiti* ali *-ihati*, na pr.: *lomiti* — *lomastiti*; *mikati* — *mikastiti*; *sopsti* — *sopihati*; *udriti* (*udariti*) — *udrihati*.

2. O tvorbi glagolov, ki se izpeljujejo s pomočjo vrstnih spon iz korenov, glagolov in imen, glej § 157—187.

II. poglavje.

S e s t a v a.

§ 225. Tvorba moč slovenskega jezika se razodeva posebno v izpeljavi, ktera je prebogata v obrazilih za razne pomene; včasih pa je vendar treba novim rečem iskati potrebnih izrazov v sestavi, akoravno se ta slovenščini sploh le malo podaje, izvzemši sestavljenke s predlogi in z glagolskimi debli.

Med imeni, iz katerih narejamo sestavo, devamo po trdih soglasnikih veznik *o*, po mehkih *e*, na pr.: *bos-o-nog*, *golorok*, *listopad*, *vodotok*, *kolovrat* — *lic-e-mér*, *rudečeličen*, *svojeqlaven*; brez veznika sestavljenih besed ima slovenščina malo, na pr.: *medved*, *poldan*, *polglasnik*.

Prva beseda v sestavljenkah je ločilna, druga glavna, ktero prva določuje ali pojasnjuje; tako na pr. so v sestavljenkah: *kolodvor*, *Triglav*, *vinograd*, besede *dvor*, *glav*, *grad* glavne, *kolo*, *tri*, *vino* pa ločilne.

Kedar slovenimo tuje sestavljenke, pa jim ne moremo ubrati pravega imena ne po izpeljavi, ne po sestavi, tedaj si pomagamo:

a) da vzamemo namesto ločilne samostalniške besede njen pridevnik, na pr.: *brusni kamen* — Schleifstein; *hišna vrata* — Hausthor; *kravje mleko* — Kuhmilch; *kuhinjska sol* — Küchensalz; *mlinsko kolo* — Mühlrad; *pavje pero* — Pfauenfeder; *strelni prah* — Schießpulver; *žitna cena* — Getreidepreis;

b) da pomen sestavljenke z več besedami povemo, na pr.: *bukve za ljudstvo* — Volksbuch; *konj za ježo* — Reitpferd; *mlin na sapo* — Windmühle; *oklep za na prsi* — Brustharnisch; *pero za pisanje* — Schreibfeder; *ruta okoli vratú* — Halstuch.

A. Sestava samostalnikov.

§ 226. Samostalnik se sestavlja:

a) z neglagolskim samostalnikom, pa le bolj po redkem, ker se sestava neglagolskega samostalnika s samostalnikom slovenščini upira; na pr.: *drevored, kolodvor, strahopetec, verozakon, volkodlak*.

b) z glagolskim samostalnikom ali z glagolskim deblom, na pr.: *blagodar, bogoljub, bogotaj, čaroděj, časopis, delopust, krvolok, krvotok, letopis, listopad, rodoljub, rokopis, senožet, vinograd, vodomet, vodotok*.

c) s pridevnikom, na pr.: *golobradec, gostoseveci, hudodelec, hudournik, krivoverec, staroverec, tihotapec*.

d) s števnikom ali zainkom, na pr.: *jednook, stoklas (Trespe), stoletje, stonoga (Assel), šestopér, trinog, trinoga, trizob, samorog, samostan, samouk*.

e) z glagolom, na pr.: *kažipot, tresorepka, Tresoglav, Vladimir, Vladislav*.

f) s členicami, na pr.: *brezdno, križempot, nesreča, prelaz, prevod, soglasnik, zapeček*.

B. Sestava pridevnikov.

§ 227. V pridevnik se druži:

a) samostalnik s samostalnikom, na pr.: *kozorog, pesoglav, srebropen, zlatolas, zlatoust*.

b) samostalnik s pridevnikom, posebno pri telesnih udih, na pr.: *beloglav, belolas, bolnoglav, bosonog, gologlav, krivogled, praznorok, prostolas, širokopleč, strmoglav, svojeglav*; s priponko *-en*, na pr.: *krivogleden, širokoplečen*.

c) samostalnik z glagolskim deblom ali z deležnikom, na pr.: *tresoglav, vrtoglav, vitorog, zvitorep*.

d) samostalnik s števnikom, zainkom ali s kako členico, na pr.: *jednolik, samouk, samorog, brezzob, razoglav*.

e) pridevnik s samostalnikom, na pr.: *bogoslužen, čudotvoren, glavobolen, gromonosni, krvoločni, mlekodajen, vratolomen*.

f) pridevnik s pridevnikom, na pr.: *blagoglasen, hudomušen, kratkočasen, lahkoživen, okroglolični, ostroumen, prostovoljen, rado-daren, sladkosneden, sladkousten, zlovoljen*.

g) pridevnik s števnikom ali zainkom, na pr.: *čveronožen, samokolen, samorašč, svojeglaven*.

h) pridevnik s členicami, na pr.: *brezbožen, nedolžen, neroden, predrzen, priletan, soglasen*.

C. Sestava s predlogi.

§ 228. Glagole, pa tudi samostalnike in pridevnike, obrazimo in preobražamo radi po sestavi s predlogi. Glagolov, z drugimi besednimi razpoli zloženih, ima slovenščina le malo, na pr.: *blagosloviti, blagodariti, blagovoliti, rogoviliti, tihotapiti, vrtoglaviti*, in še nekaj drugih, ki so pa naravnost izpeljani od sestavljenih imen.

Po sestavi s predlogi dobivajo glagoli drugačen pomen; posebno trpni glagoli prehajajo v tvorne, nedovršniki pa v dovršnike itd. Po navadi se sestavljajo glagoli z enim predlogom, na pr.: *na-lomiti, u-krotiti, za-ložiti*; včasih z dvema, na pr.: *iz-pod-nesti, po-raz-deliti, pre-ob-seči*; včasih pa s tremi, na pr.: *izpreobrniti = iz-pre-ob-vrniti*. V takih sestavah je združen pomen vsakega predloga posebej.

Gledé na samostojno rabo in zvezo z drugimi besedami delimo predloge:

a) v ločljive, t. j. samostojne, ktere tudi same zá-se jemljemo v rabo, in

b) v neločljive, kteri živé le še v sestavi z drugimi besedami. Neločljivi predlogi so: *pa-, pra-, pre- (pro-), u-, vz-*, drugi so samostojni.

I. Sestava z ločljivimi predlogi.

§ 229. Ločljivi predlogi ohranjajo svoj prvotni pomen sploh tudi v sestavah in so ti-le:

brez (odgovarja nemškemu *-los, ohne*) se veže le s samostalnikom ali s pridevnikom in kaže na kak pomanjkljiv ali odvzetek: *brezdno, brezpamet, brezrokavnik, brezum, brezvetrije, brezzakonje, — brezbožen, brezimen, brezkončen, breztelesen, brezvétern, brezvésten, brezzób*. Na pr.: *Svetla cesta je razpeta čez nebá brezkončni zid*. (Jarn.) — *Hudoba dela v brezposlenih urah*. (Cegn.)

do kaže:

a) da se raztegne ali dožene dejanje do svojega smotra ali konca (= *bis zu*, lat. *usque ad*): *dobresti* (do srede potoka); *domlatiti* (do pol nasada); *domésti* (smeti do klopi); *do-*

pleti (do mejnika); dopresti (do pol koželja); doseči (do srede travnika); dožeti (do prvega ogona). Na pr.: *Dorastli sta roži do vrh cerkve, tam gori sta sklenili se.* (N. ps.) — *Njegove bridkosti so do konca dokipele.* (Vrt.)

b) da se kako dejanje ali stanje dovede do svojega gotovega konca, za vselej ali pa za nekaj časa: dodelati, dogooviti, dokončati, dohiteti, doiti, dograbiti, domlatiti, dosejati, dovršiti, dozidati, dozoriti, dožeti. Na pr.: *Kdor zna, kmalu dokončá.* (N. pr.) — *Brada dorastla, pamet ne dozorela.* (N. pr.) — *Kdor rad pleše, kmalu dopleše.* (N. pr.) — *Nesreča človeka hitro doide.* — *Lepota kmalu doccete.*

c) da se toliko dodá ali dostavi, da potem nič več ne manjka k popolnosti (= zu, hinzu-, lat. ad-): dodejati, dokupiti, doliti, donesti, dosoliti, dosuti, dostaviti, dotegniti, dovreči. Na pr.: *Pomanjkljivi grški abecedi so toliko črk dostavili, da je imel jezik vse glasove.* (Valj.) — *Še malo mrve volom dokladi, detelje donesi, pezdirja dostelji, pa še kaj žita dovrzi.* (Valj.)

Opomba. 1. Predlog *do-* v sestavah se ujema nekoliko na pomenu s predlogom *pri-*; vendar je med njima ta razlika, da zaznamuje *do-* dokončno dopolnjenje ali dostavo tega, kar je manjkalo, *pri-* pa kaže sploh na kako pridajo ali priklado; na pr.: dokupiti (da nič ne bo manjkalo) — prikupiti (k čemu kaj); dodati (kar je še manjkalo) — pridati (k čemu kaj).

2. Imena in členice: dobiček, dodevek, dohod, doklada, določilo, dosega, dostavek, dozorek, — dolóčen, dosežen, dovoljen, — doklej, dokler, doslej, dosorej, dotorej, dotod, dovolj, dosti.

iz (= aus, heraus, lat. ex-) pomenja:

a) da prihaja dejanje iz znotraj, iz srede navzven: izbrati, izdolbsti, izgnati, izgresti, izgubiti, izkopati. Na pr.: *Volk že vé, s čim si zobé iztrebi.* (N. pr.) — *Kdor dolgo izbira, ostane mu izbirek.* (N. pr.) — *Desetkrat obrni besedo na jeziku, predno jo izrečéš.* (N. pr.)

b) da se kaj dovrši ali pa neha biti: izpeljati, izvesti, iznebiti se, izhoditi se, izvedriti se. Na pr.: *Dokler živi, nikdar se človek ne izuči.* (N. pr.) — *Ko bi sreča kramo razgrnila, prva bi se blagá iznebila.* (N. pr.)

Opomba. 1. Imena in členice: izbirek, izbornik, izdaja, izdajalec, izgovor, izhod, izpisek, izvolja, — izbirčen, izboren, izvedljiv, — iznenada, izpred, izmed, iznad, izpod, izza.

2. Med ljudstvom se je predlogu *iz-* v sestavah sprednik **I** po gostem obrusil, **z** pa pred nemimi soglasniki prestopil v **s**. Zató se govori in piše dandanes tudi na pr.: znebiti se, spodlezovati, spovedovati, spremeniti, spre-

obrniti, sprevreči, namesto popolnih oblik: iznebiti se, izpodlezovati, izpovedovati, izpremeniti, izpreobrniti, izprevreči. Popolnim oblikam naj se daje kolikor mogoče prednost v pisavi.

med (= zwischen-, lat. inter-) se zлага s samostalnikom, včasih s pridevnikom, in pomenja prostor med dvema ali več rečmi, ali pa oddelek časa. Na pr.: medgorje, medmorje, mednožje, medpotje, medplečje, — medmet, — medmašen, medgospojen, mednaroden, medzoben.

na se ujema z nemškim an-, auf-, in-, z lat. ad-, in-, ter pomenja:

a) da se godi dejanje na površju kakega mesta, ktereга se tudi dotika; da se tja kaj deva ali nabira, da se kaj vrhovati ali pridobiva: nabrati, nadevati, nadrobiti, nakladati, nakositi, nalagati, nametati, namlezti, nanositi. Na pr.: *Vsak na svoj mlin vodo navrača.* (N. pr.) — *Pojte, kolo narejajte, z britvami ga naperjajte.* (N. ps.) — *Za sladko vince dajata, Alenčico napajata.* (N. ps.) — *Na puh tvojega srda so se nakopile vode.* (Ravn.)

b) da se mera, bodi si naravna ali dušna, napolni; da se kdo česa naveliča, kar se posebno s povratnim glagolom dopoveduje: naigrati se, najesti se, najezditi se, najuzinati se, nakositi se, naklečati se, naležati se. Na pr.: *Kdor se veliko po kolenih driča, ta se kmalu dela naveliča.* (N. pr.) — *Da se človek dima nadimi, ognja se ne bode nagrel.* (N. pr.) — *O zarji se zelja nakosim, podmeta pa kaše najém.* (Čb.)

c) da se kaj proti čemu nagiblje, bodi si v dušnem ali telesnem oziru: naganjati, nagibati, nagniti, nakloniti. Na pr.: *Človek namerja, Bog naredí.* (N. pr.) — *Drevo se na drevo naslanja, človek na človeka.* (N. pr.) — *Hitro, hitro mi vstajajte, na vojsko se napravljajte.* (N. ps.) — *Niše se solnce nagiba v zaglavje visokega hriba.* (Slom.)

d) začetek premembe, ki na kaki reči s časom nastopi: načesniti, načeti, nakuziti, nalomiti, navrtati. Na pr.: *Nabrušen nož rad reže.* (N. pr.) — *Nastreljen pes se strelbe boji.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: načelo, načrt, nagib, nakovalo, naloga, namestnik, napor, narod, nasad, — nagnil, naroden, — naprej, naproti, nazaj, navprek, navdol, naposled, narobe, narazen, nalašč, navzkriž, nanagloma.

nad (= über-, ober-, lat. supra) se druží samostalnikom, redkeje pridevnikom in glagolom, ter pomenja, da je kaj više

ali mogočnejše mimo drugega: nadlega, nadležen, nadlegovati; nadloga, nadložen; nadpis, nadstropje, nadstrešje, nadškof, nadzemlje; nadzornik, nadzorovati.

o (= um-, lat. circum-, de-), s predlogom *ob* v rodu, zaznamuje:

a) dejanje, ki se razodeva na več (ne vseh) krajih kake reči: obeliti, obrati, obrisati, ogreti, olupiti, omiti, opeči, opikati, ostriči. Na pr.: *Veselo se solnce ozira in žarke o gorah opira.* (Slom.) — *Dosti ozine, malo požre.* (N. pr.) — *Kovač ima kleščce, da rok ne opeče.* (N. pr.)

b) dejanje ali lastnost, ki ne nastopi na enkrat, ampak polagoma: obledeti, odreveneti, ognojiti se, omladiti — omladeti, omočiti, onečediti, oprostiti, oslabeti, osušiti, osvojiti si. Na pr.: *Kar se omili, ne omrzne.* (N. pr.) — *Nebo se po malem oceja.* (Slom.) — *Osušā mi lice kmetija.* (Čb.) — *Belin se odmiče, otravi snežnik.* (Čb.)

c) ob kaj priti ali dejati, iznebiti se česa, ločiti se od česa: ociganiti, ogoljufati, okmetovati, okupiti se, oporeči, oteliti se. Na pr.: *Kar reče, ne oporeče.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: obok, oklep, omah, omet, omota, opora, oseba, osrčje, — omoten, oporen, oseben, — okoli, okrog, osorej, opoldne.

ob (= um-, lat. circum-) se ujema nekoliko s predlogom *o*, vendar pomenja:

a) popolno obdajo ali zajetje kakega predmeta, ali dejanje, ki se godi na vseh straneh: obdati, obdelati, obhoditi, objeti, obleteti, oblezti, obseči, obsejati, obstopiti, obsuti, obteči, obvezati.

Zaradi blaglasja **b** večkrat odpade, ravno tako tudi **v**, če se snide z **b**: opasati, opeti, opisati, osedlati, otesati, obleči, obrniti, namesto: obpasati, obpeti itd. Na pr.: *Bog oblači, Bog prevedri.* (N. pr.) — *Groza jo je obhajala, na črni grob se zgreznila.* (N. ps.) — *Slast objema celi svet.* (Čb.) — *Samec je obletal domače dobrave, samec obhodil snežene goré.* (Cegn.) — *Kraljič opaše sabljico.* (N. ps.) — *Opne ga z lastnim oklepom in z lastnim mečem ga opaše.* (Ravn.)

b) dejanje, ki se popolnoma dovrši, ali pa kako izgubo ali oviro: obglaviti, obsedeti, obsoditi, — obnemagati, obnemoči, obupati, obviseti. Na pr.: *Budalasta moč brž obnemaga.* (N. pr.) — *Kdor na moči slovi, večkrat iztepen na dragi obleži.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: obéd, obist, obhajilo, obhod, oblak, oblast, oblega, obleka, obličje, oblika, — oblačen, oblasten, — obkorej, obsorej.

od (= ab-, ent-, weg-, lat. ab-, abs-) zaznamuje:

a) oddaljenje ali ločitev kakega predmeta od drugega: odbiti, oddati, oddirjati, odgrizniti, odjahati, odkrhniti, odkriti, odkupiti, odliti, odmakniti itd. Na pr.: *Dan dan odrine, leto pa leto.* (N. pr.) — *Pod lipico se zavrti, da lip'ci vršič odleti.* (N. ps.) — *Bog že vé, zakaj kozi rog odbije.* (N. pr.) — *Bogastvo človeku smrti ne odpravi.* (N. pr.)

b) nehanje ali končanje kakega dejanja ali stanja in se loči od predloga *do* v sestavah s tem, da pomenjajo glagoli, z *do* sestavljeni, popolno dognanje: odbučati, odjužinati, odkipeti, odkositi, odmoliti, odpeti (pojem), odrasti, odslužiti, odvečerjati. Na pr.: *Potrpite, da odmolimo.* (N. ps.) — *Še danes boste odškrleli, vi nadležni pevci, dejal je kmet, ki je štupo za šurke domú prinesel.* (Valj.)

c) neko vzajemnost ali ponavljanje glagolovega pomena: odgovoriti — odgovarjati, odmevati, odpévati, odpisati — odpisovati, odpovedati, odzdraviti — odzdravljati. Na pr.: *Kakor se pozdravlja, tako se odzdravlja.* (N. pr.) — *Zalo odseda se vsako mi delo.* (Čb.)

Opomba. Imena in členice: odglas, odgovor, odlog, odlok, odpadek, odpoved, odveza, — odlegel, odročén, — odklej, odslej, odkod, odtod.

po (= herum-, be- itd.) daje skoro vsem sestavljenkam svoj prvotni pomen razširjanja in kaže:

a) dejanje z ozirom na razširjanje v kraju ali času, posebno pri opetovalnih in ponavljalnih glagolih: pobirati, počivati, poganjati, pogašati, pohajati, pojedati, pokladati, polagati, polegati, pomakati. Na pr.: *Ribice po morju plavajo, glavice na suho pokladajo.* (N. ps.) — *Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane.* (N. pr.) — *S črno nitko ga bom povijala.* (N. ps.)

b) dovršenje dejanja, ki je polagoma nastopilo ali se raztegnilo črez vse ali črez več predmetov, kar velja posebno o dovršnih glagolih: povesiti, podaviti, pogoreti, pohoditi, pokrasti, kupiti, poloviti, pomoriti, posekati, posvariti, povoziti, pozebsti, požeti. Na pr.: *Kdor se preveč poniža, njega pohodijo.* (N. pr.) — *Kopriva ne pozebe.* (N. pr.) — *Smrt stare pokosi, mlade postreli.* (N. pr.) — *Smrt vse poravná (pobota).* (N. pr.) — *Trava*

se bo posušila, skala se bo razpočila. (N. ps.) — *Vse glaseče stvarj so trudne pozaspale.* (Vodn.) — *Nekteri so ostali domá, pomožili se in poženili.* (Cegn.)

c) nadaljevanje kakega dejanja ali stanja še za nekaj časa: poigrati, pokašljati, poklečati, pomazati, popiliti, posedeti, potrpeti. Na pr.: *Naj delo poleži, dokler se duh ne ohladi.* (Slom.) — *Dobro z brinjem me pokadi.* (N. ps.) — *Moram po otroke, da bi malo posedeli.* (Cegn.)

d) pokrivanje česa s čim, ali devanje česa na kaj, jednako nemškemu be-: pobeliti, pokopati, pokriti, posrebiti, posuti, potresti, pozlatiti. Na pr.: *Smrt pokoplje vse sovraštvo.* (N. pr.) — *Starost vsem lasé pobelí.* (N. pr.)

e) preméno kakega stanja: podomačiti, pokristjaniti, potujčiti, posloveniti, poturčiti se, poživiniti. Na pr.: *Med živadjo človek sam poživini.*

f) daje nekterim glagolom že v sedanjiku prihodnji pomen, kakor: pobežim, podirjam, pojaham, pojdem, polzem, ponesem, popeljem, porečem, potečem, povlečem, poženem, požvižgam. Na pr.: *Romarji se vkup zbirajo in čez jezero popeljejo.* (N. ps.) — *Jutri pojdemo v mesto.*

Opomba. Imena in členice: pogodba, pogum, pokoj, pokóra, polom, pomlad, pomoč, popotnik, porok, posip, potok, potrata, potuha, povodenj, povoj, — pogumen, pomladen, popoten, potreben, — potém, posihdob, poprej, posebej, počasi, polagoma.

pod (= unter-, lat. sub-) kaže na delo pod kakim predmetom, včasi s pomenom skrivnega dejanja: podjarmiti, podkopati, podkovati, podkupiti, podložiti, podnetiti, podorati, podstaviti. Na pr.: *Čuš vse podorje.* (N. pr.) — *Komu peté podkuriti.* (N. r.)

Opomba. Imena: podboj, podjéd, podkev, podklada, podmet, podlaga, podnožje, podpora, podzemlje, — podložen, podsolčen, podstopen.

pred (= vor-) se le po redkem sestavlja, in sicer s samostalnikom, ter kaže na prednje mesto ali na čas: predgorje, predmestje, predgovor; predmet, predlog; predlanski, predvčeranjí. — Z glagoli se ta predlog prav malo druží, na pr.: prednašati, predložiti, predpisati, predstaviti.

pri (= bei-, hinzu-, lat. ad-) kaže:

a) da se kaj h kaki reči primakne, pridá, pristavi, pritrđi ali pridobi: pridejati, pridružiti, prikleniti, prikupiti,

priložiti, pripeti, prisloniti, privezati, prizidati. Na pr.: *Pripaše svetlo sabljico.* (N. ps.) — *Prisiljena reč ni dobra,* (N. pr.) — *Kdor sam sebi ne privošči, drugim tudi ne.* (N. pr.) — *Iz dobre šole privrastejo boljši časi.* (Slom.)

b) način, kako kdo ali kaj dohaja: pribežati, pribrenčati, prijadrati, prijezditi, prilajati, prilezti, pripeti, priplavati, prisopihati, prišumeti. Na pr.: *Času pustimo čas, da pride mož s strdjo.* (N. pr.) — *Skrbna mati urno prispešila.* (N. ps.) — *Ko je vinjena glava, marsikaj iz srca priplava.* (N. pr.) — *Muha, ktera prileti, hujše piči.* (N. pr.)

c) način, kako se je kaj pridobilo: priberačiti, pridelati, prigospodariti, prigospodinjiti, prihraniti, prikoledovati, priprositi, prisluziti, pritržiti, privojskovati. Na pr.: *Kar priprosiš, lahko nosiš.* (N. pr.) — *Če Bog roke ne stegne, vsi svetniki ne prikoledujejo.* (N. pr.)

d) umanjšanje ali odvzetje kakega dela: prikrajšati, prikrojiti, prirezati, pristriči. Na pr.: *Dobro orodje delo prikrajša.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: priboljšek, pridelek, prijatelj, prikuha, priklad, prilika, priloga, primorje, priprava, prisad, prisega, pristava, pritikovec, privada, prizemlje, — prijeten, prikladen, primeren, pripraven, priročen.

raz (= zer-, auseinander-, lat. dis-) pomenja:

a) razširjanje ali ločitev tega, kar je bilo prej skupaj: razbiti, razdeliti, razdejati, razdreti, razglasiti, razgrniti, raziti se, razkropiti, razložiti, raznesti, razodeti, razorati, razpustiti, razrezati. Na pr.: *Povsod je vrag nevoščljivost raznesel.* (N. pr.) — *Senca visokih dreves se daleč razteguje.* (N. pr.) — *Bogastvo iz odrtije se nenadoma razbije.* (N. pr.) — *Tjakaj gori se ožrimo, tam verige se razspó.* (Kast.)

b) premembo v kak boljši ali slabši stan: razbeliti, razvesti se, razjeziti, razjokati se, razsrditi, razvedriti, razžaliti. Na pr.: *Solnce razvedri oko.* (Čb.)

Opomba. 1. Nekterim sestavam sta se v ljudskem govoru prvi črki odbrusili, z pa je pred nemimi soglasniki prestopil v s: spreti, stegniti, strgati itd. namesto: razpreti, raztegniti, raztrgati. Na pr.: *Kdor ima strgano steme, prosi vedno za lepo vreme.* (N. pr.) — *Svečan stegne dan.* (N. pr.)

2. Imena in členice: razboj, razglas, razlaga, razpelo, razpetje, razpis, razrečje, razsip, razum, razvada, razvoj, — različen, razoglav, razumen.

s (pred samoglasniki in zvonečimi soglasniki z, pred sičniki in šumniki se) je v sestavi dvojnega pomena, kakor v samostojni rabi, in kaže:

a) (= zusammen-, lat. cum-, odgovarjaje predlogu z orodnikom) kako zvezo ali družbo predmetov: zbrati, združiti, zjediniti, sesekati, sestaviti, sešteti, sezidati, seznaniti, zgnati, zlagati, zložiti, zmesi, znesti, znositi, spisati, stopiti, stlačiti, streli, zvezati, zviti. Na pr.: *Kakor se znosi, tako se raztroši.* (N. pr.) — *Zlo spredeno, lahko zmedeno.* (N. pr.) — *Ko stari hrast pade, zruši dostikrat mlade.* (N. pr.) — *Kar sezidajo skrbni stariši, razdenó slabi otroci.* (N. pr.) — *Pod haljo skrije šmarni križ.* (N. ps.)

b) (= herab-, lat. de-, odgovarjaje predlogu z rodilnikom) kako ločitev ali razdruženje od zgoraj navzdol: zbrisati, sezúti, sklatiti, sleči — slačiti, zmakniti, zmetati, sneti — snemati, znositi, spustiti, zvrniti. Na pr.: *Lisica se dlake zlevi, zvičaj se ne iznebi.* (N. pr.) — *Doša se zmota.* (N. pr.) — *Sezula sta brž coklice, obula črne škornjice.* (N. ps.) — *Brž konja zbosi, preobuj.* (N. ps.)

Opomba. 1. Imena in členice: zbor, semenj, shod, slog (Stil), zlog (Silbe), zmes, smetana, sestavek, spis, splavina, stok, zveza, — zložen, neznosn, — skupaj, zgoraj, spodi, zgolj, stikoma, sploh, zraven.

2. V nekterih sestavah se nahaja še prvotni so-, kakor: sodrga, somrak, sopar, sosed, soteska, součenec, sovet, sovražnik, — soroden, — zoper, zopet.

v (= ein-, hinein-, lat. in-) pomenja devanje ali prestavljanje iz kraja v kraj, posebno v njegov notranji del, in se loči od neločljivih predlogov u in vz, kakor: vbadati, vdlati, vdeti, vdihniti, vdolbsti, vkuhati, vliti, vložiti, vpeljati, vpisati, vplesti, vrezati, vriniti, vsaditi, vsesti se, vsiliti, vstaviti, vstopiti, vtakniti, vtisniti.

Namesto v pišemo navadno u, kedar mu sledi več soglasnikov ali v, na pr.: ugnati, ugrizniti, ugnezditi se, uvesti. Tudi sicer se po vplivu srbsko-hrvatskega jezika česče piše u namesto v, na pr.: uživati, ukoreniniti se, udomačiti se, urediti, udati se itd. Na pr.: *Čas vse v kozji rog užene.* (N. pr.) — *Kar vsem dopade, to se ne uživa brez zbade.* (N. pr.) — *Sama radost vtaplja na zemlji se v neslast.* (Led.)

Opomba. 1. Dandanes se jemlje v obče v pisavi u namesto v čim dalje tem bolj v rabo. Vendar pa se mora v vselej pisati tam, kjer se po pomenu

natanko loči od predloga **u**. Sestave z **v** pomenjajo sploh devanje v kako reč., sestave z **u** pa zaznamujejo izpolnitev ali dovršitev kakega dejanja; na pr.: *vnesti — unesti* (hineinragen — davontragen); *vpirati se v kaj — upirati se komu — opirati se na kaj; vrezati — urezati* (hineinschneiden — abschneiden); *estaviti, estavljati — ustaviti* (hineinstellen — einstellen); *ustreliti — ustreliti* (hineinschießen — erschießen); *vlomiti — ulomiti* (einbrechen — abbrechen); *vsekati — usekati; všteti — ušteti se* (einzählen — sich ver zählen) itd. (Prim. predlog **u** v § 230.)

2. Imena in členice: vhod, vprega, vstop, uvod, užitek, — vnet, — vkup, vselej, vprek, vsled, vmes, vnamar, vkraj, vstran, vedno.

za se po gostem zлага z imeni, glagoli in členicami ter daje zloženkam zelo različen pomen. V sestavi zaznamuje ta predlog:

a) da se kaj umakne očém in prikrije za drugo rečjo, ali da kaj odstopi od svoje namenjene poti ali svojega konca. V tem pomenu se ujema z nemškim *ver-*: zabiti, zabresti, zagovoriti se, zaiti, zaklenjti, zakopati, zakriti, založiti, zapustiti, zarasti, zasuti, zatajiti, zatemneti, zavoziti. Na pr.: *Sladko veselje zataplja ves svet.* (Čb.) — *Solz potok oči zaliva.* (Pot.) — *Ne zapiraj srca pravicam svetim drage domovine.* (Cegn.)

b) da to v izgubo pride ali konec vzame, kar ne-sestavljeni glagol pomenja: zagospodariti, zaigrati, zajesti, zakmetovati, zamuditi, zapiti, zapravdati, zapraviti, zavojškovati. Na pr.: *Kdor zamudi, naj gloje kosti.* (N. pr.) — *Lenuh dostikrat kosilo zaleži.* (N. pr.) — *V jednom hipu mora zameniti časno z večnim.* (Cegn.) — *Blago se po niti nabira, pa po vrvi zapravlja.* (N. pr.)

c) da se dejanje v hipu prične ali nagloma nastopi (= lat. začetnim glagolom na *-sco*): zablisniti, zaboleti, začeti, zadržati, zadoneti, zagledati, zagrmeti, zakipeti, zakričati, zapeti, zapiskati, zaslišati, zasvetiti se, zavpiti, zazvoniti, zažvižgati. Na pr.: *Zasede belca brzega, zaškrtne podkev, zapraši.* (N. ps.) — *Zaraja z njo, jo zavrti, da glavica jo zaboli.* (N. ps.) — *Marko za mizo tam sedi in z zobmi zaškrpentí.* (N. ps.) — *Meč rabelj prvič zavihiti, ali meč med pleči ostrmi; ko drugič se zabliska meč, vrtnarju pade glava preč.* (N. ps.) — *Voda je huda šiba, kedar zadržja.* (Cegn.)

Opomba. Imena in členice: začimba, zagreb, zahod, zaklep, zalega, zalogaj, zamuda, zapah, zarod, zaroka, zastava, zátika, závora, — zapaden, zamuden, zapomljiv, — zakaj, zató, zatorej, zategavoljo, zares, zastonj, zapored, zaradi, zastran.

II. Sestava z neločljivimi predlogi.

§ 230. Samo v sestavi nam rabijo sledeči predlogi:

pa se prikazuje le v nekterih besedah, kakor: paglavec, pajdaš, pamet, paberki (paberkovati), panoga, parobek, patoka.

pra (= ur-) kaže na prvotni poöetek, na pr.: prababica, praded, pramati, praotec, pravnuk, prastar, pradaven, pravöen, in se ujema na pomenu s predlogom *pred*, s katerim se rad zamenjava: predbabica, predded, predstariši.

pre (= über-, um-, lat. trans-, super-) zaznamuje:

a) mér dejavnosti örez ali skoz kak predmet do svojega konca: prebiti, preboleti, prebosti, preöuti, preglodati, pregniti, preleteti, prelomiti, preložiti, premeriti, prenoöiti, preplavati, preslišati, prestati, pretrpeti, preživeti. Na pr.: *Potrpljenje železne duri prebije.* (N. pr.) — *Kakor prišlo, tako prešlo.* (N. pr.) — *Prerezane niti ne moreš več sceliti.* (N. pr.) — *Kraljiö tako preživiguje, da se jezero stresuje.* (N. ps.) — *Ako je Bog öloveku namenil življenje, preboli brez zdravnika.* (Cegn.)

b) premembo kakega stanü ali prenaoredbo: prebuditi se, predelati, predrugaöiti, prekovati, prekrstiti, premeniti, prenaorediti, preobleöi, preobuti, preobrniti, prestaviti, prestvariti, prezidati. Na pr.: *Kar ni mogoöe prenaorediti, to je najboljše pozabiti.* (N. pr.) — *Temu se moraš pritožiti, ki ti more preložiti.* (N. pr.) — *Kaj tak' prebleduje ti rumeno lice?* (N. ps.) — *Pijanec se preöbrne, kedar se v jamo zvrne.* (N. pr.)

c) prestop ali presego naravne ali druge doloöene mere ali meje: preceniti, pregovoriti, prehiteti, prehvaliti, prenapolniti, prenasoliti, preobjesti se, preplaöati, preseöi, preteöi, prevpiti. Na pr.: *Cvenk večkrat pravico prevpije.* (N. pr.) — *Želodca ni mogoöe pregovoriti ali prevpiti.* (N. pr.)

Opomba. Imena in ölenice: prebitek, precep, predel, predor, prehod, prelaz, premier, prepoved, prestava, prestop, pretep, pretveza, — premožen, pre-mrl, prešeren, prevzeten, — prezlo, preveö, premalo, preveliko, neprenehoma.

pro (v slovenšöini jednakega pomena kakor *pre*) se nahaja le v nekterih besedah, na pr.: prodati, prostreti, prodreti, prognati; prodaja, prorok, prostor, prognanstvo, proizvod, promet, proraöun, prospeh, prošlost; prostran, prozoren.

u (popolnoma različen od predloga **v** v sestavah) naznanja sploh izpolnitev kakega dejanja, bodi si odvzetje ali umanjšanje, ubeg ali ustavljanje, ali pa kak drug učinek. Ujema se z nemškimi prednicami ab-, ent-, er-, ver-, von-, a z latinskimi ab-, de-, per-: učesniti, ubogati, ukrotiti, ulomiti, umanjšati, unesti, ustaviti, uteči, — učakati, ubiti, ubrati, ugasniti, ugoditi, ugonobiti, ujasniti se, ukrotiti, umreti, upehati, uprašiti, usahniti, ustrašiti, ustreliti, ušteti se, utolažiti, utoniti, utruditi. Na pr.: *Počasna voda več brega udere (unese) ko deroča.* (N. pr.) — *Človek vodi celó na konju ne uteče.* (Cegn.) — *Vsaka povodenj se uteče.* (N. pr.) — *Kar se zgodaj ne ukroti, zdivjá in zagovcni.* (N. pr.) — *Kdo bi vsemu svetu pogače uměsil?* (N. pr.) — *Vsem ljudém ni ustreči.* (N. pr.) — *Prevelika sila se sama ujé.* (N. pr.) — *Jezik nam se utegne ubrisati kakor božja kapljica.* (Napr.) — *Komur sreča ubeži, ta si zastonj za njo pete brusi.* (N. pr.)

Opomba. 1. Zastran pisave **v** in **u** prim. predlog **v** v § 229. Sicer pa še primerjaj sledeče vzglede: Vreži mi tri križce v palico, — ureži mi kruha; tatje so v hišo vlomili, — ulomi mi vejico; v nogo se je vsekal, — usekaj mi palico; vštaj mu stari dolg, — uštel sem se; počakaj, da se voda v sod vteče, — da se voda uteče; za župana so ga vstavili, — nabiro so ustavili; v kot se vmakni, — umakni se sovražniku itd.

2. Imena: ubeg, uboj, uboštvo, uima, ujeda, umor, urok, — ubežen, ubog, ugoden.

vz (= empor-, auf-, lat. ex-) pomenja vselej mér dejavnosti na kvišku: vzbuditi, vzdigniti, vzdivjati, vzdržati, vzgojiti, vzhajati, vzkipeti, vzeti, vstati (nam. vzstati).

Večkrat se je **v** obrusil, kakor: zrasti namesto vzrasti, zleteti namesto vzleteti, zrediti namesto vzrediti. — Na pr.: *Solnce vzhaja in zahaja dobrim in zlim.* (N. pr.) — *Kdor runo vstaja, temu kruha ostaja.* (N. pr.) — *Drobna ptica v tir zleti in z velikim zvoncem pozvoni, da mežnarja vzbudi.* (N. ps.) — *Čuvajev meč, zapah ga vzdržal ni.* (Cegn.)

Opomba. Imena in členice: vzglavje, vzgoja, vzhod, vznožje, podvzetje, — vzhoden, podvzeten, — navzkriž, vzporedoma.

III. poglavje.

Besede tujega izvira.

§ 231. Kakor vsak drugi jezik ima tudi slovenščina nekaj tujih, t. j. takih besed, ki niso vzrastle na podstavi domačega korena, temveč se presadile iz drugih jezikov na slovenska tla.

1. Prve tujke so prejeli Slovani že v prvih stoletjih po Kristu, in sicer v vzhodni Evropi od raznih turških plemen, na zapadu pa od Germanov, zlasti od Gotov. Take prastare, v prvi dobi izposojene tujke poznamo po tem, da se skoro v vseh slovanskih jezikih nahajajo, in da so se predrugačile po lastnih slovanskih jezikovnih zakonih; na pr. iz turškega jezika so: *klobuk, topor, telege, tovor, tolmač*; iz germanskega (gotskega): *hiša, hleb, hlev, kotel, kupiti, lek, meč, ocet, osel, šlem, velblod, vpiti*.

2. Največ tujih besed je došlo v jezik slovenski v drugi, t. j. óni dobi, ko so nemški verski oznanjevalci začeli med korotanskimi in panonskimi Slovenci razširjati vero kristjansko. Po vplivu nemških veroučiteljev so nastala razna poznamenovanja za cerkvene obrede in praznike, na pr.: *angelj, cerkev, binkošti, jagnje, križ, krst, menih, nuna, oltar, sobota* itd.

Vpliv frankovske države, zlasti Karola Velikega (768—814), na politično življenje zapadnih Slovanov se kaže v besedah, ki smo jih za te dobe prejeli za poznamenovanja raznih državnih uredob, na pr.: *cesar, kralj, vitez, knez, žlahta, penez* itd.

Tujke v tej dobi izhajajo iz starovisokonemškega jezika nekako od 8—12. stoletja. Mnogo teh besed ni seveda nemškega korena, temveč so latinsko-grškega izvira, na pr.: *križ* — stvn. chrūzi — lat. *crux* (*crucis*); *cerkev* — stvn. chiriha — grški *zwtaxón*.

3. Mnogo tujih izrazov je sprejela slovenščina v srednjevisokonemški dobi (od 13—16. stoletja) in za dolgotrajnih turških bojev, začevši okoli sredine 14. stoletja, ko so se jeli Turki stalno nameščati v Evropi. Iz te dobe izhaja tudi več tujk iz laškega in ogerskega jezika.

4. Tudi v zadnjih stoletjih smo si za razne pojme izposojevali tujih besed; zlasti so prvi naši književniki od sredine 16. do začetka 19. stoletja bogatili naš jezik z nemškimi tujkami. A novejšim tujkam se takoj na prvi pogled pozna njih tuji izvir in

oblika, in zatorej se jim po pravici zapira pot v sedanjo pisno slovenščino.

5. Tujke iz starejših dob (takozvane izposojenke) so dobile popolnoma domačo obliko na temelju slovanskih jezikovnih zakonov, tako da jih ne smatramo več za tuje besede; na pr.: *klobuk* iz kalpak, *meč* iz mēki, *ocet* iz akit, *rakev* iz arka; *cerkev* iz chirilha, *breskev* iz pferlich — persicum, *kralj* iz Karl — Charal; *tróbiti* iz trumba, *truma* iz turma, *črešnja* iz chersa — cerasus itd.

6. S tujimi besedami smo prejeli ob enem tudi pojme o raznih novih, ljudstvu neznanih stvareh. Po dotiki s sosednimi narodi je prihajala med nas večja omika in z njo nove besede. S kristjansko vero smo dobili izraze za cerkveni obred; po vojski smo prejeli poznamenovanja za bojno orodje in za državne uredbe; po kupčiji so došla imena za razna oblačila, za živali, za drevje, rastline, žito in rude; tuji delavci in obrtniki so prinašali izraze za stavbe, za domače orodje itd., s kratka, z rastočo omiko so se uvajali novi pojmi in z njimi tudi tuja poznamenovanja.

Opomba. 1. V primeri z drugimi jeziki se poslužuje pisna slovenščina jako malo tujih besed. Češče jih rabi priprosto, neuko ljudstvo, toda večinoma iz novejšje in sedanje dobe, tako da se jim tuja oblika na čelu pozna.

2. Sledeča zbirka podaje navadnejše, starejše tujke v slovenščini, kažoč njih prvotno domovino in pot, po katerem so došle v jezik slovenski. Gore navedene točke 2—6. naj se gledé na razne dobe in stvarno vsebino razpravljajo na podlagi te zbirke in združijo v razne skupine. Izpuščenih je več tujih besed, katerim se nemški izvir dobro pozna, kakor *cilj*, *gnojna*, *gratati*, *lojtro*, *ranta*, *roža*, *šolni* (Schuhlein iz schuohln), *špan*, *štribra*, *štirna* itd. Število takih tujk lahko vsak sam pomnoži iz svojega narečja.

§ 232. Tuje besede v slovenščini.

Amati (ein Fass visieren) — stvn.

âma.

anež, *janež* — srvn. aniz, lat.

anisum.

angelj — stvn. angil, gr. ἄγγελος.

antvela — srvn. hanttwehele.

armada — it. armata.

Bajta — it. baita.

baker — tur. baker.

baklja — stvn. facchula, lat. facula.

bala (za nevesto) — it. balla.

bandero — it. bandiera.

barantati — it. barattare.

bárati — srvn. ervarn (erforschen, erfahren).

barem (wenigstens) — tur. bari, og. bár.

bariglica, *barigla* — it. barile,

srlat. barillus.

- barka* — it. barca, srlat. barca.
barsun (Sammt) — og bårsony.
bart (tribarti, kolikobart), -mal
 — srvn. vart, Fahrt; an der
 vart, an der Stelle, sogleich;
 ein vart, einmal; alle vart,
 immer.
barva — stvn. varawa, srvn.
 varwe.
baža, prim. stvn. fasal in fasa
 (= Faser).
beber — stvn. bibar, lat. fiber.
bedast, dumm; bedak, Schwach-
 kopf — it. bedano, dummer
 Mensch; budaliti, schwärmen,
 in budalast, dumm, thöricht,
 pa je iz tur. budala.
bedenj (große Kufe) — stvn. bu-
 tinna.
beležnik, beležiti — tur. bilgü,
 mongolski: belge (Zeichen,
 Merkmal).
beteg (Krankheit), betežen — og.
 beteg.
bičje, bičevje (Binsen) — stvn.
 binuz, srvn. binz.
bile pl. (officium mortuorum) —
 lat. vigiliae.
binkošti — stvn. fínshustī, gr.
 πεντηχοστή (ήμέρα).
birič — it. birro (Amtsdiener).
birma, birmati — stvn. firmōn,
 lat. confirmatio.
bisaga — it. bisaccia, lat. bisac-
 cium.
bivol — gr. βοίβαλος.
u-bogati — stvn. volgan.
boh (Speck) — stvn. bahho.
boju (Farbe) — tur. boja

bokal — it. boccale, srlat. bau-
 calis.

boter, botra — lat. compater;
 prim. kum.

brhek — srvn. brēhen (glänzen).

brajda (Weingeländer) — srlat.
 braida.

branjevec — nvisn. Fragner.

breguše — it. brachesse.

brenta — it. brenta.

breskev — srvn. pfersich, lat. per-
 sicum.

bron, Erz, bronec, Bronze —
 srlat. bronzium.

brumen — stvn. fruma (Nutzen),
 srvn. vrum (tüchtig, gut).

bukva; bukve — stvn. buohha,
 die Buche; buoh, das Buch.

burja, prim. gr. βορέας, it. bora.

butara — og. bútor (Einrichtung).

Canja — stvn. zeinja, got. tainjō.

cekin — it. zecchino.

cer — it. cerro, lat. cerrus.

cerkev — stvn. chirihha, gr. χ-
 ριαζόν.

cesar, skrčeno car — got. kaisara,
 stvn. keisar, lat. Caesar.

cima, cimiti — stvn. chīmo (Keim).

coklja, — srvn. zockel, it. zoccolo.

copernik — stvn. zoupar.

Čavelj — it. chiave (lat. clavus).

čeber, čebrica — stvn. zubar,
 zwibar (Gefäß mit zwei Hand-
 haben).

čebula, čebul — it. cipolla, lat.
 caepulla, srvn. zibolle (Zwie-
 bel).

- čelada* — it. celata (lat. cassis caelata).
- čep*, prim. stvn. zapfo, nem. Zapfen.
- češplja* — v nemškem narečju: Zweschpe (Zwetschke).
- čižme* — tur. čižmé, og. csizma.
- čorba* — tur. čorba, og. csorba.
- črešnja* — stvn. chirsá (iz chersa; prim. lat. cerasus, gr. *κεράσιον*).
- čumnata* (Kammer) — srlat. caminata, t. j. izbica z ognjiščem (komenom: caminus), stvn. chaminata.
- čutara* — tur. čotura, og. csutura
- Dacija, dacar* — it. dacio (datio).
- dekan* (tehand) — lat. decanus.
- denar* — it. denaro, lat. denarius.
- déra*, das Arbeiten ohne Kost, v deri biti, pri deri delati — srvn. derre, der Tagelohn ohne Kost und ohne Trunk.
- deska* — prim. gr. *δίσκος*, lat. discus, od tega stvn. tisk, nem. Tisch.
- dijak* — lat. diaconus.
- dila* (Brett) — stvn. dilla, nem. Diele.
- dota* — it. dote.
- dreta* — srvn. drât, nem. Draht.
- duhan* — srb. duhan, tur. duhan.
- Facanetel* — it. fazzoletto.
- falat* (Stück) — og. falat.
- faliti* — srvn. velen iz franc. faillir, it. fallire, lat. fallere.
- fant* — nem. bav. Fant, it. fante.
- fara* — stvn. pfarra, lat. parochia, gr. *παροικία*.
- fažolj* — srvn. phasol, lat. phaseolus.
- figa* — stvn. fīga, lat. ficus.
- fin* — stvn. fīn, nem. fein, it. fino, lat. finitus.
- fleten* — srvn. vlät, Sauberkeit.
- forint* — it. fiorino (florentinski denar z lilijo — fiore).
- fužina* — it. fucina, lat. focus.
- Gajba* — it. gabbia (iz lat. cavea).
- gazda* (Hauswirt) — og. gazda.
- gerob* (Vormund) — nem. bav. Gerhab.
- goldinar* — srvn. guldin, der Goldene.
- golida* — stvn. gellita (Gelte), srlat. galeta.
- goljuf* — it. gaglioffo.
- grevati, grivati, grivinga* — stvn. hriuwa, riuwa, nem. Reue. Mlajša tujka od iste besede je reva, reven.
- grinta, grintav* — stvn. grint.
- groš* — srvn. gros, it. grosso (dick).
- gruča*, Haufen — it. gruzzo.
- gumb* — og. gomb.
- Hajda, hajdina* — stvn. heidan. To žito je došlo iz mohamedanskih dežel od „hajdov“ (Heiden), t. j. nekristjanov.
- ham* (Kummet) — og. hám (Pferdegessirr), stvn. chāmo. Prava slovanska beseda je homôt, iz ktere so Nemci dobili svoj: „Kummet“ (srvn. komat, kar so si Slovenci zopet od njih izposodili: komát).

hasen — og. haszon.
hiša — got. stvn. hūs (Haus).
hlače — srlat. calcia, srvn. kolzo.
hleb — got. hlaibs, stvn. hlaib.
hlev — got. hlija, srvn. lieue (Laube).
hmelj — ta slovanska beseda je najbrž iz finskega humala.
Irha (Weißleder) — stvn. irah, srvn. irch, lat. hircus.
izba (iz istuba) — stvn. stuba (Stube); gl. soba.
jablan, jabelko, kakor nemški Apfel najbrž iz lat. malum abellanum (Abella v Kamparniji).
jagnje — lat. agnus.
jambor, jarbolo — it. albero (arbor).
janičar — tur. jéničéri (neue Miliz).
janka — nem. Jacke.
jarek — tur. jaruk, og. árok.
jeklo — stvn. ecchil, lat. acuale; gl. ocel.
jermen — stvn. riumo, gl. remen.
jesih — stvn. ezzih (iz atēcum nam. acetum); gl. ocet.
jetika — lat. hectica, gr. ἡκτικῆ.
jezero (tisoč) — og. ezer. Ogrji so prejeli to besedo po Turkih od Perzov (hezār).
Kad, prim. lat. cadus, gr. κάδος.
kafra — lat. camphora, srvn. Gaffer.
kajha (Kerker) — nem. bav. Keiche.

kalúp (Gussform) — srb. kalúp, tur. kaleb.
kant, na kant priti, — dejati — srvn. gant, it. incanto (Versteigerung).
kapus — stvn. chapuz (iz lat. caput).
kašta, kašča (Getreidekasten) — stvn. chasto.
kaštigati — stvn. chastigōn, lat. castigare.
kelih — stvn. chelich (iz lat. calix).
ketina — stvn. chetina, lat. catena.
kihra — stvn. chichura, lat. cicer.
kinč — og. kincs.
kip — og. kúp, najbrž tur. izvira.
klavern, traurig, melancholisch — srvn. klagebérnde, Klage veranlassend.
klobuk — v prvi dobi iz tur. kalpak.
knez — stvn. chuning.
kolajna, srb. kolajna — it. col-lana.
koledu (Weihnachtslied), koledovati — iz gr. καλίνδα ali lat. calendae. Po vplivu besede *koleda* je nastal sedanji *koledár* — srvn. kalender, lat. calendarium.
koliba — tur. kaliba iz gr. καλύβη. Turki so razširili to besedo med Slovani.
komad — srb. komad, gr. κομμάτιον.
komaj — stvn. chumo, srvn. kúme.
komolec, Ellbogen, Elle — frijulski: conole, beneč. comio.
kopun — stvn. chappho, srvn. kapün, lat. capo, gr. κάπων.

- koruza* iz kukuruza — tur. *kokoros*. Po drugih krajih tur. *šičica*, der *Türken*, kar kaže, da se je to žito iz vzhodnih in južnih dežel dovažalo k nam.
- kositer* (Zinn) — gr. *zασσίτερος*.
- kostanj* — lat. *castanea*, gr. *καστανία*, it. *castagna*, po mestu *Κάστανια* v Pontu.
- koštrun* — it. *castrone*, nem. *bav. Kastraun*.
- kotel* — got. *katils*, stvn. *chezzil* (*Kessel*).
- kovčeg* — gr. *καυξίον*, lat. *caucus*, s pritiklino *-eg*, ki se le tujim deblom pritika.
- iz-krcati* — it. *caricare* (beladen).
- kragulj* — tur. *karagu*.
- kralj* — slovanska oblika od imena Karola Velikega (768—814). — Karl-Charal — čegar moško vladarstvo so občutili tudi zapadni Slovani. Prim. cesar — Kaiser — Caesar.
- krempelj* — srvn. *Krämpel* od *Krampe* (*Hacken*).
- kristjan*, iz tega: krščan — lat. *christianus*, gr. *χριστιανός*. — Krščeni je od krstiti in to od krst (Taufe) — Christus.
- križ* — stvn. *chrūzi*; nemška beseda je v 8. ali 9. stol. nastala iz lat. *crux*, *cruci-s*. Panonski Slovenci so križ v 9. stoletju sprejeli. Križ je le pri katoliških Slovanih v rabi in kaže, da se je začelo med njimi razširjati kristjanstvo od nemške strani. Grškim Slovanom služi nam. križ v istem pomenu beseda *krst* (od gr. *χριστός*, *Christus crucifixus*), ki je tudi v 9. stol. po posredovanju stvn. jezika med panonskimi Slovenci nastala. — Krstiti je Panoncem pomenjalo *taufen* (t. j. *prekrižati*, zum „Christen“ machen), kakor še sedaj pri Slovencih.
- krompir* — v nem. narečju *Grumbire*.
- krošnja*, prim. nem. *bav. Krachse*.
- kuhinja* — stvn. *chúhhina*, lat. *coquina*. — *Kuhati* — stvn. *chohhôn*, lat. *coquere*.
- kum*, *kuma* — lat. *compater*; *gl. boter*.
- kumara* — v nem. narečju *Gugkumer*, lat. *cucumis*.
- kumina* — stvn. *chumin* (*Kümmel*).
- kupa* — stvn. *chuofa*, srlat. *cūpa*.
- kupiti* — got. *koupôn*, stvn. *choufôn*.
- kutina* — stvn. *chutina*, gr. *κύνιον*, lat. *cotonea*; od tega je tudi *dunja*, *tunja*.
- Lah* iz vlah — stvn. *walh* (*Romane*), sedaj *welsch*.
- lagev*, *lagvica* — nem. *bav. Läge* (*Fässchen*); stvn. *lagella*, lat. *lagena*, gr. *λάγνος*.
- lajhati* — srvn. *leichen* (*betrügen*).
- lanec* — srvn. *Lañe* (*Kette*).
- lavor* — lat. *laurus*, gr. *λαύρος*.
- leca* (*Kanzel*) — stvn. *lēcza* (iz lat. *lectio*).

legar — stvn. lëger, Krankenlager, lëgersuht, ans Bett fesselnde Krankheit.

lek (medicina) — got. lëkeis (Arzt).

leščerba — srvn. liechtscherben.

lev — stvn. lewo, lat. leo, gr. λέων (je semitsko-egiptskega izvira).

lihva, *lihvar* — got. leihvan (leihen).

likof — srvn. litkouf (lit, Obstwein).

lim — stvn. srvn. līm (Leim).

lina — stvn. hlina, srvn. line (Balkon).

livada — gr. λιβάδιον.

ljuljka — srvn. lulche (Lolch), lat. lolium.

lopa — stvn. louba (Laube, Vorhalle).

lopov — og. lopó (Dieb).

lug (Lauge) — stvn. louga.

luk — stvn. louh, srvn. louck (Lauch).

luknja — stvn. luccha (Lücke).

lunec (Achsnaegel) — stvn. lun, luning.

luštek (Liebstöckel) — stvn. lube-stëcco, lat. levisticum, gr. λιβιστικόν.

Maj, *majiti* (vrba se maji) — stvn. meio, srvn. meie (grüner Zweig), iz lat. Majus (majnik).

majolika — it. majolika, tako imenovana po otoku Majorca (Majolica); stvn. mīol (Pokal).

majoran — it. majorana, lat. amara-ali majoracus (naslanjaje se na major) iz gr. ἀμάραντος. *malha* (Tasche) — stvn. malha. *malik* (Götze, Waldgeist) — stvn. māl (Zierat).

k-malu — srvn. ze mäle (zugleich, auf einmal): māl, Zeitpunkt. — Dosegamal, dosihmal.

manjkati — it. mancare; manco.

mar: mar biti, marati, v nemar pustiti; maren, nemaren, marljiv, marsikaj itd. — stvn. māri (wichtig, wert).

marenj, *marnjati* — stvn. māri (Kunde, Märchen).

marjetica (bellis perennis) — it. margherita iz gr. μαργαρίτης.

maša, *meša* — stvn. mēssa, lat. missa.

mavra (schwarzgestreifte Kuh),

mavrica (Regenbogen) — lat. maurus, morus, gr. μαῦρος. Pomen se je tako razvijal: schwarz, (schwarz)-gestreift, vielfärbig — Regenbogen. S to besedo v zvezi je stvn. mōr (Mohr), in od tega slov. zamorec, Neger. Prim. še maroga, Fleck, Streif, marogast in muren, murček (črn gril).

meč — got. mēki.

menih — stvn. munich iz monachus.

mešetar (Unterhändler) — ngr. μεσίτης, Vermittler.

mir (v pomenu Mauer) — stvn. mūra, lat. murus.

- mititi*, pod- — stvn. mūta (Mauth, Zoll).
- miza* — stvn. mias, it. mensa.
- mlin* — stvn. mulin iz it. mulino.
- mlinar* — stvn. mulināri, it. mulinaro.
- mornar* — srvn. marnaere, lat. marinarius.
- mostovž* (iz musovž) — v nem. narečju Musshaus za Vorhaus. Prim. farovž, rotovž.
- mošnja* — nem. bav. Mosche (Hängekorb).
- mošt* — stvn. mošt iz lat. mustum.
- možar*, možnar — stvn. morzāri, lat. mortarium.
- mrha* — stvn. meriha, marha.
- mrkovca* — nem. Meerkatze.
- mramor*, marbelj — stvn. marmul, srvn. marmel, lat. marmor. gr. μάρμαρον.
- mrena* — lat. membrana.
- muren*, murček, gl. mavra.
- murka* — v nem. narečju Umurke, gr. ἀγγούριον.
- murva* (Maulbeere) — stvn. mūr, mūrboum, lal. mōrum, gr. μύρον.
- mustače* (Bart) — it. mostaccio, gr. μύσταξ.
- mutec*, mutast — lat. mutus, v nem. narečju mu t.
- Nešplja* — stvn. mespil, lat. mespilum, gr. μέσπιλον.
- ničke*, niške (Backtrog) — stvn. nuosk.
- nor*, norec — stvn. narro.
- nuna* — stvn. nunna, srlat. nonna (izraz spoštljivosti zlasti proti starejšim osebam); nonnus, Mönch.
- Ober* (Riese) — po imenu turških Avarov.
- ocel* — stvn. ecchil, srvn. eckel, iz lat. acuale; gl. jeklo.
- ocet* — got. akeit, lat. acetum; gl. jesih.
- očali* — it. occhiale.
- olej*, olje (Oel), ol (Bier) — stvn. olei, oli, lat. oleum, gr. ἔλαιον.
- oltár* — stvn. altāri, lat. altare.
- omara* — lat. armarium, nem. Almer.
- omrela*, morela — it. ombrello.
- opát* — stvn. abbāt, lat. abbas, abbatis.
- opica* — srvn. affo, ang sak. apa.
- oproda* — og. apród.
- orjak*, orjaš — og. oriás.
- orodje* — stvn. arunti (Botschaft). Gledé pojmovnega prehoda prim. p o s e l.
- oroslan* — og. oroslán, tur. arslan.
- osel* — got. asilus, lat. asellus.
- oštir*, oštarija — it. ostiere, osteria.
- oštriga* (Auster) — stvn. ūster, lat. ostreum.
- Pajdaš* — og. pajtás, tur. padaš iz perz.
- palaca* — stvn. p falanza, lat. palatium.

papež — stvn. pabes iz papas, lat. papa.
parma (Heuboden) — stvn. parno, nem. Barm.
patka (Ente) — tur. bat.
pav — stvn. pfāwo, lat. pavo.
pavola — nem. Baumwolle.
pecelj — it. picciuolo, lat. petiolus.
peča — it. pezza (Stück, Zeug).
pečati se — it. pacciare.
peljati — it. pigliare (nehmen).
penez — stvn. pfenning.
peper — stvn. pfeffar, lat. piper.
pesa (rothe Rübe) — stvn. pieza, lat. beta.
peza. pezati — it. pesa (Last).
pipa — srlat. pipa, stvn. pflfā.
pladenj (Teller) — it. piadena, lat. patina, v zvezi z it. piatto (Teller), nem. Platte.
plan, planjava — srvn. plān, lat. planus.
plav pomenja prvotno weiß, blass, plavec = weißer Ochs, in je sorodno s stvn. falo (fahl, falb), lat. flavus, gr. πολιός. Po vplivu stvn. blāw pa ima sedaj pomen bla u; plavica, Kornblume.
ploh — srvn. bloch, nem. Block.
podgana — it. ben. pantegana, lat. pantex (Dickbauch).
pogača — it. focaccia, Kuchen, (lat. focacius).
pogān — lat. paganus (ländlich, bäurisch). Pomen Heide se razlaga iz tega, da se je poganstvo najdalje ohranilo na kmetih izvèn mest. Pogan

je redek kristjanski izraz, kterega so sprejeli panonski Slovenci neposredno iz latinščine. Ljudstvu služi češče nemški hajd, ki je goli prevod lat. paganus, Landbewohner.

ponva — stvn. pfanna.
post, postiti — stvn. fasta, fasten.
prhtra baba (pošast, o kateri pripovedujejo na Koroškem) — srvn. bërhta.
pratika — srvn. practik, gr. πρακτική.
pridiga — stvn. prediga, predigōn, lat. praedicare. Prižnica iz predižnica.
punt, spuntati se — srvn. bunt.
puška — stvn. buhsa iz gr. πυξίς (Büchse aus Buchsbaumholz — πίξος — Arzneibüchse). V srednjem veku je bilo grško zdravilstvo pri vseh evropskih narodih na dobrem glasu, in odtod prihaja tudi nekaj izrazov; prim. nemški Arzt iz ἀρχιατρός in Pflaster iz ἔμπλαστον.
putrh (Handfässchen) — srvn. puterich.
Rabelj — prim. nem. raffēn (rauben).
raca, reca — prim. nem. Retschente.
račun — it. razione.
raj (Tanz) — srvn. reie (Reigen).
rajtati — srvn. reiten.
raka, rakev — got. stvn. archa, lat. arca.

- remen* — stvn. riuimo, srvn. rieme, gl. jermen.
- repa* — prim. lat. rapa, stvn. raba.
- Rim*, rimska cesta — iz rum, stvn. rūma. Mlajša tujka je romati, romar — it. Roma, romero.
- risati* — stvn. rīzan (reißen, einritzen).
- roba* (Ware) — it. roba (iz germ. roub (erbeutetes Kleid). Slovanskega korena pa so rob, Saum, narobe, robec, robača itd.
- robida* (Brombeere) — prim. lat. rubus.
- rop*, ropati — stvn. roub, srvn. roup.
- ros* (röthlich), rosa glava, roso vince — it. rosso (roth), lat. russus, gr. *ῥοῖσιος*.
- rote* (Gerent) — stvn. riuti (Reute).
- rubiti* (pfänden) — stvn. roubōn.
- ruševje*, Knieholz, Krummholz, rušje, Zwergkiefer — frij. russe, Pinus pumilio.
- Sablja*, pri vseh slovanskih, romanskih in nemškem narodu znana beseda, a tujega, nepoznanega izvira.
- sak* (Netz), zasačiti — lat. saccus, gr. *σάκκος*. Iz tega je tudi stvn. sac, Sack, in odtod slov. žakelj.
- sátan* — stvn. satanās, gr. *σατανᾶς*.
- sidro* — gr. *σίδηρος*.
- siguren* — lat. securus, it. sicuro; stvn. sihhur, srvn. sicher, in iz tega slov. žiher.
- skedenj* — stvn. scugin (Scheune).
- skleda* (iz skodela) — it. scodella, stvn. skuzzila (Schüssel); lat. scutella.
- skodla* — stvn. scindala (Schindel), lat. scandula.
- soba* — og. szoba, iz stvn. stuba, odkoder je tudi izba.
- sobota* — stvn. sambaz (iz sambat). Besedo so Panonci v 9. stol. sprejeli.
- skrinja* — stvn. scrīni (Schrein), lat. scrinium.
- sraga*, Tropfen — najbrž iz nem., prim. srvn. zaher (Zähre), Thräne, Tropfen.
- steklo* — got. stikls, stvn. stēchal.
- stih* (Vers) — gr. *στιχος*.
- stopa* (Stampfe) — stvn. stampf.
- Šator* — og. sátor, tur. çader.
- šajka* — og. šajka, tur. šajka.
- šantati*, šantav — og. sánta.
- šapelj* — srvn. schapël, lat. cappa; stvn. chappa, odtod slov. kapa.
- šema* (Maske) — srvn. schēme, (Schatten).
- šent*: Šentvid, Šmarjeta, Škocjan (Sanctus Cantianus); šent (hudi duh), šentati, šentovati (lāstern), šentano — vse iz stvn. sancti, srvn. sancte, sante, sant.
- šibre* (Steinsplitter) — stvn. scivero (Schiefer).

šipa — stvn. scība, srvn. schībe.
škaf — stvn. scaf (Schaff).
škan (Stuhl) — srlat. scamnum,
 srvn. scamal (Schemel).
škātla, škātlica — it. scatola.
škilec, škiliti (schielen) — stvn.
 scēlah, srvn. schēl.
škoda — stvn. scado.
škof — stvn. biscop, gr. ἐπί-
 σκοπος.
škrāt — it. scarlatto, tur. is-
 kériét.
škrat, škratelj — stvn. scrat
 (Waldgeist).
škric (Rockzipfel) — stvn. scurz
 (Schurz).
šlar, šlarast — prim. srvn. sleier,
 (Schleier).
šlem — got. hilms, stvn. helm.
špilja (Höhle), srb. spilja — gr.
 σπηλιά.
šepih (Brunnen) — nem. bav.
 Stübich.
štimati se — it. stimare
 (schätzen).
štor — nem. bav. Storren (Baum-
 stumpf).
šuntati — stvn. scuntan.
Tabor — tur. tabor.
tarča — nem. Tartsche iz franc.
 targe.
telége pl. t. — tur. taligha (Ge-
 spann).
temelj, rod. temelja — gr. θε-
 μέλιον.
tercijalka — srlat. tertiaria.
tis (Eibe) — lat. taxus.

tolmač — v prvi dobi iz tur. til-
 madž. V nemški jezik je pre-
 šla beseda Dolmetsch že v
 13. stol. iz slovanščine.
tolovaj — og. tolvaj, tur. tulvaj.
top — tur. top (Kugel, Ka-
 none).
topor — tur. teber (iz perzij.
 tabar).
torba — tur. torba, og. turba.
tovor (Last) — tur. tovar, og.
 tār. Z besedo tovor (tovar)
 v pomenu Lager je najbrž
 v zvezi tovariš (og. tårs),
 kar bi prvotno pomenjalo: La-
 gergenosse.
trata — srvn. tratte, bav. Trat
 (Viehtrieb).
trma, Starrsinn, Eigensinn; tr-
 mast, starrsinnig, trotzig —
 srvn. türmel, Schwindel, tür-
 mic, wild tobend, ungestüm;
 tirol. in kor.-nemški: turm,
 turmel.
trobiti, tromba, trobenta — stvn.
 trumba. Iz nem. Trompete (kar
 je iz franc. trompette) je slov.
 trobenta.
trop, tropa — it. truppa.
truma — it. turma.
turoben (betrübt) — prim. it. lat.
 turbare (trübe machen).
Ura: huda ura, uren, uriti se
 — nem. bav. Or, it. ora, lat.
 hora.
uta, utica — stvn. hutta, srvn.
 hutte; odtod je tudi huta,
 Wagenschupfe.

Varati, prevara, prevariti, varovati, varuh, varen, nevaren — got. vars (behutsam), stvn. wara (wara něman, beachten, wahrnehmen). V zvezi je var-denem, vardejati, vardevati — got. vards, vardja (Wärter); stvn. wartēn (sorgen), angsak. wardōn; vendar je v drugem delu pristni slovenski glagol denem, dejati, devati.

vatel, vatla, Elle — frij. uādul, Stab.

velblōd iz velbōd (že v 13. stol. velblōd, naslanjaje se na blōditi) — got. ulbandus iz elephantus.

veljati — it. vaglia (Tapferkeit).

vice pl. t. — stvn. wīzi, srvn. wīze (poena, purgatorium).

vinar — nem. Wiener (geld).

vino — lat. vinum; stvn. wīn.

vitez — germ. witing; prim. pleme Vithungi.

voščiti, všeč iz voščēč — stvn. wunsken.

vrč — got. aurkeis, lat. urceus.

vrt — got. aurts (Kraut), waurts (Wurzel); vrtograd = got. aurtigards.

vreden, za vred imeti — stvn. vērd.

vpiti — got. vopjan.

Zamorec, gl. mavra in muren.

Žalik - žene — stvn. sālig: Sali-ge Frauen.

žara, Urne. — it. giara, Trink-glas mit zwei Handgriffen, Urne.

žehar — stvn. sehtāri, lat. sextarius. Nem. bav. sechteln, in s tem v zvezi žeha (Laugen-wäsche), žeh tati.

željar, Kleinhäusler, Hausinwoh-ner — srvn. seldener, Besitzer einer Selde (Wohnung); Söl-ler, Söllner (Häusler).

žep — tur. džēb.

žid, stsrb. žudij — lat. Judaeus.

žida — stvn. sīda, lat. sēta.

žlahta — stvn. slahta (Geschlecht, Familie).

žmaganje, veržmagati — stvn. smāhen (ver-schmāhen).

žolnir — srvn. solt, soldenaere, iz franc. solde (Lohn), lat. sol-lidus.

žrebelj — stvn. grebil.

žugati — stvn. sciuhēn, srvn. schūhen, schūgen (scheu ma-chen, verscheuchen).

žveplo — got. svībls, stvn. swēbal.

žvegla — stvn. suegala.

Četrti del.

Skladnja.

Uvod.

O stavku sploh.

§ 233. Beseda sama ob sebi je mrtva in nedoločna; v zvezi z drugimi besedami še le oživi in postane znanilka naših mislij in čutov. To se zgodi v stavku, ki združi besede v umevno celoto; stavek je torej vsaka z besedami razodeta misel.

Svoje misli in čute razodevamo, trdilno ali nikalno, na štiri načine, in sicer:

1. naznanjaje, na pr.: *Sloga je od Boga.* (N. pr.) — *Pohlep oslepi.* (Kos.) — *Leža ne bogati.* (N. pr.)

2. vprašaje, na pr.: *Kdo užiga grome treskovite?* (Vilh.) — *Ali ni rana ura zlata ura?*

3. velevaje, na pr.: *Govori resnico.* — *Moli in delaj.* — *Ne skušaj vojsk lažnivega malika.* (Kos.)

4. želé, na pr.: *Da bi vam polje plodilo in rodilo!* (N. r.) — *Bog ne daj!*

Stavki so tedaj trdilno ali nikalno naznanjalni, vprašalni, velevni in želevni.

§ 234. Vsak stavek, bodi si še tako kratek, ima dva glavna člena: osebek (subjekt) in dopovedek (predikat).

Osebek je oseba ali reč, o kateri se govori v stavku; kar se pa dopoveduje o osebkcu, to je dopovedek. — Dopovedek se ali neposredno veže z osebkom, ali pa ju sklepa pomožni glagol *biti* kot vezilo (kopula).

Stavek, kateri ima le osebek in dopovedek, imenujemo gol stavek, na pr.: *Človek obrača.* *Bog obrne.* (N. pr.) — *Nesreča ne spi.* (N. pr.) — *Lenoba je gnusoba.* (N. pr.) — *Kri ni voda.* (N. pr.)

§ 235. Z golim stavkom se ne dá vsaka misel določno razodeti; zato obsegajo stavki mimo osebka in dopovedka navadno še druge besede, ki dopolnjujejo glavna člena. Taka dopolnila so:

1. pridevki (atributi), ki pojasnjujejo obseg samostalnih imen, na pr.: *Strastna navada je težka klada.* (N. pr.) — *Poštena jedinščina je šola kreposti.* (N. pr.)

2. predmeti (objekti), po katerih se dopolnjuje pomen glagolov in pridevnikov, na pr.: *Delo beli jelo.* (N. pr.) — *Sreča človeka prestroji.* (N. pr.) — *Snaga je Bogu draga.* (N. pr.)

3. prislovi (adverbia) ali prislovna določila, po katerih se določa kraj, čas, način in vzrok kakega dejanja, na pr.: *Krava pri gobcu molze.* (N. pr.) — *Spomladi (veljá) vsaka bučelica krajcar.* (N. pr.) — *Počasi se daleč pride.* (N. pr.)

Stavek, ki je izobražen po kakem dopolnilnem členu, imenujemo razširjen stavek. Vsak stavek sam zá-se, bodi si gol ali razširjen, je prost stavek (einfacher Satz).

§ 236. Ako združimo dva ali več prostih stavkov v jedno celoto, pravimo tej zvezi zložen stavek (zusammengesetzter Satz); na pr.: *Danes slast srce napaja, jutri ga jok pelini spet.* (Čb.) — *Kdor iz dežele gleda, s tem se ni varno na solncu greti.* (N. pr.)

V zloženem stavku je:

1. vsak del že sam ob sebi popolnoma jasen in določen, t. j. glavni stavek (samostojnik, Hauptsatz); na pr.: *Smrt vse omaja, nje kosa kosi od kraja.* (N. pr.)

2. ta ali oni del je sam ob sebi brez določnega pomena in odvisen od glavnega stavka; to je odvisni stavek (odvisnik, Nebensatz); na pr.: *Dokler prosi, zlata usta nosi; kedar vrača, hrbet obrača.* (N. pr.) — *Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti.*

Zveza glavnih stavkov se veli priredje (Satzverbindung); zvezi glavnih in odvisnih stavkov pa pravimo podredje (Satzgefüge).

§ 237. Prosti in zloženi stavek nimata včasi vseh členov, ki jih smisel zahteva, toda lahko jih dopolnimo v mislih. Tak stavek je:

1. izpusten (eliptičen), če se mu izpusti kak glavni člen, ki se razumeva že sam po sebi, in sicer:

a) vezilo biti, posebno v pregovorih, na pr.: *Dolga bolezen gotova smrt.* (N. pr.) — *Trda izreja dobra volja.* (N. pr.)

b) dopovedek v posameznih izrekih in voščilih, na pr.: *Ti očeta do praga, otroci tebe črez prag.* (N. pr.) — *Bog s vami, spremlja naj vas dobra sreča!* (Cegn.)

c) osebek, včasih pa še kak drug člen z njim, na pr.: *Visoko leta, nizko obsedi* (namreč: *ptica, človek*). (N. pr.) — *Brez glave storjeno, gotovo skaženo* (namreč: *kar je brez glave storjeno, to je gotovo skaženo*). (N. pr.) — *Dobro jutro* (namreč: *Bog daj!*)

2. skrčen (zusammenggezogen), če se ujemata dva ali več glavnih stavkov z enakim osebkom ali z enakim dopovedkom, tako da služi jednemu osebkju več dopovedkov ali jednemu dopovedku več osebkov, ali pa tudi, če je v stavku več enakih dopolnil (pridevkov, predmetov, prislovov); na pr.: *Bog daje in jemlje* = *Bog daje* + *Bog jemlje*. (N. pr.) — *Žalost in tuga je strupena kuga* = *žalost je strupena kuga* + *tuga je strupena kuga*. (N. pr.) — *Bog jedna vrata zapre in sto drugih odpre* = *Bog jedna vrata zapre* + *Bog sto drugih vrat odpre*. (N. pr.) — *Denar ima kratek in polzek rep.* (N. pr.)

3. skrajšan (verkürzt), če se v zloženem stavku odvzame odvisniku osebek, da se tesneje združi s samostojnikom, na pr.: *Tukaj bistra Sava izvira, mati pevske umnosti* (= *ki je mati pevske umnosti*). (Vošn.) — *Otrok, v nemar puščan, oči materi pokriva* (= *ki se v nemar pušča*). (Ravn.) — *Gredé mimo bezga, odkrij se mu* (= *kedar greš mimo bezga*).

§ 238. Po redu, v katerem se vrste odvisniki z glavnimi stavki, razločujemo:

a) sprednje stavke (sprednjike, Vordersätze), na pr.: *Kjer se botrina krega, tam zemlja križem poka.* (N. pr.)

b) srednje stavke (srednjike, Zwischensätze), na pr.: *Rokodelec, ki za pečjo leži, nič ne izvali.*

c) naslednje stavke (naslednjike, Nachsätze), na pr.: *Na slemenu visokosti ne zabi, kaj veljá prijatelj v sili.* (Kos.)

Prosti stavek.

I. poglavje.

O glavnih členih.

A. Osebek.

§ 239. Glavna stavkova člena sta osebek in dopovedek. Osebek stoji v imenovalniku na vprašanje kdo ali kaj? Za osebek nam rabijo:

1. samostalniki, na pr.: *Škoda modri.* (N. pr.) — *Kopriva ne posebe.* (N. pr.) — *Smrt kosi od kraja.* (N. pr.)

2. pridevniki in pridevni deležniki, na pr.: *Mokri se ne boji deža.* (N. pr.) — *Dobro se samo hvali.* (N. pr.) — *Lahko dobljeno kmalu spravljeno.* (N. pr.)

3. števniki in zaimki, na pr.: *Jeden drobi, drugi kosi.* (N. pr.) — *Vsak svoje sreče kovač.* (N. pr.) — *Vsi so grablje, vile nobeden.* (N. pr.)

4. glagolov nedoločnik, na pr.: *Boga ljubiti je največja modrost.* (Ravn.)

5. vsaka druga beseda, vsak stavek, pa tudi vsak zlog, če se kaj dopoveduje o njem, na pr.: *Skoraj še ni zajca ujel.* (N. pr.) — *Boljše drži ga, ko lovi ga.* (N. pr.) — *Abc dajejo črkopisu ime.* — *Dobre volje mošnje kolje.* (N. pr.)

§ 240. Včasi je osebek skrit v dopovedku; to pa:

a) pri osebnih zaimkih, če na nje naglasa ne devamo, na pr.: *Prah si in v prah se zopet povrneš.* (Ravn.) — *Molči, molči, mlada Breda!* (N. ps.)

b) pri brezosebnih glagolih in pri tistih povratnikih, s katerimi se naznanja kako splošno dejanje ali stanje, na pr.: *Grmi in bliska.* — *Razsveti se in razdani.* — *Kakor se gode, tako se pleše.* (N. pr.)

c) kedar je osebek že iz besedne zveze dosti znan, da se lahko zamolči, na pr.: *Tatiče obešajo, tatove pa izpuščajo (ljudje).* (N. pr.) — *Pride, pa mine (čas).*

B. Dopovedek.

§ 241. Dopovedek, poleg osebka najvažnejši člen v stavku, more biti:

1. kak glagol (glagolni dopovedek), če dopovedujemo, kaj osebek dela ali trpi, na pr.: *Človek obrača, Bog obrne.* (N. pr.) — *Zrak žari, tramovje poka.* (Kos.)

Semkaj spada tudi dopovedek, kateri naznanja, da je kaj, na pr.: *Tema je povsod.* — *Tudi nadloga je od Boga.* (N. pr.)

2. kako ime (imenski dopovedek), katero naznanja:

a) kaj je ali kakšen je osebek, na pr.: *Delavec je kruhovcc.* (N. pr.) — *Sreča je opotočna.* (N. pr.) — *Lepo je vsakemu milo.* (N. pr.)

b) čegav je osebek, na pr.: *Vsa zemlja je gospodova.* (Ravn.) — *Mi nismo svoji, ampak božji.* (N. pr.) — *Deca niso samih roditeljev, ampak tudi domovine.*

c) kakšne lastnosti, nravi ali mere je osebek, na pr.: *Slovinci niso ne hudobnega, ne goljufnega nagnjenja.* (Vodn.) — *Mladina je veselega srca.*

3. kak glagol z imenom v imenovalniku; taki glagoli so:

a) neprehajalniki nepopolnega pomena, kakor: *ostati, postati, nastati, nahajati, prihajati, nastopiti* itd.; na pr.: *Bog ostane vedno najboljši zdravnik.* (Cegn.) — *Vse skrito postane očito.* (N. pr.) — *Sila in krivica prihaja vedno večja.* (Ravn.)

b) nekteri povratniki, kakor: *imenovati se, klicati se, zvati se, reči se, praviti se, kazati se, videti se, zdeti se, delati se, storiti se*; na pr.: *Lev se imenuje kraljeva živina.* (Slom.)

C. Vezanje dopovedka z osebkom.

§ 242. Da vsakdo lahko ume, kar dopovedujemo, treba je, da stopi dopovedek vselej v najožjo zvezo s svojim osebkom, in da se ujema z njim.

I. V stavku z jednim osebkom.

a) glagolni dopovedek se ujema z osebkom v osebi in številu, na pr.: *Iz obilnosti srca usta govoré.* (N. pr.) — *Mi orjemo zemljo, Bog orje pa nas.* (Slom.)

b) pridevni dopovedek v spolu, sklonu in številu, na pr.: *Število naših dnij je kratko.* (Ravn.) — *Snaga je Bogu draga.* (N. pr.) — *Duri so zaprte.*

c) samostalniški dopovedek, če je za osebek osebno ime, v spolu, sklonu in številu, rečno pa sploh le v sklonu; na pr.: *V sili je Bog pomočnik.* (Ravn.) — *Libuša je bila prorokinja.* — *Beseda je najlepši dar božji.* (Slom.) — *Obleka ljudij je kazalo njih mislij.* (Cegn.) — *Oči so zrcalo človeškega srca.*

§ 243. Vrh tega še pomni:

a) Vezilo biti se ujema sploh z osebkom; če je pa dopovedek glavna reč, ravna se rajši po dopovedku. Na pr.: *Pobožna dejanja so visoka lestva v nebesa.* (Cegn.) — *Temna ječa mu je bilo prijetno stanovalo.* (Ravn.) — *Kdo so ti možjé?*

b) Kedar se po določnem ali nedoločnem števniku pravi osebek v rodilnik pomakne in števnik sam njegovo službo prevzame, tedaj se jemlje glagolni dopovedek v srednjem spolu v rabo, pridevni (brez vezila) pa sploh s pravim osebkom v rodilnik prestopi; na pr.: *Devet je padlo vselej glav.* (N. ps.) — *Veliko ljudij je razgrinjalo svoja oblačila po poti.* (Met.) — *Nekaj semena je padlo poleg pota.* (Met.) — *Veliko ljudij je poklicanih, malo izvoljenih.* (Ravn.) — *Kar jih je bilo pravičnih, vsi so bili oteti.*

V srednjem spolu nam rabi dopovedek tudi tedaj, kedar se kako dejanje ali stanje sploh popisuje, in pri samostalnikih *groza, strah, sram, škoda, konec, pol* itd., kedar imajo osebek v odvisnem sklonu pri sebi. Na pr.: *Bilo je pozno v prosincu; metlo je strašno; po cestah in ulicah se je kadilo od snega.* (Erj.) — *Toliko ga je bilo sram, kakor volka strah.* (N. pr.) — *Konec je bilo vsega sveta.* (Ravn.)

c) Kedar je osebek kazalni *ta, ta, to*, dopovedek pa kak samostalnik, tedaj se ujema zaimek z dopovedkom v spolu in številu, ali pa se dene v srednji spol jedninskega števila; na pr.: *Ta je kralj vseh kraljev.* — *Ti so sosedovi sinovi.* — *To je moj brat, to sta moji sestri, to so moji bratje.*

Opomba. Nemški es se sploh ne sloveni, na pr.: grmi — es donnert, potok šumi — es rauscht der Bach itd.; včasih se pa prestavlja s kazalnim *ta*, kakor v sledečih stavkih: to je kralj — es ist der König; to sem jaz — ich bin es; to so sosedovi otroci — die Kinder des Nachbars sind es.

d) Z osebkom v jednini se druží dopovedek večkrat v množini moškega spola, in sicer:

1. kedar govori priprosti Slovenec o osebah, ktere posebno spoštuje, na pr.: *Boljši mati so mrtva, kakor živa mačeha.* (N. ps.) — *Mati mi bolujejo.* (Vilh.) — *Scelilo bo mater, ki bolni leže.* (Vilh.)

2. če je osebek kako skupno ime, kakor: *gospoda, družina, žlahta, deca*; na pr.: *Gospoda se spogledajo, smrt mu prizanesajo.* (N. ps.) — *Gospoda so vsi malojeđni.* (N. pr.) — *Žlahta so prišli.*

Pravilna in navadna je vendar tukaj jednina, na pr.: *Hiti naproti mu družina.* (N. ps.) — *Vsa gospoda dunajska vidi tamkaj naju lahkó.* (N. ps.) — *Moštvo se razide v les.* (Kr. r.) — *Žlahta je prišla.*

2. V stavku z več osebki.

§ 244. Kedar ima stavek dva ali več osebkov, tedaj stoji dopovedek v jednini, dvojini ali množini, in sicer:

a) v jednini, če se smatrajo vsi osebki za jedno celoto, posebno pri sorodnih rečeh. Ako so osebki raznega spola, ravna se spol po bližjem imenu. Na pr.: *Laž in zvijača pogine, le resnica in pravica ostane.* (Ravn.) — *Delo in čas dela bodi starosti in moči primeren.* (Vrt.) — *Napuh in mladinska prevzetnost se vselej utepa.* (Ravn.) — *Strah in trepetanje je prišlo nad mene.* (Dalm.) — *Človeku je potrebna jed in oblačilo.* (Met.)

b) v dvojini, če se govori o dveh osebkih v jednini, kterih si ne moremo misliti kot jedno reč ali celoto. Ako sta osebkata raznega spola ali razne osebe, ima moški spol prednost pred ženskim in ženski pred srednjim, in jednako tudi prva oseba pred drugo in druga pred tretjo. Na pr.: *Žamet in svila pogasita ogenj na ognjišču.* (N. pr.) — *Velik kos naše sreče sta prid in delo.* (Ravn.) — *Pomlad in mladost sta jednakih lastnostij.* (N. pr.) — *Ogenj in voda dobro služita, slabo gospodarita.* (N. pr.) — *Tudi jedi vzemi s seboj, da boste ti in oni živež imeli.* (Ravn.)

Opomba. Z ženskim in srednjim samostalnikom se zлага v dvojini glagol po gostem v moškem spolu; to pa odtod, ker služi mnogim Slovencem moška oblika v dvojini tudi za ženski in srednji spol, na pr.: *Nebo in zemlja sta zrcalo božje vsemogočnosti.* (Ravn.) — *Trdota in usmiljenje še nikoli nista rož rodila.* (Ravn.)

c) v množini, če ima stavek več osebkov. Ako so osebki raznega spola ali razne osebe, ravna se spol po imenitnejšem imenu kakor v dvojini. Le-tó velja tudi o stavku z dvema osebkom, če stoji jeden v množini. Na pr.: *Čast, zakon in oko ne trpé šale.* (N. pr.) — *Najboljša pratika so gore in podnebje.* (Cegn.) — *Drage so zlato in jagode, pa dražji so še modrih ljudi izreki.* (Ravn.) — *Sršeni, ose in buče bodo vedno prepir imeli.* (N. pr.)

Opomba. Kedar se veže dopovedek le z jednim osebkom in se pri drugih le v mislih dodeva, tedaj se sklada sploh le s tistim osebkom, h kateremu naravnost spada; na pr.: *Zdaj idi v barko ti, in kar vas je tvojih.* (Ravn.) — *Idi zdaj iz barke ti, tvoja žena, tvoji sinovi in tvoje snaho.* (Ravn.)

II. poglavje.

O dopolnilnih členih.

A. Pridevek.

§ 245. Pridevek, pojasnilo samostalnih imen, razpada na priredne in podredne pridevke.

a) Priredni pridevki se ujemajo s svojim samostalnikom sploh v sklonu, spolu in številu, samostalniški le v sklonu; na pr.: *Brezovo olje zaceli razvade mladih dni.* (Slom.) — *Mesto Vineta je svoje dni jako slovelo.*

b) Podredni pridevki se dodevajo samostalniku v rodilniku, ali pa s predlogom v kakem odvisnem sklonu; na pr.: *Steza časti je ledena gaz.* (N. pr.) — *Razvaline življenja novine.* (N. pr.) — *Ključ od vrat; bitje pri uri; mlin na sapo.*

1. Priredni pridevki.

§ 246. Za priredne pridevke nam služijo:

a) pridevniki, ki se skladajo s svojim samostalnikom v sklonu, spolu in številu, na pr.: *Vsaka reč ima svoj prav.* (N. pr.) — *Žareča zarja naznanja piharja.* (N. pr.)

Opomba. Zavoljo krepkoglasja se včasih pridevnik izpremeni v samostalno ime, ki stoji navadno za samostalnikom, ali pa se deva s predlogom *od* pred samostalnikom, na pr.: lev kosmatinec = kosmati lev, ptica pevačica = pevna ptica, šiba strahovalka = strahovalna šiba, devica lepota = lepa devica; — drobiž od repe = drobna repa, revščina od prosa = revno prosa.

b) samostalniki v tem istem sklonu s samostalnikom, da ga opišejo po njegovi veljavi ali bitnosti; takemu pridevku pravimo pristavek (apozicija). Na pr.: *Atila, šiba božja; kralj Matjaž; kraljevič Marko; car Lazar. Prva reč je duša, podoba nebeškega očeta. — Sv. Ciril in Metod, slovanska blagovestnika, sta začetnika slovanskega slovstva.*

Opomba. Le-sém spada prav za prav tudi pridevek, ki se po členici kot prideva samostalniku; na pr.: *Živel je mož kot kristjan, umrl kot svetnik. — Kot udano jagnje na oltarju padl.* (Cegn.)

2. Podredni pridevki.

§ 247. Za podredne pridevke nam rabijo:

a) samostalniki v rodilniku, in sicer:

1. pri rečnih imenih, na pr.: *Bukve modrosti; lepota narave; hram pobožnosti; spona sužnosti; kratkost življenja; krasota stvarjenja.*

2. pri osebnih imenih, pa le tedaj, kedar imajo kako dopolnilo pred ali za seboj; na pr.: *Skrb ljube matere; ljubezen pobožnega sina; običaji primorskih Slovencev; hiša kralja Davida; moč Boga, ki je stvaril nebo in zemljo.*

Opomba. Včasih se nahaja, zlasti v vezani besedi, osebno ime brez pojasnila v rodilniku, rečno pa kot priredni pridevek v svojilni pridevnik izpremenjeno, na pr.: *Grehi otrók so po navadi pregrehe starišev.* (Slom.) — *Na prestol ljudstev vsedla se je sprava.* (Cegn.) — *Resnice vere = verske resnice; bukke modrosti = modrostine bukke.*

b) samostalnik v dajalniku, ki stoji namesto svojilnega rodilnika ali pridevka; na pr.: *Zrcalo pravemu jeziku = zrcalo pravega jezika.* (Levst.) — *Spomin je človeku (namesto človekov) najzvestejši prijatelj.* (Pr.) — *Roko starcu (namesto starčevu) Lambergar poljubi.* (N. ps.)

c) samostalniki s predlogi, na pr.: *Vreteno od kolovrata; olupek od jabelka; oje pri vozu; mlin na vodi; strela izpod neba; pokrov za na kadi; vrč iz ila; oklep za na prsi.*

3. Pretvorba podrednih v priredne pridevke.

§ 248. Osebnih imen brez pojasnjevalnega določila slovenščina za drugimi samostalniki ne trpi v rodilniku. Zató se izpreminja vsak goli rodilnik (podredni pridevek) drugih jezikov,

ki zaznamuje last ali čegavost živečih stvari, praviloma v svojilni pridevnik (priredni pridevek), in sicer:

a) če se prisoja last ali svojina kaki posamezni določeni osebi, izobraža se pridevnik od moških samostalnikov na *-ov (-ev)*, od ženskih na *-in*; na pr.: *Hči skopuhova je dostikrat žena pošeruhova.* (N. pr.) — *Lenoba je vragova mreža.* (N. pr.) — *Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti.* (Kos.) — *Pevčevo delo mora biti zrcalo svojega časa.* (Levst.) — *Davidova umetnost na harpo mu je odprla kraljeva vrata.* (Ravn.) — *Jednako tare smrt ženihov venec in nevestin šapelj.* (Led.)

Opomba. Le-sēm spadajo tudi imena drugih živečih in posebej ljenih stvari, zlasti imena živalij, nekterih rastlin in drugih rečij (gl. § 290.); na pr.: *Suščev prah gre z zlatom na vago.* (N. pr.) — *Sladko je meso polhovo, ali krhko drevo bukovo.* (N. ps.) — *Hoja pravičnikov je zarjini luči jednaka* (Ravn.) — *Kamor predalec pridejo, daleč k vodi Kolpini.* (N. ps.) — *Vinov trs se ne boji prihodnjega juga.* (Šub.)

b) če se govori o splošni lastnini ali lastnosti vseh ljudij ali vseh živalij itd., tedaj se jemlje v rabo svojilni pridevnik na *-ski*, pri ženskih na *-ji*; na pr.: *Po nebu se ptičji poganja oblak.* (Levst.) — *Človeška misel je ko petelin na strehi.* (Ravn.) — *Ako ti levska koža ni dovolj, še lisičje poišči.* (N. pr.) — *Nebo je čisto ko ribje oko.* — *Lep nebeški dar je luč očesna.* (Cegn.)

§ 249. Pri rečnih imenih se zamenjava podredni pridevek s prirednim, kedar se pridene samostalniku kot ločilno znamenje. Nemcem služijo v ta namen sestavljenke samostalnih imen. Ti priredni pridevki pomenjajo:

a) lastnika ali posestnika omenjenega imena, kakor: *telesna lepota, solnčni žar, smrtna kosa, hišna streha, gromska strela, nebeška modrina, lesna hruška, mestno glavarstvo;*

b) predmet dejavnosti, kakor: *božje znanje, človeško odrešenje, pšenična žetev, jeruzalemska oblega, šolski vodja, otroška izreja;*

c) kakovost, nje mero ali stopnjo, kakor: *ljudnat kraj, peščena zemlja, trmoglav sin, ribna reka, travna njiva, priletan mož, razumen mladenič;*

d) obseg ali snov, kakor: *svinčena ruda, trnjeva krona, tržni dan, svilni trak, kamenena miza, lesena posoda, kruhova skorja, ognjena gorkota;*

e) stan, izvir ali namen, kakor: *hrvatski ban, turški paša, pitna voda, želodova skledica, hruškov pecelj, jabelkov olupek, klobukovo oglavje*; in

f) mesto ali čas in druge okolnosti, kakor: *turška vojska, nebeška plača, nadzemski stan, večerno solnce, juterna molitev, jutrova dežela, ameriški svet*.

B. Predmet in prislov.

§ 250. a) Predmet je tisti stavkov člen, ki služi glagolu ali pridevniku, da ga dopolnjuje na pomenu. Za dopolnila nam rabijo samostalniki v odvisnih sklonih (glej § 258.) brez predlogov, ali tudi s predlogi; na pr.: *Sila moč premaga.* (N. pr.) — *Iskra zažge velik ogenj.* (N. pr.) — *Ničemurnost sne otroka.* (Slom.) — *Še muha išče kruha.* (N. pr.) — *Delavec je vreden plačila.* (N. pr.) — *Človek je jednak dimu na strehi.* (Cegn.) — *Zvijaza je sili kos.* (N. pr.) — *Kdo vé za prave sreče dom?* — *Loka z dišečimi cveticami bogata je prijetna ljudem in živalim.*

b) Prislovi ali prislovna določila določujejo dejanje ali stanje z ozirom na kraj, čas, način in vzrok; zato jih ločimo v krajevne, časovne, načinovne in vzročne prislove.

Za prislovna določila nam služijo:

a) samostalniki s predlogi, pa tudi brez predlogov; na pr.: *Iz oblaka blagor pride.* (Kos.) — *Ali veš do kruha pot?* (Led.) — *Mora v nižave na zimo pastir.* (Cegn.) — *Ni vsak dan božič.* (N. pr.) — *Na razvalinah novina oživi.* (N. pr.) — *Od šale glava ne boli.* (N. pr.)

b) razni prislovi, na pr.: *Previdnost nikjer ne škoduje.* (N. pr.) — *Prevzetija se povsod izpodtika.* (Slom.) — *Glas raste gredé.* (N. pr.) — *Velike skrbi zgodaj lase ubelijo.* (N. pr.)

C. O nikalnosti.

§ 251. a) V nikalnem stavku se osebkju dejavnost odrekuje ali zanikava. Nikalnica je *ne* (v sestavah tudi *ni-*) in se nahaja sama ali z drugimi nikalnimi besedami v stavku; druge nikalne besede pa niso nikdar brez nje. Mesto svoje ima tik pred dopovedkom. Z glagoli *sem, imam in hočem* se zrašča v *nisem, nimam in nočem*. Na pr.: *Nesreča ne orje, ne seje in vendar dobro živi.* (N. pr.) — *Čič ne da nič.* (N. pr.) — *Jabelko ne pade*

daleč od jablani. (N. pr.) — *Z veliko gospodo ni dobro črešenj zobati.* (N. pr.) — *Kdor noče z lepa, mora z grda.* (N. pr.) — *Ne bodi presladek, da se kdo s teboj ne posladka.* (N. pr.)

b) V slovenščini dve ali več nikalníc ne potrjuje povedi, kakor v latinščini in nemščini, marveč še bolj zanikava, kakor je to tudi v grščini; na pr.: *Nas nobeden vsega ne vé.* (Vodn.) — *Nikoli nič ne počenjaj zoper božjo zapoved.* (Ravn.)

c) Nikalnost se odpravi, in stavek postane trdilen:

1. če je razun nikalnice *ne* še druga, z nikalnim *ne* sestavljena beseda v stavku; na pr.: *Bogu ni nič nemogoče.* — *Gospodova molitev ni nobenemu kristjanu neznana.*

2. če stoji nikalnica *ne* tik pred drugo nikalno besedo, na pr.: *Ne nikoli, ampak vsak dan grešimo.* — *Ne nobeno uro, ampak vsak hip je človek v nevarnosti.*

3. če si mislimo, kako nikalnico kot samostalno besedo, o kateri se kaj dopoveduje, na pr.: *Nič je dobro za oči.* (N. pr.) — *Nič v ustih kruli po črevesu.* (N. pr.) — *Nikdo je zaimek.*

D. Naglaševanje stavkovih členov.

§ 252. V govoru se izreka posameznih besed ravnomerno preminja: zdaj raste, zdaj pada, kakor zahteva umevnost in lepoglasje. Ta izreka se ravna po naravni veljavi stavkovih členov ali po volji govorečega, ki obrača poslušalčevo pozornost zdaj na to, zdaj na ono besedo v stavku. Glavno pravilo za naglaševanje nam bodi: poudarek naj se opira na najvažnejšo besedo v stavku.

Če poudarjamo besede po njih naravni veljavi, tedaj si gre pomniti:

a) V golem stavku se opira poudarek na dopovedek, na pr.: *Solnce sije.* — *Luna sveti.* — *Zvezde migljajo.*

b) Pridevek se izgovarja krepkejše mimo njegovega samostalnika, na pr.: *Dober glas seže v deveto vas.* (N. pr.) — *Čista voda je najzdravejša pijača.* (Slom.)

c) Predmet dobiva naglas pred dopovedkom; če je več predmetov v stavku, izgovarja se rečni krepkejše od osebnega; na pr.: *Petje razveseljuje srce.* — *Pesen preganja človeku skrbi.* (N. pr.) — *Vse stvari se veselé svojega življenja.* (Ravn.)

d) Na prislovna določila se deva poudarek pred glagolom; če jih je več, poudarja se krajevni bolj mimo časovnega, vzročni bolj od krajevnega, načinovni bolj od vzročnega. Na pr.: *Pesen je iz nebes domá.* — *Med petjem dete sladko zaspí.* (Slom.) — *Vse Bogu za delo na prodaj.* (N. pr.)

Opomba. Naglaševanje po volji govorečega ali umetno naglaševanje se ne dá v pravila dejati, ker ima govornik naglas popolnoma v svoji oblasti in ga deva na tisti člen, na kterega hoče obrniti našo pozornost.

III. poglavje.

O s k l o n i h.

§ 253. Skloni značijo razmere, v kterih stojé dopolnila ali določila h glavnim stavkovim členom.

Skloni so neodvisni (casus recti) ali odvisni (casus obliqui). Neodvisnika sta imenovalnik in zvalnik; drugi skloni so odvisniki, ker nimajo samostalnosti, temveč so odvisni od glagolov in drugih besed v stavku. Mestnik in orodnik se rabita skoro izključno le v zvezi s predlogi; brez predlogov nam služita še kot prislovno določilo; na pr.: *jutre, dreve, sinoči; mestoma, križem, ravnim pôtem.*

I. a) Imenovalnik.

§ 254. Imenovalnik, kot pravi osebkov sklon, imenuje na vprašanje: *kdo* ali *kaj?* osebo ali reč, o kateri se govori v stavku. Na pr.: *Kmet gospoda redí.* (N. pr.) — *Leža ne bogatí.* (N. pr.)

Včasi nam služi imenovalnik tudi v dopovedku, to pa:

a) pri glagolih: *biti, ostati, postati, nastati, nastopiti, prihajati, nahajati* itd. Na pr.: *Rokodelstvo je lepa dota.* (Cegn.) — *Mladina je najslajši up domovine.* — *Bahač postane berač.* (Slom.)

b) pri glagolih: *imenovati se, klicati se, zvati se, praviti, reči, sloveti, kazati se, videti se, delati se, storiti se* itd. Na pr.: *Sveti Mohor se imenuje apostol Slovencev.* — *Drevesce vzraste s časom mogočno drevó.* (Ravn.)

c) kedar se pridene pridevnik za dopolnilo glagolnemu dopovedku, na pr.: *Mrtva se zgrudi na tla.* — *Bosa hodi sirota po produ.* — *Žalostne zapuščajo ptice jeseni naše kraje.* — *Čuti se bolán.*

b) Zvalnik.

§ 255. Zvalnik, ki nam služi v prvotni obliki samo v nekterih besedah (gl. § 56. op. 1.), stoji:

a) kedar koga po imenu zakličemo, na pr.: *Aj ti brate!* — *Aj ti vraže!* — *Oj škrjanče mali!* (Kr. r.)

b) kedar od radosti, žalosti ali začudjenja vzkliknemo, na pr.: *Oj ti roža, krasna roža!* — *Aj ti trnje, ostro trnje!* — *O luč izobraženja!* (Vrt.) — *O grdoba laži!* (Ravn.)

c) V narodnih pesnih služi včasih zvalnik namesto imenovalnika, na pr.: *Mu odpisal je Adame, Siska vrli poglavare.* (N. ps.) — *Pravi Ravbarju Andreje.* (N. ps.)

II. Rodilnik.

§ 256. Rodilnik, ki stoji na vprašanje: *koga* ali *česa?* je v slovenščini zelo obširne rabe in jako različnega pomena. Prvotni pomen mu je vir ali mér dejavnosti na vprašanje: *odkod?* ter nam služi za osebkov, dopovedkov, pridevkov, predmetov in prislovni sklon.

a) Rodilnik kot osebek.

§ 257. Rodilnik nam služi za osebkov sklon:

a) pri samostalnikih: *groza, strah, sram, skrb, konec, misel, volja*, kedar jih vzamemo glagolno s pomožnikom *biti* v rabo. Na pr.: *Ženskih je skrb snage, moških pa učenosti.* (Vodn.) — *Lovcev ni groza strmečih čerij.* (Cegn.) — *Poprej bode nas konec kó naših del.* (Slom.)

Opomba. Češče stoji pri teh samostalnikih tožilnik, kakor: *misel me je, groza me je, strah me je, sram me je, volja me je.* Na pr.: *Toliko ga je sram kó volka strah.* (N. pr.) — *Dete je bilo strah.* — *Učence je bilo sram* (= učenci so se sramovali), *da niso dobro znali.*

b) pri nikalnem pomožniku in pri glagolu *ostati*, kedar ju brezosebno v 3. jedninski osebi jemljemo v rabo: na pr.: *Ni kruha brez truda.* (N. pr.) — *Kjer ni postave, tam ni prestopka.* (N. pr.) — *Kedar mačke ni domá, tedaj so miši dobre volje.* (N. pr.) — *Kamena ne bode ostalo na kamenu.* — *Brez pripuščenja nebeškega očeta ne bode pogubljene nobene človeške duše.* (Slom.)

b) Rodilnik kot dopovedek.

§ 258. V rodilnik nam stopi dopovedek s pomožnikom *biti*:

a) kedar se naznanja, čegavo je kaj (svojljni rodilnik = genitivus possessivus), toda pri živečih in poosebljenih stvareh sploh le tedaj, kedar ima kako pojasnilo pred ali za seboj (glej § 248.). Na pr.: *Ta hiša je mojega očeta*, brez pridevka pa: *ta hiša je očetova*. Celó krivo je: *ta hiša sliši mojemu očetu*. — *Vsa zemlja je Gospoda, našega Boga in stvarnika*. — *Ta zlat je kralja Matjaža samega*. (N. ps.) — *To so spisi Antona Slomška*. — *Pesni Simona Jenka*.

b) kedar dopoveduje, kake lastnosti, kake postave ali nravi, ali kake rodovine je oseba ali reč (kakovostni rodilnik = genitivus qualitatis, originis). Na pr.: *Prvi kristjani so bili jedne misli in jedne volje*. — *Života so res drobnega, pa srca so hudobnega*. (N. ps.) — *Ta zlat je kova znanega*. (N. ps.) — *Biti slovenske krvi bodi Slovincu ponos*. (Kos.)

c) Rodilnik kot pridevek.

§ 259. V rodilniku stoji pridevek:

a) kedar se imenuje oseba ali reč, od ktere kaj izhaja (izvirni rodilnik = genitivus auctoris); na pr.: *Molitev vročega srca je Bogu mila*. (Cegn.) — *Petje veselih ptičev zamika uho*. — *Rožljanju pik, armade hrupa konj ne straši se*. (Kos.) — *Zvestoba pravega prijatelja se ti pokaže v nesreči*.

b) kedar se imenuje oseba ali reč, na ktero kaj prehaja (predmetni rodilnik = genitivus objectivus); na pr.: *Pismo je namestnik govora (namestuje govor)*. (Slom.) — *Bog je stvarnik nebes in zemlje*. — *Hudobni otroci so krvava šiba svojih staršev*. (Slom.)

c) kedar se dopoveduje, kake lastnosti ali nravi je oseba ali reč (kakovostni rodilnik, § 258.), na pr.: *Kruh stare peke je zdrav*. (Slom.) — *Mladenič prijaznega lica in brhke rasti; starček belih lās; zmaj divje podobe; mož bistrega uma*.

d) kedar se imenuje lastnik ali posestnik kake osebe ali reči, toda pri živečih in poosebljenih stvareh sploh le s pojasnilom, glej § 258. (posestni ali svojljni rodilnik = genitivus

possessivus). Na pr.: *Hiša našega očeta; poslopje gospoda kneza; cerkev bližnje vasi; lepota vsega sveta.*

§ 260. Rodilnik kolikosti (kolikostni rodilnik = genitivus quantitatis) nam služi, kedar se množina oseb ali rečij izrecno naznanja, in sicer:

a) pri mnogih samostalnikih, ki naznanjajo kako množino ali mero, kakor so: *množica, obilica, sila, truma, trop, krdelo, kup, peščica, kepa, vedro, vré, laket, stot (cent), pol, polovica, četrt, liter, meter, kilogram* itd. Na pr.: *Dobra misel je pol zdravja.* (N. pr.) — *Betvica medú več muh ulovi, kakor sod kisa.* (Slom.) — *Boljša je žlica soka v miru, ko polna miza jedij v prepiru.* (N. pr.) — *Izkušnja je kos proroka.* (N. pr.)

b) pri glavnih števnikih od pet naprej, pri ločilecih srednjega spola in pri nedoločnikih: *veliko, malo, več, manj, mnogo, nič, nekaj, dosti, dokaj, obilo, polno* itd., kedar nam v imenovalniku ali tožilniku služijo za samostalnike. Na pr.: *Deset brihtnih otrók jednajst sreč.* (N. pr.) — *Zób dosti, kruha malo.* (N. pr.) — *Slab groš več ljudij pozna.* (N. pr.) — *Slovenci imajo premalo spomina na to, kar jih je mati učila.* (Vodn.) — *Dvoje fantov; troje deklet; petero stebrov.*

c) pri vseh vprašalnikih (zaimkih in prislovihih), s katerimi vprašujemo po kolikosti, pa tudi pri njih oziralnikih in kazalnikih, kedar nam služijo kot samostalniki v srednjem spolu; na pr.: *Kar je življenja po svetu, vse giblje in se veseli.* (Levst.) — *Kolikor krajev, toliko šeg.* (N. pr.)

§ 261. Rodilnik oddela (délni rodilnik = genitivus partitivus) se stavi, kedar se govori o delu kake celote ali reči, katero zaznamuje ime v rodilniku, in sicer:

a) kedar se izmed več oseb ali rečij imenuje samo jedna, zlasti pri presežniku, pri števnikih in zaimkih; na pr.: *Beseda materina je vseh dobrot največja dobrotá.* (Slom.) — *Vsak naših telesnih udov ima svoje posebno delo.* (Vrt.) — *Kdo rojen prihodnjih bo meni verjel, da v letih nerodnih okrogle sem pel?* (Vodn.) — *Kranjskih gor najvišji je Triglav.*

Opomba. Namesto golega rodilnika nam služi po gostem rodilnik ali orodnik s predlogi *izmed* ali *med*.

b) kedar se vzame nedoločen del kake celote v misel, ne pa vsa celota (vse osebe, vse reči). Takemu rodilniku moremo

vselej kaj, nekaj, nekoliko ali podobnih besedic katero v mislih dodati. Na pr.: *Zakaj se vselej jokate, kedar mi kruha dajete?* (N. ps.) — *Brž po olja mi pošljite.* (N. ps.) — *Nesó zlatá, kadila Gospodu v dar.* (Pot.) — *Idi po vode; skoči po vina; teci po mleka; prinesi sadja; pripelji žita; nanosi prsti; navozi kamenja; prilij vode; privrzi soli; nakosi detelje; nakupi si grozdja; pripadlo je snega; naprosi delavcev* itd.

d) Rodilnik kot predmet.

§ 262. V roditeljstvo devajo svoj predmet:

a) samostalniki *groza, strah, sram, skrb, mar, žal, treba, potreba, škoda* v zvezi s pomožnikom *biti*, na pr.: *Groza, strah me je samije.* (Pot.) — *Gani se, komur je mar zahvale prihodnjega vnuka.* (Kos.) — *Komur krajcarja ni mar, ne bode rajniša gospodar.* (N. pr.) — *Kmetu je treba ostrega črtala na lemežu, duhovnemu pastirju pa resnega svarila in ostrega pokorila.* (Slom.) — *Lenuha ni skrb dela.* — *Sram te bodi slabe tovaršije.*

Opomba. Samostalnikom *skrb, mar, žal* in *škoda* služi namesto roditeljstva večkrat tožilnik s predlogom *za*, na pr.: *Za staro vero, stare ljudi in star denar naj ti bode vselej mar.* (N. pr.) — *Mar za pravičnikov pot je Bogu.* (Ravn.) — *Žal mu je za mlada leta.* — *Bodi te skrb za kmetijstvo.* — *Škoda je za blagó, za denar, ali škoda je blagó, denarja.*

b) pridevniki *željen, lakomen, skrben, maren, potreben, poln, vreden, kriv, deležen, svest* in še mnogo drugih, ki pomenjajo kako *skrb, željo, potrebo, deležnost, obilnost, veselje, žalost* in podobne občutke. Na pr.: *Bog je hvale vreden, človek pa pohvale.* (N. pr.) — *Vse je truda polno, kar se s pridom dela.* (Levst.) — *Čista pen bodi zmes ko sklen.* (Kos.) — *Prevzetnim ljudem se Bog ustavlja, ponižnih pa je vesel.* (Ravn.) — *Kdor srčno zmaga spake, mirú si gori je svest.* (Pot.)

c) povratniki in tudi tisti glagoli, ki imajo osebni predmet v tožilniku pri sebi; na pr.: *Kakor se dela lotiš, tako se ti odseda.* (N. pr.) — *Praznega skednja se miš kmalu naveliča.* (N. pr.) — *Kogar kača piči, boji se zvite vrví.* (N. pr.) — *Česar se človek zelo veseli, to je rado polno grenjav.* (N. pr.) — *Smrt reši človeka vsega trpljenja.* (Slom.) — *Jezik očistite peg.* (Kos.) — *Sanje opominjajo človeka nesreče, ki bi se mu utegnila pripetiti.* (Napr.) — *Bog te obvaruj vsake nesreče.* — *Varujte se greha.*

d) glagoli, ki pomenjajo kako željo ali zahtevanje, potrebo ali pomanjkanje, skrb ali deležnost, posebno: *iskati, čakati, želeti, upati, hoteti, potrebovati, manjkati, stradati, pogrešati* itd. Na pr.: *Kdor išče stanovitnega veselja v hrupu svetá, izgrešil je prave poti do njega.* (Bl.) — *Veliko sveta še čaka marljive roke in krepke volje.* (Cegn.) — *Truplo potrebuje poštenega oblačila, duša pa zgovornega jezika.* (Slom.) — *Izkušnje jim manjka, modrosti darov.* (Pot.)

Opomba. 1. Glagoli: *varovati, okusiti, skusiti, uživati, čutiti, prositi, vprašati, poslušati, zaslišati, pomniti, pametiti, pozabiti, omeniti* in še drugi jednakega pomena se družijo včasih z roditeljskim, včasih s tožilnikom; na pr.: *Fantiči, deklíči kresujejo, žitnega polja (= žitno polje) varujejo.* (N. ps.) — *V sanjah pozabi duh vsakdanjih na dlog (= vsakdanje nadloge).* (Tuš.) — *Barko ustavi, vpraša lepe Vido (= lepo Vido).* (N. ps.)

2. Le-sém spadajo tudi glagoli, posebno s predlogom *do* zloženi, kedar se imenuje predmet, kateri se doseže, kakor: *doseči, dorasti, dočakati, doslušati, doživeti, dospeti* itd., na pr.: *Če hočeš starosti doživeti, ogiblji se mehkuženja.* (Vrt.) — *Dorastli sta roži vrhá cerkve.* (N. ps.)

e) glagoli, v namenilniku stoječi, na pr.: *Pojdi hlapce kopat jame, oj široke in globoke.* (N. ps.) — *Hité mu mojci glave snet.* (N. ps.) — *Pojdi mojih ran pogledat.* (N. ps.) — *Pojdi gledat Marjetice, božje služabnice.* (N. ps.) — *Šeg pogledat tujih se odpravi.* (Kr. r.)

Češče pa se družijo namenilnik s tožilnikom, na pr.: *Idi hlapce klicat, žito spravljat, streho krit, vrata odpirat, rožice trgat.*

§ 263. V roditeljskem stavku vsak tožilnik trditeljskega reka in z njim vred tudi vsak na njem zavisli dopovedek; na pr.: *Ne prodaj kože, dokler medved v brlogu tiči.* (N. pr.) — *Častna obleka ne pokrije sramote.* (Slom.) — *Zavoljo jedne muhe ne prede si pajek mreže.* (N. pr.) — *Groba ne prodere jok.* (Pot.) — *Kdor dela pozamudil ni, ta se lahko z Bogom veseli.* (Slom.) — *Ne imenujte se učnikov.* (Met.) — *Obleka nas ne stori Bogu prijetnih, ampak dobro dejanje.* (Slom.)

Opomba. 1. Nikalnost se včasih okrepljuje po roditeljskem tretje osebe v dotičnem spolu in številu, na pr.: *Ni je večje sovražnice za mladino kakor mehkužnost.* — *Ni ga ljudstva na svetu, da bi prav nobene vere ne imelo.* (Slom.) — *Ne oponašaj ga ubožca, ki jecljá ali krevljá.* (Slom.)

2. Kedar se dotika v skrčenih stavkih nikalnost samo jednega predmeta, tedaj stopi samo ta v roditeljski, oni pa ostanejo v tožilniku ali imenovalniku; na pr.: *Nisem prišel klicat pravičnikov, ampak grešnike.* — *V moški dobi ni uka, temveč trud in delo.* (Levst.)

3. Zaimki *nič, kaj, kar, nekaj* in *marsikaj* se jemljejo v nikalnih stavkih večkrat tudi v tožilniku v rabo, ako se ne izrekajo s poudarkom, na pr.: *Nič ne boste slišali, le majhen zvonček.* (Cegn.) — *Kjer nič ni, še cesar nič vzeti ne more.* (N. pr.) — *Kar ne moreš ti umeti, vse še brez pomembe ni.* (Greg.) — *Nimam kaj dati; nikar trohice nimam.*

e) Rodilnik prislovnega določila.

§ 264. V rodilnik se večkrat deva:

a) čas kakega dejanja, na pr.: *Leta 863. se nam je prinesla luč prave vere.* — *Šest dnij je Bog stvarjal, sedmega je počival.* — *Vsakega letu cvete le cukrat pomlad.* — *Nekega dne.* — *Dne 2. prosinca.* — *Meseca sušca.*

b) vzrok dejanja ali stanja namesto rodilnika s predlogom *od*, na pr.: *Česar glava boli, zdravo ni.* (Slom.) — *Vročine zemlja popoka.* (Šub.) — *Veselja mi srce igra.* (N. ps.)

c) način kakega dejanja, pa le bolj po redkem, na pr.: *Rahljih stopinj se ziblje naprej.* (Kos.) — *Gospodar veselih očeš srečo pregleda in blagor nebes.* (Kos.)

d) naposled nam služi večkrat rodilnik, kedar od radosti, žalosti ali začudjenja vzkliknemo, za raznimi medmeti, na pr.: *Oj temne noči, črne noči!* — *Oj nehvaležnosti, da je ni grše!* (Ravn.)

III. Dajalnik.

§ 265. Dajalnik odgovarja na vprašanje: *komu* ali *čemu?* in kaže mér dejavnosti proti kakemu predmetu. V obče je ta sklon osebnega pomena in služi osobito predmetom, katerim se daje kaj v oblast ali prepušča v uživanje.

a) Dajalnik osebka in dušne deležnosti.

§ 266. Osebek se stavi v dajalnik:

a) pri samostalnkih: *treba, potreba, mar, skrb, žal, mraz, znoj* itd., kedar jih brezosebno s pomožnikom *biti* vzamemo v rabo; na pr.: *Modremu očetu ni treba šibe strahovalke.* — *Naj ti besede žal ne bo, ki pouči me.* (Cegn.) — *Skomina mu je, kdor trdo grozdje jé.* (Ravn.) — *Znoj mi je; mraz mi je; mar mi je; kos mi je; ni mu vrste* itd.

Pri besedah: *ime je, pravijo, rekajo, nadeli so* itd. stoji oseba ali reč, kateri se daje ime, v dajalniku, ime samo pa v ime-

novalniku; na pr.: *Sova senici glavana pravi*. (N. pr.) — *Prvencu je bilo ime Ezav, drugcu Jakob*. (Ravn.) — *Pravi se mu oćak, ker je oće vsega naroda*. (Ravn.)

b) pri brezosebnih glagolih, ki značijo razne čute, kakor: *hoće se, noće se, toži se, gnusi (gabi, studi) se, zdeha se, dremlje se, sanja se, zdi se, dozdeva se* itd. Na pr.: *Nad hinavščino se studi Bogu*. (Ravn.) — *Na lepi besedi mi je veliko ležeće*. (Vodn.) — *Zdeha se mi; dremlje se mu; dozdeva se jim* itd.

c) pri pomožnem glagolu *biti*:

1. kedar je namestnik glagola *imeti* ter naznanja osebo ali reč, v ktere moči ali oblasti je kaj; na pr.: *Laši je plitko dno (= laž ima plitko dno)*. (N. pr.) — *Vsakemu človeku je dolžnost, da stori, kolikor mu je mogoće*. (Napr.) — *Pastirja zdaj in varuha več vam ni*. (Kos.)

2. kedar nadomestuje glagol *morati* ali *moči*, na pr.: *Večno nam ni živeti*. (Led.) — *Narodno deblo nam je izobraževati*. (Napr.) — *Bilo vragom vpiti je, bilo vragom je bežati*. (Kr. r.)

d) V dajalnik stopi tudi pridevni dopovedek skrajšanega stavka, zlasti če se nanaša na dajalnik v glavnem stavku; na pr.: *Človeku ni dobro samemu biti (= da je sam)*. (Ravn.) — *Boljše je lačnemu zaspati, ko dolžnemu ostati (= človeku, da lačen zaspi, ko dolžen ostane)*. (N. pr.) — *Boljše poštenemu umreti, ko sramotnemu živeti*. (N. pr.) — *Vsejanim biti, v grobu stleti je tudi nam odločno*. (Led.)

Opomba. Le-sēm spada tudi dajalnik pri glagolu *dati*, ki prav za prav ni drugega kakor osebek skrajšanega stavka; zato je v takem stavku dajalnik vselej tvornega, osebek pa trpnega pomena. Na pr.: *Ne daj se nagibati slehernemu vetru (= da te sleherni veter nagiblje)*. (Dalm.) — *Moder sin se dá oćetu poučiti (= da ga oće pouči)*. (Dalm.) — *Ne daj otrokom zapovedovati (= da bi otroci zapovedovali)*. (Slom.) — *Mesu ne daj gospodariti tela (= da bi meso gospodarilo telo)*. (Vrt.)

§ 267. V dajalnik se deva oseba, kedar dajemo na znanje, da se godi kaj po naši ali po volji drugega, zlasti v prijateljskem govoru (dajalnik dušne deležnosti = dativus ethicus), na pr.: *Po Dunaju mi dirja v skok*. (N. ps.) — *Skrbna mati, urno mi vstanite*. (N. ps.) — *Urno k svoji materi mi teče*. (N. ps.) — *Vse živce ti oživi, vse žile ti prešine domača godba*. (Navr.) — *To so vam bili pravi korenjaki!*

Opomba. 1. V dajalnik stopi tudi povratni zaimnek, kedar dela oseba iz lastne moči, v lastni prid, sama ob sebi ne gledé na drugo osebo, na pr.: *Kdor si vedno izbira, izbirek dobi.* (N. pr.) — *Grede si odpirat gornje line.* (N. ps.) — *Požeruh in pijanec si ne vesta mere.*

2. Sem spadajo nekteri stalni izrazi, kakor: *bodi si, marsikdo, dasiravno, če si tudi* itd.

b) Dajalnik predmeta in drugih razmer.

§ 268. V dajalniku stoji oseba ali reč, ktera je smoter osebkoivi dejavnosti:

a) pri prehajalnih glagolih, kedar se imenuje oseba, na ktero prehaja dejavnost kot na bolj oddaljeni predmet; na pr.: *Bogu posojuje, kdor ubožcu kaj podeli.* (N. pr.) — *Dobra izreja brani uboštvu pod streho.* (N. pr.) — *Vrana vrani očij ne izkljuje.* (N. pr.) — *Kdo je utrdil nebu svetle zvezde?* (Vilh.)

b) pri neprehajalnih glagolih, kedar se imenuje oseba, kateri se kaj lasti ali svoji; na pr.: *Daj vsakemu, kar mu gre.* (Slom.) — *Taka čast gre Bogu, ne ljudem.* (Cegn.) — *Lepi besedi se spodobi tudi lepa obleka.* (Slom.)

c) pri povratnih glagolih: *čuditi se, smejati se, posmehovati se, prilizovati se, rogati se, zahvaliti se, smiliti se, znati se, poznati se, videti se* itd. Na pr.: *Vse se čudi lepoti božjega stvarjenja.* (Ravn.) — *Ne posmehuj se, ampak vstani sivi glavi.* (Slom.) — *Znalo se je močnemu in srčnemu mladeniču, da bode kdaj slaven junak iz njega.* (Navr.)

Opomba. Dajalnik nam služi tudi pri tistih povratnikih, kateri pomenjajo sploh kako branitev pred vzajemnostjo, ali pa zahtevanje po združenju, kakor: *umakniti se, odtegniti se, skriti se, odpovedati se, ogniti se, braniti se komu* (sich wehren gegen jemanden), *ponuditi se, pokloniti se* itd., na pr.: *Odtegne žezla, hrupa se zmotnjavam.* (Žem.) — *Moč nebeska strašna je, če varstea sponi zmakne se.* (Kos.) — *Bogu se ne moremo skriti.* (Ravn.) — *Pijancu se ogni s senenim vozom.* (N. pr.)

d) pri pridevnikih, ki značijo škodo ali korist, jednakost ali podobnost, pa tudi druge zunanje in notranje lastnosti, kakor: *koristen, škodljiv, primeren, prikladen, jednak, pristojen, udan, všeč, blag, mil, dober* itd.; na pr.: *Vsakemu očesu je reč drugačna.* (Cegn.) — *Zapeljivost je skriti jami podobna.* (N. pr.) — *Sitemu trebuhu še beli kruh ni všeč.* (N. pr.) — *Vsaka huda strast nas dela živini jednake.* (Ravn.)

§ 269. V dajalnik se deva oseba in reč, kateri se godi ali je kaj v korist ali škodo (dativus commodi et incommodi); na pr.: *Sebi seješ, sebi tudi žanješ.* (N. pr.) — *Dobre ceste so velika dobrota vsaki soseski.* (Bl.) — *Prva šola je mladeniču juterna zarja.* (Slom.) — *Kdor drugemu jamo koplje, sam v njo pade.* (N. pr.)

§ 270. Dajalnik nam čestokrat služi:

a) za pridevkov roditelj in stoji sploh pred besedo, kateri kaj prilastuje, na pr.: *Pridna gospodinja hiši tri vogle podpira* (= tri vogle hiše). (N. pr.) — *Ne bodi svojemu národu izdajalec, marveč krepek ščit* (= izdajalec svojega naroda).

b) namesto prirednega svojilnega pridevka, zlasti za svojilni zaimek, na pr.: *Starcu roko* (= starčovo roko) *Lambergar poljubi.* (N. ps.) — *Up je človeku najzvestejši tovariš* (= človekov tovariš). (Pr.) — *Studenci bistri mi tekó, pojé mi čredo* (= moja čredo) *in glavó.* (Pot.) — *V neskončni svet mi plavajo očesa* (= moja očesa), *srce mi* (= moje srce) *bije zopet svobodno.* (Cegn.)

IV. Tožilnik.

§ 271. Tožilnik je pravi sklon predmetov ter imenuje na vprašanje: *koga* ali *kaj?* osebo ali reč, na katero prehaja dejavnost glagolova.

a) Tožilnik predmetov.

§ 272. Svoj predmet imajo v tožilniku:

a) vsi prehajalni glagoli v trditelnem reku, kedar se razteza njih dejavnost črez ves predmet; na pr.: *Bog ljubi pravico in sovraži hudobno dejanje.* (Ravn.) — *Očetov blagoslov hiše zida, materina kletev pa jih razdira.* (Dalm.) — *Izderi bruno iz svojega očesa, in potlej glej izdreti pezdér iz očesa svojega brata.* (Met.)

b) nekteri neprehajalni glagoli s predmetom, ki je istega korena ali pomena z glagolom (notranji predmet); na pr.: *Junaci domačije mirno smrtno spanje spé.* (Jenko.) — *Boj krvavi že dolgo bije za krščansko vero.* (Preš.) — *In šel je boj bojvat brez upa zmage.* (Preš.) — *Najboljše je srednjo pot hoditi.*

c) osebo imajo v tožilniku, reč pa, ki povzročuje nepovoljni čut, v imenovalniku glagoli: *boleti, srbeti, ščemeti, peči, žgati, zebsti, tresti, žuliti, skrbeti* itd. Na pr.: *Kjer me srbi, ondi se češem.* (N. pr.) — *Vsak sam vé, kje ga čevelj žuli.* (N. pr.) — *Po slabi tovaršiji človeka rada glava boli.* (N. pr.)

§ 273. Dva tožilnika imajo pri sebi, in sicer predmetov in dopovedkov (če dopovedku rajši predloga za ne damo):

a) glagoli: *imenovati, postaviti, izvoliti, izbrati* (pri teh navadno s predlogom *za*), *storiti, narediti, delati, spoznati* itd.; na pr.: *Gospoda (= za gospoda) svojih del si ga postavil.* (Ravn.) — *Samoto tovaršico (= za tovaršico) si izvoli.* (Čb.) — *Storil se bom mrtvega.* (N. ps.) — *Moj polk se dela nevednega mojih zakonov.* (Dalm.) — *Imenovali so ga skopuha.* — *Postavili (izvolili, izbrali) so si ga župana,* navadno: *za župana,* ali tudi: *županom.* — *Imenovali so ga za učitelja,* ali tudi: *učiteljem.* (Tu stoji orodnik kot dopovedkov sklon namesto tožilnika.)

b) glagoli, ki pomenjajo koga za kaj imeti, kakor: *imeti, držati, smatrati, čislati, ceniti, častiti* itd., toda brez predloga *za* ali členice *kot* le bolj po redkoma. Na pr.: *Stvarnika, dobrotnika in očeta ga častite.* (Pot.) — *Vsi ga poznajo kot vestnega delavca.*

c) Z dvema tožilnikoma se veže glagol *učiti*, in sicer s tožilnikom osebe, katero kdo uči, in s tožilnikom reči, katero koga učimo; na pr.: *Tujce smo učili našo besedo, sebe pa ne.* (Vodn.) — *Po skrivnjavah učiš me modrost.* (Ravn.)

Namesto tožilnika stoji tudi roditeljski, na pr.: *Ravne učite nas hoje.* (Greg.) — *Učite me modrosti božje.*

b) Tožilnik prislovnega določila.

§ 274. Tožilnik prislovnega določila nam služi:

a) o času na vprašanje: *kdaj? v kateri čas? koliko časa? kako dolgo?* pa sploh le tedaj, kedar ima samostalnik kak pridevek pred seboj; na pr.: *Smrtna števec vsak dan bolj dozori.* (Preš.) — *Glava lenuhova vsak dan bolj trda prihaja.* (Slom.) — *Kar dobra mati v srce zasadi, vse žive dni ne posahne.* (Slom.) — *Marsikdo nosi veselje in žalost v prsih skrito vse življenje.* (Cegn.) — *Kar se mlade dni zamudi, ne popravi se vse žive dni.* (Slom.)

Opomba. Pri posameznih dneh v jednini služi nam tožilnik s predlogom *e* ali *na*, v množini in pri godovih pa mestnik s predlogom *o*, *ob*; na pr.: *Tisti čas je Jezus skoz setve šel v soboto.* — *Troji učenci delajo, kar se ne sme delati ob sobotah.* (Met.) — *O božiču, o novem letu, o veliki noči, o duhovem, v petek, na veliki ponedeljek, na cvetno nedeljo, ob nedeljah* itd.

b) o meri, ceni in teži na vprašanje: *koliko? kako daleč? po čem? kako dolgo? kako težko?* itd.; na pr.: *Kar sevec na rami nese na polje, vozi se s polja polne vozove domu.* (Ravn.) — *Pet čevljev merim, palcev pet.* (Preš.) — *Tri sto kometcev naj bo ladija dolga, petdeset visoka.* (Ravn.) — *Sabljica je težka centa dva.* (N. ps.) — *Tri streljaje je še do mesta; tri ure morajo hoditi po vodo.*

IV. poglavje.

O sklonih s predlogi.

A. Predlogi z roditeljskim.

I. Pristni predlogi.

§ 275. **Brez** (lat. sine — nemšk. ohne) izraža oddeljenost ali kako pomanjkanje, na pr.: *Mladina brez rudečih lic, pomlad brez cvetic.* (N. pr.) — *Brez uzde strast, gotova propast.* (N. pr.) — *Prazno je delo brez sreče z nebes.* (Pot.) — *Kar priprosiš, brez skrbi nosiš.* (N. pr.)

§ 276. **Do** (ad, usque ad — bis, bis zu, bis an) nam rabi o meji ali kraju, do kterega kaj seže ali pride, in sicer:

a) v prostoru, na pr.: *Kedar žalost do vrha prikipi, že veselje se glasi.* (N. pr.) — *Stopi gor v svoje line do gospoje Katarine.* (N. ps.) — *Prava vera bodi vam luč, materin jezik bodi vam ključ do narodne omike.* (Slom.)

Opomba. Jednakega pomena je tudi v dušnem oziru (erga — gegen), na pr.: *Skrbite, da vam od srca pojde prijaznost do ljudi in pokorščina do starišev.* (Ravn.) — *Narodna pesen sama ob sebi ima do srca veliko moč.* (Navr.) — *Vsakdo ima vrata do svojega srca, toda jih vsakdo ne najde.* (Slom.)

b) v času, na pr.: *Kar si človek naprti, to nosi do smrti.* (N. pr.) — *Do poldneva nosi angelj vodo za človekom.* (N. pr.)

c) o stopnji in meri, posebno v prislovnih izrekih, na pr.: *Do sita, do dobra, do mala, do cela, do čista, do tretjega* itd.

d) še v nekterih drugih izrekih, na pr.: *Ti si mene zvesto služil od majhnega do velikega in do vrlega junaka.* (N. ps.) — *Če se mu kaj do mene zdi, naj pride k meni le v gosti.* (N. ps.) — *Kaj mi je do tega!* — *Ni mu do smeha.*

§ 277. Iz (ex — aus, von — aus) pomenja sploh mér iz notranjosti na vnanjost ter nam služi:

a) o mestu iz znotraj navzven, na pr.: *Kdor dá iz rok, drži se na jok.* (N. pr.) — *Starim ljudem gre nerado iz pesti.* (N. pr.)

b) o početku ali viru, na pr.: *Iz veliko besed malo sveta.* (N. pr.) — *Iz orličev postanejo ob letu orli.* (N. pr.) — *Iz malega raste veliko in slavno.* (Kos.)

c) o snovi ali tvarini, iz ktere je kaj, na pr.: *Kapa iz kunine; krona iz samočistega zlata; posoda iz morske pene.*

d) o vzroku ali načinu, na pr.: *Iz ljubezni do Boga in do blišnjega doprinašamo dobra dela.* — *Iz srca vesel biti ne more, kdor v potrebi vidi blišnjega, pa mu ne pomore.* (Ravn.) — *Iz sadú se drevo spozná.* (Met.)

e) o času, od kterega sem kaj biva ali se kaj godi, zlasti v mnogih prislovnih izrekih (a, ex — seit), na pr.: *Iz mladih nog, iz prva, iz nova* itd.

Opomba. Iz se veže s predlogi: *med, nad, pod, pred, za* v sestave:

izmed, t. j. iz srede kake množice (mitten aus, aus der Mitte heraus), na pr.: *Jeden izmed njih, učenik postave, ta ga je vprašal.* (Met.) — *Kako ti siješ sredi zvezdic, kako leskečeš izmed meglic.* (Čb.)

iznad, t. j. od zgoraj, iznad glave preč (von oben hinweg), na pr.: *Odvali kamen iznad vodnjaka.* (Ravn.) — *Poseka mlado košato lipo iznad mize.* (Levst.)

izpod, t. j. izpod česa navzven (von unten, von unterhalb heraus), na pr.: *Konjem izpod nog ogénj frči.* (N. ps.) — *Izpod neba voda lije.* (Slom.) — *Solnce zasrè milo izpod burnega oblaka.* (Vrt.)

izpred, t. j. izpred očij, od spredi preč (von vorn hinweg), na pr.: *Ne zavrzi me izpred svojega obličja.* (Ravn.)

izza, t. j. od vzadi navzven (von hinten heraus, von hinten hervor), na pr.: *Izza nohta udari črna kri.* (N. ps.) — *Solnce izza gore gre.* (N. ps.)

§ 278. **Od** (ab, a — von, ab, weg) pomenja sploh oddaljevanje kake stvari od druge ter nam rabi:

a) o mestu preč od reči, na pr.: *Od kraja rine ladijica.* (N. ps.) — *Marija se od nas ravná.* (N. ps.) — *Od mladega drevesa vejico še lahko odčesneš, od starega jo moraš odsekati.* (N. pr.)

b) o početku, viru ali vzroku, na pr.: *Vsak ima svoj dar od Boga.* (Vrt.) — *Tu meglica ni ne od vodice, ta meglica ni ne od gorice.* (N. ps.) — *Od strahú je Breda obleдела, od bridkosti skoro omedlela.* (N. ps.) — *Trese se od veselja vsaka žila.* (Preš.)

c) o času, od kterega sem se kaj godi, ali koliko je od kakega časa ali kake dogodbe; na pr.: *Od belega dne do trde noči.* (N. ps.) — *Od zdaj petdeset let ne bode nas, ne čevljev, ne dret.* (N. pr.)

d) o primerjavi namesto *ko, kakor, nego* itd., na pr.: *Prostim ljudem so kračji stavki bolj razumljivi od dolgih.* (Slom.) — *Več vidijo oči od očesa.* (N. pr.) — *Ni ga podjeda od hudega sosedu.* (N. pr.)

e) o predmetu, o kterem se govori, na pr.: *Menijo se od kraljev, od mira in vojske.* (Levst.) — *Možaki od žita, od kupčije govoré* itd. — V pisni slovenščini rabimo sedaj namesto od le predlog o z mestnikom, tedaj je pravilno: *menijo se o miru, o vojski* itd. (gl. § 287. b).

f) *Od* stopi večkrat (zlasti pri starejših pisateljih) v trpni dobi pred osebo ali reč, ki je bila v tvorni osebek, na pr.: *Veliko bolj nas boli nam od naših domačih, kakor od drugih storjena krivica.* (Met.) — *Od sreče togotne bil nisem tepen, od tvojih sem rok le bil glajen.* (Preš.) — V sedanji pisavi se ogiblremo te zveze, ker nasprotuje duhu slovenskega jezika.

2. Nepristni predlogi.

§ 279. Nepristni predlogi so po svoji obliki samostalniki in prislovi, ki se vežejo z rodilnikom. Najnavadnejši izmed njih so sledeči:

blizu, bliže (prope, propius, ad — nahe bei) zaznamuje bližnost predmetov, na pr.: *Blizu groba, da mu še smrt za ramo koso kleplje!* (N. pr.) — *Bliže cerkve, rajši mašo zamudi.* (N. pr.)

dno (im Grunde, in der Tiefe) zaznamuje, da se nahaja kaj v najdolnjem prostoru; na pr.: *Dno potoka je golo kamenje.* — *Dno morja raste prečudna množina rastlin.*

gledé, t. j. z ozirom (bezüglich, mit Rücksicht auf), na pr.: *Gledé pašnikov je treba še kar biti preložiti.* — *Gledé se veže kot deležnik tudi s predlogom na in s tožilnikom, na pr.: Gledé na svojo čast moramo biti občutljivi.*

konec (am Ende, zuletzt) pomenja, da je kaj na najskrajnejšem koncu, na pr.: *Konec jezika se rado opotika.* (N. pr.)

kraj (ad — an, bei) pomenja:

a) da je kaj na koncu, na kraju česa, na pr.: *Cerkev stoji kraj vasí.*

b) da je kaj zraven ali poleg česa, na pr.: *Kraj bregovja se gnete šum valov.* (Šub.) — *Kraj vzglavja mi angelček sloni.* (Led.)

mimo (praeter — an, vorbei, vorüber, außer) pomenja:

a) gibanje mimo kakega predmeta, na pr.: *Mimo grada sluga jezdi.* (N. ps.)

b) obstojnost z drugim vred, na pr.: *Krasota notranjske strani je mimo Postojnske jame tudi čudapolno Cerknisko jezero.* (Lik.)

c) odličnost kake osebe ali reči mimo druge, kateri se primerja, namesto predloga *od*; na pr.: *Notranja lepota je mimo vnanje bliščobe veliko več vredna.* (Met.)

namesto, mesto (pro, vice, loco — anstatt, statt) znači, da je kaj ondi, kjer bi imela biti druga stvar; na pr.: *Kralja si me postavil namesto mojega očeta.* (Ravn.) — *Pred njim hodi strah namesto nekdanjega zlatega upa.* (Napri.)

okoli (circum, circa — um, herum) pomenja:

a) da je, ali da se godi kaj okrog kakega predmeta, na pr.: *Za krta ni treba plotú okoli vrta.* (N. pr.) — *Večnost okoli grenkega torila pobožnemu dišeč venec upanja ovija.* (N. pr.)

b) po priliki čas, na pr.: *Okoli jednajstih je zopet šel najemat delavcev.* (Ravn.)

okrog, krog (circa, circum — herum, ringsherum) pomenja obdanje ali zajetje od vseh strani, na pr.: *Sedeli so krog mize kakti mladike okoli svoje oljke.* (Slom.) — *Okrog gore vojska se obrne.* (Kr. r.)

poleg (secundum, ad — an, bei, längs) izraža:

a) naravno bližjo predmetov (= *pri, zraven*); na pr.: *Na nebu se je lesketala zvezda poleg zvezde.* (Napr.)

b) primernost ali vzrok dejanja namesto *pri*, ki se v tem pomenu le redkoma podaje slovenščini, na pr.: *Ljudske učilnice so poleg tako ugodnih okolištin obrodile krasno sadje.* (Slom.)

prek (per, trans, ultra — über, quer über, längs) pomenja:

a) da prehaja kaj na óno stran predmeta, na pr.: *Le vstanite, nas prek Save predrožite.* (N. ps.)

b) kod se kaj razprostira ali pomika (nemšk. längs), na pr.: *Prek potokov se nov razcveta, raste zarod.* (Vilh.)

c) mirno stanje kaki reči nasproti, na pr.: *Prek solnca je bolj gorko, kakor v osojah.* (Vrt.)

razun (extra — außer, mit Ausnahme) zaznamuje izjemo, na pr.: *Razun pokore ni druge poti za grešnika do nebes.* (Slom.)

sredi (inmitten, mitten in) pomenja, da se nahaja kaj v sredi, bodi si znotraj ali na površju, na pr.: *Sredi polja stoji tanko drevce.* (N. ps.) — *Naprej sredi lip in vrtnih senc.* (N. ps.)

takraj — onkraj, onstran (diesseits — jenseits) naznanja, da je kaj na tej — na oni strani predmeta, na pr.: *Takraj jezera, onkraj potoka, onstran naših hribov.*

tik (knapp an, knapp bei) izraža, da je kaj komu ali čemu tako blizu, da se ga dotika, na pr.: *Tik pota stoji stara jablan.*

vpričo (coram — in Gegenwart) zaznamuje, da biva ali se godi kaj komu pred očmi, na pr.: *Slavite ga vpričo narodov.* (Ravn.)

vrh (supra — über, oberhalb) pomenja:

a) da je kaj čemu na vrhu ali nad njim, na pr.: *Visoko vrh gore stojim.* (Pot.)

b) da se čemu kaj dodaje, na pr.: *Vrh tega mu dá še brešno.* (Ravn.)

vsled (secundum — zufolge) zaznamuje pravilo ali ravnilo dejanju, posebno v zakonih, na pr.: *Vsled nove postave; vsled kraljevega povelja.*

vštric (gegenüber) pomenja, da se nahaja kaka reč drugi ravno nasproti, na pr.: *Na pokopališču vštric durij je išči.* (N. ps.)

zavoljo, zadelj, zaradi, zastran, zbog (propter, causa — wegen) kaže vselej vzrok kakega dejanja; na pr.: *Blagor zavoljo pravice preganjanim!* (Met.) — *Ogibljimo se prepira zaradi malih stvarij.* (Napr.) — *Bog je zadelj nedolžnih otrok tudi stariše rešil nesrečne smrti.* (Slom.) — *Zategavoljo, zategadelj, zaradi tega.*

zraven (ad, iuxta — neben, bei, nebst) pomenja:

a) da sta si dva predmeta zelo blizu, samo da se ne dotikata drug drugega; na pr.: *Jaz sem zraven njega stal.* (N. ps.) — *Zraven hiše je mlin.*

b) da je komu kaj lastno z drugim vred; na pr.: *Zraven lepega gradu zamore še tri kmetije.*

B. Predlogi z dajalnikom.

§ 280. **K**, ki se pred sledečim *k* in *g* izpreminja v *h* (ad, adversus — zu, gegen, nach — hin), nam kaže:

a) stvar, proti kateri je dejanje obrnjeno, na pr.: *Veselo roža k solncu se obrača.* (Cegn.) — *Vsak ima prste k sebi obrnjene.* (N. pr.) — *Peljimo ga h konjskim brzdám tja.* (N. ps.)

b) rabi nam o namenu ali koncu, na pr.: *Kdor dobrote skaže, k svoji sreči kola maže.* (N. pr.) — *Marsiktera bukev k svojemu koncu toporišče dá.* (N. pr.) — *K jedinosti, k presrčni družbi zvon ljudstvo kliče v zvesti službi.* (Kos.) — *Ljubezen k starišem.*

c) pomeni čas, kdaj se ima kaj zgoditi, na pr.: *K novemu letu mi vrni dolg; k božiču; k sv. trem kraljem.*

§ 281. **Proti** (adversus — gegen) kaže:

a) m'ér dejavnosti proti kakemu kraju ali času, na pr.: *Mi smo mejači proti Laškemu.* (Vodn.) — *Mnoge rastline se od jutra do večera vedno proti solncu obračajo.* (Vrt.)

b) m'ér dejavnosti ali odpor v neprijateljskem pomenu (contra — wider, gegen), na pr.: *Proti vodi je težko plavati.* (N. pr.) — *Ti junaško srce imaš proti vragu.* (Kr. r.)

c) m'ér dejavnosti v prijateljskem smislu, kakor *do* (erga — gegen, zu), na pr.: *Samosvoja ljubezen stori, da smo proti sebi slepi.* (Met.) — *Ljubezen proti domu je dostikrat prevelika.* (Vodn.)

d) včasi primerja reč reči in se ujema z nemškim „im Vergleich mit“, na pr.: *Zlato in srebro ni nič proti zvestemu prijatelju.* (Ravn.) — *Kar je kapljica vode v morju, kar peščeno*

zrnce med peskom ob morju, to so na zemlji človeška leta proti večnosti. (Ravn.)

Opomba. Naproti, entgegen, in nasproti, gegenüber, vis-à-vis, stojita navadno za dajalnikom, s katerim se kakor pristna predloga vežeta; na pr.: *Idi očetu naproti.* — *Hiti naproti mu družina.* (N. ps.) — *Nasi hiši nasproti* (tudi: *nasproti naši hiši*) *stoji visoko drevo.*

§ 282. **Navzlic, kljubu** (trotz) kaže na preišljen odpor, na pr.: *Navzlic vsem opominom in svarilom; kljubu vsem obljubam.*

C. Predlogi s tožilnikom.

§ 283. **Črez, čez** (trans, ultra — über, hinüber, darüber hinweg) nam rabi:

a) o prehodu z jedne strani na drugo črez kaj; na pr.: *Črez strašno črno morje.* (N. ps.) — *Ako pri kraju ne vidiš dna, ne breži črez vodo.* (N. pr.) — *Zarja se zliva črez polje, goré.* (Čb.) — *Črez reko plava široko na blaženo zemljo ogersko.* (N. ps.)

b) o času, skoz kateri se plete dejanje, ali pa čas, kdaj taisto nastopi; na pr.: *Črez nekoliko časa pride Gospod.* (Met.) — *Črez zimo spi, po letu cveti.* (Slom.)

c) o prestopu naravne mere ali števila; na pr.: *Človeška togota rada črez meje udari.* (Met.) — *Noč se je črez polnoč prevalila.* (Kr. r.)

d) o odličnosti stvari mimo druge, ali o nje oblasti nad čim, na pr.: *Ni učencem črez učnika, ne hlapec črez gospodarja.* (Met.) — *Gospoduje naj črez ribe v vodi, črez ptice pod nebom, črez živino na polju in črez vso zemljo.* (Ravn.)

§ 284. **Raz** (de — ab, herab, hinab, hinunter, von) se ujema na pomenu s predlogom *s* (*s*), kedar se ta veže z rodilnikom, in zaznamuje ločitev predmetov od zgoraj navzdol; na pr.: *Po sili vzame raz roké ji rokavice, v dlan gledé.* (N. ps.) — *Dere se, ko bi jermene rezal raz njega.* (N. r.) — *Raz drevo je padel.* — *Raz konje so na tla poskakali.* (N. ps.)

Opomba. Včasi ima svoje ime v rodilniku za seboj, na pr.: *Mnogo teče sladke hvale pričujočim raz jezika.* (Valj.) — *Gorje vam, ako pade častni plašč raz vaših dejanj.* (Cegn.)

§ 285. **Skoz** (per — durch, hindurch) naznanja:

a) prehod z jedne na drugo stran skoz kak predmet ali njegovo presego, na pr.: *Le skoz temna groba vrata se odprè*

nam hiša zlata. (Pot.) — *Po strminah in skozi plan.* (Vilh.) — *Skozi noč se dan vidi.* (N. pr.)

b) *dobo*, t. j. trpež dejanja skozi nekaj časa, na pr.: *Le kratka pot je skozi življenje dana.* (Preš.) — *Predstarišev hudobija se pleče skozi več stoletij.* (Ravn.)

c) *vzrok in sredstvo* ob enem, na pr.: *Skozi božjo milost nam dohaja vsak dan obilo dobrot.*

* V tem pomenu je predlog skozi vendar previdno in redkoma jemati v rabo; izogibati se ga je, kedar pomenja nemški „durch“ le sredstvo, po katerem nam kaj dohaja; v tem primeru imajo v slovenščini njegovo moč predlogi: *po, s, iz* itd., na pr.: *durch Gottes Gnade* = po božji milosti ali z božjo milostjo; *durch List und kluggewandten Sinn* = z zvijačo in previdnostjo; *durch den Brief habe ich erfahren* = po listu ali iz lista sem zvedel; *schicke das Buch durch die Post* = pošlji knjigo po pošti.

§ 286. *Zoper* (contra — wider, gegen) pomenja mirno stanje namišljene dejavnosti v neprijateljskem smislu; na pr.: *Človeška razumnost je nepridna in nepremožna zoper Boga.* (Met.) — *Zoper brata govoriti; zoper božjo zapoved ravnati.*

Opomba. Proti duhu slovenskega jezika se veže *zoper* včasih tudi z daljnikom pred seboj; na pr.: *Tu človek vse meni zoper dela.* — *Kdor meni zoper ravna, ta je moj nasprotnik.*

D. Predlogi z mestnikom.

§ 287. **O** nam služi:

a) o času dejanja ali stanja (circa — um), na pr.: *O toplem letu gnezdiž.* (Vodn.) — *O setvi; o žetvi; o gospojnici; o poldne; o lepem vremenu.*

b) o predmetu, o katerem se govori (de — von, über, in Betreff), posebno pri glagolih: govoriti, učiti, slišati, vedeti, pripovedovati, misliti, soditi itd.; na pr.: *Govorili smo o vsakršnih rečeh.* (Valj.) — *Marsikteri starček vé pripovedovati o turških in drugih vojskah.* (Tom.) — *O skrivnostih se ne trudi, boljši um o tem skrbi.* (Kos.)

c) o načinu ali sredstvu, na pr.: *Živi se brez plenka o petju ko ptič.* (Vodn.) — *Vse življenje Sokratovo se vrti o modrovanju.* — *O žarkih tvojih sem se grel, o njih si um vedril.* (Greg.)

§ 288. **Pri** (apud — bei) nam rabi:

a) o bližnjosti predmetov, na pr.: *Gorjé mu, pri komur se miši in mačke bratijo.* (N. pr.) — *Marsikteri kmet je gibčen*

pri plesu, pa okoren pri drevesu. (N. pr.) — *Pametni se pri ognju ogreje, nespametni opeče.* (N. pr.)

b) o času, na pr.: *Pri luči je dobro živeti in umreti.* (N. pr.) — *Kdor je hiter pri jelu, ta je tudi pri delu.* (N. pr.) — *Tam leži pri belem dnevi kralj Matjaž, bolnik kraljevi.* (N. ps.)

c) o načinu v pogojnem ali vzročnem pomenu (ungeachtet, trotz), na pr.: *Pri vsej svoji bogatiji ni srečen, kdor si je svoje bogastvo po nepošteni poti pridobil* (t. j. *dasi je tudi zelo bogat, vendar . . .*). — *Pri svojih letih je še prav trden videti* (t. j. *če je tudi prileten . . .*).

d) *Pri se rabi tudi pri prisegah*, na pr.: *Pri Bogu sem obljubil.* (N. ps.) — *Pri moji veri, da ni res, kar praviš.* (Valj.)

E. Predlogi s tožilnikom in mestnikom.

§ 289. Na (super — an, auf) kaže v obče, da sta si dve stvari v neposrednji zvezi ali dotiki. Služi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?*

a) o mestu, kteremu prihaja kaj v dotiko, na pr.: *Na skalo stopi silni Zaboj.* (Kr. r.) — *Zvezde so se utrinjale, na zemljico so padale.* (N. ps.) — *Brez mandranja ne sleze tkalcu platno na brdo.* (N. pr.)

b) o neprijateljski nameri (contra — wider), na pr.: *Prišel sem na roso glavo in na tvoje belo pero.* (N. ps.) — *Z menoj na Poljane.* (Kr. r.) — *Na Francoza udarijo.*

c) o méri ali potu, po kterem se kdo obrne, da pride, kamor je namenjen, na pr.: *Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot?* (Valj.) — *Najkrajša pot do Triglava je na Bohinj.*

d) o času, na pr.: *Na dan sv. treh kraljev.* — *Mora v nižavo na zimo pastir.* (Cegn.)

e) o načinu, na pr.: *Na lice priljuden, na robe ostuden.* (N. pr.) — *Kaj velja na oko, če ni na roko!* (N. pr.)

f) o nameri ali koncu, na pr.: *Človek gre na delo.* (Ravn.) — *Na delo budite.* (Pot.) — *Na vojsko brž na mejo vstani.* (N. ps.)

g) o vzroku, iz kterega kaka reč sledi, na pr.: *Na en mah dob ne pade.* (N. pr.) — *Na solnce sv. Martina pride rada*

dolga zima. (Vodn.) — *Koliko se jih je pohujšalo in pogubilo na lažnive besede.* (Met.)

h) o učinku ali nasledku, ki izhaja iz kake reči, na pr.: *To mu je na čast — na sramoto.* (N. r.) — *Na smrt bolán.* (N. ps.)

i) o delih, v ktere se kaj razdeli, na pr.: *Skoro je šla ladija na kosce.* (Ravn.) — *Na dvoje razkoljite otroka.* (Ravn.)

j) o približnem številu, na pr.: *Na sto mož se je bilo zbralo.*

II. z mestnikom na vprašanje: *kje?*

a) o mestu, da je jedna reč vrh druge, ali pa da je jedna z drugo v neposrednji dotiki, na pr.: *Mati za hčerjo plače, hči pa na plesu skače.* (N. pr.) — *Solnčni žarki so temneli na višnjem nebu.* (N. ps.) — *Sreča na razpotju sedi.* (N. pr.)

b) o kraju dejanja v bolj obširnem smislu, ali o legi kakega kraja, na pr.: *Na potu rožica, na domu ubožica.* (N. pr.) — *Kdor na vso moč z doma sili, ta se na tujem v blato vsede.* (N. pr.) — *Ne na Laškem, ne na Nemškem, ne na gornjem Štajerskem.* (N. ps.)

c) o opravilu, s katerim se kdo pečá, ali o razmerju med jedno in drugo rečjó, na pr.: *Na posodi se nič ne izboljša.* (N. pr.) — *Slovenski jezik je sam na sebi bogat, le ljudje so revni na besedah.* (Vodn.) — *Že zdaj mora na kupilu kuhati in greti se skoro vsa spodnja dolenjska stran.* (Levst.) — *Na vojski; na tlaki; na delu.*

§ 290. **Ob** (circa, secundum — um, längs) nam služi:

I. s tožilnikom na vprašanje: *ob kaj?*

a) o predmetu, ob katerem se kaj razbije ali razruši, na pr.: *Bodi si z loncem ob kamen, ali s kamenom ob lonec, težko je loncu.* (N. pr.) — *Prej mirú ne bomo dali, dokler ga ob tla ne d'jali.* (N. ps.)

b) o izgubi, ktera komu preti ali se mu pripeti, posebno za glagoli: *iti, priti, dejati, pripraviti* in *jednakimi*; na pr.: *Sem ob život Matjaša d'jal.* (N. ps.) — *Ob glav'co me nikari d'jal.* (N. ps.) — *Kdor za tuje prime, ob svoje pride.* (N. pr.) — *Gre mu ob pamet.* (Levst.) — *Ob up so šli zdravniki.* (Met.)

II. z mestnikom na vprašanje: *kje? kdaj? ob čem?*

a) o stanju, ki je, ali o dejavnosti, ki se godi tik drugega predmeta (secundum — längs), na pr.: *Ob viru rožice sadi.* (Led.) — *Strah je v sredi votel, ob krajih ga nič ni.* (N. pr.) — *V strahu in trepetu je stalo ljudstvo ob gori.* (Ravn.)

b) o času, kdaj kaj biva ali se godi (zur Zeit); na pr.: *Bog je naša svest ob sili.* (Ravn.) — *Kdor je len ob četvi, malo žanje.* (N. pr.) — *Zvečer je bilo ob kurjavščini.* (Ravn.)

c) o sredstvu, na pr.: *Ob kruhu in vodi živi.* — *Ob lovu živi.* (Ravn.)

Opomba. S predlogom *ob* v mestniku primerjaj predlog *o* v § 287.

§ 291. **Po** (per, post — auf, an, in, herum, durch) zaznamuje razprostiranje dejanja v prostoru in času ter nam rabi:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?* itd.

a) o nameri, da se oseba ali reč, kateri je dejanje namenjeno, pripelje, prinese, doseže itd., zlasti po glagolih: *iti, priti, poslati* itd. (gehen, schicken um, holen); na pr.: *Po izpovednika pojte mi, pojte mi brž po mašnika.* (N. ps.) — *Kralj seže v aršet svileni po zlat rudeče-rumeni.* (N. ps.)

b) o načinu, posebno pri šegah, kot prislov, na pr.: *Po meniško se obleci.* (N. ps.) — *Po turško se nosi.* — *Po bliskovo mu sablja gre.* (N. ps.) — *Najlepše nam teče jezik po svoje.* (Greg.) — *Po nemško, po slovensko.*

c) o dobi, čez katero se razprostira dejanje, na pr.: *Po tri dni se posti.* — *Po cele dni poseda brez dela.*

d) o délnih razmerah, na pr.: *Sosedje pa naj dajo, kar morejo, po jedno strešno ali po dve.* (N. ps.) — *Na dan služi po štiri desetice.* — *Po dva goldinarja plačuje.*

II. z mestnikom na vprašanje: *kje? kdaj?* itd.

a) o mestu, po katerem se kaj giblje, širi ali razprostira (nasprotno predlogoma *v* in *na*, ki pomenjata mirno stanje); na pr.: *Dekle po vrtu šetalo.* (N. ps.) — *Po morju plava barčica, prelepa barka pisana.* (N. ps.) — *Po mestih ljudje besede cukré.* (N. pr.) — *Kdo po cvetju kaže pot bučeli?* (Vilh.)

b) o času in o redu v času in prostoru, na pr.: *Po noči se rada duša loči.* (N. pr.) — *Po letu rožice cveté, po zimi pa se obleté.* (N. ps.) — *Po toči je zastonj zvoniti.* (N. pr.) — *Po stor-*

jenem delu je sladko počivati. (N. pr.) — *Po dveh dneh* (nach Verlauf von zwei Tagen). — *Po očetu prevzame sin gospodarstvo.*

c) o načinu, kako se kaj godi, na pr.: *Blago se po niti nabira, po vrvi zapravlja.* (N. pr.) — *Kdor po svoji trmi ravná, ta se pogubi.* (Met.) — *Vsak po svojem, dejal je tisti, ki je s svedrom kravo drl.* (N. pr.) — *Po taktu bije kladva pad.* (Kos.)

d) o primernosti in oziru, na pr.: *Po delu plačilo.* (N. pr.) — *Blagor mu, kdor zna veslo besede po okolnosti časa, ljudij in kraja prav ravnati.* (Slom.) — *Človek se mora po ljudéh ravnati, ne ljudjé po človeku.* (N. pr.) — *Bog plačuje po zvestobi, ne po stanu.* (Slom.)

e) o sredstvu, po katerem se kaj dobi ali zgodi, in o vzroku ali lastnosti, iz ktere ali po kateri se kaj spozna; na pr.: *Po krajcarjih se pride k bogastvu.* (N. pr.) — *Po jasnih gorah in po barvi na nebu spoznam, kdaj bo lepo, kdaj grdo vreme.* (Cegn.) — *Po glasu spoznaš ptiča, po šapi leva.* (N. pr.)

f) o namenu, posebno pri glagolih: hrepeneti, streči, prežati, žalovati, popraševati, vekati itd., na pr.: *Po časti hrepeni mladost.* (Cegn.) — *Vsaka krava po svojem teletu veka.* (N. pr.) — *Gledati, popraševati po kom, po čem.*

g) v delilnem pomenu o ceni, meri, vagi in drugih razmerah, na pr.: *Po čem vi raje pródate?* — *Jedne po zlatu belem, jedne po zlatu rumenem.* (N. ps.)

§ 292. V (in — in, hinein, nach) zaznamuje, da meri reč ali oseba v notranjost, ali da se nahaja v notranjosti kakega predmeta. ♥ Rabi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam?

a) o kraju, v čegar notranjost oseba ali reč prehaja, na pr.: *Sraga nedolžnosti se ne posuši, v nebesa spuhti.* (N. pr.) — *Jednemu Bog v roko dá veslo, drugemu teslo.* (N. pr.) — *Gradove svetle zida si v oblake, zelene trate stavi si v puščave.* (Preš.)

b) o nameri kakega dejanja, na pr.: *Denar in izbrušen nož lahko v prid in škodo obrneš.* (N. pr.) — *Lakomnost je človeku velikrat v potrato.* (Met.) — *Ošabnost pelje v zaničevanje in sovraštvo.* (Met.) — *Napuh v nesrečo pripravi.* (Met.)

c) o stanju, v ktero se kaj izpreobrne ali preide, na pr.: *Zmené se kače v ribice, zmené kuščarji v ptičice, zmené se gadje v zvezdice.* (N. ps.) — *Noč v sivo premeni se jutro.* (Kr. r.)

d) o času, v katerem se godi dejanje, posebno ako imenujemo dni v tednu; na pr.: *Prišli so čarodeji v novo.* (Kr. r.) — *V petek smeh, v soboto in nedeljo jok.* (N. pr.) — *Molite, da se vaš beg ne zgodi po zimi ali v soboto.* (Met.)

II. z mestnikom na vprašanje: *kje?*

a) o kraju, v čegar notranjosti kaj biva ali se kaj godi, na pr.: *Kriva vera je trnjev grm v žitnem polju.* (N. pr.) — *Skrb v srcu stori, da človek boleha.* (Dalm.)

b) o načinu, oziru ali stanju kake stvari, na pr.: *Bodi v svoji besedi resničen, v dejanju pravičen.* (Slom.) — *Bodi v resnici in ne po dozdeku, kar biti želiš.* (Met.) — *Krepost se v slabosti dovršuje.* (Slom.)

c) o času, zlasti s pojmovnimi samostalniki, ki sami po sebi ne pomenjajo časa, na pr.: *Kdor se hoče v starosti počiti, mora se v mladosti truditi.* (N. pr.) — *V srdu se oči bliskajo, v sramoti poveznejo, v omilovanju posolzijo.* (Slom.) — *Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti.* (N. pr.) — *V vigredi vsaka bučela krajcar.* (N. pr.) — *V prejšnjih časih je bilo vse boljše, tako trdijo stari ljudje.*

F. Predlogi z roditeljskim in orodnim.

§ 293. S, pred samoglasniki in zvonečimi soglasniki z, pred nekterimi sičniki in šumniki včasih celó sè, rabi nam:

I. z roditeljskim na vprašanje: *odkod? ali kdaj?*

a) o mestu od zgoraj navzdol (de — von, herab), na pr.: *Prekladamo s rame na ramo, s kola na kol.* (N. pr.) — *Sreča veselja s njive beži.* (Virk.) — *Se li bere grozdje s trnja ali figa s osata?* (Met.)

b) o času, na pr.: *Bog se mi ne daj s mesta ganiti, ako mu nisem plačal tega dolga že s davna.* (Navr.) — *Zjutra, zvečera, spomladi.*

c) o načinu, na pr.: *s dobra, s lepa, s grda, s huda.*

Opomba. Predlog s naj se natanko loči od predloga iz; prvemu odgovarja na, drugemu v; na pr.: *Nedolžnost iz jasnih ji séva očij, s obličja dobrot, milota.* (Greg.) — *Zlate zvezde se bliščijo jasno s nočnega nebá, želje moje k njim kipijo iz gorečega s. cá.* (Greg.) — *Na gori — s gore; v gori — iz gore.*

II. z orodnikom na vprašanje: s kom? ali s čim?

a) o društvu ali skupnosti oseb in rečij (cum — mit, sammt); na pr.: *Mož z ženó, brat s sestró na božjo pot gredó.* (N. ps.) — *Kdor se z volkovi pajdaši, ta je z njimi tuliti primoran.* (N. pr.) — *Z močmi usode ni zaveze, ni pogodbe.* (Kos.)

b) o orodju ali sredstvu, na pr.: *Konj se brani s krepko nogo, lev in tigra sè zobmi, orel s kremplji, sova s kljunom, gad sè strupom, bik z rogmi.* (Vilh.)

Opomba. Pri starejših pisateljih stoji včasih orodnik brez predloga, na pr.: *Svojimi jeziki se pritizujejo.* (Dalm.) — *Bo cvetjem in sadjem cesarstvo obdal.* (Vodn.)

c) o načinu, na pr.: *Skopost s kupom raste.* (N. pr.) — *Z lepo so ovce domu prignali.* (Ravn.)

d) o predmetu dejanja, na pr.: *Kdor se prepira s kruhom, prepira se tudi z ljudmi.* (N. pr.)

e) o času, t. j. da se godi kaj z drugim vred, na pr.: *Pridna gospodinja je s prvim svitom že na nogah.* — *Nevoščljivost s srečo pogine.* (N. pr.)

G. Predlogi s tožilnikom in orodnikom.

§ 294. **Med**, v starejših spisih tudi me j (inter — zwischen, unter, mitten unter), pomenja v obče, da zavzema kaj med dvema ali več rečmi svoj prostor, ali da ga skuša zavzeti. Zaznamuje pa:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam? kraj, med čegar predmete ali v čegar sredo dejavnost meri, na pr.: *Če golob med orle zajde, gotovo smrt najde.* (N. pr.) — *Peljite ga v stolp temen med gade, kače, kušarje.* (N. ps.) — *Smrt fantine, dekleta med grbe vrstí.* (Slom.)

II. z orodnikom na vprašanje: kje?

a) kraj med dvema ali več predmeti, na pr.: *Med právico in krivico ni srede.* (N. pr.) — *Med dvema stoloma se je vsedel na tla.* (N. pr.)

b) stanje, vzajemnost ali celoto, kateri se kak del odvzame (namesto délnega roditelja), na pr.: *Najboljši pevci med ptíci imajo priprosto obleko.* (Tuš.) — *To gorje med vsemi je največje.* (Kr. r.) — *Ljubite se med seboj.* (Met.) — *Med upom in strahom.* — *Med vsemi zvezdami najlepša je danica.*

c) čas, na pr.: *Med tem se vzdigne vojna. — Med potjo (med pôtem), med večerjo, med jedjó, med letom.*

§ 295. Nad (super, supra — über, oberhalb) pomenja, da je kaj višje od česa ali vrh česa, pa se ga ne dotika. Rabi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?*

a) o mestu, na pr.: *V zemlji vzdigni nas nad vrage naše.* (Kr. r.) — *Odprte imej oči nad to hišo noč in dan.* (Ravn.)

b) o stopnji ali meri, posebno pri primerjalni in presežni stopnji, na pr.: *Ni mojstra nad potrebo.* (N. pr.) — *Nič ni slajšega nad dobro vest.* — *Tvoje okó se nad biser leskeče.* (Greg.)

c) o dejavnosti v neprijateljskem smislu, na pr.: *Pegam bode šel nad te.* (N. ps.) — *Ko bi bil medved jedni bučeli prizanesel, ne bi bile šle vse druge nadenj.* (Met.) — *Vstane kij nad kij, kopje nad kopje.* (Kr. r.) — *Kedar žetva dozori, gre se s srpom nad njo.* (Ravn.)

II. z orodnikom na vprašanje: *kje?*

a) o mestu gori nad čim, više od česa, na pr.: *Kdo nad nami je razpel obnebje?* (Vilh.) — *Zida se nad njim poslopyje širno.* (Levst.) — *Milost božja ostane nad njimi, ki se njega bojé.* (Ravn.)

b) o moči ali oblasti, ki jo ima kdo nad čim, na pr.: *Tebi je dana oblast nad vsemi ljudmi.* — *Ti si kralj nad vsemi kralji.*

c) o predmetu, nad katerim se kaj godi, ali kateri je vzrok kakega dejanja, na pr.: *Naši nastopniki bodo vsaj imeli kaj nad nami popravljati in brusiti.* (Vodn.) — *Gospodu se gnusi nad hudobniki.* (Dalm.) — *Množice so se zavzele nad njegovim ukom.* (Met.)

§ 296. Pod (sub, subter, infra — unter, unterhalb) zaznamuje, da je kaj na nižjem mestu mimo drugega ali ravno pod njim, in pomenja:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?*

a) mesto, pod katero kaj prehaja, na pr.: *Slovenci so radi tujce pod streho jemali.* (Vodn.) — *Kdor se ljudém pod*

zobe dá, tega le čas iz ust reši. (N. pr.) — Že so pod grad prijezdili. (N. ps.)

b) odvisnost ali podložnost, na pr.: *Kranjec ne gre drugam pod orožje, kakor le za domače dežele.* (Vodn.) — *Dene vse pod meč.* (N. ps.) — Primeri: *Pod nič dati; pod se spraviti.*

II. z orodnikom na vprašanje: *kje?*

a) mesto, pod katerim je kaj, na pr.: *Vse pod solncem preide, le Boga ljubiti in dobro storiti ne.* (Ravn.) — *Moj čas leži pod zemljo.* (Cegn.) — *Pod milim Bogom.* (N. r.)

b) odvisnost ali podložnost, na pr.: *Vsa južna Evropa je bila pod rimsko oblastjo.* — *Pod avstrijskim cesarjem živé štirje glavni narodi.*

c) predmet, pod katerim je kaj skrito, ali od kterega je kaj odvisno, na pr.: *Pod podobo kruha in vina pride Jezus na oltar.* — *To zelišče je znano pod imenom cepetec.* — *Pod pogojem.*

d) čas, v katerem se je kaj godilo, na pr.: *Pod cesarjem Leopoldom so udarili Turki na Beč.* — *Beli Kranjci so se hrabro borili pod svojimi vodji Gušiči.* (St. Vr.)

§ 297. **Pred** (ante, coram — vor) zaznamuje mér dejavnosti na prednje mesto, na prednjo stran. Rabi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?* o mestu, na pr.: *Vsaka koklja pred svoje piške brska.* (N. pr.) — *Gre in pred njega poklekuj.* (Ravn.) — *Pred oči priti; pred oči postaviti; pred sodnika stopiti.*

II. z orodnikom na vprašanje: *kje?*

a) o mestu, na pr.: *Pred mano z lučjo milosti hodi.* (Pot.) — *Vsak pometaj pred svojim pragom.* (N. pr.)

b) o bližnjosti ali o vzroku kakega dejanja, na pr.: *Oponošen dar je črn pred Bogom.* (N. pr.) — *Ponižnost gre pred častjo, napuh pred padcem.* (Met.) — *Kakor pred strupeno kačo bežite pred grehom.* (Ravn.) — *Pred smrtjo ne obvaruje koža gladka.* (Preš.)

c) o času, na pr.: *Pridna gospodinja je že pred dnem po koncu.* — *Pred koncem dneva molcé trobental bo: memento mori.* (Preš.) — *Sveta Ciril in Metod sta pred tisoč leti položila temelj slovanskemu slovstvu.* (Tom.)

H. Predlogi z roditeljem, tožilnikom in orodnikom.

§ 298. Za (post, pro — hinter, für) je v slovenščini zelo različnega pomena; služi nam:

I. z roditeljem na vprašanje: *kdaj?* o času, čez kateri se razteguje kako dejanje ali stanje (während, zur Zeit), na pr.: *Zá solnca in po solncu še gredó hitro tjakaj v hrib.* (Kr. r.) — *Dan se za rana loví.* (N. pr.) — *Kdor za mladih dnij ne skrbi, v starosti pomanjkanje trpi.* (N. pr.) — *Za Marije Terezije in Jožefa II.* — *Za vlade našega cesarja.*

II. s tožilnikom na vprašanje: *kam?* za koga? itd.

a) o meri dejavnosti nazad za kak predmet (hinter), na pr.: *Kdor ni bil za pečjó, ne hodi drugih za peč iskat.* (N. pr.) — *Solnce gre za goró.* (N. ps.)

b) o zameni (für, anstatt), na pr.: *Glavo za glavo.* (N. r.) — *Če jedne podplate na beračiji raztrgaš, beraške palice za grajščino ne daš.* (Slom.) — *Oko za oko in zob za zob.* (Met.)

c) o vzroku, nameri ali koncu (pro, propter — für, um), na pr.: *Vino je za priletne ljudi, kar je mleko za otroke.* (Slom.) — *Za vero, za rod in za dom korenjak.* (Vilh.) — *Za svoje se potegnemo in za dežele čast.* (Vodn.) — *Pridna gospodinja mora za pero čez plot skočiti.* (N. pr.)

Opomba. Kedar predlog za sam ob sebi nima tolike moči, da bi do dobra izrazil namero kakega predmeta, pridruži se mu včasih še kak drug predlog, kateri pa ime v svóji sklon pomakne; na pr.: *Hrastov išče za čez morje.* (Vilh.) — *Jekleni oklepi za na prsi.* (Levst.) — *Brešno za po poti.* (Ravn.)

d) o času, kdaj se kaj zgodi ali nastopi, na pr.: *Čuvaj bele denarje za črne dneve.* (N. pr.) — *Za malo dnij se leto obrne.*

e) o načinu ali meri kakega dejanja, na pr.: *Pij in jej za potrebo in varuj se nezmernosti.* (Slom.) — *Kamor pregovor zadene, ne izgreši za en las.* (N. pr.)

f) o mestu, kje se kaj drži ali se kdo za kaj izvoli, postavi, vodi itd.; na pr.: *Kdor za smolo prime, ta se osmoli.* (N. pr.) — *Za roko nas vodi skoz življenje.*

g) Čestokrat stoji za pri glagolih, in sicer:

1. pri glagolih: imeti, držati, dati, spoznati, postaviti, izvoliti, izbrati, potrditi, povzdigniti in drugih jednakega pomena; na pr.: *Gospod je potrdil Davida za kralja nad Izraelom.* — *Ti si me postavil za kralja Izraelcem.* (Ravn.)

2. pri glagolih: kupiti, prodati, plačati itd., na pr.: *Za uboštvo se nebesa kupijo.* (Slom.) — *Konj za sto zlatov tudi crkne.* (N. pr.)

3. pri glagolih: marati, vprašati, praviti, skrbeti, vedeti, zahvaliti itd., na pr.: *Pametnega moža prašaj vedno za svet.* (Ravn.) — *Mara zanj ko za lanski sneg.* (N. r.) — *Ne pravi mu za skrite zaklade.*

h) pri vzklikih, kedar se čemu začudimo ali koga na pomoč pozovemo, na pr.: *Za Boga milega! Za božjo voljo! Za pet krvavih ran!*

i) še v nekterih drugih izrekih, na pr.: *Za slo vzeti; za isto; za gotovo; za ljubo; za dobro; zató.*

III. z orodnikom na vprašanje: *kje?*

a) o mestu za kakim drugim predmetom, na pr.: *Kdor se lenobi podá, ta se za ušesi drgljá.* (N. pr.) — *Solnce je že za goró.* (N. ps.) — *Za pridnega za vsakim grmom kos kruha, pod vsakim kamenom krajcar.* (N. pr.)

b) o redu in času, v katerem reč za rečjo sledi, na pr.: *Dež za solncem mora biti, za veseljem žalost priti.* (Slom.) — *Zrne se za njim vladik vseh osem.* (Kr. r.) — *Na levi, na desni za gričem je grič, drevó za drevesom, za ptičem je ptič.* (Vilh.)

c) o vzroku in posledku, na pr.: *Za lakoto umreti je hujše ko zgoreti.* (N. pr.) — *Hujše umreti za žejo ko pod mečem.* (Kr. r.)

d) o predmetu, ki je vzrok kakega hrepenenja ali drugega čuta, na pr.: *Ukradena reč za gospodarjem vrišči.* (N. pr.)

V. poglavje.

O i m e n i h.

A. Samostalnik.

O spolu.

§ 299. Samostalniki imajo trojen spol: moški, ženski, srednji. Spol samostalnih imen se ne preminja; služi nam pa vendar nekaj besed, ki jih jemljemo zdaj v tem, zdaj v onem spolu, v isti ali v razni obliki v rabo.

a) V razni obliki istega pomena in spola nam služijo, na pr.: *britev* — *britva*, *cerkev* — *cerkva* in več sličnih na *-ev* in *-va*; *jablan (i)* — *jablana*, *lakot* — *lakota*, *postelj* — *postelja*, *povodenj* — *povodnja*, *mera (Maß)* — *mér (Richtung)*.

b) v istem pomenu raznega spola so, na pr.: *brezden* — *brezdno*, *bruna* — *bruno*, *čudež* — *čudo*, *čut (a)* — *čut (i)*, *govedo* — *goved (i)*, *pečat (a)* — *pečat (i)*, *pekel* — *peklo*, *prsi (prsij)* — *prsa (prs)*, *topol (a)* — *topol (i)*.

Opomba. Beseda *pót* (via) je celó trojnega spola: prvotno in še dandanes sploh moškega, ali ženskega, v množini pa tudi srednjega, na pr.: *Na vso zemljo sonce sije, potov vseh megla ne krije* (Levst.) — *V pekel je pot gladka in pripravna, v nebesa ozka in tukavna*. (N. pr.) — *Čudna so pota božje previdnosti*. (Pr.)

c) v raznem spolu raznega pomena nam rabijo, na pr.: *hrast m. (dob)* — *hrast (i) ž. (hraščevina)*; *jesen m. (drevo)* — *jesen ž. (letni čas)*; *lov m. (Jagd)* — *lov ž. (Fang)*; *med m. (strd)* — *med ž. (medenina)*; *prst m. (na roki ali nogi)* — *prst ž. (zemljina)*; *red m. (ordo)* — *red ž. (vrsta)*.

§ 300. Nekteri moški samostalniki nam rabijo v skupnem pomenu v množini včasih v srednjem spolu, na pr.: *Polna lonca rada vzkipe*. (N. pr.) — *Dola se zagrinjajo v žito*. (Ravn.) — *Kdor se na prazna mrčesa zanaša, ana se božje pomoči*. (Ravn.) — *On pobira kamena*. (Met.)

Opomba. Naravni (prirojeni) spol ima sploh prednost pred slovničnim; zato se jemlje tudi beseda *dekle* in *deklíč* (prva slovnično srednjega, druga moškega spola) rada z ženskim spolom v rabo, na pr.: *Dekle po vrtu šetala*. (N. ps.) — *Sama je očetu pridna dekle pastirčila*. (Ravn.) — *Ona je vrstna deklíč, deklíči so igrali*. (Navr.)

O številu.

§ 301. Imena nam služijo v jednini, dvojini ali množini; rabi nam pa:

a) jednina, kedar govorimo o jedni osebi ali reči, na pr.: *Smrt reši človeka vsega trpljenja*. (Slom.) — *Velika ptica potrebuje velikega gnezda*. (N. pr.)

Opomba. V skupnem pomenu naznanja jednina tudi množino oseb in rečij, na pr.: *Listje se osiplje*. — *Turka bomo pozobali*. — *Malo kupca, veliko črva*.

b) dvojina, kedar govorimo o dveh osebah ali rečeh; vendar govorimo o telesnih udih, ki jih imamo po dva, rajši v množini, če jih ne izrekamo s poudarkom; na pr.: *Kedar dva psa jedno kost glojeta, rada se skoljeta.* (N. pr.) — *Kjer ti jezik obnemore, tam moraš z rokama potisniti.* (N. pr.) — *Z očmi vidimo, z ušesi slišimo, z rokami delamo.*

c) množina, kedar govorimo o več osebah ali rečeh, na pr.: *Čudni so potje človeškega življenja.* (N. pr.) — *Kolikor glav, toliko mislij.* (N. pr.)

§ 302. Nekteri samostalniki nam služijo samo v jednini, drugi le v množini, in sicer:

a) v jednini nam rabijo:

1. lastna imena v jedninski obliki, če jih ne vzamemo v občnem pomenu v rabo, na pr.: *Ciceron, Samo, Zagreb* itd.

2. skupna imena, ki naznanjajo nedoločeno množino rečij ali stvari, na pr.: *Drevje cvete; cvetje obletava; listje rumeni; grozdje je dozorelo.*

Kedar pa govorimo o kaki določeni množini, jemljemo vselej namesto skupnih njih občne samostalnike v rabo; na pr.: *Klasje je prazno — sedem klasov pomenja sedem rodovitnih let. Grozdje dozoreva — trije grozdi so zreli. Perje za kapo — tri pera (peresa) je za klobuk dejal. Drevje cvete — štiri drevesa cvetó.*

3. samostalniki, kateri pomenjajo kako lastnost ali kakovost, na pr.: *milosrčnost, hvaležnost, lenoba, pridnost, trohnoba.*

b) v množini so v gotovem pomenu najbolj navadni:

1. moškega spola: *gostosevci, mlinci, možgani, otrobi, rezanci, senci, stariši, zmedki;*

2. ženskega spola: *brke, breguše, bukve, burkle, citre, gače, gare, garje, grablje, hlače, ikre, klešče, koline, lisice (okovi), mekine, niške, nožnice, novice (novine), pomije, statve, škarje, toplice, tropine, vice, vile, vilice, vislice, — cepí, duri (dveri), gosli, jasli, obrvi, prsi, sani, svisli, zjedi;*

3. srednjega spola: *drva, jetra, kola, nosila, pljuča, tla, usta, vešala, vrata.*

Razun teh nam rabi v množini tudi več lastnih imen, posebno vasnih in mestnih, na pr.: *Benetke, Borovlje, Draždani, Konjice, Lesce, Polčane, Poreče.*

O sklonu.

§ 303. Dvema ali več samostalnikom, ki stojé v enakem razmerju, dajemo tudi isti sklon:

a) kedar so po veznikih združeni ali po ločilih ločeni, na pr.: *Dom in družina sta pravi shrambi domačih navad.* (Tom.) — *Premislek, um in svét najdemo pri starih ljudeh.* (Vodn.)

b) kedar prikladamo jedni osebi ali reči dvoje ali več imen, da jo bolj natanko določimo, na pr.: *Za cesarja Simeona je tekla zlata doba za staroslovensko slovstvo.* — *Za cesarja Franca Jožefa I.*

Opomba. Neizpremenjene ostanejo véasi (zlasti v narodnih pesnih) besede: *gospod, majster, kralj* in še druge jednake, na pr.: *Išče svojega gospoda, žlahtnega gospod Baroda.* (N. ps.) — *Alenčica, kralj Matjaževa sestrica.* — *Zapoj o kralj Matjažu.*

B. Pridevnik.

I. O pridevniku sploh.

§ 304. Pridevnik nam rabi v imenovalniku in tožilniku moškega spola v določni in v nedoločni obliki.

1. Določna pridevnikova oblika nam služi:

a) kedar govorimo o določeni, že znani osebi ali reči, ali kedar mislimo vse osebe ali vse reči jedne vrste; nemščini rabi v tem slučaju določni spolnik: *der, die, das* pred pridevnikom, na pr.: *Novi sosed se je vaščanom hitro priljubil.* — *Hudobni človek beži, ko ga nihče ne podi, pravični pa je neprestrašen.* (Ravn.) — *Z revščino se uteplje, kdor išče boljšega kruha, kakor je beli.* (Levst.)

Opomba. Izjema more nastopiti le tedaj, kedar ima pridevnik zaimek: *vsak, slehern, svoj* ali kako sorodno določilo pred seboj; na pr.: *Vsak hvaležen (pravilno: hvaležni) narod slavi one svetle zvezde, ki so prve migljale na slovestvenem nebu.* (Napr.) — *Slehern pravičen (pravilno: pravičnik) se boji, da ne bi tičal kak skrit greh v njem.* (Met.)

b) kedar se je pridevnik popolnoma stopil s samostalnikom v jeden pomen, na pr.: *Sladki koren, mali traven, veliki traven, mali srpan, stari oče, častni ud; Beli grad, Stari trg, Veliki Zvonár.*

c) pri tistih pridevnikih, ki brez določne oblike niso navadni, posebno oni na *-ski, -ji, -nji*; na pr.: *jesenski dan, divji konj, srednji pot.*

2. Nedoločna pridevnikova oblika nam služi:

a) kedar govorimo o nedoločeni, še neznani osebi ali reči; Nemcu rabi: ein, eine, ein pred pridevnikom. Na pr.: *Malopriden pastir čredi vodo kali.* (N. pr.) — *Mil gospodar odpre vsem gostém duri.* (Kos.) — *Več veljá prihranjeno jajce, ko pojedn vol.* (N. pr.)

b) kedar pridevnik za dopovedek v stavku stoji, na pr.: *On bude bogat ko pes rogat.* (N. pr.) — *Sodi svoje delo trezen, ne pijan.* (Slom.) — *Kdor hoče visoko priti, mora trden v glavi biti.* (N. pr.)

c) pri svojilnih pridevnikih na *ov* ali *in* in pri svojilnih zaimkih, na pr.: *Mojstrov sin dostikrat ni imena vreden.* (N. pr.) — *Vsaka reč ima svoj čas.* (N. pr.)

§ 305. Kedar se samostalnik izpusti ali zamolči, tedaj se:

a) preobrazi pridevnik v samostalnik, na pr.: *Hudobneš* (namesto *hudobni*) *se boji lastne sence.* (N. pr.) — *Bolniku* (namesto *bolnemu*) *je treba zdravila.* (Met.) — Tedaj vedno le: *mutec, slepec, glušec, bebec* itd. namesto *mutasti, slepi* itd.

b) pridevnik prevzame česče sam samostalnikovo opravilo, ako ne tvori istopojmovnega samostalnika, in stoji:

1. v moškem spolu, če mu lahko v mislih dodamo: *človek, ljudjé*, ali kak drug moški samostalnik, zlasti v množini, kakor: *stari, mladi, beli, črni, moški, zakonski, cesarski* itd.; na pr.: *Zdravi (človek) ne potrebuje zdravila.* (N. pr.) — *Za pridnega za vsakim grmom kos kruha.* (N. pr.) — *Poslednji krvave pete odnese.* (N. pr.) — *Bog ponižuje ohole, slabim pa deli moč in hrabrost.* — *Cesarski bombe mečejo, se Turki z grada vlečejo.* (N. ps.)

2. v ženskem spolu, če se more v mislih dodati: *reč, šega*, ali kaka druga beseda ženskega spola, na pr.: *Ta je bosa;* *ta bude jalova.*

3. v srednjem spolu, če se naznanja kaka lastnost brez določenega samostalnika, ali če je izpuščena beseda srednjega spola; na pr.: *Kar je pravo, to je zdravo.* (N. pr.) — *Kjer krepko se in mehko snide, kjer z ostrim rahlo v zvezo pride, tam čist je glas in dober ves.* (Kos.) — *Iz malega raste veliko in slavno.* (Kos.)

2. O primerjalni stopnji.

§ 306. Primerjalna stopnja ali primerjalnik nam rabi, kedar jedni izmed dveh stvarij kako lastnost v višji ali nižji meri prikladamo kakor drugi. Reč, kateri se prva primerja, stoji:

a) v istem sklonu s primerjalnimi členicami: *ko, kakor* ali *nego*, na pr.: *Hujša je žeja ko glad.* (Slom.) — *Modrost je slajša ko méd.* (Slom.) — *Slajše reči na svetu ni, kaker je lepa pesen.* (Slom.) — *Boljše poštenje nego sramotno življenje.* (N. pr.)

b) v roditeljskem s predlogom *od* ali *mimo*, na pr.: *Človeštvo je nima in je ne more imeti hujše sovražnice od mehkužnosti.* (Vrt.) — *Ni ga večjega bogastva mimo poštenega srca.*

c) v tožilniku s predlogom *čez* ali *nad*, vendar le bolj redkoma, na pr.: *Ni ga višjega gospoda čez Jehova.* — *Ni ga mogočnejšega kralja nad Boga.*

3. O presežni stopnji.

§ 307. Presežna stopnja ali presežnik stoji, kedar jedni izmed več stvarij kako lastnost v najvišji ali najnižji meri prikladamo. Reč, s katero se druga meri, stoji:

a) v roditeljskem brez predlogov, ako se samostalnik ponavlja; na pr.: *Materin jezik je vseh darov najlepši dar.* — *Lenoba je vseh grdob največja grdoba.* (Slom.)

b) v roditeljskem ali v kakem drugem sklonu s predlogi: *iz, izmed, od, med, čez* ali *nad*; na pr.: *Kolibrij ima med vsemi ptiči najlepše perje.* — *Jožef je bil očetu izmed vseh sinov najljubši.*

4. O nepopolnih pridevnikih.

§ 308. Nepopolni pridevniki so oni, kateri nimajo prve ali druge, ali pa druge in tretje stopnje.

a) Prve stopnje nima: *bližji, najbližji*, na pr.: *Srajca je bližja od suknje.* (N. pr.)

b) Druge stopnje nimajo: *dolnji, gornji, prednji, poslednji, zadnji, prvi, skrajni* itd., tretjo pa tvorijo z besedico *naj*: *najzadnji, najprvi.*

c) Druge in tretje stopnje nimajo pridevniki, katerim se že po njih pomenu večja ali manjša mera misliti ne more. Taki pridevniki naznanjajo:

1. čas ali mesto, kakor: *današnji, včerajšnji, sedanji, poletni, desni, levi*;
2. kako snov, na pr.: *lesén, prstén, peščén, steklén*;
3. čegavost, na pr.: *bratov, sestrin, ptičji, človeški*;
4. že sami ob sebi najvišjo mero, kakor: *vsegaveden, predober, preumeten, vsemogočen* itd.

C. Števniki.

I. O glavnih števnikih.

§ 309. Glavni števnik: *jeden, dva, trije* in *štirje* se ujemajo s svojim samostalnikom v vseh sklonih; ostali od *pet* naprej pa so samostalniki ter zahtevajo v imenovalniku in tožilniku roditeljski za seboj, v drugih sklonih pa se vežejo kakor pridevniki s svojim samostalnikom. Na pr.: *Modri glavi jedno oko dosti.* (N. pr.) — *Kdo vzdigne težo zemlje s tremi prsti?* (Ravn.) — *Človeku je odločenih osemdeset let, redki jo pripelje do sto in dvajsetih.* (Ravn.) — *Po sedmih dnevih dežu porečem na zemljo iti štirideset dnij in štirideset nočij.* (Ravn.)

Vrh tega še pomni:

a) *Jeden* in *nobeden* se rada glasita v zvezi s kakim samostalnikom *en* in *noben*; na pr.: *Jeden odide, drugi pride.* (N. pr.) — *En krivičen vinar deset pravičnih sne.* (N. pr.) — *Celó brez skrbi ni noben človek.* (N. pr.) — *Nobeden Belega grada se lotiti upal ni.* (N. ps.)

b) Nemški *zwei* se sloveni v določnem govoru pred samostalnikom zgolj z dvojino, sicer pa nam rabi zanj *dva, dve*; na pr.: *Brata se učita* = die zwei Brüder lernen; *sina sta pri očetu* = die zwei Söhne sind bei dem Vater; *deklici sta moji sestri* = die zwei Mädchen sind meine Schwestern. — *Greh je v dve plati oster meč.* (N. pr.) — *Dva trda kamena nikdar lepe moke ne zmeljeta.* (N. pr.) — *Dva brata* = zwei Brüder; *dve sestri* = zwei Schwestern; *dva popotnika* = zwei Wanderer; *popotnika* = die zwei Wanderer.

c) Navadno stoji nižje število pred višjim, na pr.: *jeden in dvajset, dva in dvajset, tri in dvajset* itd.; nekteri Slovenci, posebno Beli Kranjci in drugi Slovani pa pravijo tudi: *trideset jeden, trideset dva, trideset tri*, ali *trideset prvi, trideset drugi* itd.

Opomba. Kedar stoji manjše število za višjim, ravna se samostalnik samo po njem, na pr.: *Jeden in trideset učencev*, ali *trideset in en učenec*; *dva in petdeset hiš*, ali *petdeset in dve hiši*; *štiri in osemdeset kmetov*, ali *osemdeset in štirje kmetje*.

2. O vrstilnih števnikih.

§ 310. Vrstilni števnik ali vrstilci se ujemajo s svojim samostalnikom v sklonu, spolu in številu ter nam služijo:

a) kedar naznanjamo vrsto ali red štetih predmetov na vprašanje: *koliki, -a, -o?* na pr.: *Prva stopinja prave ponižnosti je spoznati slabost in nepremožnost svoje volje.* (Met.)

b) pri letni številbi, pa le za poslednjo številko, na pr.: *Sv. Metod je umrl dne 6. (šestega) malega travna 885. leta (= leta osem sto osemdeset in petega, ali osem sto osemdeset in petega leta, ali osem sto pet in osemdesetega leta).*

3. O ločilnih števnikih.

§ 311. Ločilni števnik ali ločilci nam rabijo na vprašanje: *kolikeri, -a, -o?* in sicer:

a) kedar štejemo plemena ali razpole oseb in rečij, v vsakem spolu in številu; na pr.: *Skrivnost je dobro hranjena, daravno znana je stoterim.* (Met.) — *Mavrica je sedmér trak.* — *Dvoje slo* = zweierlei Übel; *troje žito* = dreierlei Getreide; *petera vina* = fünferlei Weine; *oboje grablje* = beiderlei Rechen; *čtetvere vile* = viererlei Heugabeln; *petere bukve* = fünferlei Bücher (fünf Bücher).

b) namesto glavnih števnikov, pa le tedaj, kedar hočemo naznaniti, da je kaka različnost med osebami in živalimi, ktere štejemo, bodi si na spolu, na starosti ali po velikosti (v imen. in tož. v srednjem spolu); na pr.: *Kmet ima dvajsetero goved v hlevu: osem krav, deset volov in dve teleti.* — *Petero ptičev sem ustrelil: dva goloba in tri jerebice.* — *Šestero konj ima v konjaku: jednega žrebca, tri kobile in dve žrebeti* (ali *dvoje žrebet*, če sta razni na spolu). — *S šesterimi konji opravlja svoja dela.*

4. O množilnih števnikih.

§ 312. Množilne števnik ali množilce jemljemo v rabo:

a) na vprašanje: *kolikeren* ali *kolikojen*, -a, -o? na pr.: *Drugo seme je padlo v dobro zemljo in je dalo sad: jedno stoteren, jedno šestdeseteren, jedno trideseteren.* (Met.)

b) na vprašanje: *koliko?* pri samostalnikih, ki nam služijo le v množinskem številu, na pr.: *Dvoje duri* = zwei Thüren; *četverne vile* = vier Heugabeln; *trojne grablje* = drei Rechen; *peterne bukve* = fünf Bücher.

Opomba. Nekterim Slovencem služijo rajši v tem primeru ločilni števnik; na pr.: *dvoje bukve* = zwei Bücher in *zweierlei Bücher*; *troje grablje* = drei Rechen in *dreierlei Rechen*.

D. Zaimek.

I. O osebnih zaimkih.

§ 313. Imenovalnik osebnega zaimka se pred glagolom navadno opušča v govoru in v pisavi, ker tiči njegova moč v glagolovem osebilu, kakor v latinščini; zato pravimo, na pr.: *Ne smem za živo glavo.* — *Kakor seješ, tako žanješ.* — *Zaleta se v mojo pravico.*

Treba pa je, da stoji osebni zaimek tudi v slovenščini:

a) kedar se s poudarkom izrekuje, ali kedar so zaimki med seboj ali s kako drugo rečjo v nasprotju; na pr.: *Malo ti za me, malo jaz za te.* (N. pr.) — *Mi orjemo zemljo, Bog orje pa nas.* (Slom.) — *Če si ti na levo izvoliš, grem jaz na desno.* (Ravn.) — *Kedar boste vi (otroci) stari, boste tudi inaki.* (Cegn.)

b) kedar z resno mislijo ali z nevoljo kaj velevalo, ali kedar odgovora zahtevamo; na pr.: *Ti pa, kedar moliš, pojdi v svoj hram.* (Met.) — *Kaj te vprašam, ti svetla luna?* (N. ps.) — *Kdo si pa ti? Jaz sem sosedov sin.*

c) kedar stoji z drugimi besedami v jednaki razmeri, ali kedar ima kak pristavek za seboj, na pr.: *Idite zdaj iz barke ti, tvoja žena, tvoji sinovi in tvoje snahe.* (Ravn.) — *Vi pa se ne pustite učencikov imenovati, zakaj jeden je vaš učenik, vi vsi pa ste bratje.* (Met.) — *Ne veste vi, dolinarji, kako prijetno je po letu v gorah.* (Cegn.)

§ 314. V govoru in pisavi nam rabi sploh kračja ali breznaglasna oblika zaimkova; daljša ali popolna oblika vendar stoji:

a) v začetku vsakega stavka, na pr.: *Njemu se moraš po-
tožiti, ki ti je v stanu preložiti.* (N. pr.) — *Kdor vas sprejme,
mene sprejme.* (Met.) — *Sebi seješ, sebi žanješ.* (Pr.)

b) kedar se dene naglas na zaimek, zlasti pri kakem na-
sprotju, na pr.: *Denar le ti imej, pa glej, da tebe denar imel ne
bode.* (N. pr.) — *Kdor tebe s kamenom, ti njega s kruhom.* (N. pr.)
— *Danes meni, jutri tebi.* (Pr.)

c) za predlogi; le v tožilniku stoji za jednozložnimi pred-
logi rajši prvotna oblika: *me, te, se* namesto *mene, tebe, sebe*.
Na pr.: *Težko meni brez mene.* (N. pr.) — *Kdor ni z menoj, ta
je zoper mene.* (Met.) — *Če te je tvoj bližnji razžalil, ne kuhaj
zamere v svojem srcu do njega, ampak pojdi in spravita se.* (Met.)
— *Ko bo Pegam šel nad te.* (N. ps.) — *Vsak naj za se skrbi.*

Opomba. Za predlogi: *črez, na, nad, po, pod, pred, skoz, v in za* stoji
po gostem prvotni moški tožilnik **1**, ki mu spredi zavoljo zevi **n (en)** priraste
in ga v **j** izpremeni, kakor: *črezenj, nanj, nađenj, ponj, predenj, skozenj, vanj*
in *zanj*, namesto: *črez njega, na njega, nad njega* itd. Tako tudi: *náme, náte,
náse, záme, záte, záse* namesto: *na mé, na té, na sé* itd. Na pr.: *Stori
črezenj sveti križ.* (N. ps.) — *Le náse sme zanašati se človek.* (Cegn.) — *V mo-
litvi zanj, le zanj skrbi.* (N. ps.) — *Zanj družba ne mara in on ne za njo.*
(Preš.) — *Kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade.* (N. pr.)

§ 315. Priprosto ljudstvo, prijatelji in znanci se sploh
tikajo med seboj; kedar pa govori Slovenec o višjih osebah,
kterim hoče svoje spoštovanje tudi v besedi skazati, na pr. o
stariših in sorodnikih ter o duhovski in deželski gosposki, tedaj
jih v njihovi navzočnosti vika, kedar k njim govori, v njihovi
nenavzočnosti pa jih rad onika. Na pr.: *Kaj vas prosim, mati
moja!* (N. ps.) — *Kaj vam pravim, oče vi!* (N. ps.) — *Spoštuj
svojo mater in pomni, kaj so vse zavoljo tebe prestali; kedar ti
pa umró, pokoplji jih zraven mene.* (Ravn.)

§ 316. Povratni zaimek *se, sebe* ne služi samo za tretjo
osebo, kakor v latinščini in nemščini, ampak tudi za prvo in
drugo, kedar se namreč dejanje nanaša na osebek, od kterega
izhaja; torej govorimo in pišemo:

Jednina:

hvalim se (<i>sebe</i>)	ich lobe mich	laudo me
hvališ se	du lobst dich	laudat te
hvali se	er lobt sich	laudat se.

Množina:

hvalimo se	wir loben uns	laudamus nos
hvalite se	ihr lobet euch	laudatis vos
hvalijo se	sie loben sich	laudant se.

Na pr.: *Sebi orješ, sebi seješ, sebi bodeš tudi žel.* (Vodn.) — *Kdor sam sebe ne časti, ni vreden nobene časti.* (N. pr.) — *Kedar greš volku naproti, pokličiči psa s seboj.* (N. pr.) — *Boljše ti je starejšega od sebe poslušati.* (N. pr.) — *Ne spravljajte si zakladov na zemlji.* (Met.) — *Ne plaši se, ako se zbodeš na potu življenja ali ti nesreča za petami gre.* (Slom.)

§ 317. Vzajemno (reciprokno) dejanje, t. j. dejanje, ki izhaja od več osebkov in prehaja od jednega na drugega, da se vsakega dotika, izražamo v slovenščini:

a) s povratnim zaimkom, na pr.: *Ljubite se med seboj.* (Met.) — *Ako si med seboj ne pomagamo, kdo nam pomore?* (Cegn.)

b) s pomočjo besed: *jeden drugega, jeden drugemu* itd., ali še boljše: *drug drugega, drug drugemu* itd., na pr.: *Pomagajte drug drugemu, kolikor vam je mogoče.* — *Voljno jeden drugega slabosti nosite.* (Slom.) — *Drug drugemu je srce delal.* (Cegn.)

c) s ponavljanjem samostalnika, da nam kot osebek in predmet rabi, če prehaja dejavnost od jednega na drugega; na pr.: *Vrana vrani očij ne izkljuje.* (N. pr.) — *Če slepec slepca vodi, oba v jamo padeta.* (N. pr.) — *Orel orla plodí, sova sovo rodí.* (N. pr.) — *Roka roko umiva.* (N. pr.) — (Nemec pravi: *Eine Hand wäscht die andere*, Latinec pa: *manus manum lavat.*)

§ 318. Zaimek *sam, sama, samo* ima to opravilo, da druga imena na pomenu krepí, in pomenja:

a) kar v nemščini: *selbst, in eigener Person*, lat. *ipse*, t. j. ne drug namesto njega; na pr.: *Vsak je sam sebi najrajši.* (N. pr.) — *Kdor slabo vest ima, ljudem se sam izdá.* (N. pr.) — *Najprej samemu sebi pomagaj iz nadlog, potem drugim okrog.* (N. pr.)

b) *sam od sebe* = *selbst, von freien Stücken*, lat. *ipse sua sponte*, na pr.: *Dobro blago samo kupca najde.* (N. pr.) — *Sama od sebe zemlja rodi.* — *Solnce samo od sebe sveti.*

c) allein, lat. solus, t. j. ne dva ali njih več, na pr.: *Sam Bog je vseмогоčen (a nihče drug).*

2. O svojilnih zaimkih.

§ 319. Svojilni zaimki nam služijo namesto osebnih, kedar zaznamujejo last ali čegavost oseb in rečij. Skladajo se s svojimi imeni v spolu, številu in sklonu. Le namesto njen, njun in njihov rabimo česče tudi osebne zaimke: *nje, nju (njiju) in njih.* Na pr.: *Svetilo tvojega telesa je tvoje oko.* (Met.) — *V našem življenju se čredijo jasni in oblačni dnevi.* — *Smrt vse omaja, nje kosa kosi od kraja.* (N. pr.) — *Zunanjščina človekova je ogledalo njegove notranjščine.* (Vrt.) — *Vsaka dežela ima svoje šege in navade.* (Levst.) — *Umolknile so njune (sv. Cirila in Metoda) besede, ali duh živi še danes.* (Napr.)

Opomba. Kakor v drugih slovanskih narečjih se menja po gostem tudi v slovenščini svojilni zaimek kot pridevek z dajalnikom osebnega zaimka; zato govorimo in pišemo čestokrat: *On mi je stric, ona mi je teta, bodi mi varuh,* namesto: *on je moj stric, ona je moja teta, bodi moj varuh;* na pr.: *Skrbno obdeluj si polje.* (Led.) — *Tudi meni duh se dvigne.* (Vilh.) — *Bistre sape zrak vedré, jasnijo mi glavo, srcé.* (Pot.)

§ 320. Kar velja o osebno-povratnem zaimku (§ 316.), to velja tudi o svojilno-povratnem *svoj, svoja, svoje*; ta stoji vselej namesto drugih svojilnih zaimkov:

a) kedar se nanaša na osebek ravno tistega stavka, naj si stoji osebek v imenovalniku ali v kakem drugem sklonu:

Jednina.

spoštujem svojega dobrotnika	ich ehre meinen Wohlthäter
spoštuješ svojega dobrotnika	du ehrst deinen Wohlthäter
spoštuje svojega dobrotnika	er ehrt seinen Wohlthäter.

Množina.

spoštujemo svoje dobrotnike	wir ehren unsere Wohlthäter
spoštujete svoje dobrotnike	ihr ehret euere Wohlthäter
spoštujejo svoje dobrotnike	sie ehren ihre Wohlthäter.

Na pr.: *Noben Slovenec ne zapusti rad svojih.* (Vodn.) — *Grbec tujo grbo vidi, svoje pa ne.* (N. pr.) — *Ako sosedova hiša gori, pazi na svojo.* (N. pr.) — *Zlato svoje tehtaš na vago, rajši tehtaj nanjo svoje besede.* (Met.) — *Srečni tisti, kateri svoj jezik s pametnim molčanjem posvečujejo.* (Met.) — *Vsemu na svetu pride svoj konec.* (Cegn.) — *Vsakemu se svoje najlepše zdi.* (N. pr.)

Opomba. Nemški: *mein, dein* itd. se sloveni v tem primeru vendar z zaimki *moj, tvoj* itd., kedar se govori o kaki splošni reči, t. j. kedar je osebkov pomen ožji kot pomen svojilnega zaimka; na pr.: *Pojdimo v našo cerkev.* — *Molimo za našega papeža, — za našega cesarja.* V nasprotju pa je vendar zopet povratni svoj na svojem mestu, na pr.: *Če nočete v našo cerkev, pa v svojo idite.*

b) v mnogih rekih in pregovorih brez izrečnega osebkca, v pomenu lat. *suus*, nemšk. *eigen*; na pr.: *Svoja glava svoj svet.* (N. pr.) — *Svoja roka svoj gospod.* (N. pr.) — *Sin moj um svoj.* (N. pr.)

Opomba. Če se nemški: *sein, ihr* ne nanaša na osebek tistega stavka, ampak le na kako drugo besedo v tem istem ali v drugem stavku, tedaj nam rabijo vselej svojilniki: *njegov, njen* (nje), *njun* (nju) ali *njihov* (njih), kakoršnega spola ali števila je beseda, na katero se ozira; na pr.: *Ljubi materin jezik po njegovi ceni.* (Slom.) — *Boga spoznamo iz njegovih del.* — *Za Bogom ti je mati prva dobrotnica; nikdar ne zabi nje velike skrbi za te.* — *Kako se izgubi človek, ko se greh njegovega srca poloti!* (Met.)

3. O kazalnih zaimkih.

§ 321. Kazalni zaimek *ta, ta, to* in sestavljeni *toti, tota, toto* (der, dieser) kažeta na bližje, *oni, ona, ono* (jener) na bolj odležne predmete; vse tri pa krepí na pomenu besedica *le: ta-le* (*toti-le*) ali *le-ta* (dieser da) in *oni-le* ali *le-oni* (jener dort); na pr.: *Darila sta ta in oni* (*Kajn in Abel*). (Ravn.) — *Srečnejši je ta, kateri daje, kakor oni, kateri jemlje.* (N. pr.) — *Ta je šel opravičen domú, le-oni ne.* (Met.) — *Kdor se s hudobnikom pečá, ta se sam popači.* (Ravn.) — *Kdor božjega darú ne spoštuje, tega šiba božja kaznuje.* (N. pr.)

§ 322. *Tisti, -a, -o* ali *taisti, -a, -o* (der, derjenige, derselbe, jener) kaže sploh na reč, katero smo že imeli na misli ali jo še imamo in je torej že znana; na pr.: *Varuj se tistih maček, ktere spredi lišejo, vzadi pa praskajo.* (N. pr.) — *Tisti mi je brat, kateri bi mi storil dobro rad.* (N. pr.) — *Ni tisti siromak, kateri nikoli nič ni imel, nego tisti, ki je imel, pa je izgubil.* (N. pr.)

Opomba. Če se kak odvisen stavek nanj ozira, more se *tisti* pred samostalnikom izpustiti; brez samostalnika pa se v odvisnih sklonih navadno zamenjuje z osebnim zaimkom 3. osebe; na pr.: *Varuj se maček, ki* (nam. *varuj se tistih maček* . . .) itd. — *Kdor ljubi svoj narod, njemu so dragi tudi matere mili glasovi.* (Slom.) — *Trnje ga pika, kdor se ga dotika.* (Cegn.) — *Kogar Bog ljubi, pošilja mu križe in težave.* (Ravn.) — *Ne bojte se jih, kateri teló umoré, duše pa ne.* (Met.)

§ 323. Rabijo nam dalje kazalniki: *tak, takov, takšen* (so beschaffen, solch); *slednji, slehern* (jedweder, jeglicher, jeder ohne Ausnahme); *drugi* (der andere); *in, inak* (anderer Art, anders); *tolik* (so groß, so viel), in še več kazalnih prislovov; na pr.: *Sad je takšen, kakoršno je drevó.* (Met.) — *Slednji kristjan je zató na svetu, da bi dajal pričevanje resnici.* (Met.) — *Slehern, kateri prosi, prejme.* (Met.) — *Bog je dobrotljiv do sleherne živali.* (Ravn.)

4. O vprašalnih zaimkih.

§ 324. Vprašalni zaimki nam služijo posebno v glavnih, za zavisna vprašanja pa tudi v odvisnih stavkih, in sicer:

a) *kdo* vprašuje za osebe, *kaj* za reči; oba sta samostalniške veljave; na pr.: *Kdo je času dal perot ubežno? Kdo narodom čudno pota meri? Komu moli se molitev sveta?* (Vilh.) — *Ako se sol izpridi, s čim se bo solila zemlja?* (Met.) — *Kaj se vé, kaj zadene človeka v neznanju?* (Levst.) — *Naj ne vé tvoja levica, kaj dela desnica.* (Met.) — *Bog že vé, komu perje lomi.* (N. pr.)

Opomba. Ako se ima vprašalni zaimek *kdo* staviti v svojilni roditelj, tedaj se ne piše *koga*, ampak svojilni čegav ali čij, *-a, -e*; na pr.: *Hči, čegova si?* (Ravn.) — Med ljudstvom, malokdaj v pisavi, služi *koga* tudi za *kaj* v imenovalniku in tožilniku, *kaj* pa za *zakaj, čemú?* na pr.: *Koga sem jaz, in koga je moje ljudstvo, da bi ti mogli kaj podariti!* (Ravn.) — *Oj Veltavo, kaj kališ si vodo?* (Kr. r.)

b) *kteri, -a, -o*, sem ter tja *koji, -a, -e*, vprašuje za osebe in reči gledé na množino, iz ktere so vzete, ali na red, v kterega spadajo; na pr.: *Kteri izmed vas pojde z menoj za pričo?* — *Ktera gospa ves svet obhodi?* (N. ug.)

c) Dalje nam služijo: *kak, kakov* ali *kakšen* (wie, wie beschaffen, lat. qualis) o kakovosti oseb in rečij, *kolik* ali *kolikošen* (wie viel, wie groß, lat. quantus) o množini ali kolikosti, in *kolikér* o razpolih oseb in rečij; na pr.: *Kakovo je to darilo, ki se z jedno roko daje, z drugo jemlje?* — *Kolikó je usmiljenje božje!* — *Kolikero žito raste na polju!*

5. O oziralnih zaimkih.

§ 325. Oziralni zaimki vežejo odvisne stavke z glavnimi, v kterih stojé po navadi njih sorodni kazalniki. Oziralniki so:

a) *kteri*, -a, -o, redkeje *kjoi*, -a, -e, ki stoji sploh za besedo, na katero se nanaša v glavnem stavku; na pr.: *Tesna je pot, ktera pelje skoz življenje.* (Met.) — *Ljudstvo, ktero je v temi sedelo, videlo je veliko luč.* (Met.) — *Poglejte travo na polju, ktera danes stoji in se jutri v peč vrže.* (Met.) — *Ne zabi jezika, kojega te je mati učila.* — *Pazi na jezik priprostega kmeta, pri kojem je še pristna slovenščina domá.* (Slom.)

b) *ki* za vse spole in števila, samo da se mu dodeva v odvisnih sklonih vselej 3. oseba osebneega zaimka v dotičnem sklonu in številu za dopolnilo; na pr.: *Ne jezi se nad tem, ki ti neradovoljno kaj zopernega stori.* (Met.) — *Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlagaj na jutri.* (N. pr.) — *Oko je čisti žarek, ki v njem blišče nebesa.* (Cegn.) — *V mladosti trdnejše so mreže, ki v njih drži nas upa moč goljufiva.* (Preš.) — *To je sapa turških kónj meglena, ki njih polna je steza zelena.* (N. ps.)

Opomba. Ob Kolpi in po Istri se *ki* popolnoma sklanja, na pr.: *Ki nima mere, nima vere.* (N. pr.) — *V ko selo prišla, na to koto prela.* (N. pr.) — *Blazene ročice, ke so ga nosile.* (N. ps.)

c) *kdor* se ozira na osebe, *kar* na reči, kedar se v obče govori brez določenega samostalnika; na pr.: *Kdor resnico ljubi, ušes ji ne maši.* (Levst.) — *Kogar se bojiš, tega ne ljubiš.* (Pr.) — *Ne neha beračiti, komur se palica v rokah ogreje.* (N. pr.) — *Kar je v srcu, to je tudi na jeziku.* (N. pr.) — *Davno je potopljeno v morje večne pozabe, česar duh ni oživiljal.* (Napr.)

Opomba. Kedar bi trebalo *kdor* v svojilni roditeljski postaviti, govorimo sploh: *čegar*, na pr.: *V čegar srcu gospodari hudobno poželenje, ta ne bode ne dobro govoril, ne dobro delal.* (Met.)

6. O nedoločnih zaimkih.

§ 326. Nedoločni zaimki so po svoji rabi pravi samostalniki ali pridevniki; sicer si pomni sledeče:

a) Nedoločni zaimki, sestavljeni z *ne*, kažejo na osebe in reči, ki v resnici obstojé, pa jih še ne poznamo ali imenovati nočemo; v bolj splošnem, nedoločnem pomenu (irgend jemand, irgend etwas) nam rabijo *kdo*, *kaj*, *kak* namesto *nekdo*, *nekaj*, *nekak* itd.; na pr.: *Nekteri kmet je gibčen pri plesu, pa okoren pri drevesu.* (N. pr.) — *Vsak človek je tak, kakoršnega je Bog dal; vsak ima nekaj nad seboj.* (Levst.) — *Včasi se vržejo otroci po*

kom iz bližnje rodovine. (Cegn.) — *Kdor očetu ali materi kaj vzame, pa pravi: ni greh, tovariš tolovajev je tak.* (Ravn.) — *Z marsikterim starčkom in z marsiktero staro materjo pojde kak drag košček domovinstva v tihi grob.* (Tom.)

b) Za nemški all, alles, lat. omnis, totus, cunctus, služi nam *ves, vsa, vse*; manj pravilen je v tem pomenu pridevnik: *cel, cela, celo*, ki pomenja po pravem le to, kar v nemščini: *ganz, unversehrt*, in v latinščini: *integer*. Na pr.: *Koren vsega hudega je lakomnost.* (Met.) — *Ves svet je hiša božja.* (Ravn.) — *Po vsem svetu solnce sije.* — *Ves dan; vse leto; vse žive dni.*

c) Nemški *man* se sloveni:

1. s povratnim zaimkom *se* (nikdar *sebe*), na pr.: *Kjer se veliko pridela, tam se malo dela.* (N. pr.) — *Ni gršega na tem svetu, če se kaj dá, potlej pa očita.* (Levst.) — *On se imenuje = er wird genannt, man nennt ihn; on sebe imenuje = er nennt sich.*

2. s prvo ali tretjo množinsko osebo v tvorni dobi, kedar je v prvem primeru jednak našemu *mi*, v drugem toliko ko *ljudje*, na pr.: *Kakor smo sejali, tako bomo želi.* — *Novo vino devajo v nove mehove.* (Met.)

Včasi se sloveni tudi z drugo jedninsko osebo, kedar je namreč rek splošne veljave, na pr.: *Dobrota, ki jo očetu storiš, nikdar ne bode pozabljena.* (Ravn.)

3. s trpno dobo, pa le bolj po redkem, na pr.: *Prisiljen stan je zaničevan.* (N. pr.)

4. z zaimkom *kdo* ali s samostalnikom *človek*, kedar se dá z njima zamenjati; na pr.: *Kakor kdo živi, tako umrje.* (N. pr.) — *Človek ne živi, da bi jedel, ampak le jé, da more živeti.* (Pr.)

d) nemški zaimek *kein* se sloveni z nikalnimi zaimki: *ni-kdo, nobeden, nijeden, nikak* itd., če se vsemu rodu, vsemu razpolu kaj odrekuje; na pr.: *Nijedna tuga samodruga.* (N. pr.) — *Nobeno delo ne grdi človeka.* (Slom.)

Kedar pa *kein* le posameznim rečem kaj odrekuje, tedaj se prestavlja z golo nikalnico *ne*, na pr.: *Bodljivi kravi Bog ne dá rogov.* (N. pr.) — *Brez muke ni moke.* (N. pr.) — *Brzemu konju ni treba ostroge.* (N. pr.)

VI. poglavje.

O glagolu.**A. O kakovosti glagolov.**

§ 327. Po kakovosti dejanja, ki ga naznanjamo, ločimo glagole v dovršne in nedovršne.

1. **Dovršni glagoli ali dovršniki** (perfektivni glagoli) značijo po vsej spregi nastop, dovršenje ali uspeh kakega dejanja ali stanja, t. j. da je nastop, konec ali uspeh dejanja ali stanja opravljen, izpolnjen, dovršen. Dovršni glagoli nam služijo o preteklosti in prihodnosti, za pravo sedanost nam rabijo le nedovršniki.

Po svojem pomenu so dovršniki:

a) **jednodobni**, ki pomenjajo enkratno, v hipu dovršeno dejanje brez ozira na čas, v katerem bi se bilo godilo ali vršilo, kakor: *dvigniti, dregniti, leči, mahniti, sestiti, streliti, suniti, treniti, udariti* itd.

b) **večdobni**, kateri naznanjajo mimo dovršenja ali konca tudi daljšo ali krajšo trajnost dejanja ali stanja, kakor: *iznositi, izpodlezi, nanositi, navoziti, natrositi, poigrati, poležati, posedeti, posekati, pozaspati, prevoziti* itd.

Opomba. Ker si pri dovršnih glagolih mislimo samo dovršenost dejanja, brez ozira na čas, v katerem se je godilo, spoznamo najlažje dovršnik po tem, da ga skusimo pritikniti stavku: *počakaj, da ...*, na pr.: *Počakaj, da se umijem, počešem, oblečem, obujem, pomolim* itd.

2. **Nedovršni glagoli ali nedovršniki** (imperfektivni glagoli) naznanjajo po vsej spregi trajajoče dejanje ali stanje brez ozira na začetek, konec ali uspeh, t. j. da se dejanje v odločenem času godi ali vrši, ter služijo na vprašanje: *kaj delaš? kaj se godi? kaj si? kaj bodeš delal?*

Nedovršni glagoli imajo vse čase: sedanji, pretekli in prihodnji, ter so po svojem pomenu:

a) **trpežni** (durativni), s katerimi naznanjamo dejanje ali stanje, ki se nekaj časa neprenehoma godi ali vrši, kakor: *gnati, iti, leteti, nesti, piti, spatiti, stati, trestiti, vesti, gorjeti, giniti, prositi, kraljevati, sahniti* itd.

b) **opetovalni** (iterativni), kateri značijo dejanje ali stanje, ki se zaporedoma opetuje in tedaj dalje časa trpi. *Le-sèm spa-*

dajo sploh glagoli, ki so stopili iz nižje v višjo vrsto, kakor: *goniti, hoditi, letati, nositi, pivati, spavati, stajati, stopati, tresati, voditi, zevati* itd.

c) ponavljalni (frekventativni), kateri kažejo dejanje ali stanje, ki se večkrat in v različnih dobah ponavlja; Nemcu rabi v tem primeru *pflegen*, Latincu pa *solere*. Ponavljalni glagoli so na pr.: *gonjévatí, hojévatí, letévatí, nošévatí, pijévatí, spēvatí, stojévatí, tresévatí, vojévatí, vozévatí* itd.

§ 328. Iz bistva dovršnih in nedovršnih glagolov sledi, da moramo v vseh časih in naklonih trajajoče, nedovršeno dejanje ali stanje sploh z nedovršnimi glagoli dopovedovati, enkratno, dovršeno pa z dovršnimi. Samo nekaj dovršnikov rabi slovenščini tudi za nedovršnike, namreč: *poznati, spoznati, utegniti, premoči, lotiti se, znesti in stati (stanem)*; večkrat pa tudi: *pomeniti, poslati, priporočiti se, zahvaliti, zaslužiti, zadržati se, zaupati, zarotiti* itd.

Opomba. V govoru in pisavi naj se natanko ločijo dovršniki od nedovršnikov. Tudi pri navedenih glagolih naj se rajši nedovršniki jemljejo v rabo: *poznávati, znašati, veljati, pomenjati, pošiljati, priporočati se* itd.

O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v sedanjiku naj se še posebej pomni:

1. Nedovršniki nam služijo:

a) v določnem naklonu sedanjega časa ter značijo, da se ravno ta hip kaj dela ali godi, posebno v naravnost pripovedujočem ali neodvisnem govoru; pristaviti se jim dá v tem primeru: *sedaj, dolgo, po gostem, vedno, n-prenéhoma* ali kaka druga besedica, ki naznanja kračjo ali daljšo trajnost dejanja; na pr.: *Kam neseš pismo? — Pesen je véasi človeku potrebna; nébó mu odpíra, ker je iz nebes, daje mu srce, tolaži mu dušo in preganja skrbi iz glave.* (Napr.)

b) kedar vprašujemo, naj si bode dejanje večkratno ali samo enkratno, če hočemo zvedeti, s čim se kdo pečá; na pr.: *Kaj jemlješ ti orožje, sin, saj v črni gori ni zverin?* (N. ps.) — *Če sem hudo govoril, skaži mi; če sem pa dobro, zakaj me biješ?* (Trub.)

c) kedar je v stavku glagol: *jeti, začeti, pričeti, jenjati ali nehati*; na pr.: *Žito jame polegati.* — *Sadje je jelo dozarjati.* (N. r.) — *Nemec in Slovenec sta začela zemljo obdelovati, orati, kopati, sejati, saditi in sta postala zemljaka.* (Vodn.)

2. Dovršniki nam služijo:

a) kedar naznanjamo, da se bo dejanje še le zgodilo, namesto prihodnjega časa, posebno v pogojnem, pa tudi v naravnost pripovedujočem govoru (zlasti tedaj, kedar se pomen prihodnosti iz smisla samega podá); na pr.: *S časom vse mine* (t. j. *bode minilo*). (N. pr.) — *Ko denar poide, pamet pride*. (N. pr.)

b) kedar pripovedujemo, da se godi večkratno dejanje vsakokrat posebej, hip za hipom, ali da je, da je bilo in da bode vsak čas jednako veljavno, zlasti v pregovorih in v drugih pregovorom podobnih izrekih, namesto ponavljalnih glagolov; po gostem se dá v tem primeru pritakniti: *navadno, rado, vsakokrat, vselej, lahko, težko* itd. Na pr.: *Cerkniško jezero se vsako leto posuši in zopet z vodo napolni, ki potem po podzemeljskih vodotočih odteče*. (Navr.) — *Mujhen lonec hitro vzkipi*. (N. pr.) — *Človek veliko pretrpi na svetu*.

c) kedar kako preteklo dogodbo v sedanost pomaknemo, namesto preteklega časa zraven nedovršnikov; na pr.: *Dolgo smo imeli lepo vreme, na enkrat nam oblak nebo skrije, blisk od vseh stranij šviga, morje se péni, z velikim trudom ladijo v zavetje priveslamo*. (Vodn.)

B. O časih.

§ 329. Vse na svetu je, ali je bilo, ali bode. Potrebni so torej glagolu prav za prav samo trije časi: sedanji, pretekli in prihodnji za sedanje, preteklo ali prihodnje dejanje ali stanje; pravimo jim glavni časi. Glavni časi sami ob sebi vendar niso tolike moči, da bi mogli z njimi natanko dopovedovati vse glagolove razmere. Zató si je oskrbel vsak jezik še nekaj drugih časov za tiste razmere, katerih ne more izražati z glavnimi časi.

Tako služijo tudi slovanskim jezikom razun glavnih še trije drugi časi, namreč: trpežnominuli (imperpekt), prostominuli (aorist) in predpretekli (plusquamperpekt). Nam Slovencem sta vendar prva dva že izginila iz splošne rabe, tako da ju moramo zdaj s preteklim časom nadomestovati. Rabijo nam tedaj v govoru in pisavi samo štiri časovne oblike, toda s pomočjo dovršnih in nedovršnih glagolov izražamo lahko vse čase, kakor so v drugih jezikih.

I. Sedanji čas.

§ 330. Sedanji čas ali sedanjik je po svojem pomenu šestér in pomenja:

a) dejanje ali stanje, ki se godi ali traja ravno ta hip, ko govorimo o njem (pravi sedanjik). V pravem sedanjiku nam služijo samo nedovršni glagoli. Na pr.: *Gospod, otmi nas, poginjamo.* (Met.) — *Ko na konjiča se vihtim, pri sebi glej, da te dobim.* (N. ps.) — *Oznanjujem vam povest preslavno.* (Kr. r.)

b) dejanje ali stanje, ki se večjidel godi ali vedno biva, ki je vsak čas v moči ali veljavi (neomejeni sedanjik). Le-sém gredó vsi pregovori in drugi reki, katerih resnica je veljavna za vse čase sedanje, pretekle in prihodnje. V neomejenem sedanjiku nam služijo nedovršni in dovršni glagoli. Na pr.: *Strup tega sveta kuži vse čase.* (Napr.) — *Solza pobožnemu ne pade na tla, v večnost spuhtí.* (N. pr.) — *Preoster nož se hitro okrha.* (Slom.) — *Sladko spanje razpodi človeku prazne misli, odžene nepotrebne skrbi, pokroti njegovo žalost, okreпча ga na duši in na telesu.* (Vrt.) — *Kdor veliko pije, malo izpije.* (N. pr.) — *Človek obrača, Bog obrne.* (N. pr.)

c) dejanje ali stanje, ki se je že poprej pričelo, pa še v sedanjosti traja, posebno v opisovanju raznih predmetov, prikaznij in stanja (opisovalni sedanjik). V opisovalnem sedanjiku nam služijo sploh nedovršniki; na pr.: *Človeški rod čedalje bolj v hribe leze, goščo trebi in rodovitno zemljo prideluje.* (Vodn.) — *Oj, molčí vsa Praga v jutra spanju, Veltava se kuri v megli zgodnji, vrhi se za Prago že modrijo, in za vrhi solčni vzhod se jasni.* (Kr. r.)

d) dejanje ali stanje, ki se od časa do časa, v stanovitih obrokih ponavlja (ponavljalni sedanjik). Rabijo nam v ponavljalnem sedanjiku nedovršniki in dovršniki; ti, kedar pripovedujemo, kako se godi večkratno dejanje hip za hipom, vsakokrat posebej, oni pa, kedar se dejanje vedno ponavlja. Na pr.: *Priden kmet vsak dan zgodaj vstane, potem se hitro umije, obleče, živini položi, pa se podá na svoje delo.* (Navr.) — *Ah srečni, ki jih združena molitev v velikih urah zbira v hiši božji!* (Cegn.)

e) dejanje ali stanje, ki je že preteklo in se pomakne iz preteklosti v sedanjost, da se nam takorekoč pred očmi razsnuje, kar se godi z nedovršnimi in dovršnimi glagoli (pripovedni ali

historični sedanjik). Na pr.: *Na konjiča brzo prhnila, lo ptica daleč zdaj driči, kjer šator turški mi stoji. V šatore dirja, dirja v skok, Turčine seka vse okrog.* (N. ps.) — *Kraljica je čakala bele zore. Nastane šum in trkanje po gradu, na uho nam bijejo mnoga kladiva; menili smo, da so rešitelji. Up nam miga, življenja sladka želja se prebujajo vnovič z močjo neskončno, zdaj vrata se odprejo — noter stopi sir Pavlet in oznani, da tesarji postavljajo pod nami smrtni oder.* (Cegn.)

f) prihodnje dejanje v obliki sedanjega časa, z dovršnimi glagoli v odvisnih in neodvisnih stavkih, z nedovršnimi samo v odvisnih (sedanjik s prihodnjikovim pomenom). Na pr.: *Kdaj vstaneš od svojega spanja?* (Dalm.) — *Kam pobežim pred tvojim obličjem?* (Ravn.) — *Če tebe, ptica, ujamemo, vse perje tebi vzamemo.* (N. ps.) — *Volk se je zarekel, da ne kolje več jagnjet.*

2. Prihodnji čas.

§ 331. Prihodnji čas ali prihodnjik zaznamuje v prihodnjosti trajajoče ali v prihodnjosti dovršeno dejanje ali stanje. Zató rabijo prihodnjiku nedovršni in dovršni glagoli, poslednji prav kakor v stari slovenščini po gostem že v sedanjikovi obliki, posebno v odvisnih stavkih (gl. § 328., 2. a).

Prihodnji čas nam rabi, kedar naznanjamo:

a) dejanje ali stanje, ki se bode v prihodnjosti godilo ali v prihodnjosti trajalo, kar vselej z nedovršnimi glagoli dopovedujemo (navadni futurum); na pr.: *Molila bom rožni venec, srečen bode boja konec.* (N. ps.) — *Mehko sta si postlala, mehko bosta tudi ležala.* (Cegn.) — *Kakor led na solncu, bodo se tajali tvoji grehi.* (Met.)

b) dejanje ali stanje, ki se bode zgodilo ali nastopilo v prihodnjosti. V ta namen služijo dovršniki v sedanjikovi ali v prihodnjikovi obliki; na pr.: *Vse veselje kmalu mine, vsaka sreča hitro izgine.* (N. pr.) — *Ustavi skoro se kolo življenja.* (Cegn.) — *Ko suha hruška razcvete, onda nazaj pridem.* (N. pr.) — *Pismeni jezik bo našo slovenščino izbrusil, zlikal in obogatil.* (Vodn.)

c) prihodnje dejanje, ki bode že končano, ko se drugo začne. Tako dejanje dopovedujemo z nedovršniki v prihodnjikovi in z dovršniki v sedanjikovi (redkeje v prihodnjikovi) obliki. Nemščini rabi v tem pomenu prihodnje-pretekli čas, latinščini pa futurum

exactum. Na pr.: *Če boš pila vinčice rudeče, imela bodeš lice bolj cveteče; če pogačo bodeš pokuševala, po polti bodeš bela bolj postala.* (N. ps.) — *Če perje mi populite, življenja mi ne vzamete.* (N. ps.) — *Kukavica nas skliče na planino, ko bo zemljo odel mili rožni cvet in pomlad vzbudila studence spet.* (Cegn.)

d) prihodnjik nam rabi včasih namesto velevnega naklona, da povelje krepkeje izrečemo; na pr.: *Streljal bodeš sinu jabelko raz glavo.* (Cegn.) — *Ti me boš ubogal, ali pa bo druga.* (N. r.) — *Danes mi ne boš delal.*

3. Pretekli čas.

§ 332. Pretekli čas naznanja v preteklosti trajajoče ali v preteklosti dovršeno dejanje ali stanje in se opisuje z nedovršnimi in dovršnimi glagoli.

Pretekli čas nam rabi, kedar dopovedujemo:

a) dejanje ali stanje, ki se je v preteklosti godilo ali vršilo, kar naznanjamo vselej z nedovršnimi glagoli (v latinščini imperfekt); na pr.: *Slovenci so od najstarejših časov drobnico in goved pasli, radi zemljo obdelovali in kot kmetovalci se pošteno živili.* (Vrt.) — *Ljudje so se potili; cvetlice so venele, ptice so letale, živina je sence iskala.* (Cegn.)

b) dejanje ali stanje, ki se je v preteklosti zgodilo ali nastopilo brez ozira na drugo dejanje ali stanje. V ta namen služijo dovršni glagoli in kažejo to, kar v nemščini in latinščini pretekli čas in v grščini aorist. Na pr.: *Z lastnimi žulji je malo-kdo obogatel.* (N. pr.) — *V kupi se jih je več utopilo, ko v morju potonilo.* (N. pr.) — *Rodile ve (mladosti leta) ste meni cvetja malo, še tega rož'ce so se koj osule.* (Preš.)

c) preteklo dejanje, ki je bilo že končano, predno se je pričelo drugo, toda le z dovršnimi glagoli (namesto predpretekega časa); na pr.: *Kedarkoli je smrt ustrelila, še nikdar ni izgrešila.* (N. pr.)

4. Predpretekli čas.

§ 333. Predpretekli čas naznanja preteklo ali dokončano dejanje z ozirom na drugo preteklo dogodbo. Opisuje se z dovršnimi, prav redkoma s trpežnimi (durativnimi) glagoli.

Predpretekli čas nam rabi:

a) v odvisnih stavkih za dejanje, ki se je že dovršilo, predno

je nastopilo ono v glavnem stavku; na pr.: *Kakor sem mu bil ukazal, tako je tudi storil.* — *Drevesa, ki smo si jih bili lani na vrtu zasadili, usahnila so nam.* (Šol.) — *Ko je bil trideset let kraljeval, umrl je.*

b) v glavnih stavkih z ozirom na drugo dejanje v preteklosti; na pr.: *Ko smo cerkev zidali, tedaj smo si bili veliko delavcev najeli.* (Šol.)

C. O naklonih.

§ 334. Svoje misli in želje izrekujemo kot gotove, določne in samostalne, ali kot negotove, mogoče in odvisne. V ta namen služijo štirje nakloni: določni, pogojni, želevni in velevni, ter štiri imenske oblike ali deležja: nedoločnik, namenilnik, deležnik in glagolnik.

I. Določni naklon.

§ 335. Določni naklon ali določnik sedanjega, preteklega ali prihodnjega časa nam služi:

a) kedar se (trdilno ali nikalno) določno, nedvomno in brezpogojno v sedanjosti, preteklosti ali prihodnosti pripoveduje ali vprašuje, v samostojnih in odvisnih stavkih; na pr.: *Bridkost resnico razodene.* (Met.) — *Jedna lastovica ne prinese gorkote.* (Met.) — *Lepa Vida je pri morju stala, tam na produ si plenice prala.* (N. ps.) — *Kdor bo kupil, ta bo lupil.* (N. pr.) — *Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot?* (Valj.) — *Kedar zlato govori, vsaka beseda slabi.* (N. pr.) — *Če ne pomaga desnica, bođe li pomagala levica?* (N. pr.)

b) v mnogih odvisnih stavkih namesto veznega naklona (konjunktiva) drugih jezikov, ki ga slovenščina zdaj z določnikom, zdaj s pogojnikom, zdaj z želevnikom izražuje; na pr.: *Upajmo, da napoči s časom tudi naši knjigi lepša doba* (dass — anbrechen werde). — *Da ga zemlja k sebi ne vleče* (wenn ihn nicht — zöge), *še krila bi mu vzrastla.* (N. pr.) — *Ako pridem, pridem sit, ali pa ne pridem več, rekel je komar.* (N. pr.)

2. Pogojni naklon.

§ 336. Pogojni naklon ali pogojnik nam rabi, kedar nedoločno, dvomno ali pogojno kaj trdimo ali pripovedujemo, to pa:

1. v glavnih stavkih:

a) kedar želimo, da bi se kaj zgodilo ali izpolnilo; na pr.: *Da bi ti solnce svetilo od zore do mraka! — Da bi se Bog usmilil uboge sirote! — Da bi bili srečni vse žive dni!* (N. r.) — *Zračni veslarji, brzi oblaki, da bi vozila se z vami po zraki!* (Cegn.)

b) kedar dopovedujemo, da se utegne kaj zgoditi ali izpolniti; na pr.: *Lakomnik bi še lastnega brata prodal.* (N. r.) — *Utegnil bi me Bog k sebi poklicati, in jaz bi vendar rada v domači zemlji počivala.* (Cegn.) — *Brez jezika in naroda bi bila še toliko rajska dežela žalostna puščava.* (Slom.)

c) v pretehtovalnih rekih in v vprašanjih, na ktera ne pričakujemo odgovora; na pr.: *Zakaj bi ne žvižgal, zakaj bi ne pel?* (N. r.) — *Kdo bi ustregel vsem ljudem?* (N. r.) — *Kje našel bi za bridke ure leka?* (Cegn.)

d) kedar se temu začudimo, kar bi se utegnilo pripetiti, na pr.: *Kako žalostna bi bila zemlja brez živalij!* (Vrt.) — *Kako bi se mogla laži družiti resnica!*

2. v odvisnih stavkih:

a) kedar se pripoveduje, da se utegne kaj zgoditi ali izpolniti, če se dopolni pogoj; na pr.: *Komarje bi koval, ko bi mu kdo podkve delal* (ali: *da mu kdo podkve dela*, gl. § 335. b). (N. pr.) — *Nekteri človek ne bi bil srečen, ako ne bi mogel vsakega veselja, vsake žalosti na ogled iznesti* (ali: *da ne more* itd.). (Cegn.) — *Ko vroči trud ne bi potil človeka, kako bi v prsih misel se rodila!* (Cegn.)

b) kedar se kako vprašanje, kaka želja ali kaka druga trditev kot negotova, mogoča ali nedoločna izreče; na pr.: *Človekov sin nima, kamor bi glavo položil.* (Met.) — *Ne manjka jih med nami, ki bi za časno veselje večno zveličanje zameni.* (Ravn.)

c) kedar se naznanja namera kakega dejanja za veznikom da in po primerjalnih členicah: *kakor, ko*; na pr.: *Kakor koklja skrbi za piščeta in jih pod peroti spravlja, da bi jih ogrela in obvarovala škode . . .* (Met.) — *Človek ni stvarjen, da bi lenobo pasel, ampak da bi se trudil in upiral za časno in večno srečo.* — *Delaj, kakor bi imel večno živeti, in živi, kakor bi imel jutri umreti.* (Pr.)

3. Železni naklon.

§ 337. Železni naklon ali železnik nam služi:

a) za napoved kake želje ali kakega voščila; na pr.: *Naj meni večna milost zmago daje!* (Cegn.) — *Tvoj pepel naj tihi mir pokriva!* (Levst.) — *Trdna le vera voznik naš naj bo!* (Pot.) — *Tvoj duh naj nas vodi čez hribe, čez plan.* (Vilh.) — *Naj bi bila trapica skrta tičala, ne pa po ulicah hvale iskala!* (Pož.) — *Kazen naj je vselej primerna pregrehi.*

b) za napoved kakega povelja, ki se po železniku v prijaznejši in manj osorni obliki izrekuje, kakor po velevniku; na pr.: *Lice naj bo živo ogledalo tvojih mislij.* (Slom.) — *Dokler studenec mislij teče, naj teče tudi tvoje pero.* (Slom.) — *Kdor krajo skriva in hrani, naj se obesi tatu na desni strani.* (N. pr.)

c) v zaznamovanje vprašanja, ali bi se smelo kaj storiti, kar je odvisno od dovoljenja kake druge osebe; na pr.: *Naj li jaz grem na polje ali sestra?* — *Oče, ali naj zdaj jaz pišem namesto brata?*

d) v zaznamovanje dopuščenja (v dopustnih stavkih); nemščini rabi v tem primeru po navadi mögen; na pr.: *Naj brije zdaj okrog viharjev sila, naj se nebó z oblaki preobleče, ni meni mar.* (Pr.) — *Hudobnežu je vse težko, naj dela, karkol' če.* (Stan.) — *Vse je njegova dobrotá, kar vidimo, bodi solnce na nebu, bodi naj pesek še tolikoščen na tleh.* (Ravn.) — *Naj sem storil, kar sem hotel, ni mu bilo prav.*

Opomba. Sem ter tja, zlasti na jugu, rabijo tvorno-pretekli deležnik brez pomožnega glagola za železni naklon, na pr.: *Umnožilo se vam veselje, kakor zvezde na nebu!* (N. r.) — *Bog hotel! Zdrav bil!* — *Srečno hodil in dohodil!* — *Usuhnila mi roka!* — *Posušil se mi prst!* (N. r.)

4. Velezni naklon.

§ 338. Velezni naklon ali velevnik je po svojem bistvu prihodnjega pomena, ker se ima dejanje, ki ga veleva, še le zgoditi ali dopolniti; naznanja pa kako povelje ali izpodbujó, kako željo ali opominjevanje, ali pa kako prepoved. Jemlje se v rabo:

a) kedar komu kaj velevamo ali prepovedujemo, ali kedar kaj zahtevamo od koga — v 2. ali 3. osebi; na pr.: *Postrezi svojemu očetu na starost.* (Ravn.) — *Pomози mili Bog*

popotnikom. (Cegn.) — Ne pečaj se s hujšim od sebe. (N. pr.) — Vsak po svojo smojko v ogenj sezite. (N. pr.)

Opomba. 1. Namesto 2. osebe se nahaja v nikalnih stavkih včasih nedoločnik: na pr.: *Nikar, nikar jokati, po veselju žalovati!* (Čb.) — *Nikar moriti ga, ki se ne brani več. (Kos.) — Ne terjati, kar meni dano ni. (Kos.) — Stoječe vode ne piti, polna gnilobe in mrčesa je. (Slom.)*

Namesto 3. osebe stoji po gostem železnik, da se želja ali povelje v manj osorni obliki izreče, na pr.: *Naj utihne bronja grom. (Kos.) — Kdor delati noče, naj strada. (N. pr.) — Kdor ima vero, naj jo tudi v dejanju pokaže. (Met.)*

2. Večkrat se prikazuje ta velevnik tudi v odvisniku namesto sedanjega časa s prihodnjim pomenom, na pr.: *Prišel sem tebe za desnico, da si narode poderzi in meč kraljem odpaši. (Ravn.) — Naročam ti, da boš priden in uči se, kolikor moreš.*

b) kedar izpodbujamo sebe in druge z nami na kako dejanje, v 1. osebi množine ali dvojine; na pr.: *Tjakaj gori se ozrimo, kjer svetov ne izmeri oko. (Kast.) — Iz pšenice, vrli bratje, ljuljko populimo, zdravo seme v brazde rojstne njive zaplodimo. (Cegn.)*

c) kedar izpodbadamo koga na dejanje, ki ga postavljamo za pogoj drugemu dejanju; zato se taki stavki lahko vselej v pogojne odvisnike izpremené. Na pr.: *Izid imej na misli pri vsem, kar počneš, in vekomaj ne boš grešil (= če imaš izid na misli...).* (Ravn.) — *Prav stori, in trdno bo tvoje zdravje (= če prav storiš...).* (Ravn.) — *Zavrzi vero, opusti besedo materino, in tvoje napredovanje bo hromo, kruljavo (= če zavržeš...).* (Slom.)

d) kedar pripuščamo, zraven pa izrekujemo, da ostane glavno dejanje vendar še v moči in veljavi; v tem primeru nam rabi velevnik 2. jedninske osebe tudi za 1. osebo; na pr.: *Bodi len ali priden, nič mi ne pomaga. (Met.) — Pomagaj ti, ali pa ne pomagaj, vém, da nič ne dobim. (Met.)*

§ 339. Z velevnikom velevamo trajnost ali dovršenje dejanja ali stanja; zato nam rabijo v trdilnem velevniku nedovršni in dovršni glagoli, ker si mislimo dejanje, katero ukazujemo, trajajoče ali dovršeno. Na pr.: *Moli in delaj. (Pr.) — Opasujmo uma svetle meče. (Cegn.) — Precej mu plačaj, kdor ti kaj dela. (Ravn.) — Pokoplji moje truplo, kedar loči Bog mojo dušo. (Ravn.)*

V nikalnem velevniku nam služijo praviloma nedovršni glagoli, to pa zato, ker se ovira pri prepovedi že poskušnja, kolikor bolj dokončna izpeljava kakega dejanja. Na pr.: *Ne zabi,*

da si praha sin. (Led.) — *Ne prisegaj po krivem, izpolni pa svoje prisege.* (Met.) — *Kedar hočeš kaj posloveniti, ne sloveni po besedi, temveč po misli, jedro vzemi, lupino slovensko ogrni.* (Slom.) — *Kedar vidiš nagega, obleci ga in ubožcu, svojemu bratu, ne prikri-vaj se.* (Ravn.) — *Nikar praznih besed ne razdirajte.* (Levst.)

Opomba. 1. Namesto trpežnih glagolov nam služijo v nikalnem velevniku opetovalniki; zato se govori in piše: *idi — ne hodi, nesi — ne nosi, redi — ne vodi, pelji — ne rozi, ženi — ne goni; reci — ne govori, povej — ne pravi, poglej — ne gledaj* itd. Na pr.: *Ne hodi na turško mejo drobnih rožic trgat.* (N. ps.) — *Ne nosi zamere v svojem srcu.* (Slom.)

2. Dovršniki v nikalnem velevniku so zelo redki; po navadi nam rabijo le tedaj, kedar prepovedujemo kako posamezno dejanje, posebno če se je že začelo vršiti. Na pr.: *Ne zavrzi me izpred svojega obličja in svojega sv. duha mi nikar ne odvzemi.* (Ravn.) — *Ne daj se hudemu premagati, ampak pre magaj hudo z dobrim.* (Met.)

D. O deležjih.

1. Nedoločnik.

§ 340. Nedoločnik kaže dejanje brez vse določbe po osebi, številu, času ali naklonu. V nedoločniku nam služijo po kakovosti dejanja dovršni in nedovršni glagoli.

Nedoločnik nam rabi:

1. kot osebek, zlasti pri pomožnem glagolu, na pr.: *Raz-umeti resnice božje je dar božji.* (Met.) — *Treba je začeti vse nauke s tisto besedo, katero nas je mati učila.* (Vodn.) — *Boga ljubiti je najlepša modrost, Boga se bati korenina modrosti.* (Ravn.)

2. kot predmet, in sicer:

a) pri vseh glagolih nepopolnega pomena, kakor so: *hoteti, želiti, moči, morati, smeti, začeti, končati, nehati, znati, dati, učiti, utegniti* itd.; na pr.: *Hišo zidati mora mož, podpirati jo mora žena.* (Slom.) — *Mladike suha veja v roci vere pognati more.* (Cegn.) — *Ne brati, tudi pisati skrbno vadi se.* (Slom.) — *Lakota nepremagljiva preti odpreti grada trdna vrata.* (Preš.) — *Kdo je Ilirji sinove budil, svoj dom jih ljubiti, braniti učil?* (Vodn.)

b) pri nekterih pridevniki, kakor: *dolžen, srčen, dostojen, vreden, strašen, lahek, težek, čuden, dober, len, slab* itd. s pomožnikom *biti*; na pr.: *Dobri pastir je dolžen dati življenje za svojo čredo.* — *Priporočam vas Bogu, ki je mogočen vas boljšati.* (Vernè.) — *Vsa drevesa so preslaba roditi to sladkost.* (N. ps.) — *Len je delati.* (Levst.) — *Noge, ktere so hitre škodo storiti.* (Dalm.)

3. namesto velevnega naklona (§ 338. a, 1), na pr.: *Nikar premladih in prešibkih otrók s pretežkim delom obkladati!* (Vrt.)

§ 341. Kedar slovenimo nemške nedoločnike s predlogom: *zu, zum, um zu*, treba nam je vedno na misli imeti, da se v slovenščini nedoločnik nikdar ne druží s predlogom. Ognemo se mu pa:

a) da nemški nedoločnik s predlogom *zu* z golim nedoločnikom izražamo; na pr.: *Vsa priroda je videti v novem zelenju.* — *Prinesti zlata reče četrtnico.* (Preš.)

b) da ga prestrojimo v samostalniik, ali pa da ga s pomočjo veznika *da* s posebnim stavkom izrečemo, na pr.: *Pero za pisanje* (ne: *pero za pisati*). — *Vročina, da bi se stopil* (ne: *za stopiti se*). — *Ušesa imamo, da slišimo* (ne: *za slišati*). — *Bog je stvaril dan za delo, noč za počitek* (ne: *za delati — za počivati*). — *Sectilnica potrebuje olja, da gori, človek pa hrane, da živi.* (Slom.)

c) da preravnamo nemški skrajšani stavek z *um zu* v popoln odvisnik s členico *da*; na pr.: *Človek ne živi, da bi jedel, ampak le jé, da more živeti.* (Pr.) — *Gospod, dopusti mi, da tjakaj grem in poprej očeta pokopljem* (ne: *tjakaj iti in pokopati*). (Dalm.) — *Da jezik popolnoma v svojo oblast dobiš* (ne: *jezik . . . dobiti*), *treba ti je marljivega uka in skrbne raje.* — *Da dosežeš popolnega odpuščanja* (ne: *doseči popolnega odpuščanja*), *treba ti je pred vsem drugim resnične pokore.*

2. Namenilnik.

§ 342. Namenilnik nam služi:

a) za glagoli, ki pomenjajo premikanje z mesta na mesto (lat. supinum na *-um*); na pr.: *Vse žive stvari hité uživat novo življenje in veselje.* (Cegn.) — *Ide si odpirat gornje line, ide gledat doli na ravnine.* (N. ps.) — *Ne razvezovat, ampak dopolnit sem prišel postave.* (Met.)

b) pri glagolu *dati*, kedar pomenja toliko, kakor *poslati*; na pr.: *Sina je dal učit.* — *Predivo smo dali prést.* (Levst.) — Različno od tega je: *Dajte mi presti* (gl. § 340. 2. a).

§ 343. V namenilniku nam rabijo sploh nedovršni, redkoma dovršni glagoli. Ognemo pa se dovršnikom, kedarkoli je mogoče, s tem:

a) da si vzamemo namesto dovršnika njegov nedovršnik, če

prav tudi le enkratno dejanje na misli imamo, na pr.: *Prišel sem te izpovedavat, na smrtni poti ti oznanjat mir.* (Cegn.)

b) da vzamemo dovršni glagol v velevniku ali v kakem drugem naklonu v rabo, kakor je to misli po godu, na pr.: *Pojdite, povejte mojim bratom.* (Met.) — *Pojmo, poglejmo, kaj se v hlevu godi.* (N. ps.) — *Idi, okno odpri; idi, durí zapri; pojdi, k jedi pokliči.* (N. r.) — *In gre, očeta zatoži.* (Ravn.)

c) da izrečemo namenilnik s posebnim stavkom, na pr.: *Greva, da konja izbereva.* (Levst.)

3. Deležniki.

§ 344. Deležnik ne kaže samo časa, kdaj, ampak tudi način, kako se dejanje godi. Po obliki so nekteri deležniki pridevniki, drugi pa prislovi.

V sedanjih deležnikih nam rabijo sploh le nedovršniki (razun peščice dovršnikov, kakor: *umrjoč, rekoč, preleteč, obstoječ* itd.), v I. preteklem deležniku pa dovršniki; v II. preteklem (opisovalnem) in v trpno-preteklem deležniku nam služijo nedovršniki in dovršniki.

Nekteri deležniki so se skoro popolnoma iznebili svoje glagolove narave in se navzeli pridevnikove, da nam rabijo danes kakor pravi pridevniki, na pr.: *vroč, goreč, rudeč, vedeč, — zrel, vrel, gnil, vel, pretekkel, ostarél, osamél* itd.

a) Deležnik sedanjega časa.

§ 345. A. Prislovni deležnik sedanjega časa nam služi posebno v skrajšanih prislovnih stavih ter določuje dejanje glavnega reka:

a) z ozirom na čas; tak deležnik se lahko izpremeni v odvisni stavek z veznikom: *ko, med tem ko.* Na pr.: *Črez mestni prag stopaje, izroča se Bogu.* (Cegn.) — *Grede v zaton, še solnce svet pozdravi.* (Jer.)

b) z ozirom na način, namero ali zapopadek, da ga boljše označi; na pr.: *Molče orožje vsak si vzame.* (Preš.) — *Do neba brizgaje se pena kadí.* (Kos.) — *In zapre se grad škripaje.* (Kos.) — *Strmé poslušam čudno moč jezika.* (Cegn.) — *In žena vsa ponižana je vzdihovaje klicala.* (N. ps.)

c) z ozirom na vzrok; vsak tak deležnik se lahko izpremeni v popoln vzročni stavek z veznikom *ker.* Na pr.: *Vidé,*

kako je Hanibal oslabil rimsko vojsko, ni hotel iti na ravnico. (Vrt.) — Pečaje se vedno z jedrom našega jezika, spoznal je Vodnik, kaj mu pridi. (Nov.)

Opomba. Sem ter tja med ljudstvom in tudi v knjigi (kar pa ni, da bi posnemali) najde se v enakih stavkih nedoločnik namesto deležnika, posebno če je ob jednom časovnega in vzročnega pomena; na pr.: *To slišati, vzdigne se turški paša še to leto.* (Nov.) — *Te videti, grje videti napake, je srcu rane vsekalo krvave.* (Preš.)

d) z ozirom na sredstvo, na pr.: *Le slišé in poslušaje (audiendo), vadimo se lepo govoriti.* (Hrov.) — *Prebiraje (legendo) dobre spise in jih glasno govoré na pamet (recitando), pripravljamo si pisavo.* (Vernè.)

Opomba. Namesto prislovnega (I.) deležnika na -é in -je nam rabi v istem pomenu tudi II. deležnik na -óč in -éč, ki pa ostane navadno neizpremenjen, na pr.: *stopajoč, gredoč, molčéč, škripajoč, pečajoč, prebirajoč* itd.

§ 346. B. Pridevni deležnik se sklada s svojim imenom kakor pravi pridevnik in določuje vselej osebe in reči, ne pa dejanja, kakor prislovni.

Pridevni deležnik sedanjega časa nam rabi:

a) kot pridevek, da nam reč bolj živo postavi pred oči; s pomočjo oziralnega *ki* ali *kteri* se dá vselej v sedanjik izpremeniti; na pr.: *Stoječ mlin in molčéč jezik ne hasnita.* (N. pr.) — *Njegov prst kaže pot deročim rekam.* (Cegn.) — *Nobena kal se ne razvije, če nima grejočega solnca.* (Nap.) — *Z draginami polni predele dišeče in prejo vrti na vreteno brneče.* (Kos.) — *Krdelo leteče seda v valove bežeče.* (Levst.) — *Kmalu dež pojde, pod streho moja se viseča zaprla neža je bodeča.* (Valj.)

Opomba. Včasih se utegne samostalno ime izpustiti, na pr.: *Mir in posluh stoječemu gre.* (Kos.) — *Molčéči ne dela razprtij.*

b) v skrajšanem stavku, da ga namesto oziralnika kot pridevek glavnemu stavku priklepa, na pr.: *Pošiga, podrtije dim se bliža dolinam tem, pokojno še živečim.* (Kos.) — *Čiči, stanujoči blizu kranjske meje, govoré slovenski jezik.* (Nov.) — *Usliši glase k tebi vpijoče.* (Kr. r.)

c) kot dopovedek, v katerem pomenu pa se često strinja s prislovnim deležnikom; na pr.: *Kraljič pa jame govoréč.* (N. ps.) — *Cveteč bingljá dozorek.* (Vodn.) — *Lastovice žvrgoleče prorokujejo, da se je pomlad vrnila.* (Nap.) — *Gledajoči (oni) ne vidijo, in poslušajoči ne slišijo.* (Met.) = *Gledajo, pa ne vidijo* itd.

b) Deležnik preteklega časa.

§ 347. Deležnik preteklega časa v tvorni obliki je dvojen:

a) Pravi glagolni (I.) deležnik, kateri kaže preteklo dejanje v hipu dovršenja in nam rabi v skrajšanih stavkih, ki so izgubili po odpahnjenih časovnih veznikih: *ko, potem ko, brž ko, kedar* itd. lastno svojo stavkovo obliko. Na pr.: *Čaplja, domanje močvirje zapustivši (ko je zapustila . . .), na viš leti v oblake visoke.* (Šub.) — *Ljud, razbivši spon vezila (ko je razbil . . .), si sam pomaga strašnih zlob.* (Kos.) — *Če pozabivši na njivi kak snop popustite, ne vračajte se ponj.* (Ravn.)

Opomba. Včasih se sklada ta deležnik tudi v slovenščini, kakor v ostalih slovanskih narečjih, s svojim imenom v sklonu, številu in spolu, na pr.: *Jakoba, prišedšega do reke Jordana (ko je prišel . . .), začne Ezav skrbeti.* (Ravn.)

b) Opisovalni (II.) deležnik kaže preteklo dejanje kot trajajoče ali dovršeno ter nam služi v imenovalniku vseh števil in spolov v opisovanje zloženih časov in naklonov; na pr.: *Samec je obletal domače dobrave, samec je obhodil snežene goré.* (Cegn.) — *Z desnico je prijemala, z levico je objemala.* (N. ps.) — *Ko bi ljudje ne mrli, že davno bi bili svet podrli.* (N. pr.)

Opomba. Nekteri opisovalni deležniki neprehajalnih glagolov so postali pravi pridevniki ter kažejo stanje, ki je že nastopilo, pa še sedaj trpi; taki deležniki so: *gnil, minul, ozebel, ostarel, oprhel, pretekel, premrzel, vel, zrel* itd. Na pr.: *Osamela kakor hruška na polju.* (Cegn.) — *Ozebla roka in premrzla noga je znamenje premraženja.*

§ 348. Pretekli deležnik trpne dobe zaznamuje nedovršeno ali dovršeno, storjeno dejanje in se popolnoma ujema s trpno-preteklim deležnikom drugih jezikov; služi nam:

a) za opisovanje vseh časov in naklonov trpne dobe (le redkoma); na pr.: *Vsako drevo, katero ne rodi dobrega sadú, bode posekano in v ogenj vrščeno.* (Met.) — *Takrat je bilo dopolnjeno, kar je bilo govorjeno po proroku.* (Met.)

b) za pridevek v zaznamovanje storjenega dejanja ali stanja, na pr.: *Oponošen dar je črn pred Bogom.* (N. pr.) — *Nabrušen nož rad reže.* (N. pr.) — *Prisiljen stan je zaničevan.* (N. pr.) — *Hiša razdeljena razpada kakor zapuščena.* (N. pr.)

4. Glagolnik.

§ 349. Glagolno ime ali glagolnik razodeva dejanje v samostalnikovi obliki. Glagolniki nam rabijo od nedovršnih,

redkoma od dovršnih glagolov. V obče se slovenščina upira rabi glagolnikov ter jih rajši nadomestuje s celimi stavki. Na pr.: *Ne škoduje toliko večerno sedenje, kakor juterno ležanje (= da zvečer sedimo, kakor da v jutro ležimo).* (N. pr.) — *Prevzetovanje in bahanje se samo tepe.* (N. pr.) — *Bilo klanje, bilo je mahanje, žalovanje in radovanje.* (Kr. r.) — *K dobremu poznavanju slovenskega jezika nam je treba uka in vadbe.* (Boljše: *Da jezik slovenski dobro poznavamo, treba nam je . . .*)

E. O trpni dobi.

§ 350. Trpna doba kaže dejavnost, ki prehaja od drugod na osebek, bodi si v preteklosti, prihodnjosti ali v sedanjosti, kar malo da ne vse dopovedujemo z dovršnimi glagoli.

a) Trpna doba nam služi pri prehajalnih glagolih, kedar tožilnik tvornega stavka prestopi v imenovalnik, imenovalnik pa s predlogom *po* ali *s* v mestnik ali orodnik. Stavkom, v katerih stoji imenovalnik v roditeljski s predlogom *od*, upira se duh slovenskega jezika; zatorej ne kaže dajati takim stavkom trpne oblike (gl. § 278. f). Na pr.: *Kar je storjeno, nestorjeno več ne bode.* (Valj.) — *Kje je meni spalnica odbrana, kje je meni postelja postлана?* (N. ps.) — *O dete, hvaljeno bodi, bodi čiščeno!* (Levst.) — *Dopolnjeno je, kar je bilo prorokovano po prorokih.* (Met.) — *Mesto je krog in krog obdano s sovražniki.*

b) Ker se trpna doba slovenščini sploh le malo prilega, dajemo glagolu trpni pomen s pomočjo povratnega zaimka *se*, če rajši tvorne oblike v stavku ne rabimo. Na pr.: *Kar se rodi, smrti zori.* (N. pr.) — *S časom se vse pozabi.* (N. pr.) — *S pestjo se zrnjiče seje, snopje se na ramah znaša* (ali: *sejemo — znašamo*). (Ravn.) — *V nesreči in nadlogi se očišča človek kakor zlato v ognju.* (Cegn.)

Opomba. To pa se more le tedaj zgoditi, kedar glagol ni povraten, ali kedar kaka dvoumnost ne nastane, kar se utegne pripetiti, če je imenovalnik živeča oseba, kakor na pr. v stavkih: *Kdor se hvali, bodi v resnici hvale vreden* (tu se ne vé natanko, ali se hvali sam, ali ga hvalijo drugi). — *Kjer se veliko krega in prepira, rada vera in ljubezen umira* (tu rabi glagoloma povratni *se* že v tvorni dobi, zatorej je pravilno: *Kjer se veliko kregajo in prepirajo . . .*).

Zloženi stavek.

O zloženem stavku sploh.

§ 351. Zloženi stavek izobrazimo, če združimo dva ali več prostih stavkov v jedno celoto.

Stavki, v jedno celoto ubrani, imenujejo se členi zloženega stavka. Če ima vsak člen v zloženem stavku sam ob sebi svoj popolni pomen, tedaj imenujemo tak stavek priredno-zložen ali priredje; če pa je kak člen v zloženem stavku drugemu le v pojasnjevanje dodan in sam ob sebi brez samostojnega pomena, tedaj mu pravimo podredno-zložen stavek ali podredje.

V priredju so vsi stavki glavni ali samostojni (samostojniki), v podredju so pa glavnim stavkom odvisni stavki (odvisniki) v pojasnjevanje dodani.

I. poglavje.

Priredje.

§ 352. Priredno-zloženi stavek ali priredje obstoji iz dveh ali več prostih glavnih stavkov, ki se vežejo med seboj ali po samem pomenu, ali po prirednih veznikih, ali tudi po prislovih.

Priredni stavki ali priredniki so po svojem medsebojnem razmerju: *A.* vezalni, *B.* protivni in ločilni, *C.* vzročni, in *D.* sklepalni.

A. Vezalno priredje.

§ 353. Če združimo dva ali več po pomenu sorodnih stavkov v celoto, tedaj imenujemo priredje vezalno (kopulativno). Posamezni stavki so si po veljavi jednaki; vsak ima za se svoj pomen, vsi skupaj pa izrekujejo splošno misel. Za vezi služijo v vezalnem priredju vezalni vezniki:

1. *in*, *ino* (lat. *et* — nemšk. *und*) je v slovenščini najobširnejše rabe *in*:

a) veže cele stavke kakor posamezne besede med seboj; na pr.: *Juterno solnce se prikaže, in gorski vrhovi žaré od rumene*

zarje. — *Vzgleđ očetov ti bodi pred očmi, in dika domovini boš enkrat.* (Strit.) — *Spoštuj brata, ki je starši, in tvoj mlajši bode tebe spoštoval.* (Cegn.)

Opomba. Če se združi več stavkov, stoji ta veznik navadno samo pred poslednjim členom; v živahnem govoru pa ga lahko popolnoma izpustimo (Asyndeton, brezvezje), ali pa ga pred vsakim rekom ponovimo (Polysyndeton, mnogovezje); na pr.: *Cesarske puške pokajo, se turške gospe jokajo, cesarski bombe mečejo, se Turki z grada vlečejo.* (N. ps.) — *Vali se, in hrka, in vre, in kipi.* (Kos.)

b) naznanja, da dejanje v sledečem stavku v hipu nastopi (und sogleich, und wirklich); na pr.: *Kar reče, in že se zgodi; ukaže le, in vse že stoji.* (Met.)

2. **ter** je blizu jednakega pomena kakor *in* (und, und so), samo da veže bolj stavke kakor posamezne besede; na pr.: *Po ravnem polju cesta gre, ter s ceste vidi se okrog snežnik in brdo, gozd in log.* (Levst.) — *Tolažba moja Bog je sam, ter upanje le vánj imam.* (Levst.)

3. **pa**, in *pa*, no *pa* (und, und auch) veže sorodno ali jednako kakor *in*; na pr.: *Stoji mi, stoji polje široko, na polju pa mi raste drevce zeleno.* (N. ps.)

4. **tudi**, *pa tudi* (etiam — auch) prideva prejšnjemu reku nekaj sorodnega ali podobnega; to *pa* veljá včasih tudi o besedici še in **i**. Na pr.: *Strašna je smrt hudobneža; tudi njegovo življenje je polno grenjav.* — *Dali so knezi veliko zlata, srebra in žlahtnih kamenov v sklad, pa tudi bronca in železa je bilo mnogo v njem.* (Ravn.)

V nikalnem stavku nam služijo: tudi *ne*, in *pa ne*, ali še bolje: *niti*; na pr.: *Ne zakrivajte svojih potov pred Gospodom, niti misel v vašem srcu mu ne ostane zakrita.*

5. **ne le** (*ne samo*) — **ampak tudi**; *ne samo* (*ne le*) — temveč *tudi*, **i** — **i** (non solum — sed etiam, et — et; nicht nur — sondern auch, sowohl — als auch) kaže, da veljá rek za vse člene v jednaki meri; na pr.: *Smrt ne pokosi le starosti, ampak ona postreli tudi mladino.* (N. pr.)

V nikalnem govoru nam služijo: *ne* — *ne*, *ni* — *ni*, *niti* — *niti* (*nec* — *nec*; *weder* — *noch*); na pr.: *Ne bodo obstali ne hudobniki pri sodbi, ne grešniki se ne bodo opravičili v svetu pravičnih.* (Ravn.) — *Niti bodi med, niti bodi jed (strup).* (N. pr.)

— *Niti nam dokaže, kdor preveč dokazuje, niti mu verjamemo, kdor se pridušuje.* — *Nisem ga ni videl, ni poznam ga jaz.* (Podg.)

Opomba. Kedar naznanjamo, da se nekaj ne samo ni zgodilo, ampak da se je še kaj hujšega storilo, tedaj nam služijo, *ne kar, nikar, nikar pa, ne pa kar* (nicht einmal, um so weniger, geschweige denn); na pr.: *Še jesti ni kaj, ne pa kar bi se mi lepo oblačili.* (Podg.) — *Tega kamena nikdo ne vzdigne, nikar pa da bi ga ti nesel* (Levst.)

6. potém, n a t ó (darauf, hierauf, hernach) priklepa dejanje, ki nastopi; na pr.: *Ne hvalite sami sebe, potém vas bodo drugi hvalili.* — Vrstilne moči so tudi: *dalje, najprvo, naposled, poslednjič, nazadnje* itd.; na pr.: *Vse je zapravil, naposled mu le še ostane beraška palica.*

7. vrh tega, mimo tega, h temu (überdies, außerdem, dazu) prideva prejšnjemu drug važnejši rek; na pr.: *Lažnivcu nikdo ne verjame, vrh tega so lažniva usta tudi Bogu v zameri.*

§ 354. Priredno-zloženi stavki so deli jedne, obsegajoče jih misli; vežejo se s prislovi takó-le:

1. včasi — včasi, zdaj — zdaj (tum — tum, bald — bald) vrsté izreke v času; na pr.: *Včasi slast srce napaja, včasi ga jok pelini spet.* — *Zdaj me trese mraz, zdaj me zopet vročina kuha.*

2. nekaj — nekaj, nekoliko — nekoliko, in tuji deloma — deloma (partim — partim; theils — theils) vrsté izreke po načinu; na pr.: *Lama je nekoliko kozi podobna, nekoliko pa je ona podobna tudi velblodu.*

§ 355. Stavek se pridruži stavku, da ga bolj pojasnjuje, t. j. razširja ali določuje; in sicer:

1. tako, takisto (ita, sic — so, also) služi v pojasnjevanje; na pr.: *Nektere reči se svetijo same od sebe, tako se sveti na pr. solnce, nektere zvezde, goreče in žareče reči, mnogi mrčesi itd.* (Vrt.)

2. namreč (nominatim — nāmlich) imenuje to, kar služi prejšnjemu reku v pojasnilo; na pr.: *Človeku je treba dveh rečij, on potrebuje namreč dobrega slovesa in dobre vesti.*

3. zlasti (praecipue — besonders, insbesondere) uvaja rek, ki natančneje določuje prejšnjo poved; na pr.: *Vsaka strast popači obraz človeku, zlasti pa ga nevoščljivost ogrdi.* — *Velika božja dobrota je vino, zlasti je ono dobro krepilo za stare ljudi.*

B. Protivno in ločilno priredje.

§ 356. Protivno (adverzativno) priredje je tisto, v katerem so nasprotni, sebi odporni reki v celoto ubrani.

A. Pomen prvega reka se po drugem omejuje, in sicer z vezniki: *a, ali, pa, toda, vendar, le* itd.

1. **a** (vero, autem — aber, doch) nam rabi, če se kakšni povedi druga nasprotna dodaje; v slovenščini se rad nadomestuje po veznikih: *pa, ali*; na pr.: *Dela je dosti, a moža ni, da bi se ga lotil.* (Levst.) — *Sanje so laž, a Bog je istina.* (N. pr.)

2. **ali** (sed, verum — allein, aber) se jemlje v rabo:

a) kedar se nasprotni povedi druga drugi nasproti stavita, na pr.: *Volja je dobra, ali meso je slabo.* (Pr.) — *Večkrat so bili Slovenci premagani, ali nikoli ni ta rod izgubil prave ljubezni proti svoji domovini.* (Vodn.)

b) kedar se veljava prvega po drugem reku omejuje; v tem primeru stoji v prvem stavku navadno: *sicer, res da* itd. Na pr.: *Žetev je sicer velika, ali delavcev je malo.* (Met.) — *Resnica more sicer za nekaj časa biti potlačena, ali premagati je nikdo ne more.* (Met.) — *Povsod je božja zemlja, ali dom je vsakemu najmilejši.* (Cegn.)

3. **pa**, p ak (autem — aber, jedoch, dagegen) nam rabi:

a) namesto tehtnejšega *a* pri nasprotnih rekih; v tem pomenu pa ne stoji spredi, ampak za prvo besedo v stavku; na pr.: *Ljudje sodijo vnanje, Bog pa sodi notranje.* (Met.) — *Kruh mu dam, pameti pa mu jaz ne morem dati.* (N. pr.) — *Kolikrat se nedolžnost preganja, krivica pa ošabno glavo nosi!* (Např.)

b) namesto *toda, vendar*, kedar se drugi rek prvemu stavi v nasprotje; na pr.: *Bučela je majhen ptiček, pa presladek je nje sad.* (N. pr.) — *Levova samica rodi samo jednega mladiča, pa tá je lev.*

4. **toda**, le da, samo da (verum — jedoch, dagegen, hingegen) zaznamuje, da je kaka reč večje veljave, moči, oblasti mimo druge, da je imenitnejša od druge; na pr.: *Kranjci imajo le jednega znamenitega starino- in zgodovinoslovca, toda ta jedini je Valvazor.* — *Mala ptica prepelica, toda ona upiha konja in junaka.* (N. pr.) — *Bog večkrat žuga, toda mi se ne zmenimo za to.* (Met.)

— 5. **vendar**, vendar le, pa vendar, pri vsem tem (tamen, attamen — doch, dennoch, und doch, gleichwohl) nam služi, kedar se veljava prvega reka po veljavi drugega omejuje ali razširja; na pr.: *Svet je lep, pa vendar ga bode enkrat konec.* — *Nevarno je buditi leva, pa vendar groz najhujša glava je v blodnji mnenja človek sam.* (Kos.) — *Laž nima rok, vendar ona človeku zaupanje razdere.* (N. pr.)

6. **le, samo** (solum — nur, allein) naznanja izjemo, ki se stavi nasproti prejšnjemu reku; na pr.: *Vse na svetu se stara in vene, le narod vedno živi.* (Erj.) — *Vse nas zapusti v smrti, le dobra dela gredó z nami.*

§ 357. **B.** Zapopadek prvega reka se po drugem omejuje ali ovrgava; to razmerje naznanjajo:

1. **ne — ampak** (non — sed, verum; nicht — sondern), kedar izrečemo nasprotje jednega reka proti drugemu, da se trdilnost bolj pokaže po nikalnosti. V tem primeru ne stoji nikalnica vselej pred dopovedkom, ampak večkrat pred besedo, ktera se zanikava. Na pr.: *Samosvoja ljubezen se ne manjša, ampak ista vedno raste.* (Met.) — *Ne na besede gleda Bog, ampak on gleda na srce.* — *Ne sodimo dela po človeku, ampak človek se sodi po delu.* (Met.) — *Trdovratnost in svojeglavnost nima obstanka, ampak ponižnost in potrpežljivost je stalna.* (Met.)

2. **ne — temveč**, nego (non — sed; nicht — sondern vielmehr) nam rabi, kedar ločimo pomen dveh nasprotnih izrekov; na pr.: *Na pot malikovalcev ne zahajajte, temveč pojdite k izgubljenim ovcam.* (Met.) — *Ne stoji na zemlji dom, temveč on stoji na ženi.* (N. pr.) — *Živeljenje naše ni kratko, nego mi ga delamo kratko.*

3. **ne — marveč** (non — sed potius; nicht — sondern vielmehr) nam služi, kedar, prvo misel zavrgši, naznanjamo, da je druga prikladnejša, primernejša; na pr.: *Ne dopasti bodi govorniku namen, marveč dolžnost njegova je hasniti.* (Slom.) — *Le-pota slovenščine ni v posameznih čistih besedah, marveč ona obstoji v zalih domačih podobah.* (Slom.)

§ 358. Kedar se stavki, ki se vzajemno izklepajo ali izločujejo, v jednoto zvežejo, zove se tako priredje ločilno (disjunktivno). Ločilne stavke vežejo ti-le vezniki:

1. **ali, ali — ali** (aut, aut — aut, vel — vel; oder, entweder — oder) naznanja, da od dveh ali več povedij biva jedna

ali druga; na pr.: *Ali grmi, ali se zemlja trese?* (N. ps.) — *Sodnik se mora krivicam ali naravnost ustaviti, ali pa on začne pravico preganjati.* (Met.)

2. **bodi** — **bodi**, **bodi si** — **bodi si**, **naj si bo** — ali (sive — sive; es sei, es mag sein — oder) nam rabi v delilnem pomenu, kedar govorimo o dejanjih, ki se večkrat opetujejo; na pr.: *Bodi gruden, bodi kres, kedar zebe, neti les* (N. pr.) — *Bodi v družbi, bodi sam, bodi sramnega te sram.* (N. pr.) — *Vse doseže, kar mu drago, bodi slava, bodi blago.* (Kos.)

C. Vzročno priredje.

§ 359. Kedar se stavek stavku tako pridruži, da zapopada jeden vzrok veljavnosti drugega, tedaj pravimo tej zvezi vzročno (kavzalno) priredje.

V vzročnem priredju nam rabijo sledeči vezniki:

1. **zakaj, kajti** (nam, namque — denn) potrjuje iz notranjih ali zunanjih vzrokov veljavo prednjega reka; na pr.: *Ljubite Gospoda, poslušajte ga in držite se ga, zakaj vaše življenje je on in podaljšek vaših dni.* (Ravn.) — *Začni piliti in mikati, kajti gradivo ni vse predivo.* (Slom.)

Opomba. Včasih se vzročni veznik celó izpusti, na pr.: *Naj meni večna milost zmago dače, za druge grehe moja vest ne znače.* (Cegn.)

2. **saj** (enim, etenim — denn, ja, doch, nämlich) izrekuje vzrok kot reč sploh znano in naravno, ki se sama po sebi razumeva; na pr.: *Ne bo naj prepira med nama in med najinimi pastirji, saj sva si brata.* (Ravn.) — *Počakaj, saj nisi voda.* (N. r.) — *Blagor mu, ki je zvest resnici, saj velik pokoj mu v srce prinese.* (Met.)

3. **sicer** (denn sonst, widrigenfalls) nam rabi, kedar izreujemo nasprotje tega, kar se godi; na pr.: *Ne delajte svojih dobrih del pred ljudmi, da bi vas videli, sicer ne boste imeli plačila pri svojem očetu.* (Met.) — *Le brž, sicer bode druga.* (N. r.)

Jednakega pomena je tudi drugače in inače, na pr.: *Poboljšaj se, drugače ne bode prida iz tebe.*

D. Sklepalno priredje.

§ 360. Sklepalno (konsekutivno) priredje imenujemo tisto, v katerem obsega drugi stavek to, kar se dá sklepati iz prvega.

V sklepalnem priredju nam služijo vezniki:

1. **torej**, **zatorej**, **zató**, **zategavoljo**, **zategadelj**, po tem takem, zaradi tega (propterea, quapropter, itaque — deshalb, deswegen, darum, demzufolge, folglich) naznanjajo posledek, ki izvira ali se sklepa iz prednjega reka; na pr.: *Slaba tovaršija izpridi dobro zadržanje; zatorej ne zahajaj med slabe tovariše.* (Slom.) — *Izkušnjave so povsod; torej bodi vedno pazen, da vanje ne zabredeš.*

2. **tedaj** (igitur, ergo — daher, darum, demnach, also) nam služi, kedar naznanjamo to, kar izhaja iz prednjih rekov kakor iz svojega vira; na pr.: *Tako iz malega stvar nastane velika in slavna; volja se vzbudi tedaj, truda ne strašite se.* (Kos.) — *Ljubezen božja se v ljubezni do bližnjega pokaže kakor v svojem izdelku; tedaj jedna brez druge ne more biti.* (Met.)

II. poglavje.

P o d r e d j e.

§ 361. Podredno-zloženi stavek ali podredje izobrazimo, če kak člen prostega stavka s posebnim stavkom izrečemo; tako na pr. moremo iz prostega stavka: *Zadovoljni ima kmalu dosti* napraviti podredno-zloženi stavek: *Kdor je zadovoljen, ta ima kmalu dosti.*

Ovisniki so po členih prostega stavka, ki se razraščajo v posebne stavke: 1. osebko, 2. dopovedko, 3. predmeto, 4. pridevko, in 5. prislovni.

Prvim trem pravimo sploh samostalniški (substantivni) stavki, ker se osebek in predmet (v tem primeru tudi dopovedek) navadno po samostalnikih izrekujeta; za pridevkove stavke pa je tudi navadno ime: pridevni (adjektivni) stavki.

A. Samostalniški stavki.

§ 362. Samostalniški stavki priraščajo, če se razširi osebek, ali predmet, ali pa dopovedek prostega stavka v poseben stavek, ki služi potem namesto osebka, ali predmeta,

ali pa dopovedka v glavnem stavku. Samostalniške odvisnike vežejo z glavnim stavkom:

1. oziralni zaimki: **kdor, kar, kateri, ki** itd. V glavnem stavku stoji po gostem kazalni: **ta, oni, tisti** itd., na pr.:

a) osebkovi stavki: *Kdor bo kravo vračal, ta bo oves plačal.* (N. pr.) — *Kdor koprivo pozna, nagec skrije.* (N. pr.) — *Kdor ima v pravem koncu glavo, premaga solnce, dež, težavo.* (Levst.) — *Kdor se v prevzetnosti upijani, srce in dušo svojo rani.* (Cegn.) — *Ne dela prav, kdor prevrača red naravni.* (Cegn.) — *Kogar kača piči, boji se zvite vrvi.* (N. pr.) — *Kar rodi priroda, vse enkrat mine.* (Levst.) — *Kar je dobro, to se samo hvali.* (N. pr.) — *Česar oko ne zagleda, to srcu ne preseda.* (N. pr.) — *Najboljše se pogaja, kar je iz domačega kraja.* (Cegn.) — *Dolgo živi, kateri dobro živi.* (Pr.) — *Moder in srečen, ki drugih nesrečo naše obrne.* (Ravn.) — *Hudobec je, ki svojih starišev ne spoštuje.* (Slom.)

b) predmetovi stavki: *Kdor ni dalje prišel, ko do korita, temu je vsaka mlaka morje.* (N. pr.) — *Kogar Bog ljubi, tega kaznuje.* (N. pr.) — *Kdor iz dežele gleda, s tem se ni varno na solncu greti.* (N. pr.) — *Kdor pogosto ječi, dolgo mu ne zazvoni.* (Cegn.) — *Smrt ne prehiti nikoli tega, čegar srce je pri Bogu.* (Met.) — *Kar sem kupil, to bom lupil.* (N. pr.) — *Kar sem nebesom zaupal, skrivati ljudem ni treba.* (Kos.) — *Smrt vse ozdravi, kar boli.* (N. pr.) — *Isid imej na misli pri vsem, kar počneš.* (Ravn.) — *Kar je rodila mati priroda, v krilo globoko smrt ji zaklene.* (Cegn.) — *Gorjé mu, pri katerem se mačke in miši bratijo.* (N. pr.) — *Milost božja ostane od veka do veka nad njimi, kateri se njega bojé.* (Ravn.)

c) dopovedkovi stavki: *Bog je, kateri je stvaril nebo in zemljo* (prosti stavek: *Bog je stvarnik neba in zemlje*). — *Bog je, kateri ponižuje in povišuje.* (Ravn.) — *Vsemogočni Bog je, ki nam pomore v vsaki sili.* (Ravn.)

2. pri zavisnih vprašanjih vprašalni zaimki: **kdo, kaj** itd. in členice: **kako, koliko, ali, li** itd.

Vprašalni stavki so osebkovi in predmetovi, pa tudi pridevkovi. Na pr.: *V sreči ne znaš brati, kaj za družnikom tiči.* (Jarn.) — *Kedar vbogaime daješ, naj ne vé levica, kaj dela desnica.* (Ravn.) — *Ni nam znano, ali posije solnce tudi pred naša*

vrata. — Nič ni ležeče na tem, kako dolgo kdo živi, temveč le na tem, kako dobro je živel. (Pr.) — Nikomur ni odkrito, čaka li ga sreča ali nesreča v prihodnjosti. — Vsakega človeka navdajaj misel, kako bi mogel človeštvu koristiti.

3. veznik da, na pr.:

a) osebkovi stavki: *Da Bog za nas skrbi, to nas tolaži vse žive dni.* (Ravn.) — *To je prava pot do Boga, da izpolnjujemo božje zapovedi.* — *Da nas Bog včasih z nadlogami obišče, tudi to je znamenje njegove ljubezni.* (Ravn.)

b) predmetovi stavki: *Pomislite, da je minljivo vse na svetu.* (Cegn.) — *Ob uri tmin kdo petelina opomni, da se bliža dan?* (Kos.) — *Človek je dolžen družbi in sebi, da hođi v čisti obleki.* (Cegn.) — *Pomni, da smrtna žetev vsak dan bolj dozori.* (Preš.) — *Ne zabi, da na svetu sreča nesreči roko podaje.* (Slom.) — *Pomisli človek, da si sad prahú.* (Led.) — *Greh stori, da človek pozabi na Boga.* (Met.)

Opomba. Le-sem spadajo tudi stavki brez veznika v samostojni obliki, s katerimi lastne ali besede druge osebe neizpremenjene naznanjamo; na pr.: *Kristus nam veli: Ljubite se med seboj.* — *Star pregovor pravi: česar se Janezek nauči, to tudi Janez zna.* — *Marsikteri je dejal: jaz sem ti prijatelj zvest, v potrebi pa je naredil iz dlani pest.* (N. pr.)

B. Pridevkovi stavki.

§ 363. Če kak pridevek glavnega stavka izrečemo s posebnim stavkom, tedaj pravimo temu stavku pridevni stavek, ker ima veljavo pojasnjujočega pridevnika.

Za vezi služijo oziralni zaimki: *kteri, ki, kakoršen, kar,* potem oziralne členice: *kjer, koder, kamor* itd., in veznik *da*. Na pr.: *Čast je ledena gaz, ki hitro zvedeni.* (N. pr.) — *Kje rožce rasto, ki zmirom cveto?* (Hašn.) — *Ni vse zlato, kar sije.* (N. pr.) — *Človek v ječi je podoben človeku svobodnemu, kakor lastovka pod ledom oni lastovki, ki obletuje streho, pod katero je zidala gnezdo.* (Cegn.) — *Poglejte travo na polju, ktera danes stoji in se jutri v peč vrže.* (Met.) — *Ne spravljajte si zakladov na zemlji, kjer jih rja in molj končá.* (Met.) — *Dela, ki ga danes moreš storiti, ne odlagaj na jutri.* — *Domovina je kraj, kjer je naša zibel, tekla.* — *Vsak kraj, koder solnce sije, leskeče božjih dobrot.* — *Pravica dá vsakemu svoje pravo, kakor (kakoršno) mu*

gre. — *Prepričanje, da smo izpolnili v življenju svoje dolžnosti, olajšuje nam smrt.* — *Misel, da je vse ničevno, dela človeka ponižnega.*

Opomba. 1. Oziralnik se more večasi nanašati tudi na svojilni pridevnik ali na osebni zaimek; na pr.: *Odpusti nam grehe, ki smo slaba nezanesna stvar.* — *Premisli božjo vsemogočnost, kateri ravna ves svet.*

2. Včasí je samostalnik, na katerega se nanaša oziralni zaimek, iz glavnega v odvisni stavki prestavljen, tako da se v spolu, številu in sklonu ujema z oziralnikom; na pr.: *Ktere besede brez premisleka z jezika tekó, za te navadno srce ne vé.* (Pr.) — *V katerikoli stan prideš, vsakega dolžnosti zvesto izpolnjuj.*

C. Prislovni stavki.

§ 364. Prislovni stavki se obrazijo, če glavnemu stavku prislovno določilo odvezamemo ter ga izrečemo po posebnem stavku, ki določuje glavno dejanje z ozirom na kraj, čas, način ali vzrok. Prislovni stavki so sledeči:

I. Krajevni stavki.

§ 365. Krajevni stavki določajo dejanje glavnega reka z ozirom na mesto. Z glavnim stavkom jih vežejo oziralniki: *kjer, koder, kamor, odkoder, dokoder, kjerkoli, koderkoli* itd. V glavnem stavku jim po navadi odgovarjajo sorodni kazalniki: *tu, tam, tod, tja, dotlej* itd.

1. **kjer, kjerkoli** (ubi — wo, wo immer) nam rabi posebno pri glagolih mirovanja; na pr.: *Kjer laž kosi, tam ne večerja.* (N. pr.) — *Kjer je obilnost, tam je presilnost.* (N. pr.) — *Kjer kuga razsaja, tam smrt raja.* (N. pr.) — *Vsaka ptica rada tja leti, kjer se je izvalila.* (N. pr.)

2. **koder, koderkoli** (qua, quacunque — wo, auf welchen Wegen, wo immer) nam služi, kedar se naznanja gibanje ali kretanje, ne pa mirno stanje; na pr.: *Koder smrtna kosa kosi sreče ni prave, jok se glasi.* (Virk.) — *Koder jagnjiče skače, dá Bog tudi paše.* (Slom.) — *Koder teče bistra Sava, ondi živi krepki rod slovanski.*

3. **kamor, kamorkoli, kamor le** (quo, quocunque — wohin, wohin immer) kaže mér dejavnosti v kako mesto; na pr.: *Kamor on veli, tja bučé vetrovi.* (Cegn.) — *Kamor tvoja sla ti kaže, preveč nagel nimaš biti.* (Vodn.) — *Kamor se človek obrne, porsod nahaja nadloge in bridkosti.* (Cegn.)

4. **odkoder**, odkoderkoli, dokoder (unde, ex quo loco — woher); na pr.: *Truplo se vrne tja, odkoder je bilo vzeto.*

2. Časovni stavki.

§ 366. Časovni stavki določujejo dobo, v kateri se dejanje godi. Na čelu jim stojé: *keдар, ko, dokler, predno, kar, kakor* itd., v glavnem stavku pa po gostem sorodni kazalniki: *tedaj, onda, precej, zdajci, brž, v tem, med tem* itd.

1. **keдар**, kedarkoli (cum, quando — wann, wenn, so oft) kaže sploh na večkratno dejanje, a zraven mu je še nekaj pogojni pomen pritaknjen; rabi nam v zaznamovanje sedanjega ali prihodnjega dejanja; na pr.: *Kedar je vojska, tedaj so nebesa odprta.* (N. pr.) — *Kedar Bog mudí, onda se nič ne zamudí.* (N. pr.) — *Kedar kimovca grmi, žito, sadje zarodí.* (Vodn.) — *Vsak narod, kedar se začne otesavati, začne to pri svoji domači besedi, da jo očedi.* (Ravn.)

2. **ko** (cum, quando, postquam — als, da, wenn, nachdem) nam služi za sedanje, pretekle in prihodnje dogodbe; na pr.: *Breda vstane, ko se dan zazori.* (N. ps.) — *Ko se beli dan zaznava, k delu gre vse, kar živi.* — *Hudobneža pomiluj, ko se mu najboljše godi.* (N. pr.) — *Ko so zaškripala vrata, precej se oglasi perotnina.* (Cegn.)

Opomba. Včasí se *ko* ali *keдар* izpusti, na pr.: *Blago odide, um pride.* (N. pr.) — *Božič pride, zima odide* (N. pr.)

3. dokler pomenja:

a) da traja dejanje odvisnega stavka tisti čas, ali tisti čas in tako dolgo, kakor dejanje glavnega stavka (quamdiu — solange, solange als, während); na pr.: *Dokler imam repar svoj, vsak mi pravi: bratec moj!* (N. pr.) — *Dokler vstaja gorko solnce, zemlja ima sad in cvet; dokler sije blaga sreča, z nami brati se ves svet.* (Vilh.) — *Dokler je drevo mlado, lahko ga pripogneš, kamor hočeš.* (N. pr.)

b) da dejanje glavnega stavka traja, dokler ono v odvisniku ne nastopi (bis, solange bis, bis nicht, solange nicht); na pr.: *Nevoščljivost ni sita, dokler ni pokončano, kar ona sovraži.* (Met.) — *Ne govori vmes, dokler oni ne izgovori.* (Met.)

4. **kar**, odkar (ex quo tempore — seit, seitdem, seit der Zeit als), **dokar** (bis zu der Zeit als, solange als) zaznamuje:

a) dobo, od ktere sem ali do ktere dejanje traja, na pr.: *Minljivost bije strašni boj s prirodo, kar je svet domija rev.* (Led.) — *Ne razkladam vam trpljenja, ki smo ga prebili, kar izrgali so vas izmed naše srede.* (Cegn.) — *Dobro je bilo za nas, dokar so vozovi tod hodili, ali odkar so prestali, gremo nazaj.* (Podg.)

b) trenutek, v katerem kaj nastopi (kar = als plötzlich), na pr.: *Dolgo je bilo vreme prijazno, kar se nebo preobleče.*

5. **predno**, prej ko, prej nego (priusquam — ehe, bevor) naznanja, da se mora dejanje, v glavnem stavku izrečeno, poprej dogoditi, predno nastopi ono v odvisniku; na pr.: *Predno prišla stara leta, kralj Matjaž je šel iz sveta.* (N. ps.) — *Vstani, predno se zori.* (N. ps.) — *Na zemlji veselje umira, še predno se rodi.* (Led.)

6. **kakor**, jedva (komaj), kakor hitro, brž ko, precej ko, toliko da, da le (ut, ut primum, cum primum — sobald, sobald als, wie, sowie), v glavnem stavku pa: brž, precej, zdajci itd. Ti časovni vezniki pomenjajo, da dejanje glavnega stavka precej nastopi, ko se konča ono v odvisnem reku. Na pr.: *Komaj to izgovori, svojo dušico spusti.* (N. ps.) — *Kakor beseda materina umira, peša tudi naroda slava in moč.* (Slom.) — *Le da prinesem kaj na mizo, precej pridem.* (Cegn.)

3. Primerjalni stavki.

§ 367. Primerjalni (komparativni) stavki določujejo enakost ali inakost oseb in rečij, ktere primerjamo po njih lastnosti ali dejavnosti. Primerjalne stavke začenjajo vezniki:

1. **kakor**, kakti, v glavnem stavku: tako (sicut, quemadmodum — wie, gleichwie), primerja reči po njih enakosti ali podobnosti; včasi se tako izpusti. Na pr.: *Kakor se posojuje, tako se vračuje.* (N. pr.) — *Kakor rosa vročino hladi, tako dé dobro lepa beseda.* (Ravn.) — *Kakor vino pijanca premoti, tako ošabnika žeja po časti.* (Ravn.) — *Kakor si je postlal, tako bode ležal.* (N. pr.) — *Tiho sta zapustila svet, kakor bi bil svečo popihnil.* (Cegn.) — *Kakor se zdi trudnemu najemniku lep pomladnji večer, zdela se bode pobožniku smrt mila in prijazna.* (Ravn.)

Opomba. Včasi rabi v tem pomenu tudi *ko*; na pr.: *Ko megla pred solncem izgine, so posvetne sanje proč.* (Led.) — *Ko bi trenil, mine vse posvetno.*

2. **kolikor — toliko** (quot — tot; soviet — als) nam služi, kedar merimo reči po množini ali številu, na pr.: *Kolikor glav, toliko mislij.* (N. pr.) — *Kolikor krajev, toliko običajev.* (N. pr.)

3. **ko, kakor, nego** (quam — als) nam rabijo, kedar se jedni reči lastnost v večji ali manjši meri prilaga kakor drugi, posebno pri primerjalni stopnji; na pr.: *Nič ni lepšega, ko je strah božji.* — *Lepše, kakor srebro in zlato se sveti, sije modrost.* (Slom.) — *Kar človek od daleč gleda, zdi se mu drugače, nego se mu kaže v bližini.* (Cegn.) — *Kje je boljše, nego je med ljudmi, ki imajo nas radi?* (Cegn.)

Opomba. Včasí nam služi v tem pomenu tudi *kot* ali *kakti*; na pr.: *Bolj skrbé včasí drugi ljudje za nas, kot skrbimo mi sami za se.* — *Resnična presodba bodi tebi ljubša, kakti je lažniva pohvala.* (Slom.)

§ 368. Primerjalnim stavkom prištevamo tudi razmerne (proporcionalne) stavke, ki kažejo mero, po kateri se dejavnost vekša ali manjša. Za vezí nam služijo:

1. **čím — tém** (quo — eo; je — desto); na pr.: *Čím više kdo stoji, tem niže more pasti.* (N. pr.) — *Čím više solnce vshaja, tem bolj gasnejo zvezde po nebu.*

2. **če, kolikor** (više, niže) — **tém, toliko** (više itd.); na pr.: *Če je više vstajalo solnce, bolj so se množile megle.* (Cegn.) — *Če je starša trta, toliko boljšo kapljico dá.* (Levst.)

3. **več ko, manj ko — več, manj, toliko več** itd., na pr.: *Več ko je lažnikov, lažje se své resnica.* (N. pr.) — *Večja ko je družina, večja je tudi ljubezen med njo.* (Slom.)

4. Posledični stavki.

§ 369. Posledični (konsekutivni) stavki naznanjajo posledek ali učinek glavnega reka, v katerem stojé ali se morejo na misli dodati besede: *tako, toliko, tako zelo* itd.

Posledične stavke veže z glavnim stavkom veznik **da**; na pr.: *Zaškrtné podkev, zapraší, da pesek in ogenj se kadi.* (N. ps.) — *Nobena zver ni tako dobra, da ne bi bila včasí tudi zla.* (Cegn.) — *Nič na svetu ni tako skrito, da ne bi s časom postalo očito.* (N. pr.) — *Zakon prirode je tak, da iz malega raste veliko.* (Kos.) — *Na svetu se le prerado zgodi, da cvenk pravico prevpije.* (N. pr.)

5. Vzročni stavki.

§ 370. Vzročni (kavzalni) stavki naznanjajo vzrok dejanja v glavnem stavku; začenjajo pa take stavke:

1. **ki**, **ko** (quippe qui, quod — da, indem); na pr.: *Kaj mi boš pravil, ki sam ne veš resnice!* — *Ne taji, ki dobro vemo, da si kriv.* (Podg.) — *O hvala vam, zelena ve drevesa, ki stene ječi moji ste zakrila!* (Cegn.) — *Komu smem verjeti, ko prevaril me je on?* (Cegn.)

2. **ker** (quia, quod — weil, da), na pr.: *Med se liže, ker je sladek.* (N. pr.) — *Ker bo hudobija obilno rastla, bode ljubezen pri mnogih omrznula.* (Met.) — *Pregrinja s črnim krilom se višava, ker solnce proti večerni zemlji plava.* (Levst.)

3. **kot**, **ko**, **kakor** (indem, weil) naznanja vzrok, ki pohaja iz osebkove lastnosti ali njegovega značaja; rabi nam posebno tedaj, kedar se odvisnik v skrajšani obliki kot pridevek glavnemu stavku pridene, da bi se dal vzrok in nagib glavnega dejanja ob jednom na znanje. Na pr.: *Kralj, kot blag mož (= ker je blag-mož), prepovedal je končati mlado življenje.* — *Starka, kot dobra duša (= kakor je dobra duša), molila je zanj noč in dan.*

6. Namérni stavki.

§ 371. Namérni (finalni) stavki naznanjajo namero dejanja ali stanja in se vežejo z glavnim stavkom po vezniku **da** v določenem in pogojnem naklonu (ut — damit, dass, auf dass). V glavnem stavku se nahaja čestokrat **zató**, **zatorej** itd. Na pr.: *Zató žarko solnce sveti, da sirote moje krepí.* (Cegn.) — *Človek mora imeti srce za ljudi, da ga imajo tudi radi.* (Cegn.) — *Mravlja se žene po živežu ob žetvi, da ima po zimi kaj živeti.* (Ravn.) — *Pometali so orožje, da bi se lažje umaknili preveliki sili.* — *Uči nas šteti svoje dneve, da bomo modrejšega srca.* (Ravn.) — *Človek ni zató na svetu, da bi lenobo pasel, temveč da se poganja za časno in večno srečo.*

7. Pogojni stavki.

§ 372. Pogojni (kondicionalni) stavki obsegajo pogoj glavnega dejanja in naznanjajo, da se dejanje dovrši, če se izpolni pogoj v odvisniku. Pogojne stavke začenjajo ti-le vezniki:

1. **če** (si — wenn, falls) pomenja, da je pogoj v resnici ali vsaj po mislih govorečega resničen; druží se v tem pomenu le z določnikom, ne s pogojnikom. Na pr.: *Če Bog hoče, tudi motovilo počí.* (N. pr.) — *Vsaka žival je hvaležna, če jo imá človek rad.* (Cegn.) — *Če je oče junak, boše sin gotovo vojak.* (N. pr.) — *Kar vkup ne more biti, pametno ravná, če loči se.* (Kos.)

2. **ako** (si — wenn, wofern, falls) nam sluší, kedar je pogoj resničen, mogoč ali dozdeven, ter se menja z veznikoma *če* in *ko*. Na pr.: *Sádjé je les, ako ni kruha vmes.* (N. pr.) — *Ni dobro, ako se sreča sovraštvo s sovraštvom.* (Cegn.) — *Ako želiš učenosti, pojdi v mesta med učene ljudi; ako hlepiš po časti in visoki službi, pojdi, kamor te srce pelje; ako pa želiš prave sreče, ostani v domovini.* (Erj.) — *Ako bi sirot ne bilo, žarko solnce ne bi svetilo.* (N. pr.)

3. **ko** (si — wofern, falls itd.) se druží sploh s pogojnikom ter nam rabi, če je pogoj po predmetu (objektivno) neveljaven ali nedoločen. Na pr.: *Ni ga več možá besede, ko bi z lučjo ga iskal.* (N. ps.) — *Ko bi pérece imela, pisala bi listek.* (Kr. r.) — *Ko bi meni kdo ptičico ujel, hotel bi mu dati prav dober dar.* (N. ps.) — *Ko bi vedeli in spoznali, kaj je čas in kako hiti, vse drugače bi obračali njega minljive dni.* (Slom.)

Opomba. Namesto *ko* s pogojnikom nam služí včasí *da* z določnikom; to pa sploh le tedaj, kedar je glavni stavek v pogojnem naklonu. Na pr.: *Da sem jaz deželni sodnik, vsakemu bi storil pravico.* (Ravn.) — *Da sem velika umetnica v slikarji, vse drugače bi te oslavila, mila babica!* (Cegn.)

4. **samo da**, *da* le, nam služí, kedar želimo, da se izpolni dejanje v odvisnem stavku; na pr.: *Ni treba gledati, kje mačka spi, da le miši lovi.* (N. pr.)

5. vprašalna členica **li**, pa le bolj po redkem; na pr.: *Hočeš li Boga iz srca prositi, temu je mesto povsod.* (Cegn.) — *In umre li glava rodovini, vladajo naj vkup blago otroci.* (Levst.)

Opomba. Včasí je pogojni veznik izpuščen, kar pa ni vredno posnemati; boljše je, da se izpremeni pogojni odvisnik v priredni stavek; na pr.: *Je nadelana cesta, ne zajemajo pesta.* (Vodn.) — *Bil bi kruh, zobje se dobé.* (N. pr.) — *Vihar privrši, in ni več hudobneža.* (Ravn.) — *Božja sapa naj potegne, in trava usahne.* (Ravn.)

8. Dopustni stavki.

§ 373. Dopustni (koncesivni) stavki pripuščajo, kar je glavnemu stavku v nasprotju, in se stikajo z njim po veznikih:

1. **dasi**, **dasi tudi**, **dasiravno**, **daravno**, **če tudi**, **ako tudi**, **akoravno**, **če prav** (etsi, quamvis — wiewohl, obgleich, obschon, ungeachtet itd.); v glavnem stavku stoji po gostem: **vendar**, **toda**. Na pr.: *Sv. Jakob žito zori, če se tudi solnce kuja.* (N. pr.) — *Vol je vol, če mu tudi roge odbiješ.* (N. pr.) — *Dar ljubezni, daravno (je) majhen, bodo spoštovali.* (Cegn.) — *Dasiravno ti je na rokah delati ali kmetovati trdo, ne prijema naj se ti; Bog je obrnil tako.* (Ravn.) — *Akoravno sva brata, mošnji si vendar nista sestri.* (N. pr.) — *Moramo se ljubiti, če tudi nismo rojaci.* (Cegn.)

2. **da** (tametsi, etsi, licet — mag auch, so sehr auch, trotzdem dass) s pogojnikom; na pr.: *Da bi bogat bil, moder gotovo ni.* — *Da bi delal kakor črna živina, vendar mu nič po sreči ne izide.* (N. r.)

3. Večkrat nam rabi namesto kakega veznika sam dopustni (želewni) ali velevni naklon; na pr.: *Jednaki škrlatu naj so tudi vaši grehi, kakor sneg bodo beli.* (Ravn.) — *Prilegaj se še tako krivični kruh, zadnjič hrusta pesek po ustih.* (Ravn.) — *Bodi še tako dragega kaj, mimo čiste duše ni nič.* (Ravn.) — *Možu, bodi si (če je) še tak hrust, gre premislek, da ga položi lahko tudi mala stvar.* (Valj.)

Namesto dopustnih odvisnikov ljubi slovenščina protivne ali ločilne prirednike, na pr.: *Jezik je majhna prata, vendar dosti ušlata,* namesto: *čeravno je jezik majhna prata, vendar dosti ušlata.* (N. pr.) — *Jezik nima kosti, ali more bosti.* (N. pr.)

Opomba. A. Nemški: ohne dass, ohne zu, slovenimo:

1. s protivnimi členicami: **ali**, **vendar**, **pa**, **toda**; na pr.: Ich habe den ganzen Tag gearbeitet, ohne die Arbeit vollendet zu haben = ves dan sem delal, ali (vendar, toda, pa) dodelati nisem mogel. — Ohne dich zu loben, muss ich dir sagen = nočem te hvaliti, ali povedati ti moram. (Navr.) — Ich habe geschlafen, ohne ausgeschlafen zu haben = spal sem, naspal se pa nisem. (Navr.)

2. z dopustnimi členicami: **dasi**, **dasi tudi**, **če tudi** itd., na pr.: Das Kind ist lustig, ohne gesund zu sein = dete je veselo, dasi ni zdravo. (Navr.) — Er sprenge sogleich davon, ohne dass es ihm jemand befohlen hätte = kar odjahal je, čeravno mu nikdo ni veleval.

3. s pogojnimi členicami: **če**, **ako**, **da**; na pr.: Gehet niemals zu Tische, ohne früher das Tischgebet verrichtet zu haben = ne sedajte za mizo, da (če, ako) niste prej odmolili. — Er gieng, ohne sich etwas aufgehalten zu haben = šel je, ne da bi se bil kaj pozamudil.

4. s sedanjim prislovnim deležnikom, na pr.: Ihr beleidiget ihn, ohne es zu wollen und zu wissen = žalite ga nehoté in nevedé. — Wir trugen das Gold in den Händen, ohne dass wir es versteckten = v rokah smo nosili zlato, ne skrivaje ga. (Navr.)

5. s preteklim glagolnim deležnikom, na pr.: Er entfernte sich, ohne ein Wort gesprochen zu haben = odšel je, ne izpregovorivši besedice. (Navr.)

6. s predlogom brez in samostalnikom, na pr.: Er lebt ohne zu sorgen = živi brez skrbi. (Navr.) — Sie arbeiten, ohne zu rasten = delajo brez opočitka.

7. z glavnim stavkom, na pr.: Er schrieb uns, ohne dass er deiner erwähnt hätte = on je nam pisal, tebe pa kar nič ni v misel vzel.

B. Nemški: anstatt dass, anstatt zu, slovenimo blizu takô-le: Anstatt die Wahrheit zu sagen, verstummten sie = ne da bi resnico povedali (krivo je namesto da bi...), kar obmolknili so. (Met.) — Anstatt mit dem alten Vater Mitleid zu haben, verspottet er ihn = ne da bi usmiljenje imel s starim očetom, še oponaša ga. (Ravn.) — Ne da bi očetovo zmoto prikril, raztresa ga še (še le raztresa ga).

III. poglavje.

Skrčeni in skrajšani stavek.

§ 374. Kedar imajo priredno-zloženi stavki jeden ali več stavkovih členov v polovini, tedaj se morejo v ožjo celoto ubrati ali skrčiti. Vsak skrčeni stavek se dá zopet razvezati v stavke, iz katerih je nastal.

V skrčenih stavkih služi:

a) jednemu dopovedku več osebkov, na pr.: *Nebo in zemlja sta zrcalo božje modrosti* (= *nebo je zrcalo božje modrosti, in zemlja je zrcalo božje modrosti*). (Slom.)

b) jednemu osebku več dopovedkov, na pr.: *Solnce vzhaja in zahaja vsej zemlji* (= *solnce vzhaja vsej zemlji, in solnce zahaja vsej zemlji*). (Ravn.)

c) jednemu glagolu ali pridevniku več predmetov ali enakih prislovo, na pr.: *Bog je stvaril nebo in zemljo* (= *Bog je stvaril nebo, in Bog je stvaril zemljo*). (Ravn.) — *Naše življenje je skrbi in truda polno*. — *Živi zmerno in prostó, pa doživiš let sto*. (N. pr.)

d) jednemu samostalniku več pridevkov, na pr.: *Vsaka reč ima svojo dobro in slabo stran* (= *vsaka reč ima svojo dobro stran, in vsaka reč ima svojo slabo stran*). (Pr.)

§ 375. Kedar služi glavnemu in odvisnemu stavku taisti osebek, ali kedar se odvisnikov osebek nanaša na kako drugo besedo v glavnem stavku, spoji se lahko odvisnik z glavnim stavkom v kračjo celoto s tem, da mu odpade osebek z veznikom vred, glagolni dopovedek pa prestopi v deležnik. Taki stavki so skrajšani stavki.

S pomočjo deležnikov krajšamo:

a) pridevkove in predmetove odvisnike z oziralnikom *ki, kateri*. Če se godi dejanje odvisnega stavka v tem istem času, kakor v glavnem stavku, nastopi pridevni sedanji, če pa je že minilo, glagolni pretekli deležnik; v trpnem pomenu služi trpno-pretekli za sedanjost in preteklost. Deležnik se ravna v sklonu, spolu in številu vselej po tisti besedi, kateri je bil odvisnik v pojasnjevanje dodan.

Na pr.: *Drevesa otresajo tisoč in tisoč kapelj, lesketajočih se (= ki se leskečejo) po zeleni njihovi obleki.* (Cegn.) — *Dim se bliža dolinam tem, pokojno še živečim (= ki pokojno še živé).* (Kos.) — *Prinesli so mu mrtvoudnega, ležečega (= ki je ležal) na postelji.* (Met.) — *Sedečim (= tistim, ki so sedeli) v smrtni senci je luč prisvetila.* (Met.) — *Poboljšavšega se (= tistega, ki se je poboljšal) nikar ne zaničuj in ne očitaj mu grehov.* (Ravn.) — *Vino, po meri pito (= ki se po meri pije), je za priletne ljudi, kar je mleko otrokom.* (Slom.)

Opomba. Če je dopovedek samostavno ali pridevno ime, izpade z oziralnikom tudi pomožnik; na pr.: *Kratki in krepki so slovenski pregovori in prislovice, podobne šlahtnim jagodam v kiti govora (= ki so podobne...).* (Slom.) — *Človek ima veselje, ko vidi bučele, marljive delavke (= ki so...), ves božji dan letati iz ula, pa zopet v ul.* (Cegn.)

b) prislovnne odvisnike časa, načina in vzroka. Po odpahnjem vezniku preide dopovedek, če je dejanje odvisnega reka istodobno z glavnim, v sedanji prislovni, če je pa že preteklo, v glagolni pretekli deležnik. Namesto prislovnega sedanjega deležnika nam služi tudi pridevni, ki pa ostane večjidel neizpremenjen.

Na pr.: *V razoru grede (= ko gre), naj sveti se lemež.* (Šub.) — *Ljudje silijo dalje in dalje, vedno hrepeneč (= ker hrepenijo) po višjem in višjem.* (Vrt.) — *Turki so po deželi razsajali, sežigajoč (= tako da so sežigali), česar se je iskra lotila, ter pokončuje in moré, kar se je gibalo.* (Trd.) — *Sveta jeza prime človeka,*

videčega (= ako vidi, ker vidi), da se svet ne ravna po dobrih naukih. — *Odmetavši* (= ko je odmetal) sulice, sežnja dolge, v beg je tekel, kdor je teči mogel. (Kr. r.) — *Usekavši* (= ko je usekal) vsak svojo vejo, gredó urno za njim. (Ravn.) — *Al' te huda je razrila burja, vsuvsí* (= ko je vsula) točo iz nebes širokih, oplaknivši (= ko je oplaknila) glave gor zelenih, izplaknivši zlatopesko glino? (Kr. r.) — *To izrekši* (= ko je to izrekel), poravná se nazaj na postelj in umrje. (Ravn.)

IV. poglavje.

Množno-zloženi stavek.

§ 376. Da se kaka obsirnejša misel na vse strani natanko izreče, združijo se čestokrat trije ali še več stavkov v večjo celoto, ki jo množno-zloženi stavek imenujemo.

Množno-zloženi stavek obstoji ali iz samih glavnih, ali iz glavnih in odvisnih stavkov. Najnavadnejše zveze so té-le:

1. Združeni so v množno-zloženi stavek sami glavni stavki (množno priredje), na pr.: *Tukaj smo le tujci, popotniki smo v solzni dolini, povsod nas nevarščine obdajejo, trpljenje je božjih otrok delež na zemlji.* (Slom.) — *Pred noge ti vršem biser, skloni se in poberi ga, sam se ti ne vzdigne.* (Napr.) — *Opasujejo z veseljem se griči, z drobnico so odete muljave, dola se zagrinjajo v žita, vse vriska, prepeva vse.* (Ravn.)

2. Glavnemu stavku sta pridružena dva ali več odvisnih stavkov, ki se ga raznovrstno oprijemljejo: ta stoji spredi, oni za njim, zopet drug v njegovi sredini, kakor to glavna misel zahteva (množno podredje).

Kar se tiče njihovega razmerja h glavnemu stavku, stojé odvisniki med seboj:

a) na jednaki stopnji, t. j. vsi so le glavnemu stavku podredjeni ter ga določujejo v raznih ozirih; na pr.: *Ako poslušateljem rano vsekaš, skrbi, da jo tudi pohladiš in zaceliš.* (Slom.) — *Slovenski stariši, ki slovenski znajo, pa svojih otrok slovenskega jezika ne učé, ti so nehvaležni hišniki, ki svojim otrokom drago domačo reč opravljajo.* (Slom.)

b) na nejednaki stopnji, t. j. samo jeden odvisnik je podređen glavnemu stavku, vsi ostali so pa drug od drugega zavisni; na pr.: *Priden gospodar skrbi, da svojim nastopnikom ničesar ne zapravi, kar je prejel od svojih prednikov.* (Slom.) — *Življenje naše je sejanje, pri katerem se poléniti ne smemo, ker čas po bliskovo leti in vemo, da, kdor je len ob setvi, malo žanje.* (Svetl.)

3. Dvema ali več glavnim stavkom sta pridružena dva ali več odvisnikov, ki stojé med seboj v prirednem ali podrednem razmerju ter se mnogotero vežejo z glavnimi stavki; na pr.: *Neznan je tu počitek, tuj pokoj, kjer solnce meri nam kratkobo dnij; minljivost bije že svoj strašni boj s narodo, kar je svet domija rev.* (Led.) — *Na tvojo besedo, o kmetovalec, vzraste za hišo, kjer je le robida omah imela, orehovo drevó, da se ti v njegovi senci otroci igrajo; na tvojo besedo ti trn hruško rodi, jabelko se ti čudo na lesniki debeli, pridelana kapljica vinca te v Gospodu veseli.* (Vrt.)

§ 377. K množno-zloženim stavkom spada tudi sestavije ali perijoda, ki ni drugega, kakor umetno v pregledno celoto sestavljena skupina glavnih in odvisnih stavkov, v kateri glavna misel še le s poslednjim stavkom svojo popolno jasnost zadobi.

Vsaka perijoda je izobrazena najmanj iz dveh stavkov; prvi je prednji, drugi naslednji člen perijode.

Perijodi, ki obstaja samo iz jednega glavnega in jednega odvisnega stavka, pravimo prosta, sicer pa razširjena perijoda.

Po številu členov razpadajo perijode na dvo-, tri-, štiri- in veččlenske. Vsaka perijoda bodi lahko pregledna, popolna in blagglasna. Na pr.: *Ko izgublja jeseni naroda svojo lepoto, ko mine cvetlica za cvetlico, ko pade list za listom: tedaj se začno zbirati po ledinah in zvonikih ptičja krdela.* (Erj.) — *Ah mili deček, ko prideš na prod življenja med krnice in pečine, ko bodo valovi ladijo tvojega življenja premetavali: spominjal se bodeš tihega pristana, od kterega si odplul.* (Cegn.) — *Kjer valovi prijazno šumljajo, kjer se ribe ljubko igrajo, kjer čolnič tiho plava naprej svojo pot in ribič razpenja svoje mreše: črez malo dnij tam rožice zacvetó, živina se pase, kosec brusi koso svojo.* (Lik.)

Vezava besed in stavkov.

O razpostavi besed sploh.

§ 378. Veliko je ležeče na tem, v katerem redu se vrsté besede v stavkih druga za drugo; kajti na to se opira jasnota in lepoglasje vsakega jezika. Dasiravno je naš jezik v tem posebno gibčen, vendar se prilega tudi slovenščini najboljše tista razpostava besed, ktera se najožje ujema z naravo in z zakoni našega mišljenja.

Po prečudni mnogoterosti naših mislij in čutov, ktere je treba kolikor mogoče po vsej bistvenosti razodeti z besedami, ravna se tudi različnost v razpostavljanju posameznih besed v stavku.

Red, v katerem vrstimo besede, je dvojen: naravni in umetni. Naravnega reda se držimo, kedar vrstimo besedo za besedo, kakor se rodi misel za mislijo v naši duši; kedar pa hočemo na kak posamezen člen obrniti čitateljevo pozornost, tedaj razpostavimo besede po umetnem redu, ki jih vrstí po njih važnosti v govoru. Najiminitnejše je prvo mesto, potem zadnje; najmanjše veljave v stavku je sreda.

A. V prostem stavku.

§ 379. Kar se tiče naravnega reda besed v prostem stavku, treba je pomniti:

a) v obče:

1. Osebek, ki se prvi rodi v naših mislih, stoji na prvem mestu, dopovedek pa za njim; vezilo se vrine med osebek in dopovedek. Na pr.: *Besede mičejo. — Vzgledi vlečejo.* (N. pr.) — *Razvada je bolezen.* (Slom.)

Če je osebek v glagolu skrit, dene se glagol kot dopovedek na prvo mesto, na pr.: *Ukam in vriskam. — Čujte zvona stok in rig.* (Kos.)

2. V razširjenih stavkih stojé pojasnila sploh blizu pojasnjenih besed, pred njimi ali za njimi, kakor zahteva stavkovo razmerje; o razredbi stavkovih pojasnil pomni si tó-le:

a) pridevki, če so pridevniki ali pa samostalniki v dajalniku, stojé sploh pred svojim imenom, sicer pa za njim; na pr.: *Materina beseda je jasno ogledalo vsakega ljudstva.* (Slom.) —

Modre besede o pravem času so zlata jabelka v srebrnem torilu. (Ravn.) — *Blagi otroci so starišem častita podpora.* (Slom.)

b) predmeti se devajo za tisto besedo, kateri so dodani v dopolnjevanje, na pr.: *Solnce razvedri oko.* (Čb.) — *Smrt ozdravi bolečine.* (Cegn.) — *Človeška omika ima korenino v pisavi.* (Např.)

Če stoji kateri izmed predmetov v dajalniku, daje se mu mesto pred tožilnikom, na pr.: *Očetov blagoslov otrokom hiše zida.* (Ravn.) — *Ta človek vé vsaki reči glas.* (N. r.) — *Solnce deli zemljakom gorkoto, život in luč.* (Např.)

c) prislovna določila stojé včasí pred besedo, katero pojasnjujejo, včasí pa za njo, kakor to misel vsega stavka zahteva; le načinovno določilo naj stoji v trdilnem stavku sploh pred dopovednim glagolom, posebno če je osebek pred glagol postavljen ali pa skrit v njem. Na pr.: *Bogastvo iz odrtije se nenadoma razbije.* (N. pr.) — *Lahko je prislužil, lahko razrušil.* (N. pr.) — *Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo.* (N. pr.) — *Peč je po zimi potrebna reč.* (N. pr.)

b) po samezi.

§ 380. 1. Pridevnikom se daje mesto pred imenom, kateremu služijo v pojasnjevanje; na pr.: *Prava snaga ne sega le do praga.* (N. pr.) — *Vsaka reč ima svojo solnčno in svojo senčno stran.* (N. pr.) — *Vsaka noč ima svojo moč.* (N. pr.)

2. Kračja (breznaglasna) oblika osebnih zaimkov: *me, te, se, ga, je, — mi, ti, si, mu, je* itd., deva se sploh med pomožnik in glagol, ali med osebek in glagol; samo sedanjиков pomožnik 3. jedninske osebe *je* in pa prihodnjik: *bom, boš, bo* itd. imata breznaglasne osebne zaimke vedno pred seboj, kakor je razvidno iz tega-le pregleda:

Jaz sem ga poslušal	Midva sva ga poslušala
Ti si ga poslušal	Jaz ga bom poslušal
On ga je poslušal	Ti ga boš poslušal itd.

Na pr.: *Književnost nam odpira veličastno poslopje vsakega znanja.* (N. pr.) — *Davidova umetnost na harpo mu je odprla kraljeva vrata.* (Ravn.) — *To mi je plug in brana.* (N. pr.)

Povratni zaimek: *se, si*, dene se vselej pred druge osebne zaimke, če se snide z njimi; na pr.: *Usmili se me po svoji milosti.* (Ravn.) — *Gnusi se mu vse hudo.* (Ravn.)

3. Slovenski glagol se nahaja od kraja, v sredi, pa tudi na koncu, kakor je to misli po godu, ki jo denemo v stavek; le toliko zahteva njegovo svojstvo, da se sploh ne stavi predaleč od svojega pomožnika, in da stoji v večjih stavkih rajši v sredi za pomožnikom, ne pa od njega oddaljen na koncu vsega reka. Na pr.: *Pripaše svetlo sabljico.* (N. ps.) — *Tema se je umaknila svetlobi.* (Napr.) — *Rahla beseda zlobnost utolaži.* (N. pr.) — *Meni, da mu bo kapala mana iz nebes.* (N. pr.) — *Turka je prišlo kakor listja in trave v naše kraje.* (Drobt.)

4. Ker je prvo mesto v stavku vedno najvažnejše, zato ne smejo začenjati govora breznaglasne besedice ali breznaglasnice, ki so a) pomožni glagol v sedanjiku: *sem, si, je, sva, sve, sta, ste, smo, ste, so*, in aoristna oblika *bi*; b) kračja oblika osebnih zaimkov: *me, te, se, ga, je, mi, ti, si* itd.; c) kračja oblika prihodnjikova: *bom, boš, bo* itd.

Kar se tiče breznaglasnih besedic v stavku, pomni si to-le:

a) Kedar osebek začinja stavek, stoji breznaglasnice tik za njim, na pr.: *Govorilo je zdravilo.* (N. pr.) — *Jaz se ga bojim kakor žaba deža.* (N. r.) — *Jaz sem proti njemu kakor kaplja na vejici.* (N. r.) — *Beseda mu teče* (ne pa: *beseda teče mu*) *kakor sok v dobu.* (N. r.)

Kedar se pa zaimek kot osebek v glagolu skrije, stopi breznaglasnica vselej za dopovedek, na pr.: *Dobro mu je* (ne pa: *mu je dobro*) *kakor ribi v vodi.* (N. r.) — *Vlači se kakor megla brez vetra* (ne pa: *se vlači...*). (N. r.) — *Blišči se kakor svetlo solnce* (ne pa: *se blišči...*). (N. r.)

b) Kedar ima osebek za seboj kak pristavek, tedaj denemo breznaglasnico vselej za ta pridevek, na pr.: *Krizostom Zlatousti je napisal veliko pisem.* — *Deček prijaznega lica je bil naš vodnik.*

c) Kedar začinja stavek dopovedek, ali predmet, ali pa prislovno določilo, dene se breznaglasnica za besedo, ki stoji namesto osebka na prvem mestu. Preglejmo sledeči stavek po raznih teh razmerah: Na prvem mestu z osebkom: *Bog je stvaril človeka po svoji podobi*; — z dopovedkom: *Stvaril je Bog človeka po svoji podobi*; — s predmetom: *Človeka je stvaril Bog po svoji podobi*; — s prislovnim določilom: *Po svoji podobi je stvaril Bog človeka.*

d) Glagol: *sem, si* itd. začinja govor samo tedaj, kedar je samostojen, ne pa pomožnik, zlasti če je naglašen; na pr.: *Je*

Bog, ki vse ravna. — Je oko, ki vse vidi. — Je li prostorojen? Je. — Ali bo varuh vdovam in sirotam? Bo (bode).

5. Nikalnica *ne* stoji vselej pred svojim glagolom in odrine načinovno določilo, če je bilo prej pred glagolom, za glagol; na pr.: *Fant lepo piše — fant ne piše lepo. — Človek vodi celó na konju ne uteče.* (Cegn.) — *Ne prepahuj si želodca z osladnimi jedmi.* (Ravn.) — *Z jezičnim človekom se nikar ne prepiraj.* (Ravn.)

Opomba. Kedar se snide nikalnica z zastarelo aoristno obliko *bi*, stopi pravilno pred njo kakor pred druge glagole, torej: *ne bi vedeli, ne bi znali* itd.; v sedanji slovenski pisavi pa se nahaja po gostem za njo, rekel bi zato, ker smo čut o glagolski naravi besedice *bi* skoro popolnoma izgubili. Na pr.: *Ko vroči trud bi ne* (nam. *ne bi*) *potil človeka, kako bi v prsih misel se rodila!* (Cegn.) — *To bi ne bilo prav* (nam. *to ne bi bilo prav*), *ko bi le-grablje imeli, vil pa ne.* (N. pr.)

6. Vprašalna členica *li* stopi tik za glagol, s katerim se vprašanje zastavlja, na pr.: *Je li to resnica? — Ni li ta otroška igra podoba prihodnjega življenja? — Prideš li ti ali tvoj brat?*

§ 381. Po umetnem redu se vrsté besede:

1. Dopovedek stopi pred osebek, in za njima se porazvrsté ostali stavkovi členi; na pr.: *Popotniki in gostje smo na zemlji.* (Ravn.) — *Velik dar božji je materin jezik.* (Slom.) — *Prestrašna korenina vsega zla je pohlep.* (Slom.) — *Otrpnili so udje mi in sklepi.* (Preš.) — *Raztrgane so niti naše zvezde.* (Cegn.)

2. Pridevnik, ki stoji v navadnem redu pred samostalnikom, dene se zanj, samostalniški pridevek pa predenj; na pr.: *In vzame sabljico ostró in kakor solnce tak svetló.* (N. ps.) — *Dajte zobati pšenice zrele, dajte piti mu rebulje bele.* (N. ps.) — *Srebrn las je starosti kras.* (N. pr.) — *Molitev je vsake krščanske hiše najboljša varhinja.* (Slom.) — *Najlepša sreča je v naročju božjem.* (Kos.)

3. Kedar se opira glavna misel na dopolnila ali določila, stopijo predmeti ali prislovi na prvo mesto; na pr.: *Stare smrt pokosí, mlade postrelí.* (N. pr.) — *Svetu pokažite lik domače navade in misli.* (Kos.) — *Kakor senca ginejo naši dnevi.* (Ravn.) — *Na domačem pragu se petelin lahko repenčí.* (N. pr.) — *Med cvetje se skrivajo tudi strupene kače.* (Napr.)

4. Besede, ki prav za prav vkup gredó, porazmaknejo se češče po drugih stavkovih členih, na pr.: *Mrak ovije zemljo temen.* (Kos.) — *Gradove varvaj zidane.* (N. ps.) — *Život mi vzemi in glavó.* (N. ps.) — *Skalnih vrat razdene se trdnjava.* (Olib.) —

Pila mrzlo bom vodó, ki v črni gori se dobó. (N. ps.) — *Kratke reče vsem skrivé besede.* (Kr. r.)

5. Pomožni glagol, ki stoji po navadnem redu takoj za osebkom ali dopovedkom, pomakne se proti koncu ali celó na konec vsega stavka; na pr.: *Človek brez vere, vere ni vreden.* (N. pr.) — *Vladala na mestu mile brez ljubezni tujka bo.* (Kos.) — *Nobena ptica brez perotja ni, brez orožja tudi jaz ne bom.* (N. ps.) — *Tu pri vas ostala bom, tu pri vas zaspala bom.* (N. ps.)

6. Posamezne besede ali celi reki se ponavljajo, kar se nahaja posebno v narodnih pesnih; na pr.: *Skrbna mati, urno mi vstanite, oj vstanite in mi razložite.* (N. ps.) — *Za mizo sta popotna dva, popotna dva, oba mladá.* (N. ps.) — *Hitro, hitro mine čas, mine tudi lep obraz.* (Orož.) — *Radost se po vsej raznese Pragi, okol' Prage razleti se radost po vsej zemlji od radostne Prage.* (Kr. r.)

7. Včasih se navadni način pripovedovanja opusti; tedaj se ali z zastavljenim vprašanjem veljava sledeče povedi povzdigne, ali pa se kak stavkov člen sam záse postavi in v stavku nadomesti po kazalnem zaimku; na pr.: *Kaj vam pravim, vi sosedje, bratje in vam drugim, ki ste moji svatje, ženitovanja ste mi pričakovali, jutri ju pa bomo pokopali.* (N. ps.) — *Kljukec, to ti je bila zvita glava, da mu po vsem Kranjskem ni bilo vrste.* — *Sramežljivost, ona je angelj, kterega je dal Bog nedolžnosti za varuha.* (Ravn.)

B. V zloženem stavku.

§ 382. Kakor v prostem, kaže se tudi v zloženem stavku velika različnost v porazstavljanju posameznih besed in stavkov. V obče bodi omenjeno, da se vežejo glavni in odvisni reki zloženega stavka blizu v tem redu, po katerem se vrsté posamezni členi v prostem stavku. Tedaj se nahaja vsak odvisnik navadno na tistem mestu, kjer se je bil kot člen prostega reka odcepil glavnemu stavku, zdaj spredi, zdaj vzadi, zdaj v njegovo sredino postavljen. Komur je torej znana stava besed v prostem stavku, ta bode tudi odvisnikom lahko pogodil pravo mesto. Sicer pa se naj pomni:

1. Slovenščina rada začinja govor z glavnim stavkom, ker po navadi ta glavno misel izrekuje; če se pa po odvisniku naznanja misel, ki se je prva rodila, tedaj stopi odvisni stavek na prvo mesto. Po tem takem nam služijo osebki stavki navadno kot

sprednjiki, pridevkovi kot srednjiki, predmetovi kot naslednjiki, prislovni pa kot sprednjiki in tudi kot naslednjiki. Najmanj se slovenščini prilegajo srednjiki; zato se stavek po gostem tako zasuče, da pridejo vsemu reku na konec. Na pr.: *Kdor je moder, kmalu spozna stopinje proti nesreči, da se je ogne.* (Met.) — *Kdor hoče iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj.* (N. pr.) — *Ne obetaj si in ne želi, kar ti ne gre po pravici.* (Met.) — *Če te nadloga obišče, spomni se, da je veliko drugih še bolj nadložnih, od katerih se imaš potrpežljivosti učiti.* (Met.) — *Kedar ogenj ljubezni ugasne, izkušnje človeka zelo lahko poderó.* (Met.)

2. Kedar je odvisnik glavnemu stavku v sredo ali na konec postavljen, treba je vselej gledati, da se pridene precej za tisto besedo, kateri je dan v pojasnjevanje, da ne bode med njima nikake druge besede razun kakega imenu pritaknjenega pojasnila; na pr.: *Vsako delo ima svoja glasna znamenja, ktera so čudna ali morebiti smešna tem, ki niso tistega dela.* (Vodn.) — *Bog, kateri siti in napaja, ne zapusti nikogar, kdor se sam ne zapusti.* (Pr.) — *Marsikteri se hvali s takimi rečmi, katerih bi ga moralo sram biti.* (Met.) — *Govornik mora poznati pravila, po katerih se govor umetno zлага, in tudi pravila, po katerih se zložena stvar tako pred oči stavi, da zavzame poslušalca.* (Slom.)

3. Dopovedni glagol stavku sploh na konec pokladati, kakor v nemščini v odvisnikih, to slovenščini ni lastno; pravo mesto mu je kmalu za oziralnikom ali veznikom, bodi si precej za pomožnikom ali vsaj blizu njega; predaleč naj se glagol nikoli ne deva od svojega pomožnika, posebno na konec ne, razun v krajših stavkih. Na pr.: *Sam Bog vé za mejnike, doklej bo seglo njegovo usmiljenje.* (Met.) — *Veseli naj bodo mladeniči, da jih od začetka ne silimo s tujimi neznanimi besedami.* (Vodn.) — *Skrbi svoj jezik olikati in tako brhko govoriti, da ga bodo spoštovali tudi sosedje.* (Slom.) — *Kdor le svoja dobra dela vidi in zasluženja drugih ne pozna, ta je nauka potreben.* (Met.)

4. Kakor v prostem, jednako ne smejo tudi v zloženem stavku breznaglasnice začenjati govora. Da tu pravo pogodimo, treba je gledati na to, ali stoji odvisnik za glavnim stavkom, pred njim, ali pa v njegovi sredini.

a) Če stoji odvisni stavek za glavnim, stavijo se breznaglasnice v glavnem tako, kakor v prostih rekah, v odvisniku pa se naslajajo precej na oziralni zaimek ali na veznik; na pr.: *Marsikdo*

svojega dobrotnika graja in opravlja, ker meni, da mu je premalo dobrot skazal. (Met.) — Človeku posebno težko dé, ako spozna, da mu resnico prikrivajo in ga z lažjo tolažijo. (Met.) — Ne plaši se, ako se zbodeš na potu življenja ali ti nesreča za petami gre. (Slom.)

b) Če stoji odvisnik pred glavnim stavkom, naj se pazi, ali je glavni stavek zvezan z odvisnikom po kakem kazalnem zaimku ali členici, ali pa ni zvezan. Odvisnik se veže z glavnim stavkom tako, da na oziralnike v prvem sledi kazalnik v drugem stavku, kakor: *kdor, kateri — ta, tisti, oni; kar — to, ono; kjer — tam, ondi; koder — tod; kamor — tja; kedar — tedaj, onda; kakor — tako; ako, če — tako; akoravno — vendar* itd.

a) kedar je odvisnik zvezan z glavnim stavkom po kakem kazalniku, tedaj se postavljajo brez naglasnice tik za kazalnik, kateri je posebno tedaj potreben, kedar ni z oziralnikom v tem istem sklonu; na pr.: *Komur ni sreča prirojena, ta si zastonj za njo pete brusi. (N. pr.) — Kdor se s hudobnikom pečá, ta se sam popači. (Ravn.) — Kar se v igri dobi, to se v igri izgubi. (N. pr.) — Kakor se zlato v ognju spozna, tako se pravi prijatelji v nesreči skušajo. (Met.) — Za kar se velikrat prepirajo in pravdajo, to ni dosti več vredno ko oslova senca. (Met.)*

β) kedar je kazalnik v glavnem stavku izpuščen, tedaj pokladamo brez naglasnico za prvo samostalno besedo; le pomožnikova oblika je in so stoji včasi od kraja, kar pa ni, da bi posnemali v pisavi. Na pr.: *Kdor le pika in pa stoka, služil si bo komaj krop* (krivo je: *si bo služil*). (Pot.) — *Ako te tvoje desno oko pohujša, izderi ga in ga vrzi od sebe. (Met.) — Kdor se hoče svoje teže iznebiti, mora jo prej dobro poznati. (Met.) — Da se resnica prav spozná, treba je čuti dva zvoná. (N. pr.) — Če skušam ptica se s tebó, život mi vzemi in glavó. (N. ps.) — Kdor svojo domovino v resnici ljubi, ne sramuje se* (krivo je: *se ne sramuje*) *materinega jezika, ki domače kraje po domače oživlja. (Slom.) — Kdor slovensčino ljubi, čedi jo in lika pri sebi in pri drugih. (Slom.) — Kdor ne vaga, je brez blaga* (bolje: *ta je . . .*). (N. pr.)

Opomba. 1. Če ne moremo drugače, vzamemo včasi daljšo obliko, kjer jo imamo, ali pa postavimo osebne zaimke: *jaz, ti, on, ta* itd. na prvo mesto; na pr.: *Če si sam ne znaš pomagati, jaz ti ne morem. (N. pr.) — Kdor se slovenski govoriti sramuje, njemu se bo jezik grdo zapletal, kedar bo po domače govoriti potreba; le kogor slovensčina veseli, on bo čedno govoril, kakor se spodobi omikanemu človeku. (Slom.) — Če je oče junak, bode sin gotovo vajak. (N. pr.) — Kar je dobro, to se samo hvali. (N. pr.)*

2. Včasí se nam je daljša oblika tako obrusila, da nam ostane samo njen konec v ustih; na pr.: *Kdor maže, (nje)mu kaže.* (N. pr.) — *Kdor čas cení, (nje)ga tudi čas.* (N. pr.)

c) Kedar je odvisnik med glavni stavek vtaknjen, tedaj imamo ravno tako kakor pod b) odvisni stavek spredi, glavnega drugo polovico pa vzadi; razloček je samo ta, da druge polovice nikoli ne začénja kak kazalnik. Breznaglasnica stopi tedaj tudi tukaj za prvo samostalno besedo, ali pa se ji dá daljša oblika. K večjemu sme stati od kraja, ko bi po prestavi za samostalnico prišla stavku na konec ali preblizu konca, kar žali uho in lepoglasje krha. Na pr.: *Dobrota, ki se očetu skaže, nikdar ne bode pozabljena.* (Ravn.) — *Misli, ki odleté, težko se ti povrnejo.* — *Zakon, primerno razglašen, vezalen je za ves narod.* (Podg.) — *Rodove, ki nimajo ne prave vere, ne nauka, bodeš težko ločil od živine.* (Slom.)

5. Da bode tvoja pisava domača in prav narodna, pomni si besede, ki jih je napisal nepozabni Slomšek slovenski mladini v sporočilo: „Slovenska pisava ljubi kračje stavke od nemške; njen kras so zrnate misli, krepki izreki in pa v domačem duhu ubrane podobe. Preobširni stavki so radi vodenični in mračni za priprosti razum Slovencev. — Stavki tvojega govora se naj vrsté v čedni razmeri tako, da jeden stavkov predolg, drugi prekratek ne bode. — Varuj se pisavo preveč lepotičiti; preveliko rožic, prilik in vzgledov je potrata. Vodenična pisava ima veliko besed, pa malo zrnja, — mlačna ali celó mrzla poslušalcev in čitateljev ne pogreje, — mračna glave ne pojasni in srea ne razgreje kakor solnce oblačno, — medla nima ne krepkih mislij, ne cvetja, brez prave logike dolg čas dela, — zmedena in zahomotana izpeljati ne more in poslušateljem težo napravlja, — preobširna preveč kroži in se z besedami in izreki preobloži ter razum temni, — prepočasna in dolgočasna svojo reč kroži in ongavi tako, da besede poprej opeša, nego končá. — Tudi presekana in presuha pisava ne veljá, ako pišeš, kakor bi otrobe vezal brez prave zveze in oblike. — Posiljena pisava vlačí misli in stavke, cvetje in prilike v svoje kolo kakor za lase; take besede so poslušalci in čitatelji hitro siti. — Teh in takih napak se varuj, kedar pišeš. Naj teče prav po domače, v čisti slovenščini tvoje peró!“

Peti del.

O stihotvorstvu.

Uvod.

§ 383. V prozaičnih spisih nam služi nevezana beseda ali proza, v pesniških proizvodih pa vezana beseda. Glavno pravilo pesniškemu jeziku je lepota, ki se razodeva v soglasju vsebine z zunanjo obliko.

Zunanjo pesniško obliko uči metrika ali stihoslovje, t. j. nauk o stihih ali verzih.

Stihoslovje nas uči: 1. zloge mériti, 2. zloge v stópice vezati, 3. stopice v stihe ubirati, 4. stihe po rimi v soglasje skladati, in 5. iz stihov kitíce spletati.

Merjenje zlogov.

§ 384. V slovenščini se merijo zlogi po naglasu ali podarku, ne pa kakor pri Grkih in Rimljanih, ne gledé na naglas, po dolžini ali kratčini posameznih besed. Mi imamo tedaj naglasno merilo, ki se opira na naglašene in nenaglašene zloge v besedah.

Naglašeni zlogi so dolgi, nenaglašeni so kratki, na pr.: *gospód, mésto*. Kratke zloge zaznamujemo s polkrogom \circ , dolge s črtico $-$; na pr.: *gōspōd, mēstō*.

Zlogom, ki jih zdaj kot kratke, zdaj kot dolge jemljemo v rabo, dajemo obojno znamenje \approx , na pr.: *mě, jě*.

Ritem.

§ 385. Izgovarjajoč besede v stavku, povzdignemo vselej svoj glas, kedar hočemo kak zlog naglašati, sicer pa padamo z glasom. Tako menjavajo v govoru dolgi in kratki zlogi med seboj, t. j. vzdig (Arsis) in pad (Thesis) našega glasú. Po

jednakomernem menjavanju dolgih in kratkih zlogov nastaja mérsko ali taktično gibanje, ki mu pravimo ritem (Rhythmus). Na pr.:

Na góro, na góro,
Na strme vrhé,
Tja klíče in míče
In vábi srcé.

Srce ni mirú mi dálo,
Bójni sém zapústil gróm;
V kraj domáči mé je gnálo,
Glédát zápuščéni dóm.

Vilhar.

Stritar.

Stopice.

§ 386. V stopice (Versfüße) se vežejo dolgi zlogi z jednim ali dvema kratkima. Stopice so tedaj dvo- in trizložne.

Dvozložni so: 1. trohej – √ : *gōrā, slāvā.*
2. jamb √ – : *gōspōd, Bōgā.*
3. spondej – – : *mōj brāt.*

Trizložna sta: 1. daktil – √ √ : *rōžicā, ljūbljēnī.*
2. anapest √ √ – : *něpōkōj, ōrātār.*

Trohejske in daktilske stopice imajo padajóč, jamske in anapeške pa vzdigajóč ritem.

Stihi.

§ 387. Dve, tri, ali več stopic jednoiste vrste, t. j. padajočega ali vzdigajočega ritma, tvorijo umetno ubrane vrstice ali stihe. Po številu stopic v jedni vrstici razločujemo dvo-, tri-, četvero-, petero- ali večstopne stihe.

Najnavadnejši stihi v slovenščini so: 1. trohejski, 2. trohejsko-daktilski, 3. jamski, in 4. daktilski.

1. V slovenskih narodnih kakor umetnih pesnih nahajamo čestokrat stihe, ki so iz treh, štirih ali več trohejskih stopic ubrani. Na pr.:

Stóji, stóji mésto bélo,
Célje bélo in vesélo.

Bréda vstáne, kó se dán zazóri,
Sé sprehája sém ter tjá po dvóri.

Nar. pes.

Nar. pes.

Bóg nam dál je dóbro srce, úm in pámet zdrávo,
Póvzdignimo krépké gláse dómovíni v slávo.

Cegnar.

Večkrat manjka trohejskemu stihu zadnji kratki zlog. Taki stihii so nepopolni ali katalektični, dočim stihe s popolno zadnjo stopico popolne ali akatalektične imenujemo (*κατάληξις*, prenehljaj). Na pr.:

Jáz sem góre sin,
Bivam vrh planín,
Ljubím svóboďo,
Dóle in gorò.

Vilhar.

Vstópim sé na vrh planíne,
Sólnce rávno góri grè;
Z nébotične visóčine,
Sé mi dáljni svét odprè.

Valjavec.

V trohejskih stihiih se najrajši razodevajo mirna in resnobna čutila. Oni so slovanskim narodnim pesnim najbolj po godu. V junaških pesnih so peterostopni troheji, takozvani deseterci najčesče v navadi. Na pr.:

Lépa Vida je pri mórju stála,
Tám na pròdu si plenice prála.

Nar. pes.

Kó začénja sé na vzhódu jútro,
Vés povzdigne sé sovražni tábor.

Kralj. rok.

Ráno Márko králjevič napóti
Sé v nedéljo préd žarèčim sólncem
Pókraj mórja v Urvinó planino.

Srbska nar. pes.

2. Trohejsko-daktilski stihii se ubirajo iz trohejskih in daktilskih stopic, ki se v večstopnih stihiih rade druga za drugo menjavajo. Ob koncu stiha manjka čestokrat trohejski stopici kratki nenaglašeni zlog (nepopoln stih). Na pr.:

Prišla bo zima, prišla bo smrt,
Trnje mi bóde jámo skopálo;
Kril bo gomílo bíserni prt,
V sládkem počítku trúplo ležálo.

Cegnar.

Síce trepéče
Od hrepenénja,
V šúmni vrtimec
Sili življénja.

Jenko.

Ládija méni domóvje,
Pólje neskónčno morjé;
Klási ruméni valóvje,
Kédar ga žárki zlaté.

Umek.

3. Jambski stih se ubirajo iz treh, štirih ali več jamb-
skih stopic. Jambski stih se sklepajo čestokrat z nenaglašenim
kratkim zlogom, in so tedaj nadštevilni ali hiperkatalek-
tični. Na pr.:

Tam béli Dúnaj mí stoji,
Na Dúnajú kaj sé godi,
Me dóbro póslušájte vi.

Nar. pes.

Trd bódi, néizprósen, móž jeklén,
Kedár braníti je části in právde
Naródu in jeziku svójemú.

Jurčić (Tugomer).

Jambski stih so prikladni za krepke in strasne počutke ter
se radi rabijo v epskih pesnih in dramatskih umotvorih. Na pr.:

Odlóčení so rózi krátki dnóvi,

Ki pride nánjo pómladánska slána.

Prešeren (Krst).

4. Daktilski stih sestajajo iz dveh, treh ali več daktil-
skih stopic. Zadnji stopici manjka čestokrat po jeden, včasih celo
po dva nenaglašena zloga. Taki stih so nepopolni ali katalek-
tični. Na pr.:

Vítezi cénjeni,

Kám ste naménjeni,

Káj vam zažiga v obrázu pogúm?

Koséski.

Mógla umréti ni stára Sibila,

Dá so prinéšli jí z dóma prsti:

Jédna se tébi je želja spolnila:

V zémљи domáči da trúplo leží.

Prešeren.

§ 388. Med daktilskimi stih najvažnejši je šestomer ali
heksameter. Šestomer sestaja iz šesterih daktilskih stopic, iz-
med katerih mora zadnja biti vselej spondej (ali trohej). Namesto
prvih štirih daktilov lahko stojijo tudi spondeji. Ker pa nimamo
v slovenščini pravih spondejev, moramo si iste na umeten način
ponarejati. V to svrho si vzamemo za prvo polovico v spondeju
naglašen zlog (bodi si to končni zlog kake besede, ali jednozložna
beseda sama), za drugo polovico pa jednozložno besedo, ali pa
prvi, če tudi kratek (nenaglašen) zlog naslednje besede. Kolikor
je namreč drugi zlog prekratek, to nadomestuje odmor, t. j. pre-
nehljaj med prvo in drugo besedo. Tako se opravičuje v slo-
venskem šestomeru tudi raba trohejev namesto prave stopice
spondejske. Na pr.:

— — — — —
 — — — — —
 Jezik očistite pég, opilite gládko mu rújo,
 Krásite gá iz lástne moči, iz lástnega víra;
 Rés je začétek trúd, okórna beséda detinstva;
 Vólja popráv vas bódi in skrb, izída ni dvómbe,
 Zákon príróde je ták, da iz málega ráste veliko.

Koseski.

V zvezi s šestomerom se rad rabi petomer ali pentameter. Petomer se razločuje od šestomera v tem, da mu je tretja in šesta stopica jednozložna, četrta in peta pa vedno daktilska. Zvezo šestomera s petomerom imenujemo elegijski stih ali distihon. Na pr.:

— — — — —
 — — — — — || — — — — —
 Grób se za gródom vrstí, z visóko trávo zarásten;
 Jéden meď njími še ni bílke zeléne rodil.
 Tá je tvoj dóm; srcé, brát, v njém ti nemírno počíva,
 V gróbu nášlo je mir, kónc je nášlo željá.

Stritar.

§ 389. Slovenski stih se čestokrat pred-dolžino trohejske ali daktilske stopice začenjajo z nenaglašenim zlogom, ki ga nástop (anakruza) imenujemo. Na pr.:

— — — — —	— — — — —
— — — — —	— — — — —
Za máno ostáni, o mésto,	Ko dán se zaznáva,
Z vesélo te dúšo pustím;	Danica pripláva,
Črez trávník, črez pólje in césto	Se sliši zvonjénje
Od gríča do gríča hitim.	Črez hribe, črez plán.

Levstik.

Potočnik.

§ 390. V četvero- ali večstopnih stihih se čitatelj sredi vrste navadno nekoliko oddahne ali z glasom premolkne. Ta odihljaj imenujemo odmor ali zarezo (caesura). Na pr.:

— — — — — — — —	— — — — — — — — — —
Rés kraljica kúp'co je kupila,	Zdaj pá se vnáme silni bój,
Rés pri kralju jó je zgóvorila;	Oj silni bój, krvávi bój!
Vída vsák dan je pri óknu stála	Po bliskovó mu sablja gré,
Sé po síngu, óču, móž' jokála.	Utrinja plámen sé od njé.

Nar. pes.

Nar. pes.

— u u — u u — || u | u — u u — u u — u
 — u u — u u — || — u u — u u — u

Svétu pokážete lík domáče naváde in míslí,
 Bití slovénse krví bódi Slovénu ponós.

Koseski.

Lepo ubrani šestomeri so isti, v katerih se besede ne končujejo s stopicami, temveč kjer segajo stopice v dve besedi, konec prve z začetkom druge vežoč. Na tak način nastaja zarez ali odmor sredi stopice, v šestomeru navadno po dolžini tretje stopice (glavna zarez).

Stoji li zarez za dolžino, tedaj je krepka ali moška, nastopi pa li za kratkim zlogom, onda je slaba ali ženska.

Rime.

§ 391. Rima ali stik je soglasje jedno-, dvo- ali trizložnih besed ob koncu vrstic. Včasih nahajamo rime tudi sredi stiha.

Jednozložna rima je krepka ali moška, dvozložna je mehka ali ženska, trizložna pa tekoča; na pr.: *dar — kvar; čast — slast; golób — zób; sláva — zdráva; míla — síla; moje — tvoje; čakala — plákala; cénjeni — naménjeni.*

Dala si mi pesnjí slást,
 Naj donijo tebi v část.

Levstik.

Kedar mógočni gospodár
 Drvi jih sem ter tja vihár.

Prešeren.

In zmagovit na tla domača
 Se Jefte s hrabro četo vrača.

Gregorčič.

Lepó si ko nekdanje čase,
 Oblíže tvoje še smehljá se.

Stritar.

Nevihti je dana gotova oblast,

Hujše mi planemo,

Urnejše zmanemo,

V prah jo spremenimo vražno pošast.

Koseski.

Zastava že razvita je,
 Morilna cev nabita je,
 Nabrušen bridki meč.

Nezmagana mi čéta smo,
 Brez straha in trepéta smo,
 Ura! med bojni grom.

Gregorčič.

Rime morajo biti vselej čiste, t. j. v rimah se morajo samoglasniki in soglasniki, začeni od naglašene samoglasnika, popolnoma strinjati, na pr.: *sad — mlad; rast — past; séje — véje; počásne — ugásne; doba — zloba; vriskajo — bliskajo; planemo — zmanemo.*

Večkrat se rimajo tudi: *mlát — klad; mraz — nas; okróg — jók; plot — rod.*

Slabe so rime, kakor: *grdoba — hudoba, imé — samé, lepó — pojó*; ali breznaglasnice: *me — je; srcé — se; je — vrsté; šumí — gledatí; srcé — deklice* itd.

Boljše in krepkejše so rime v besednem deblu kakor v končnici; na pr.: *glava — zdrava* je krepkeje, nego *nebésa — telésa*, ali *sedijo — medlijo*, ali *gorkó — svetló.*

Napósled naj se še pomni, da se morajo v rimo postavljati óne besede, ki imajo v stavku poseben pomen in poudarek. Gledé na lepoglasje je zlasti paziti na to, da se samoglasniki v rimah prijetno vrsté. Preveč jednolične so rime, kakor: *-ice, -ije, -íla, -ina*, ali *-ala, -aje, -ale, -ače* itd., kedar se jedna za drugo vrsté, ter so lepoglasju in pesniški obliki sploh na kvar.

§ 392. Po vrsti, v kateri soglasno ubrane vrstice jedna drugi sledé, so rime:

1. zaporedne: *aa bb cc* itd.

Tam, kjer cvetlice krasne cvetó,	a
Mislím, da srečí venec pletó;	a
Solnce pa rev'ce ves dan prepeka,	b
Kosec jim slednjíc glav'ce poseka.	b

Virk.

2. prestopne: *ab ab cd cd* . . .

In kar rod za rodom dela,	a
Čas natihoma podira;	b
Mest posutih vrsta cela	a
Ti resnico to podpira.	b

Svetličič.

3. objemne: *abba* . . .

Komur pevski duh sem vdihnil,	a
Z njím sem dal mu pesni svoje;	b
Drugih ne, le te naj poje,	b
Dokler da bo v grobu vtihnil.	a

Prešeren.

4. zapletene: *aba, bcb, cdc* . . .

Največ svetá otrokom sliši Slave,	a
Tja bomo našli pot, kjer nje sinovi	b
Si prosto vol'jo vero in postave.	a
Ak' pa naklonijo nam smrt bogovi,	b
Manj strašna noč je v črne zemlje krili,	c
Ko so pod svetlim solncem sužni dnovi.	b

Prešeren (Uvod h Krstu).

5. pretrgane (med rimama je vrsta brez rime):

Kolikrat pač pevec poje	<i>x</i>
Tak' okroglo in veselo,	<i>a</i>
Pa mu skrivna solza lije	<i>y</i>
Dol na lice obledelo,	<i>a</i>

Ledinski.

§ 393. Redkoma nahajamo namesto rime asonanco in aliteracijo v pesnih slovenskih. Asonanca nastane, ako se jednoisti samoglasniki sredi besed ponavljajo, aliteracija pa, če se začenjajo besede z jednoistimi soglasniki; na pr.:

a) Tebe še gledam,
Ti mi še siješ
Ljubo in milo,
Zgodnja danica.

b) Dan se za dnevom
Dalje pomika,
Leto za letom
Lahno poteka.

*Cegnar.**Hicingar.*

Večkrat se pesniki zraven rime poslužujejo še asonance ali aliteracije, zato da vsebino krepkeje označijo po obliki in glasu, na pr.:

Meč z oklepom v dno brezdna brenkoče,
Konj se strga, podkve vdar ropoče,
Krokotajo vrani iz prepada.

Levstik.

Namesto posameznih glasov ponavlja slovenščina rajši céle besede v stihu, večkrat pa tudi po céle vrstice jedno za drugo. Zlasti je tako ponavljanje priljubljeno v narodnih pesnih (glej § 381. 6), kar jim daje poseben pévni značaj. Na pr.:

Oj stojaj, stojaj, Beli grad,
Za gradom teče rudeča kri,
Za gradom teče rudeča kri,
Da b' gnala mlinske kamne tri.

Stoji mi, stoji poljece,
Pólje lepo široko;
Na polju stoji pristava,
Prelépa nóva pristava.

*Nar. pes.**Nar. pes.***Kitice.**

§ 394. Kitice (strofe) so iz dveh, treh, štirih ali več stihov v celoto ubrani pesniški odstavki, ki se v taisti sestavi večkrat ponavljajo.

Kitice se ločijo v domače, kakor jih kažejo domače, navadne umetne in narodne pesni, in v tuje, ki so iz starih klasiških in iz novejših tujih slovstev povzete.

a) Domače kitice imajo navadno po četvero, šestero ali osmero vrstic; včasih je v kitici tudi samo po dvojce ali troje, včasih pa celó po deset ali še več stihov. Na pr.:

Naj pesen umétna,
Naj merjena bo,
Nikdar ni prijetna,
Ak' žali uho.

Vodnik.

Cesarske puške pokajo,
Se turške gospe jokajo;
Cesarski bombe mečejo,
Se Turki z grada vlečejo.

Nar. pes.

Kje so moje rožice,
Pisane in bele?
Moj'ga srca ljubice,
Žlahtno so cvetele:
Ah; pomlad je šla od nas,
Vzela jih je zima, mraz.

Orožen.

Živel sem dolgo časa z vami,
Le zopet v roko, grčav les!
Če imam torbico na rami,
Ne briši, sestrice, očes;
Ta ni možak, ta ni za rabo,
Kdor videl tujih ni ljudij;
Te hribe pustil bom za sabo,
Mogoče mi ostati ni.

Levstik.

b) Iz novejših tujih jezikov se jemljejo včasih v slovenščini v rabo: tercina, stanca, decima in nibelunška kitica.

1. Tercina šteje po troje peterostopnih jambskih stihov z zapletenim rimanjem: *aba, bcb, cdc* itd., le poslednja tercina ima štiri vrstice s soglasjem: *x y x y*. V tercinah je zložena Prešérnova „Nova pisarija“ in Uvod h „Krstu pri Savici“. (Glej § 392. 4.)

2. Stanca (ottave rime) je spletena iz osmih peterostopnih jambskih stihov s soglasjem: *ab ab ab cc*. Ta kitica je priljubljena zlasti v večjih epskih proizvodih; v njej je zložen Prešérnov „Krst pri Savici“ in epska pesen: „Sedem sinov“ od J. Žemlje. Na pr.:

Dnij mojih lepša polovica kmalo,	<i>a</i>
Mladosti leta, kmalu ste minule;	<i>b</i>
Rodila vi ste meni cvetja malo,	<i>a</i>
Še tega rož'ce so se koj osule;	<i>b</i>
Le redko upa solnce je sijalo,	<i>a</i>
Viharjev jeze so pogosto rjule;	<i>b</i>
Mladost, vendar po tvoji temni zarji	<i>c</i>
Srcé bridkó vzdihuje: Bog te obvarji!	<i>c</i>

Prešéren (Slovó od mladosti).

3. Decima je ubrana iz desetih četverostopnih trohejskih vrstic s soglasjem: *a bb aa cc dd c*. V decimah so zložene vse glose. (Glej Slovensko čitanko za V. in VI. razred, str. 6. in 256.)

116 4. Nibelunška kitica šteje štiri šesterostopne jamske stihe z nadštevilnim zlogom za tretjo stopico. Odmor sredi vrste deli stih v dve polovici. Soglasje je *aa bb*. Na pr.:

Na gróbljo, ki prerášča jo máh že mnógo lét,
 Še dán danáshnji hódi se stúdna káča grét;
 Kdor sréča jó, se vrne, póbégne máhomá,
 Da srce gróze tésno mu kómaj sópsti dá.

Svetličič.

§ 395. Razun teh domačih in tujih kitic nam še čestokrat služijo distihi in razne kitice stalnih lirskih oblik, kakor so: sonet, glosa, gazela, kancona, tencona, triolet; o teh glej Slovensko čitanko za V. in VI. razr., str. 6. in str. 252—259.

Redkoma se rabijo v slovenskem slovstvu Horacijeva merila, kakor so na pr.: safiška, asklepijadška, alkejska kitica, o katerih nas vsaka izdaja latinskega pesnika dovoljno pouči. Primerjaj na pr. safiško kitico, v kateri je zložil A. Umek pesen „Vekovitost človeških del“, ali J. Krsnik „Ljubav do doma“ (gl. Slov. čitanko IV., str. 152. in 177.)

Kár žíví človeštvo na zémľji,
 Plélo čása méro spoznáva;
 Stávi pá si v délih nesmrtnost
 Z dlánjo in úmom.

Umek.

Čúje náj zemljá in nebó visóko
 In naródnje vsí krog po dáljnem svétu,
 Dá bom, dókler stje mi sólnce žárno,
 Zvést domovini.

Krsnik.

Doklada.

I. Pismo cirilsko.

Broj	Azbuka	Ime	Abeceda	Broj	Azbuka	Ime	Abeceda
1	А а	az	a	23	Х х	hěr	h
2	Б б	buky	b	24	Ґ ґ	ót	ó
3	В в	vědě	v	25	И и	šta	št (šč)
4	Г г	glagol	g	26	Ј ј	ci	c
5	Д д	dobro	d	27	Ч ч	črv	č
6	Е е	jest	e	28	Ш ш	ša	š
7	Ж ж	živěte	ž	29	Ъ ъ	jer	— (ü)
8	С с	zělo	dz	30	Ы ы	jery	y
9	З з	zemlja	z	31	К к	jerek	— (i)
10	И и	iže	i	32	Ѡ ѡ	jat	é, ě
11	І і	i	i (j)	33	Ю ю	jus	ju
12	К к	kako	k	34	Ѡ ѡ	ja	ja
13	Л л	ljudije	l	35	ІЄ іє	je	je
14	М м	myslite	m	36	А а	—	e (è)
15	Н н	naš	n	37	Ѣ ѣ	—	a (ò)
16	О о	on	o	38	ІА іа	—	je (jè)
17	П п	pokoj	p	39	ІЖ іж	—	ja (jò)
18	Р р	reci	r	40	Ѣ ѣ	ksi	ks
19	С с	slovo	s	41	Ѣ ѣ	psi	ps
20	Т т	tvrdo	t	42	Ѡ ѡ	thita	ʒ (th, f)
21	У у	uk	u	43	Ѣ ѣ	ižica	y.
22	Ф ф	frt	f				

II. Imena pisateljev in druge kratice.

- Bl. = Bleiweis (1808—81).
Cegn. = Cegnar (1826—92).
Cig. = Cigale (1819—89).
Conf. gen. = confessio generalis iz 15. stol.
Čb. = Čbelica Kranjska (1830—33, 1848).
Dalm. = Dalmatin (1550—1589).
Drobt. = Drobtinice (letnik po Slom-
šeku izdavan, 1846—69).
Erj. = Erjavec (1834—87).
Greg. = Gregorčič (r. 1844).
Hašn. = Hašnik (1811—85).
Hicinger (1812—67).
Hrov. = Hrovat (r. 1825).
Jambr. = Jambrešič (ok. 1742).
Jarn. = Jarnik (1784—1844).
Jenko (1835—69).
Jer. = Jeran (r. 1818).
Jurčič (1844—81).
Kast. = Kastelec (1796—1868).
Kos. = Koseski (1798—1884).
Kr. r. = kraljedvorski rokopis. (Preložil
Levstik 1856.)
Krelj (1538—1567).
Led. = Ledinski (1816—68).
Lev. = Levičnik (1808—83).
Levst. = Levstik (1831—87).
Lik. = Likar (1826—65).
Met. = Metelko (1789—1860).
Napr. = Naprej (časnik po Vilharju in
Levstiku izdavan 1863).
N. pr. = Narodni pregovor.
N. ps. = Narodna pesen.
- N. r. = Narodni rek.
N, ug. = Narodna uganka.
Navr. = Navratil (r. 1825).
Nov. = Novice (časopis, izhaja od
1. 1843.).
Olib. = Oliban (1824—60).
Orož. = V. Orožen (1808—75).
Podg. = Podgorski (Sveteč) (r. 1826).
Pot. = Potočnik (1799—1872).
Pož. = Ravnikar Poženčan (1802—64).
Pr. = Pregovor.
Preš. = Prešeren (1800—49).
Ravn. = Ravnikar škof (1776—1845).
Slom. = Slomšek (1800—62).
Stan. = Valentin Stanič (1774—1847).
Strit. = Stritar (Boris Miran) (r. 1836).
St. Vr. = Stanko Vraz (1810—51).
Svetl. = Svetličič (1814—81).
Šol. = Šolar (1827—83).
Šub. = Šubic (1802—61).
Trd. = Trdina (r. 1830).
Tom. = Toman (1827—70).
Trub. = Trubar (1508—1586).
Tuš. = Tušek (1835—77).
Umek (1838—71).
Valj. = Valjavec (r. 1831).
Verné (1797—1861).
Vrt. = Vrtovec (1784—1851).
Vilh. = Vilhar (1818—71).
Vlrk (1810—80).
Vodn. = Vodnik (1758—1819).
Žem. = Žemlja (1805—43).

KAZALO.

Prvi del: Glasoslovje.

	Stran		Stran
Slovensko pismo	3	Zlogi in naglaševanje	14
A. Samoglasniki	3	A. Zlogi in besede	14
B. Soglasniki	4	B. Naglas in naglaski	14
Veljava in izreka glasnikov	4	Pravopisje	17
A. Samoglasniki	4	A. Splošna vodila	17
B. Soglasniki	6	B. Raba velikih pismen	18
Glasniki po njih izpreminjavi	7	C. Razzlogovanje	19
A. Izpreminjava samoglasnikov	7	D. Ločila	20
B. Izpreminjava soglasnikov	9	E. Kratice	22

Drugi del: Oblikoslovje.

O govornih razpolih	23	Števniki.	
Sklanjatev.		Kaj in kolikér je števniki?	50
Samostalnik.		A. Določni števniki	50
Kaj in kolikér je samostalnik?	24	1. Glavni števniki	50
A. Spol	24	2. Vrstilni števniki	52
B. Število	26	3. Ločilni števniki	53
C. Sklon	26	4. Množilni števniki	53
D. Sklanjava	27	5. Delilni števniki	54
I. Sklanja ženskih samostalnikov		6. Družilni števniki	54
na -a	27	7. Ponavljalni števniki	54
II. Sklanja moških samostalnikov	30	8. Samostalni števniki	55
III. Sklanja srednjih »	34	B. Nedoločni števniki	56
IV. Sklanja ženskih <i>i</i> -jevih debel	36	Zaimek.	
V. Dostavek k sklanji <i>i</i> -jevih »	38	Kaj in kolikér je zaimek?	56
VI. Sklanja lastnih imen	40	1. Osební zaimki	56
1. Imena ljudi	40	2. Svojični zaimki	60
2. Imena krajev, mest itd.	41	3. Kazalni zaimki	60
Pridevnik.		4. Vprašalni zaimki	62
Kaj in kolikér je pridevnik?	43	5. Oziralni zaimki	62
A. Pridevnikova sklanja	43	6. Nedoločni zaimki	63
B. Pridevnikovo stopnjevanje	46	Spregatev.	
Primerjalna stopnja	46	Glagol.	
Presežna stopnja	48	Kaj in kolikér je glagol?	64
Sklanja stopnjevanih pridev-		Osebe, števila, časi, nakloni in	
nikov	49	doba glagolov	65

	Stran		Stran
A. Osebe in števila	66	II. Sprega brez osnovnega	
B. Časi	66	samoglasnika	101
C. Nakloni	66	1. dam, dati	101
D. Doba	67	2. vem, vedeti	102
O tvorbi časov in naklonov	68	3. jem, jesti	103
A. Osebila	68	4. sem, biti	103
Spregalo sedanjega časa	69	III. Zloženi časi in nakloni	104
B. Naklonila	69	1. Prihodnji čas	105
Spregalo velevnega naklona	69	2. Pretekli čas	106
C. Priponek deležij	70	3. Predpretekli čas	106
D. Deblo ali osnova	70	4. Pogojni naklon	107
Vrstna razdelitev glagolov	71	5. Železnik	107
I. Sprega po glagolskih		IV. Trpna doba	108
vrstah	71		
I. Korenska vrsta	72	Členice.	
1. Sičniški razred	72	Prislov.	
2. Zobniški razred	73	Kaj in kolikér je prislov?	109
3. Ustniški razred	74	1. Krajevni prislovi	109
4. Goltniški razred	75	2. Časovni prislovi	110
5. Nosniški razred	77	3. Načinovni prislovi	112
6. Jezikovski razred	78	4. Vzročni prislovi	114
7. Samoglasniški razred	79	Stopnjevanje prislovov	114
II. vrsta	80		
III. vrsta	82	Predlog.	
Prvi razred	83	Kaj in kolikér je predlog?	115
Drugi razred	84	Predlogi z roditeljskim	115
IV. vrsta	86	Predlogi z dajalnikom	117
V. vrsta	89	Predlogi s tožilnikom	117
Prvi razred	89	Predlogi z mestnikom	117
Drugi razred	90	Predlogi z orodnikom	118
Tretji razred	92		
Četrti razred	93	Veznik.	
VI. vrsta	96	Kaj in kolikér je veznik?	118
Vrstno stopnjevanje glagolov	98	1. Priredni vezniki	118
Znamenje dovršnih in nedovršnih		2. Podredni vezniki	119
glagolov	100		
		Medmet.	
		Kaj in kolikér je medmet?	120

Tretji del: Besedoskladje.

Uvod	121	Obrazila za shrambe, prostore	
Izpeljava	121	in planišča	126
A. Izpeljava samostalnikov	122	Obrazila za snovi in orodja	127
Obrazila za osebe po njih rodu,		Obrazila za kakovost in čega-	
opravilu in lastnosti	122	vost, družbe in stanove	129
Obrazila za dejanja z ozirom ali		Obrazila za množine in skupne	
brez ozira na način ali učinek	125	obilnosti	129

	Stran		Stran
Tvorba tujih lastnih imen	130	Sestava	140
B. Izpeljava pridevnikov	132	A. Sestava samostalnikov	141
Svojlina obrazila	132	B. Sestava pridevnikov	141
Lastilna ali kakovostna obrazila	135	C. Sestava s predlogi	142
Množilna in snovna obrazila	136	1. z ločljivimi	142
Dejanje ali stanje zaznamujoča obrazila	137	2. z neločljivimi	151
C. Manjšalna obrazila	138	Besede tujega izvira	153
		Tuje besede v slovenščini	154

Četrti del: **Skladnja.**

Uvod: O stavku sploh	165
--------------------------------	-----

Prosti stavek.

O glavnih členih.

A. Osebek	168
B. Dopovedek	169
C. Vežanje dopovedka z osebkom	169
1. V stavku z jednim osebkom	169
2. V stavku z več osebki	171

O dopolnilnih členih.

A. Pridevek	172
1. Priredni pridevki	172
2. Podredni pridevki	173
3. Pretvorba podrednih v pri- redne pridevke	173
B. Predmet in prislov	175
C. O nikalnosti	175
D. Naglaševanje stavkovih členov	176

O sklonih.

I. a) Imenovalnik	177
b) Zvalnik	178
II. Rodilnik	178
a) kot osebek	178
b) kot dopovedek	179
c) kot pridevek	179
d) kot predmet	181
e) kot prislovno določilo	183
III. Dajalnik	183
a) osebka in dušne deležnosti	183
b) predmeta in drugih razmer	185
IV. Tožilnik	186
a) predmetov	186
b) prislovnega določila	187

O sklonih s predlogi

A. Predlogi z rodilnikom	188
1. Pristni predlogi	188
2. Nепristni predlogi	190
B. Predlogi z dajalnikom	193
C. Predlogi s tožilnikom	194
D. Predlogi z mestnikom	195
E. Predlogi s tožilnikom in mest- nikom	196
F. Predlogi z rodilnikom in orod- nikom	200
G. Predlogi s tožilnikom in orod- nikom	201
H. Predlogi z rodilnikom, tožil- nikom in orodnikom	204

O imenih.

A. Samostalnik	205
O spolu	205
O številu	206
O sklonu	208
B. Pridevnik	208
1. O pridevniku sploh	208
2. O primerjalni stopnji	210
3. O presežni stopnji	210
4. O nepopolnih pridevnikih	210
C. Števnik	211
1. O glavnih števnikih	211
2. O vrstilnih števnikih	212
3. O ločilnih števnikih	212
4. O množilnih števnikih	212
D. Zaimek	213
1. O osebnih zaimkih	213
2. O svojljnih zaimkih	216
3. O kazalnih zaimkih	217

	Stran
4. O vprašalnih zaimkih . . .	218
5. O oziralnih zaimkih . . .	218
6. O nedoločnih zaimkih . . .	219
O glagolu.	
A. O kakovosti glagolov . . .	221
B. O časih . . .	223
1. Sedanji čas . . .	224
2. Prihodnji čas . . .	225
3. Pretekli čas . . .	226
4. Predpretekli čas . . .	226
C. O naklonih . . .	227
1. Določni naklon . . .	227
2. Pogojni naklon . . .	227
3. Želevni naklon . . .	229
4. Velewni naklon . . .	229
D. O deležjih . . .	231
1. Nedoločnik . . .	231
2. Namenilnik . . .	232
3. Deležniki . . .	233
a) sedanjega časa . . .	233
b) preteklega časa . . .	235
4. Glagolnik . . .	235
E. O trpni dobi . . .	236

Zloženi stavek.

O zloženem stavku sploh . . .	237
-------------------------------	-----

	Stran
Priredje	237
A. Veزالno priredje	237
B. Protivno in ločilno priredje	240
C. Vzročno priredje	242
D. Sklepalno priredje	242
Podredje	243
A. Samostalniški stavki	243
B. Pridevkovi stavki	245
C. Prislovni stavki	246
1. Krajevni stavki	246
2. Časovni stavki	247
3. Primerjalni stavki	248
4. Posledični stavki	249
5. Vzročni stavki	250
6. Namérni stavki	250
7. Pogojni stavki	250
8. Dopustni stavki	251
Skrčeni in skrajšani stavek	253
Množno-zloženi stavek	255

Vezava besed in stavkov.

O razpostavi besed sploh . . .	257
A. V prostem stavku	257
a) v obče	257
b) po samezi	258
B. V zloženem stavku	261

Peti del: O stihotvorstvu.

Uvod	265
Merjenje zlogov	265
Ritem	265
Stopice	266

Stihi	266
Rime	270
Kitice	272

Doklada.

I. Pismo cirilsko	275
II. Imena pisateljev in druge kratice	276

